

KÖLELİK VE HÜRRİYET

Hürriyet Nedir?

Yazan :

Prof. Bülent Nuri Esen

Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Anayasa Hukuku Profesörü

Siyasi Hürriyetlerimiz

Yazan :

Dr. Osman Nebioğlu

ON KİTAP KULÜBÜ

NEBİOĞLU YAYINEVİ — İSTANBUL

Bu eserin bütün Telif Hakları mahfuz olup Nebioğlu Yayınevi'ne aittir; tamamen veya kısmen başka yere nakli yasak ve kanunun himayesindedir. Ancak bir mecmua, gazete veya kitapla eserin ve müellifin adı belirtmek suretiyle istenen kısımlar iktibas edilebilir.

★

On Kitap Kulübü için, Nebioğlu Yayınevi tarafından
hususî olarak neşredilmiştir.

On Kitap Kulübüne giren eserler

OSMAN NEBİOĞLU'nun

Düzenlemesi, gözetimi ve yükümü
altında yayınlanmaktadır.

On Kitap Kulübü

Sıra No. 2

İstanbul'da Nebioğlu Matbaasında basılmıştır.

N. Y. 0,760

YAYINEVİNİN ÖNSÖZÜ

SON yıllarda memleketimizde gerek politik sahalardaki faaliyetlerde, gerekse demokratik düşünce ve yaşayışta büyük bir gelişme olmuştur. Hem ferdlerin haklarını tanıyıp korumaları, hem de siyasi partilerin çeşitli çalışmaları büyük bir olgunluğa doğru yönelmiştir. Bir memlekette, ferdlerin hür yaşamaları, çalışmaları, refah ve saadetlerini temin etmeleri hattâ devletin mükemmel kuruluşu, işleyişi ancak ve ancak ferdlerin en geniş şekilde politikaya karşı gösterecekleri alâka, bilgi ve sağ duyu ile hareket etmek suretiyle olur.

Asırlardanberi denenen çeşitli rejimler içinde, ferdlerin gerek maddi gerekse mânevî sahalarda inkişafı ancak demokratik rejimde bulundu. Demokrasi, hak ve hürriyetlerin eşitliği rejimidir. Burada ferdin diğer ferdlere karşı, ferdin Devlete ve Hükûmete karşı vaziyeti muvazeneli olarak düzenlenmiştir. Bir demokrasinin en mühim meselesi hürriyetlerdir. Esasen bugünkü demokratik devletlerin temeli, ferdi her türlü kölelikten kurtararak hürriyetlerini sağlaması esası üzerinde kurulmuştur. O halde hürriyet meselemiz en mühim problemlerimizden biridir.

Nebioglu Yayinevi, On Kitap Kulübünü kurmayı düşündüğü zaman bu seride en başta Hürriyet Meselelerini bütün genişliği ile inceleyen bir kitabın bulunmasını istemişti. Bu sahada en yetkili ve kudretli değerlerimizden biri olan kıymetli Profesör Bülent Nuri Esen'in bu eseri On Kitap Kulübüne lütfetmeleri bizim için büyük bir şeref olmuş, aynı zamanda yayıncılarımızın değerini arttırmıştır. Bilindiği gibi Profesör Bülent Nuri Esen yalnız memleketimizde değil, milletlerarası hukuk sahasında da tanınmış ilim adamlarımızdan biridir.

Bu eserin «Politik Hürriyetler» kısmını da Osman Nebioğlu yazmıştır.

Bu eser memleketimizde gelişmekte olan demokratik düşünüş ve yaşayışa bir aydınlık ve duruluk verebilirse Nebioğlu Yayınevi bu vazifesini başarmış olmaktan dolayı kendisini bahtiyar sayacaktır.

NEBİOĞLU YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Birinci Kitap

H Ü R R İ Y E T N E D İ R ?

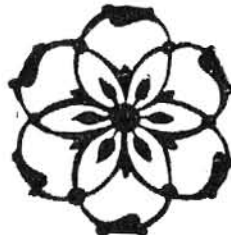
Yazan : Prof. Bülent Nuri ESEN

Giris	
Hürriyet Nedir?	11
Hürriyet Rejimleri	19
Hürriyetlerin Tasnifi	23
Birinci Bölüm	
Vicdan Hürriyeti	27
İkinci Bölüm	
Haberleşme Hürriyetleri	36
Üçüncü Bölüm	
Basın Hürriyeti	38
Dördüncü Bölüm	
Radyo Difizyon Hürriyeti	
Beşinci Bölüm	
Özel Haberleşmelerin Gizliliği	59
Altıncı Bölüm	
Sinematografi Hürriyeti	62
Yedinci Bölüm	
Sahne Eserleri	71
Sekizinci Bölüm	
Eğitim Hürriyeti	73
Dokuzuncu Bölüm	
Bir Araya Gelme Hürriyeti	87
Onuncu Bölüm	
Kişi Hürriyetleri	101
Onbirinci Bölüm	
Güvenlik	109
Onikinci Bölüm	
Gidip Gelme Hürriyeti	117
Onüçüncü Bölüm	
Mahremiyet Hürriyeti	121
Onördüncü Bölüm	
Ekonomik Hürriyetler	124
Onbeşinci Bölüm	
Mülk Hürriyeti	133

POLİTİK HÜRRIYETLER

Yazan : Dr. Osman NEBİOĞLU

Hürriyet Nedir, Learned Hand	149
Önsöz	151
Giriş	
Politika Nedir?	153
Birinci Bölüm	
Politik Hürriyet Mefhûmu	157
İkinci Bölüm	
Politik Hürriyetlerin Var Olma ve Yaşama Şartları .	168
Üçüncü Bölüm	
Demokrasi ve Politik Hürriyetler	182
Dördüncü Bölüm	
Politik Hürriyetlerin Mürakabesi	193
Beşinci Bölüm	
İnsanlık Haklarının Tarihçesi	202
Son Bölüm	
Son Söz	208

Birinci Kitap

HÜRRİYET NEDİR?

Prof. BÜLENT NURİ ESEN

GİRİŞ

Hürriyet Nedir ?

Ancak insanların enerjisini, bilgisini ve faziletini çoğaltan bir hürriyete malik olursak o zaman öğünebiliriz.

W. E. Channing

HÜRRIYET, her şeyden önce insanın bir iç meselesidir, bir ruh meselesidir. Descartes, insan maddî varlığının isbatını «Cogito» ile izah ederken bunu anlatmaktan başka bir şey yapmıyor. Yunan filozofu «Saadet, evimizde değil, kendi içimizdedir» derken, hürriyetin saadeti aramak mânasına geldiğini anlatmak istese gerektir. Tanrı, insanı kendi suretinde yarattı. İnsan, Allahı kendi içinde bulmuştur. İç hürriyetin ölümü Allahın yokluğu demek olur.

Bugün dünya bir buhran içinde yuvarlanıyor. Bir fikriyat buhranı içinde. Bir tarafta, demirperde gerisi devletleri; öte yanda, demokrasiler. İki safın insan, cemiyet, siyasî düzen telâkkileri başka başka.

Siyasî şekillenme tipleri olan devletlerin her biri de ayrıca kendi iç buhranlarını yenmeğe çalışıyorlar. Demirperde gerisi devletlerinde yumruk rejimi, yeraltı mukavemet hareketleri ile boğuşuyor. Batı demokrasilerindeki devletler, siyasî hayatlarını muvazeneğe kavuşturmakta güçlük çekiyorlar.

Fransa'da V inci Cumhuriyet devrinin açılmış olması, yakın geçmişteki Irak olayları; Mısır'da, Suriye'de ve Pakistan'da gördüğümüz askerî diktatörlükler; Güney Amerika'nın bazı devletlerinde olup bitenler gözümüzün önünde canlı örneklerdir.

Devlet içinde ferd kendi kendisini aramakla meşgul. Totaliter Devlette büsbütün silik, bir sayıdan, bir maddî vasıttan başka bir şey değil; Demokrasi Devletinde mücadelede üstün gelebileceği kuvvetlerin tazyiki altında üzgün. Ve nerede yaşarlarsa yaşasınlar tekmil insanları ya dış ya iç; yahut ta hem dış ve hem iç endişeler kemi-rip duruyor.

Bütün bu buhranların mahrem ve hakikî doğurucu sebebi hürriyet meselesidir. Diğer meseleler hep buna bağlıdır.

Bırakınız ki felsefenin en önemli meselelerinin başında da hürriyet problemi yer almıştır. Çeşitli felsefe sistemleri hürriyet meseleleri karşısında birbirinden farklı tavırlar takınmışlardır. Hattâ materyalizm, hürriyetin inkârına varmaktadır. Lâkin, ne olursa olsun, hürriyeti inkâr neticesini elde etmek için bile, onun teyid edilmesi, varlığının kabulü lâzımgelmıştır.

Grotius, «İnsanın tabii hakkı olan hürriyetini Allah da geri alamaz.» derken, bunu ifade etmek istemiştir, sanırım.

Varlığımız hürriyetsiz düşünülemez. Fikir tartışmaları ile hürriyeti lüzumsuz göstermeğe kalkışanlar bunu yaparken dahi hür düşünce ile hareket etmekte olduklarının farkına varmayanlardır.

İnsan ya hür olacak, yahut ta hiç olmayacaktır.

Mesele bu kadarla kalsa yine iyi! İnsanı bir lâboratuvar ucubesi gibi merceek altında çırılçıplak incelemek mümkün mü ki? Onu, mânasının şartı olan toplum içinde tetkike mecbursunuz. Biyoloji bile insanı toplum dışında ele alamaz oldu.

Onun için, hürriyet meselesi büsbütün çetrefil hale geliyor. Çünkü, toplum hayatı karışıktır, çünkü, toplumsal yaşayışta tekniğin tesiri ile, düşünce etkisi ile dinmeyen, durmayan bir değişme, bir gelişme var.

Toplum dediğimiz şey, duru, hayatsız bir kavram olsaydı, poz resim çeker gibi onu kâğıt üzerinde tesbit et-

mek kolaydı. Fakat, öyle mi? Cemiyetin hayatı bir bünyesi var. Adetâ mahrem, sihirli bir örgüsü var. Siyasî dediğimiz bir şekli var. Muazzam bir mekanizma, dişlileri, çarkları, pistonları, sayısız parçaları ile hareket ve işleme halinde. Bunu meydana getiren de insan! İşleten, yine insan. İnsan akli. İnsan akli deyince, hürriyet diyorsunuz demektir. Hür olmayan aklın tasavvur edilemeyeceği gibi, nerede aklın varlığını düşünebiliyorsak orada mutlaka hürriyet kendiliğinden vardır.

Hürriyet Devletin temel meselesidir.

Bu hürriyet dediğimiz şey ne?

Beşbin yıllık tarih bu mücadelesi içinde olup gelmiş. Çok kimseler yazıp çizmişler. Hem anlamağa, hem anlatmağa çalışmışlar. Çeşit çeşit fikirler ileri sürülmüş. Kalba dökülmüş tek bir tarif bulunamamış. Doğrusu da bu; Çünkü, hürriyet insanda var ve yalnız insanda var. Hür adam, her şeyden önce, başkalarından farklı ve ayrı düşünebilen insandır. Böyle olunca, hürriyeti anlatmada farklar bulunmasından daha tabii ne olur? Hürriyeti anlatmak için de elbette ki hürriyete ihtiyaç gerek. Nerede hürriyet varsa orada çeşit var, renk var, başkalık var, farklılık var, yenilik ve ilerilik var, hareket var. Böyle deyip de hürriyetin tarifini aramaktan vaz mı geçelim? O da değil! Tarifi herkesin kendine bırakmakla beraber, başlıca düşüncelerin ne olduğunu söylemeye çalışmalıyız ki, hürriyetin havasına girebilelim ve fikir kazançlarını sağlayalım.

Hürriyetin bir çok tarifleri var. Materyalist görüş bir tarafa bırakılırsa, çeşitli hürriyet telâkkilerinin hepsinde de müşterek olan, hepsinin de kabul ettiği bir noktaya rastlıyoruz: O da, hürriyetin insanın doğuşunda sahip olduğu bir hassa oluşudur[*]. Bu telâkki, Reform hareketinin fikirlere getirdiği ışık ve aydınlık sayesinde yayıldı ve yerleşti. Yoksa, Reformdan önce fikirlerde bocalama ve bulanıklık vardı. Eski Yunan'da bile,

[*] Klâsik materyalizme göre, realite maddeden ibarettir. Bi-naenaleyh, ruh ve Allah diye bir şey yoktur. Hürriyet, bugünkü haliyle gerçek ve mutlak değildir. İleride sınıfsız bir toplum kurulduktan sonra gerçek hürriyete kavuşmak mümkün olabilecektir.

hürriyet demek, Agorada, yâni genel meydanda egemenliğin, daha doğrusu, oy hakkının, kullanılması demektir. Ferdin hürriyet yolu ile kendi kaderini çizmesi fikri yeni zamanlarda gelişmiştir.

Hürriyetin insanda doğuştan var oluşu onu hayatın bir unsuru yapar. Toplum hayatının siyasal görünüşü olan Devlet içinde de ferd, hürriyeti ile birlikte düşünülebilir. Devleti vasıflandıran iktidar hâdisesi karşısında da ferd, hürriyeti ile bir arada mütalâa olunabilir. Yâni, hürriyet iktidardan da, Devletten de evvel gelir. İktidar, hürriyete tâbidir. Hürriyet, Devletten de, iktidardan da üstündür.

Bunu ilk anlıyanlar ve en önce gerçekleştirenler İngilizler oldu. Hürriyeti, Kanun teminatı altına soktular. Kanunu da bağımsız mahkemelerin kontrolüne tâbi kıldılar. Fransız Büyük İhtilâlinde ortaya çıkan 1789 tarihli İnsan ve Vatandaş Hakları Demeci, hürriyeti şöyle tarif ediyordu: «Hürriyet, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir.»

Bu tarif bir bakıma hatâlı idi. Çünkü, toplum içinde yaşayan insanın başkasına zarar vermiyecek sosyal mahiyette bir hareketi düşünülemez. Evinde davul çalmak isteyen kimse arzusunu kuvveden fiile çıkardıkta komşularını veya sokaktan gelip geçenleri elbet rahatsız edecektir. Canı koşmak isteyen şahıs, kalabalık caddede dolaşanları şüphe yok ki huzursuz kılacaktır. Bu çeşit hareketlerin dağ başında yapılması belki başkalarına zarar vermiyebilir. Lâkin, aynı hareketler insan topluluğu barınmayan yerde yapılıncâ toplumsal vasıflarını kaybederler ve bir yalnız adamın hür olması toplum içinde yaşayan ferdin hürlüğü ile aynı şey değildir.

1789 İhtilâlcilerine göre hür ferde istediğini yapabilmesini sağlamak Devletin boynuna borçtur. Rahip Sieyès: «Her çeşit kamu müessesesinin gayesi ferd hürriyetidir,» diyordu. 19. yüzyılın büyük bir kısmında liberal fikirlerin üstün tesiri ile Fransa'da Devlet, ferdin hakları sahasına karşı pasif ve lâkayit kaldı. Sonraları, «Devlet, ferdin iyiliğine ve hayrına yardımcı olsun,» dendi. Bununla anlatılmak istenen şudur: «Ferd, hürriyeti icabı kendisini saadete ve refaha götürecektir imkânları kendi başına arayıp bulacaktır.» Lâkin, Devlet de sadece seyirci kalmamalı, bu

saadetin gerçekleştirilmesinde ona yardım etmelidir, ei uzatmalıdır.

Amerikalılar, «Ferd kendi mukadderatını bizzat tâyin eder» dediler. 4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan «Bağımsızlık Demeci» nin dayandığı fikir bu idi. Amerikalılar hâlâ da böyle düşünürler. Ferd, kendi saadetini kendi teşebbüsü ile bulur, derler. Bu aramada o, bir engel ile karşılaşmamalıdır. Eğer ferd bir engel ile karşılaşmıyorsa hürdür.

Nitekim, Amerikalılar için müşterek olan bu anlayış daha bir hayli zaman önce bir kilise mensubu olan meşhur Saint Thomas d'Aquin tarafından şu formül ile ifade edilmişti:

«Hür olmak kendi hayatını bizzat düzenlemek ve bunu maddeten yapabilmektir.»

Gerek Fransız Büyük İhtilâli ve gerekse Amerikan Bağımsızlık Demeci, hürriyetin nasıl olması düşüncesinde birleşmektedirler. Tatbikatta, değil yalnız Fransa ve Amerika, lâkin bütün diğer çevrelerde hürriyetin kendini tanıtmak ve kabul ettirmek istemesi bir mukavemet, bir karşı durma sayesinde mümkün olmuştur. Royer-Collard bunu şu söz ile pek güzel anlatır. «Hürriyet, mukavemettir,» der. Şüphesiz, hürriyet yalnız mukavemet demek değildir. Gerçi, liberallere göre, hürriyetten maksat, baskı yokluğudur. Ancak, baskı ile karşılaşmıyanlar, hemen her devirde, yalnız iktidarı ellerinde bulunduranlardır. Baskı ile karşılaşmama hürriyetin ayırıcı vasfı sayılacak olursa, hürriyet belli bir zümrenin imtiyazında demektir. Halbuki, hürriyetin, hiçbir zaman belli bir zümrenin malı ve imtiyazı olmaması lâzımdır.

Mukavemet, İhtilâlcilerin düşüncesine göre, muayyen şartların kuvvet kullanma yolu ile kaldırılmasını gerekli kılar. Çünkü, mukavemet, karşı koymadır. Kurulmuş düzen, yürütülmek istenen nizam, kuvvete dayanır. Buna karşı koyma, nizamın dayandığı kuvveti yenecek üstünlükte bir başka kuvvetin kullanılması ile olur. Halbuki, Hukuk düzeninde değişme, ilerleme ile ve mükemmele doğru gidişle olur. Bu da önce fikir sahasında husule gelir. Onun için, hürriyet mukavemettir, dendiği zaman anlaşılması lâzımgelen mâna, başkalarının düşünüşünden farklı düşünme iktidarı olmalıdır. Başkaları tarafından ileri sürülen çeşitli fikirlere birine veya ötekine değer verebil-

me ihtiyarî olmalıdır. Buda bir- t e r c i h ile olur. O tercihi yapabilme hür oluşmandır. Bununla beraber, hürriyetin bir tercih suretinde tarifi ve kabulü daha ziyade şekli bir târifdir.

İlerleme ve gelişme, aynı kalmamak, daha iyiye doğru değişme demektir. Bunun için en başta, düşüncenin kalıplaşmamış olması lâzımdır. İnsanlık tâ gerilere giden tarihinden bu yana, hep daha iyi varlık ve yaşama şartı sağlamak uğruna didiniyor. Rahat, huzur ve güvenlik ve bir kelime ile saadet peşinde koşuyor. Bu gayesine ulaşabilmek için mevcudu değiştiriyor. Bunu yapmak için de düşünce ile işe başlıyor. Aklında doğan yeni bir buluşu deniyor. İşte, hürriyet kavramının anahtarı buradadır; insanın yeniyi, mevcut olandan farklısını düşünebilmesindedir. Nitekim âlimler de hürriyeti anlatmak için bu mefhumda b e ş e r i n k i ş a f unsurunu ele almak lüzum ve mecburiyetini duyuyorlar. «Hürriyet, insan sadetini sağlayacak şartlarda her hangi bir zorlama bulunmaması; saadeti sağlayan imkânların kayıtlanmamasıdır,» diye düşünüyorlar.

«Ben, böyle düşünüyorum!» diyebilen hürdür. Siyasî hayatta hürriyet esasına göre kurulmuş devletlerin vatandaşları bunu söyleyebilmek imkânına sahiptirler. Eski Yunan hâkimi Periklès, hürriyeti «iktidarın teebbüslerine muhalefet cesaretidir» diye târif ederdi. Maksudı, ferdin başkalarından farklı düşünüp hareket edebileceğini anlatmaktı. Son devrin büyük İngiliz siyaset âlimi Laski de aşağı yukarı aynı şeyi söyler. «Bize kalırsa iktidarın muayyen teebbüslerine mukavemet, iktidar tarafından hürriyete karşı vaki tecavüzü defetme gayretidir. Yoksa, hürriyetin kendisi değildir. Hürriyetin belki bir müdafaa ve muhafaza silâhı olarak tesirli bir garantisidir.»

Hür, esirin zıddıdır. Şu halde, esaretten, kölelikten kurtulmuş olmak hürriyete kavuşmuş olmak değil midir? Dış görünüşten öyledir. Lâkin, hürriyeti duru bir şekilde düşünmeye imkân yoktur, dedik. Onu dinamizmi, hayatîyet ve harekiyeti içinde düşünmek doğru olur. Bu bakımdan da, maddî esirliğin kalkmış olmasını tesbit kâfi gelmez. Asıl mesele, insanın iç esaretten kurtulmuş olup olmadığıdır. Çünkü en kötü esirlik iç esirliğidir. İnsan içinden esir olabilir ve zamanımız hükümetleri, propagandaları ve demagojileri ile ferdi muayyen bir iç esaretine

sokmak gayretindedir. Nice büyük ve mazi sahibi demokrasilerde gerçek hürriyete rastlamıyoruz. Bir çok demokrasilerde bir taraftan para, diğer taraftan paranın emrinde bir basın, öte yandan yalancı propaganda ve demagoji manevraları halk kitlelerini iç hürriyetten mahrum etmektedirler. Ferdler bu tesirlerin baskısı altında birbirlerine karşı kötülük ve kin ile dolup boşalmaktadır. Kötülük ve kin ise insanı ruhundan, tâ içinden esir kılar. İktidar ve siyasî partiler bu esir insanların iç âlemlerinde yaratmağa muvaffak oldukları duygulardan kendi maksatları için en geniş ölçüde istifade etmektedirler.

Başkalarından ayrı düşünebilme, siyasî toplum içerisinde ferde iktidara muhalefet edebilme imkânını bahsettiği için, hürriyet, vatandaşın Devlet idaresine katılmasını zarurî kılar. İşte, zaten demokrasi de budur! Halkın kendi kendini idare etmesi, ferdin hürriyetine sahip olduğu yerlerde mümkündür. Demek isterim ki, nerede insanlar hür iseler, siyasî hayatlarının şekli ancak demokratik olabilir; ve nerede demokrasi varsa orada hür insanlar yaşıyor, demektir.

Alman filozofu Hegel, hürriyeti tabîî bir mefhum saymıştı: «Hürriyet, kanuna itaattir,» diyordu. Bu tarz anlayış, hürriyetin, hem de Kanun yolu ile, ortadan kaldırılmasını mümkün kılabilir. Çünkü, bu anlayışa göre, insan Kanuna boyun eğdiği müddetçe hürdür; yâni, hürriyeti Kanun verir. Halbuki, mesele gerçekte hiç de böyle değildir. Hürriyeti Kanun vermez. Kanun, sadece hürriyeti korur. Yaptığımız hareket sırf başka birisine ait hareketin taklidi değil ise, önceden mevcut bir kalıba dökülüp ortaya konmamış ise hür bir hareket olabilir. Onda kendi şahsiyetimizin özelliğini görebiliyorsak hürdür. Bu demek değildir ki, hür hareket başkalarının yapmadığı, yalnız bizim yapabildiğimiz orijinal bir tavırdan ibarettir. Hayır! Öyle olsaydı hürriyet bir cambaz işi olurdu. Yemek yerken de hürüm. Ama, benden başka herkes de aynı hareketi yapıyor diye yemek yeme hareketim hür hareket olmaktan çıkacak mı? Elbette ki değil. Onun içindir ki, «hür hareket onda kendimizi görebildiğimiz, dış zorlama olmaksızın yaptığımız harekettir» diyoruz. Yemeğimizi elimizi kolumuzu bağlayıp zorla lokmalarımızı yutturarak yedirirlerse hareketimiz hür olmaktan çıkar. Kaldı ki, bir hareketin bütünü ile başkalarının hareketlerine benzemesi

onu hür olmaktan çıkarmaz. Her ferd, hareketin başkaları tarafından yapılana genel olarak benzemesine rağmen, kendi hususiyetine göre çığner, tadar, zevk alır. «Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır» sözünde yiğit, hür adarı anlatsa gerektir.

Oğlum Ömer henüz küçücük iken kâğıdı, kalemi alır, kendi kendine şekiller çizerdi. Bir gün çocuğumun mini-mini elini avucumun içine aldım. Ona alfabenin harflerini yazdırmağa kalkıştım. Harfi yazan ben idim. Oğlumun parmakları arasındaki kalem doğrudan doğruya kendi parmak hareketleri ile çizecek yerde çocuğun eli ve bileği de kalemle birleşmiş, tek bir âlet haline gelmişti. Harf yazıldı. Çocuk kâğıt üzerindeki esere bakmadı bile. Başka bir kâğıt aldı ve kendi kendisine karmakarışık ve bize göre hiç bir mâna ifade etmiyen dolaşık bir yumaktan da çetrefil çizgiler resmetti. Ama memnundu, mesuttu. Eserine gururla bakıyordu. Çizdiği kâğıdı başkalarına da koşup gösterdi. Saadeti kulmuştu. Düşündüm ve anladım: Ömer, kendi iç emri ile çizdiği zaman hürdü. Meydana getirdiği anlaşılmasız resimde kendi kendini görebiliyordu. Biraz evvel kendisine yazdırılan harfte ise kendisi değil, babası vardı. Çocuk ise, kendi kendisi kalmak istiyordu. Demek isterim ki, zorlama olan harekette hürlük yoktur.

İnsan, arzu etmediği tarzda bir harekete zorlandığı veya yapmak istediğinden baskı ile alıkonulduğu zaman hür olmaktan çıkıyor. Lâkin, istediği şekilde harekette başıboş bırakıldığı zaman da anarşiye düşmek tehlikesi ile karşılaşılıyor. Anarşiyi önlemek Devlet tedbiri ile mümkündür. Devlet, yâni kudret, yâni otorite, anarşiye giden yolları tıkayacaktır. Evet ama, siyasî iktidar bu işi nasıl yapacak? Siyasî iktidar demek, bir takım insanlar demektir. Başbakan, Bakan, emirlerindeki Ordu ve Polis demektir. Anarşiye mâni olmak maksadı altında nereye kadar gidilebilecektir? İşte, siyasî iktidarın uzanabileceği tedbirler sahasını da yine hürriyet çizer.

Şu halde, bütün mesele, iktidar ile hürriyet arasında bir muvazene, bir âhenk, bir denkleme kurmaktır. Siyasî iktidarın tahdit görmediği, sınırsız olduğu yerde hürriyetten bahsetmeğe yer yoktur. Keza, hürriyetin düzene konmadığı yerde de hürriyet sözünü etmek nafi'dir. En kes-

tirme yol, toplum hayatında uyacakları kanunları hür insanların kendilerine hazırlatmaktır. Bu yol demokrasinin temel nizamlarından biridir. Demek oluyor ki, hürriyet problemi, bir cephesi ile siyasî iktidar problemidir. Çünkü, siyasî iktidar, tahdit tanımıyorsa o zaman hürriyet yok, demektir. Çünkü, hudutsuz bir siyasî iktidara sahip bir veya bir avuç insanın bulunduğu yerde hiç bir sahada hürriyet yok demektir. Hattâ, siyasî iktidar normal bir durumda iken kontrolsüz kalacak olursa, yine hürriyet ve hattâ bizzat o siyasî iktidar, tehlikeye düşmüş olabilir. Çünkü, kontrolsüz bir siyasî iktidarın hürriyet düşmanı haline gelmesini önliyecek hiç bir engel tasavvur edilemez ve kontrolsüz bir siyasî iktidarın uzun müddet yaşadığı, tarihte asla görülmemiştir.

Bütün bu izahlardan sonra, yine kendi kendimize soralım: Hürriyet nedir? Başkasına zarar vermiyecek her şeyi yapabilmek mi? Mukavemet mi? Muhalefet mi? Farklı düşünmek mi? Kendi başına karar vermek mi? Zor bulunmaması mı? Kaabiliyetleri geliştirme serbestliği mi? Ne ?

Öyle sanılır ki, hürriyet kesin şekilde tarif edilemez. Hürriyet, hissedilir, duyulur. Bu duyulan şeyin tarifi değil, belki ifadesi lâzımdır.

Hürriyet Rejimleri

⊕ İYELİM Kİ, hürriyet insanın beden, fikir ve ruh faaliyetini kullanmaktaki ve geliştirmekteki iktidardır. Kanun, hürriyet dediğimiz bu iktidarı, kamunun, yâni bir toplumda yaşayan tek mil insanların hürriyetini korumak için zarurî bulunan kayıtlardan gayri-siyle bağliyamaz. Zira, Devlet, ferde hürriyetini sağlamak ödevinde olmalıdır. Devlet bu vazifeyi yüklenmelidir. Devlet hayatı bugün ferd için tabî olan hayattır. Bu hayat

ise, bir düzene bağlanmıştır. Bu yüzden, bazan Devlet hayatı içerisinde hürriyetlerin kayıtlanması lâzımgelmektedir. Yalnız Devlet, elinden geldiği kadar, bu hürriyetlere konulmuş olan kayıtları kaldırma gayesini gütmelidir. Bu, Devletin borcu sayılmalıdır. Çünkü, halk egemenliğinin tabii bir neticesi olarak hürriyet, bağışlanmış bir şey olmayıp, halkı meydana getiren ferdlerin kendi öz mallarıdır. Ancak bu düşünce sayesinde ki hürriyeti emniyet altında bulundurmamak mümkün olabilir.

Türk Anayasasınının 68 inci maddesine göre: «Her Türk hür doğar, hür yaşar. Hürriyet, başkasına zarar vermiyecek her şeyi yapabilmektir.

Tabii haklardan olan hürriyetin herkes için sınırı, başkalarının hürriyeti sınırır. Bu sınırı ancak kanun çizer.»

Hürriyetin kanunlar tarafından düzenlenişi esas itibariyle, bir Hukuk rejimi olmakla beraber, hürriyetlerin bazı hallerde bir kolluk veya polis rejimine girdiği de olur.

Hürriyetin Hukuk rejimi demek, ferdî, bedenî, fikrî her türlü faaliyetin prensip olarak serbestçe, önceden hiç bir kayıtlamaya bağlı olmaksızın kendini gösterebildiği durum, demektir.

Bu rejimde, ferd faaliyeti Hukuka aykırı düşerse, kanun, kamu gücüne, ceza vermek, ödetmek veya yapılmış işi bozmak yetkisini vermiştir. Meselâ, bedence faaliyetimi dilediğim gibi yapabilirim. Fakat, birisini öldürecek veya hırsızlık edecek olursam yakalanırım, yargılanırım ve hüküm giyerim. Herkesin geçeceği yolda yaya olarak, araba ile, bisiklet veya otomobil ile gidip gelebilirim. Lâkin, dikkatsizliğim veya ihmalem yüzünden bir kimseye zarar verecek olursam, o zararı öderim. Her hangi bir düşünüşün ifadesinde hakaret, söğme, suç diye vasıflanan olaylara kıskırtma varsa, kamu gücünün kanun gereğince bana karşı bir ceza, bir ödetme veya aynı zamanda her ikisini birden hükmetmek yetkisi ortaya çıkar. Kendimce yapmayı uygun göreceğim şu veya bu sözleşme ve anlaşmayı yapabilir, işime gelecek şu veya bu derneği kurabilirim. Fakat bunları yaparken Hukuka aykırı bir gaye gütmüşsem yetkili makam, Kanun gereğince bu bağıntının veya bu derneğin dağıtılmasına karar verecektir.

Bu misaller Hukuk rejiminin ne olduğunu bize açıkça

anlatır. Demokratik Devletlerde bu rejim olağan haldir ve bütün hürriyetlerin esash şartını meydana getirir. Ancak, Hukuk rejimi prensibinin yanibaşında bir de kolluk rejimine yer vermek icabeder.

Hürriyetin kolluk veya polis rejimi, Hukuk rejiminde olduğu gibi, yatıştırma yolundan gitmez. Önleme yolundan, kollama yolundan harekete geçer. Ferdin hürriyetini kamu hürriyeti faydasına kayıtlayan Kanun, kamu gücüne önleyici yoldan, henüz hakka saldırmazdan önce, ve imkân ölçüsünde Hukuka aykırı olayı veya eylemi önlemek için, işe karışmak yetkisini vermiştir. Ferd hürriyetini, kamu hürriyetini korumak için gerektiği ölçüde sınırlayan her zaman kanundur. Fakat kanun, kamu gücüne özel yetkiler verir ki, bunlara «kolluk yetkileri» denir. Bu yetkilerden ötürü, kamu gücü Hukuka aykırı düşen şu eylemi veya şu olayı önleyici bazı tedbirler alabilir.

Meselâ, adam öldürmek veya hırsızlık etmek yasaktır. Kaatili veya hırsızı yakalamaya ve mahkûm etmeye imkân veren kanun hiç bir zaman bir kolluk kanunu değildir. Lâkin, buna karşı, yetkili makamlara hırsızlığa ve adam öldürmeğe mümkün olduğu kadar sed çekecek önleyici tedbirleri almak müsaadesini veren kanun, bir kolluk kanunudur. Sokaklarda geceleri polis devriyeleri gezdirmek, mahalle bekçileri dolaştırmak, jandarma kolları salmak, karanlık sokakları aydınlatmak, köşe başlarına polis noktası dikmek hep bu çeşit tedbirlerdir. Her hangi bir taşıt veya binit ile veya yaya olarak serbestçe gezebilirim: yeter ki kusurumla veya dikkatsizliğimle başkalarına vereceğim zararları ödeyeyim. Fakat, bu gezme ve dolaşma aynı zamanda bir kolluk rejimine bağlıdır. Zira, kanunlar yetkili makamlara belli bir taşıt veya biniti yasak etmek, belli bir hızdan aşırı gitmeyi meneden hükümleri koymak imkânını vermişlerdir. Hoşuma giden evde oturup keyfime gelen hayatı sürebilirim. Fakat kanun, resmî makama genel sağlık için tehlikeli olmak itibariyle uygun gördüğü tâmirleri yapmağımı emretmek yetkisini vermişse, bir kolluk rejimine sokuluyorum demektir. Kamu gücünün izni olmaksızın belli bir işe girişemiyorsam, belli bir faaliyeti veya ticareti yapamıyorsam, belli bir sözleşmeyi imza edemiyor veya belli bir derneği kuramıyorsam kolluk rejimi var demektir.

Bu misaller kolluk rejimi ile hukuk rejimi arasındaki ayrılığı göstermeğe yeter. Hürriyet, ancak hukuk rejimine bağlı olduğu yerde gerçekten vardır. Kanun yapanın gütmesi gereken genel fikirler şunlardır: Hürriyet, genel yollar üzerinde veya halkın girip çıktığı ve bilhassa büyük insan toplanmaları yapılan yerlerde kullanılmak istendiği zaman, bir kolluk rejimine girmelidir. Bunu yapan kanunun, hürriyete aykırı olduğu söylenemez. Genel yol üzerinde, genel yerlerde nizam, sükûn ve emniyet sağlamaya yarayan bütün kolluk kanunları bu suretle yasalıdırlar. Öte yandan, yatıştırıcı veya ödettirici sisteme dayanan hukuk rejiminin toplumsal veya ferdi zararı karşılamaya gücü yetmediği hallerde kanun bir kolluk rejimi koymağa mecburdur. Hürriyeti kolluk rejimine sokan kanunlara ihtiyaç, hiç bir konuda genel sağlık meselesinde olduğu kadar şiddetli bir tarzda kendini gösteremez. Şu kadar var ki, kolluk rejimi d a i m a i s t i s n a y ı teşkil etmelidir.

Hürriyetin kolluk veya polis rejimleri çeşitli suretlerde gözükmektedir. Bu rejimlerin en ağır y a s a k r e j i m i d i r . Bu rejimde asla hürriyetten bahsolunamaz. Meselâ, İş Kanununun koyduğu Grev yasağı veya Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun bir kısım toplanmaları menetmesi, yasak rejimini meydana getirir.

Kolluk veya polis rejiminin bir diğer çeşidi izin veya müsaade rejimidir. Bu usulle İdare makamları izin veya müsaadeyi verip vermemekte serbesttirler. Ancak, belli bir faaliyetin veya hareketin yapılabilmesi bu izin veya müsaadenin önceden verilmiş olmasına bağlıdır. İdare makamları kendilerince muvafık gördüklerine müsaade verdikleri için bu rejimde müsaade isteyen vatandaşlar arasında eşitlik gözetilmez. Eşitliğin yokluğu hürriyetten söz açılmasına da imkân vermez. Evvelce Basın faaliyetlerinde durum böyle idi.

Bazı hallerde müsaade istihsalı ferdin bir yeterliğine bağlı tutulur. Faraza, lise mezunu olmayana gazeteci vesikası verilmez; veya otomobil kullanmakta muayyen bir ustalık derecesinde bulunmayan kimse, şoför ehliyetnamesi alamaz.

Bir kısım hallerde ise bildirme rejimi uygulanır. Matbaa açmak isteyenlerin beyanname vermeğe mecbur tutulmuş olmaları bu konuda bildirme rejimi uygu-

landığındandır. Maksat, İdare makamını haberdar etmektir.

Hürriyetin Hukuk rejimi adını verdiğimiz uygulanma sistemi sadece yatıştırıcı bir sistemdir.

Ferd, idareyi haberdar etmeksizin istediği faaliyette ve harekette bulunur. Hürriyetin kötüye kullanılması halinde, kanunun gösterdiği müeyyidenin tatbiki suretiyle yatıştırma husule gelir. Müeyyidenin tatbiki de ancak yargı iktidarı tarafından, yâni mahkemece, vukubulur.

Kolluk rejiminde ise, fiil veya hareket evvelden kayıt altına alınmıştır. Önlenmiştir. Bunun içindir ki, kolluk rejiminde göze çarpan hususiyet bunun önleyici bir sistem oluşu, kayıtlayıcı bir rejim meydana getirişidir.

Hürriyetlerin Tasnifi

 ÜRRİYETLERİN bir ayırmaya, bir sınıflamaya tâbi tutulmasında da fikir birliğine rastlanmaz. Âlimler kendi aralarında hürriyetleri sınıflamakta birleşmiş bulunmuyorlar. Bir kısmı, hürriyetleri başlıca iki guruba ayırmak taraftarıdır: Ferdin maddî menfaatini ilgilleyen hürriyetler ve ferdin mânevî menfaatlerini ilgilleyen hürriyetler.

Diğer bir kısmı, ana hürriyetler ve tâli hürriyetler diye bir tefrik yapıyor.

Bilhassa, Başkan Roosevelt'in «Dört Hürriyet» inden sonra sosyal ve ekonomik unsurun ilk plânda ele alınması zarurî görüldüğünden, zamanımız âlimleri hürriyetleri tasnif ederken sosyal ve ekonomik hürriyetler diye bir gurup tefrik etmek ihtiyacını duymuşlardır. Gerçi, 1789 danberi sosyal ve ekonomik haklardan bahsediliyordu. Lâkin bu hakların Devlet hayatında sağlanması ve düzenlenmesi mümkün olamamıştı. İlk düzenlenme teşebbüsü Birinci Büyük Harp sonrası Almanyasının 1918 tarihli Wei-

mar Anayasasında görülür. Daha sonra, 1921 tarihli Sırp - Hırvat - Sloven Anayasası bu haklara geniş yer vermişti. 1931 de de İspanyol Anayasası sosyal haklar bakımından ehemmiyetli hükümler koydu.

Bazıları, hürriyetleri kül halinde görmekte beraber, bunlardan bir çeşidine ehemmiyetli bir yer verirler. Umumiyetle ön safa alınan hürriyet çeşidi, d ü ŝ ü n m e h ü r r i y e t i d i r .

Hürriyetlerin tasnifinde önemli hâdise Birleşmiş Milletler Teşkilâtının meydana gelmesi olmuştur. Birleşmiş Milletler Andlaşması başlangıç kısmında olsun, 1 inci, 13 üncü, 55 inci, 62 nci, 68 inci, 76 ncı maddelerinde olsun «İnsan hakları» na atıflar yapmaktadır. Bu haklar meyanında sosyal ve ekonomik hürriyetler de anıldığı için yapılacak tasniflerde bu sonuncuların ihmal edilmesi mümkün değildir. Hele, son yıllarda kabul olunan yeni Anayasalar, sosyal ve ekonomik hürriyetleri teknik bakımdan düzenlemektedirler. 1946 tarihli Fransız ve 1948 tarihli İtalyan Cumhuriyeti Anayasaları misal olarak gösterilebilir. 10 Aralık 1948 de «İnsan Hakları Evrensel Demeci» nin kabulünden sonra ise, hürriyetlerin tasnifi meselesinde sosyal ve ekonomik hakların müstakil bir gurup olarak incelenmesi zaruret haline gelmiştir.

Bir kısım ilim adamları bu Demeçte sayılan hürriyetleri, kat'î şekilde kararlaştırılmış olanlar ve henüz umumîleşme halinde bulunanlar diye ikiye ayrılırlar. Oysa ki, bunların uygulanma dereceleri bakımından ayırma isabetli değildir. Nitekim, Devletler ailesine son yıllarda katılmış bulunan Endonezya, Demeç metnini aynen kendi Anayasası içine almıştır.

Hürriyetleri müsbet veya menfî, yahut ta ana ve tâli diye ayırmakta isabet görmemekteyiz. Diğer tasnif şekillerinden bazı hukukî neticeler çıkarmak ise mümkündür, sanıyoruz. Maddî dediğimiz bir hürriyetin mânevî veya fikrî bir cephesi mevcut olduğu gibi; çok defa, mânevî mahiyet gösteren bir hürriyetin de maddî tarafları yok değildir.

Bundan dolayı, hürriyetleri ayırırken daha ziyade galip vasıflarını nazara almakla yetinmek ve ona göre kısımlar gözetmek mümkündür. Bu görüş ile hürriyetleri meselâ, maddî, mânevî ve siyasî hürriyetler olmak üzere:

ayırmak düşünülebileceği gibi maddî, fikrî, ekonomik ve siyasî diye ayırmak da hatıra gelebilir.

Bize göre, insanı hürriyete sahip bir varlık hususiyetine koyan vasfının şartı hangi hürriyet ise en başta gelen hürriyet çeşidi odur. Diğer hürriyetler bunun neticeleridir. Bu bakımdan, insanı diğer canlı mahlûklardan ayıran vasfı ile gözönüne aldığımız zaman hürriyetin kendisinin, onun şuur ve vicdan sahibi oluşundan çıktığını ve bu yüzden de başta gelen hürriyetin de vicdan hürriyeti olduğunu kolayca tesbit edebiliriz. İnsan, mânevî vasfı itibariyle başka yaratıklardan ayrılmaktadır. İnsanda mânevî, ruhî bir hususiyet vardır. Bundan dolayı, asıl hürriyet, onun mânevî varlığını dolduran hürriyettir. Mânevî hürriyetlerin başında da vicdan hürriyeti gelir. Diğer mânevî hürriyetler, yâni düşünce ve fikir hürriyeti, eğitim hürriyeti, vicdan hürriyetinin neticelerinden başka şeyler değildir.

Mânevî hususiyetleri yanında ferdin maddî, cismanî varlığını ele almak, bu varlığı itibariyle haiz olduğu hürriyeti düşünmek icabeder. Bunlara biz kişi hürriyetleri diyoruz. Beden hürriyetleri demek de mümkündür.

Bundan başka, ekonomik hürriyetleri ayrı bir kısım halinde ele almak uygundur.

Hürriyete kavuştuğum zaman, artık komünist olmadığının farkında değildim. Yaptığım ilk iş partiye bir telgraf çekmek oldu. Telgraf, Schiller'in «Milyonlar, sizi bağrıma basıyorum» mısraı ile başlıyordu. Telgrafın bir yerinde de «Artık bütün vicdan azabından kurtuldum.» cümlesini ilâve etmiştim,

Arthur Koestler

BİRİNCİ BÖLÜM

Vicdan Hürriyeti

İNSAN kişiliğini meydana getiren şey, her şeyden önce, v i c d a n dır. İnsanı, insan yapan o'dur.

İnsanın bir dış, bir de iç âlemi vardır. Bu iki âlem onun varlığını meydana getirir. İnsan için hiç bir şey kendi varlığı kadar mühim olamaz. Ferd kendisini dünyanın mihriveri farzeder. Bunu yaptıran bir taraftan dimağı, diğer taraftan vicdandır. İnsan dimağı, küçücük olmakla beraber misli bulunmayan bir cihazdır. Sanki, bir evren gibi yapısı vardır. On iki milyardan fazla hücre ve bunları birleştiren trilyonlarca bağ. Sonra da onun bulup yarattıkları. Onun içindir ki, insan dimağı Kozmos âleminin hayal sınırlarına dayanan muazzam, lâkin cansız kitlesine nisbetle ölçülemeyecek kadar yüksek değerdedir.

İlmi yaratan z e k â , bu dimağın mahsulüdür. Olaylar arasındaki münasebeti bulup ortaya koyan da insan zekâsıdır. Zekâ sayesinde hâdiselerin ne olduğunu bilmek imkânına sahibiz.

Beşer'in ilk gayesi y a ş a m a k tır. Objektif bilgi bunu mümkün kılacak vasıtaları verir. İlim, bize hayatın gayesini gösterir. Zekâ, bize maddî âlemi tanımak ve ona hâkim olmak imkânını bahşeder. Zekâ iledir ki, gayelerimizle elimizdeki vasıtalar arasındaki münasebeti kavrayabiliyoruz.

Lâkin, zekâ, dimağın mahsulü olduğu kadar, ruhun da faaliyetlerinden biridir. İnsanın iç âlemindeki duygularla bir arada bulunur. Bu bir arada bulunma yoksa, ferd, benzerlerinden ayrı ve uzak kalır. Zira, sadece akıl fertleri birleştirmeye yetmez. İnsanları birleştiren şey, sevgidir. Halbuki, akıl, sevmeye de, nefrete de muktedir bulunmamaktadır. Bunlar duygu işidir. Hayatın iç âlemi duygulardan meydana gelmiştir. Zekâ ise, hayata dışından bakar. Maddî âlemin dışına çıkışımız, fikrî olmayan faaliyetlerimizle kaabil olabiliyor. Her devirde sadece yaşamının kendileri için kâfi bir gaye teşkil etmediği insanlar görülmüştür. Bunlar için, en kıymetli şey hayat değildir. Bunlar güzelliğe, iyiliğe, sevgiye, feragate, büyük fikirlere susamış insanlardır. Bunların iç güdülerini bunu ister; hayatın mânasını bunda bulurlar.

İlim ise, yâni dimağ sayesinde bulduklarımız ise, bunu henüz izah edememektedir. Burada akıl ile iç güdü mücadelesi halindedir. Gerçi, vücut, sudan ve hücrelerden kurulmuştur. Fakat, onda bir de ruh vardır. Bu ruh, bedende olduğu halde, vücuttan bir parça iken, zaman ve mekânın dört boyutu dışındadır. Suyun, hücrelerin yapısı herkes için aynı iken ruh her insanda başka tabiatte, ayrı tiptedir. İnsanları birbirine yaklaştıran, bağlayan ruhlarındaki ışındır, ateştir, ruh enerjisidir. Bu ruh enerjisidir ki, Dr. Alexis Carrel'in ifadesi ile, insanı şenpanze'den ayırmaktadır.

Gerçekte, insan, ruhî tesirleri duyacak tarzda yaratılmıştır. Hem maddî âlemde, hem de bu âlem dışında bulunabilme hassası insanı tabiiatta mevcut diğer eşyadan ayırt eder. Ruh, insana verilmiştir. Ruhî varlığımız « Ne olması lâzım geldiği » ni bilmek ister. Bu arzu muhtar ve vicdan sahibi oluşumuzdan husule gelmektedir. İlim, hayatın gayesini gösteriyorsa da mânasını anlatmıyor. Beşerin hal suretini aradığı mesele ise işte budur. Beşer, kendi başlangıcını ve sonunu merak etmektedir. Bu esrarı çözmek istiyor. Bu sorunun cevabında ilim kendisine yardım edememektedir. Zira, ruhun mahiyeti belli değildir. Ne hayatın, ne de vicdanın menşei hâdiselerinin şahit ve delili yoktur.

Newton ve baska dahiler Kozmosu, maddî evreni, yaratıcı zekânın eseri saymışlardı. Lâkin, bu izah vicdan unsurunu kaale almadığı için tatmin edici olmadı. İnsan ise,

kendisini seven, anlayan, kendisine yardımcı olan bir Allah ihtiyacındadır. Bilim adamlarının Allahı ise, sevinçlerimizle ve kederlerimizle meşgul olmuyordu. Bu yüksek gayelerimizi duygu hayatımıza yerleştiremiyordu.

Bu işi, binlerce yıldanberi yapmak ödevini üzerine alan, din olmuştur. Filhakika, en makul evren izahını Allah fikrinde bulmak mümkündür. İnsan her devirde tapmak ihtiyacını duymuştur. Bu temayül sevmek kadar tabii bir temayüldür. Belki de Allahı aramak, ruh yapısından doğan zarurî bir neticedir.

Din, binlerce yıl ferde yaşamak cesareti veren kaynak oldu. Gerçi, bugün, medeniyet dünyası insanların bir kısmında din inancı terkedilmiştir. İki yüz yıl var ki, din yerine ilm ve kazanç mezhebi kaim oldu. Filozofların ve bilhassa Voltaire'in tenkit ve hücumları karşısında din inancı büyük sarsıntıya uğramıştı. Zamanımızda Avrupa ve Amerika kıt'aları halkının dörtte üçü insan mahiyet ve âkıbeti meselesinin hallini artık dinden beklemez olmuşlardır.

Oysa ki, zamanımız toplumlarında da Allah ihtiyacı devam etmektedir. Dua, bugünün insanı için Allah ihtiyacının normal ifade yoludur. Filhakika, dua ile istenen şey bir yardımdır. Aksi halde, dua, mânası bilinmeyen kelimelerin can sıkıcı bir tekrarından ibaret kalır. Duadır ki, acılara ve dertlere tahammül kudretini verir ve felâketler ortasında ayakta kalmak takatini bahşeder. Allah, dua yolu ile insan yüreğinin ne olması lâzımgeleceği meçhulüne cevap veriyor.

Gerçi, Allahı göremiyoruz, işitemiyoruz, el ile tutamıyoruz, bilemiyoruz ve tarif edemiyoruz. Akıl dışı âlemde bir varlık olduğu için, gayrımaddî kaldığı için, ihsaslar sahamızda tesbit edemiyoruz. Fakat, onu bulamasak bile aramak zarureti ile iç endişelerimizi yatıştırmak imkânını sağlıyoruz.

Vicdan, iç hürriyetimizin âlemidir. Bütün diğer hürriyetlerimiz onun varlığına bağlıdır. Onun içindir ki, hürriyetlerin başında Vicdan Hürriyetini ele almamız gerekir.

Bu hürriyetin en tipik tezahürü din inancı alanında görülenidir. Bundan dolayı da vicdan hürriyeti dediğimiz zaman bilhassa din hürriyetini ele almamız gerekir.

Tarihin her devrinde bir gerçeğe vardığını sanan bir

çok insanlar bunu başkalarına zorla kabul ettirmek istemişlerdir. Bir dine bağlı olanlar, başka dinlerin insanlarını kâfir saymışlardır. Muayyen bir inanıştaki insanlarla başka bir inan taşıyanların barış içinde yaşamaları bir mesele olmuştur. Sokrat, Devlet dinine karşı geldiği için zehir içmeğe mahkûm edilmişti. Hıristiyanlık olsun, Müslümanlık olsun ilk şekillerinde bütün insanlara karşı rahim ve şefkat telkin ederken ve herkesin taşıdığı inana saygı göstermeyi öğretirken, sonradan Devletleri kendilerine tâbi kılmağa kalkmışlar, üstün otoriteler olarak ortaya çıkmışlardır. Din iktidarı, dünya iktidarının ezici bir rakibi olmuştur. Dinî teşkilât kendi kaidelerini Devlet kaidesi olarak kabul ettirmek istemiştir. Batı'da Papalığın, İslâmiyet âleminde Hilâfetin tarihi bu hali açıkça gösterir. Gerçi, zaman zaman hoşgörülük tatbikatına rastlamaktayız. Lâkin bu, daha ziyade istisnâî olmuştur. Ancak bir kaç Devlette müsamaha esaslarının yerleşmiş olduğunu görebilmekteyiz. Bunlar da Çin, Hindistan ve Felemenk olmuştur.

Engizisyon usulleri belli bir inanışa zorlama vasıtası olarak icadedilmişlerdi. Bu usullerin uygulanması halk kitlelerini bir dine hizmet ettiğini zanneden Devlete düşman etmiştir. Bugün de artık din inanışları sahasında pek mevcut olmayan zorlama metodlarının, yerini siyasî inanışlara zorlamaya terkettiğine şahit olmaktadır. Tekmil demirperde gerisi Devletlerinin durumu maalesef bunu göstermektedir.

Hıristiyanlığın Romalı bilginlerinden meşhur Tertulien daha üçüncü yüzyılda şöyle yazıyordu: «Birine gerçek Tanrı'ya, bir başkasına Jupiter'e tapınmağa; birine ellerini göklere açmağa, bir başkasına îman kürsüsüne dua etmeğe; şuna bulutları, berikine bir kaplamanın tahtalarını saymağa; nihayet birine kendi kendisini, bir başkasına bir koç'u Tanrı'ya kurban etmesine müsaade ediniz. Dikkat ediniz ki, din hürriyetini ve Tanrı intihabını yasak etmek, tapmak istediğim Tanrı'ya tapmama müsaade etmemek bir nevi dinsizlik olmasın. Hangi Tanrı zorlamalı bir saygıyı kabul eder? İnsan bile bunu kabul etmez.»

Buna rağmen, bir zaman sonra Papa, her kim bir kâfiri öldürürse onun mallarına mirasçı olur, diye fetvâ vermişti.

Din savaşları 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupa'yı mah-

vetti. Din, siyasetin menhus bir âleti oldu. 1648 de Vestfalya Andlaşması, hükümdarın dini hangisi ise, uyruklarınki de odur, dedi. Bu suretle, büsbütün saçma bir telâkî, bir devletlerarası kaide kıymetini aldı. Neticede ferdlerin ruhî varlığı bir dünya olayına, bir otorite hâdisesine tâbi kılındı.

İngiltere'de Katolik İngilizler 1829 tarihine kadar oy veremezler ve Parlâmentoya seçilemezlerdi.

Dünya yüzünde vicdan hürriyetini ilk defa bir Anayasa esası haline sokan Amerika olmuştur. 1778 tarihli Amerikan Anayasasına göre, kamu hizmetlerinde vazife almak hususunda hiç bir din şartı aranmaz. Sonradan daha ileri gidildi. 1791 tarihli Anayasa değişmesinde Kongrenin hiç bir Devlet dini ihdas edemeyeceği, her hangi bir dinin serbestçe icrasını yasaklıyamıyacağı tesbit olundu.

Fransa'da Napolyon «Papaslar ruhları gasbediyorlar; bana yalnız bedenleri bırakıyorlar» derdi. Buna inandığı için de Papalıkla Devlet'in münasebetlerini yeniden düzenlemişti. Bununla beraber, Din ve Devlet Fransa'da ancak 1905 de ayrılabilmiştir.

Amerika Anayasasından sonra vicdan hürriyeti konusunda en ehemmiyetli hüküm, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Demeci'nin 18 inci maddesi hükmü olmuştur: «Her şahsın fikir, vicdan ve din hürriyetine hakkı vardır; bu hak din veya inan değiştirmek hakkını..., dinini veya inanını açığa vurmak hakkını gerektirir.»

Din hürriyeti konusunda Devlet'in, tarihin akışı içinde, üç çeşit tavır takındığını görürüz.

1 — **Devlet ile din birleşmiştir.** Her ikisi de aynı şeydir. Hâlen Papalık Devletinin durumu böyledir. Tarihte, Osmanlı İmparatorluğu Yavuz Sultan Selim devrinden itibaren böyle olmuştur. Hükümdar aynı zamanda en yüksek din otoritesidir. Bugün Afganistan ve Pakistan Devletlerinde resmî Devlet dini vardır. Bu gibi devletlerde din, her türlü devlet içine müdahale eder. Bu sistemde vicdan hürriyeti yoktur.

2 — **Devlet dini inkâr eder.** Din diye bir şey tanımaz. 1919 ile 1936 yılları arasında Sovyet Sosyalis Cumhuriyetleri Birliği'nde durum böyle idi. Din hürriyeti Kanunla yasak edilmişti. Ancak, 1936 Anayasa değişikliği ibadet

serbestisi getirdi. Bu sistemde Devlet Dini yutar, yokeder. Sovyetler, Lenin'in meşhur «Din, afyondur» formülüne göre böyle bir rejim tesis etmişlerdi. Sovyetler cebir yolu ile inan'ın önüne geçilemeyeceğini ve dinin insan ruhunun bir ihtiyacı olduğunu anlıyarak din yaşağından vazgeçtiler.

3 — **Serbest Devlette serbest din** esasını uygulayan Devletlerdeki durum. Bu sistem bir Devlet rejiminin demokratik olması için şarttır. Bu hal, bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinde görülür. Amerika Birleşik Devletleri Başkanının İncil, yâni din kitabı üzerine yemin etmesi kanaatimizce prensibi ihlâl etmez. Zira, Başkan'a tahmil edilen yemin, dinî bir merasim değildir. Onu muayyen bir usule göre icra etmek vicdan hürriyetini ihlâl etmez. Amerika Birleşik Devletlerinde din ile devletin sınırları açıkça çizilmiştir.

Türkiye, daha ziyade bu son rejime yaklaşan bir durumdadır.

Filhakika, 429 numaralı Kanunla «Cumhuriyetin makkarrında bir «Diyanet İşleri Reisliği makamı tesis» edilmiştir. Yâni, (umuru diniye ve şer'iyeye Devletin vezaifi cümlesinden) bulunmamakla beraber, 1937 den sonra da Diyanet İşleri Reisliği Teşkilâtı, Devlet müessesesinin dışına çıkarılmadı. Halbuki, din işlerini Devlet vazifeleri arasından çıkarmak gerekirdi. Diyanet İşleri Reisliği, bir teferruat hatası yüzünden Devlet teşkilâtı içinde kaldı. Bu teşkilâtın hâlâ Devlet hayatı içinde yer alması, zamanımızda da dinin Devlet işlerine karışmakta devam etmesi demektir.

Anayasamız ile, ferde istediği dinî inanışa bağlanmak hakkı verilmiştir. Ferd, dinî inanışını değiştirebilme yetkisine de sahiptir. Anayasamıza göre, «hiç bir kimse felsefe inancından, din ve mezhebenden dolayı kınanamaz, güvenliğe ve edep törelerine ve Kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü din törenleri serbesttir.» Bu hükmün icabı olarak, Devlet veya organları ferde, bağlı bulunduğu felsefî sistemin ne olduğu veya hangi dinî nizama inandığı şeklinde sualler soramaz; sorduğu anda, ferdin iç yasak bölgesine tecavüz niyetinde olduğu, hattâ bu düşüncesini gerçekleştirmek için harekete geçtiği anlaşılır. Belçika'da bu konuda ve Anayasa hukukçu-

larını pek çok ilgilendiren bir hâdise oldu. Okullarda öğrencilere, evdekilerin, bilhassa ana ve babalarının hangi dinde olduğu, neye inandıkları şeklinde sualler soruluyordu. Bu haberin duyulması, Belçika'da fırtınalar kopardı.

Anayasa, «edep törelerine ve Kanunlar hükümlerine aykırı bulunmamak üzere her türlü din törenleri serbesttir» dediği halde 1924 tarihli «Tekke ve zaviyelerle türbelerin seddine ve türbedarlıklar ile bir takım ünvanların men ve ilgasına dair Kanun» (ki sonra değişiklik gördü), bu konuda ayrı bir özelliğe sahiptir. Kanunun hükümleri şöyledir:

«Türkiye Cumhuriyeti dah'linde gerek vakıf suretiyle, gerek mülk olarak Şeyhinin tahtı tasarrufuna, gerek suveri âharla tesis edilmiş bulunan bi'ümum tekkeler ve zaviyeler sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere kâmilan seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası dairesinde filhal Cami ve Mescit olarak istimal edilenler ipka edilir.»

«Alelümum tarikatlerle Şeyhlik, Dervişlik, Dedelik Seyitlik, Çelebilik, Babalık, Emirlik(Nâk'plik, Halifelik, Falcılık, Üfürükçülük ve kayıptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadıyla nüshacılık gibi ünvan ve sıfatların istimaliyle bu ünvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur.»

«Türkiye Cumhuriyeti dahilinde selât ne ait veya bir tarika veya cerri menfaate müstenit olanlarla bilömum sair Türbeler mesdûd ve Türbedarlıklar mülğadır. Seddedilmiş olan tekke veya zaviyeleri veya türbeleri açanlar veyahut bunları yeniden ihdas edenler veya âyini tarikat icrasına mahsus olarak velev muvakkaten olsa bile yer verentler ve yukarıdaki ünvanları taşıyanlar veya bunlara mahsus hidmeti ifa veya kıyafet iktisası eyliyen kimseler...»

Bazıları bu Kanunun gayesini gözetmeden, mademki, dinî hürriyet vardır; öyleyse ferdler istedikleri şekilde ibadet edebilirler; dinî ibadet müesseseleri kaldırılamaz, dediler. Bu, kanaatimizce, yanlış, sakat bir düşüncüdür. Tekke ve zaviyeler asırlar boyunca kamu hayatı yönünden yapageldikleri kötü tesirlere son verilmek maksadıyla ilga edilmişlerdir.

Pozitif ilmin ışığından cemiyeti mahrum bırakmakta tekke ve zaviyelerin fena tesirleri küçümsenebilir miydi? Bu memleketin insanları, yıllar yılı bir şeyhin üfürüğünden, duasından veya sırt sıvazlamasından keramet beklediler. Bu bakımdan, Kanunun gayesi bilhassa «falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve kayıptan haber verme, nüshacılık gibi ünvan ve sıfatların istimaliyle bu ünvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur» cümle-

siyle belirmektedir. Bununla beraber, bu kabîl safsatacılarının, kökleri asırların derinliklerine dayanan kötü âdetler yüzünden, hâlâ halk üzerinde etkileri sona erdirilememiştir: Üfürükçü, falcı ve benzerlerinin yakalandığını gazetelerde sık sık okuyoruz.

Kanunun, yukarıda anlatılanlardan çok daha önemli bir gayesi var: Artık, kaynakları tekke ve zaviyeler olan irticaî cereyanların vücut bulmalarına, kamu hayatının ve devletin bütünlüğü ve bağımsızlığı yönünden tehlikeli olmalarına imkân vermemek. Kanunun birinci gayesi yukarıda anlatıldığı gibi, belki de esaslı şekilde mücadele edilmediğinden, tam anlamıyla gerçekleşemedi; ama, ikinci yönden, tehlikeli olabilecek cereyanlar üzerinde titizlikle duruldu; bunlar yerinde ve zamanında bastırılabilirdi. Son on-onbeş yılın olayları, bir tarikatın kamu hayatı yönünden tehlikeli olamayacağı emniyetini vermek üzereyken tekke ve zaviyeler kapalı olduğu halde doğmak ve emeklemek fırsatını ele geçirebilmiş bulunan bir irticaî akım, bu konu üzerinde eskisi gibi, hattâ eskisinden çok daha titiz bir şekilde, önemle durmaktığımız gerektiği hakikatini gözlerimizin önüne sermiştir. Görülüyor ki, tekke ve zaviyeler hiç de birer dinî ibadet müessesesi değildir; tamamen dünyevî, kamu hayatı yönünden çok tehlikeli akımları doğurabilen ve besleyen irtica yuvalarıdır, diyebiliriz. «Diyebiliriz» kelimesini kullandık; çünkü, bu kabîl kuruluşların hepsinin de aynı mahiyette bulunduğunu iddia etmiyoruz. Tekkelerden biri, hiç de, bir fena akımın doğuşuna sebebiyet vermemiş, bilâkis mensuplarını mânevî değerleri yönünden yükseltmiş olabilir; hattâ bir çok tekkelerin gayeleri kamu hayatı bakımından faydalı da olabilir. Her şeyden evvel, bütün bunların böyle olup olmadıklarının tetkiki icabeder ki, konu bu hüviyetiyle, daha çok folkloru ve sosyolojiyi ilgilendirir. Bu bilimler yönünden meselenin ayrıca incelenmesi mümkündür.

Bazı Devletler, bizim tekke ve zaviyelere benzer dinî kuruluşları, kamu hayatı yönünden menfî tesirleri bulunduğu düşüncesiyle kaldırmışlardır. Bizim tekke ve zaviyelerin kaldırılmasındaki maksat da bundan farklı değildir: **S e n D o m i n i k a** Cumhuriyeti Anayasasına göre, bilûmum tarikatlar yasaktır. İsviçre'nin 1848 tarihli Anayasasında Jésuite (Cizvit) tarikatının feshedildiğine dair bir hüküm bulunmaktadır. Görülüyor ki, bizim Anayasamız.

din hürriyetini kayıtlamadığı gibi, yenilik getirici de değildir; tarikatların kaldırılmasına bizden evvel bir çok Devletler karar vermiştir.

Bir de eski bir kanunumuz var: Birinci Dünya Harbi sırasında çıkarılmış olan 14 Ağustos 1914 tarihli «Sicilli Nüfus Kanunu». Hâlâ yürürlüktedir. Bu Kanuna göre, ferdlerin dinlerinin ne olduğu nüfus kütüğüne yazılmak icabediyor. Yâni, ferde dini soruluyor. Adı geçen Kanunda bu yolda bir hüküm bulunmasının, vicdan hürriyetini bozduğu meydandadır. Ferdin dininin öğrenilmesinin bir takım istatistik ile ilgili düşünceler dışında, Devlet hayatı yönünden hiç bir değeri yoktur. Sicilli Nüfus Kanununa benzer diğer bazı Kanunlarımızda da vicdan hürriyetini zedeliyen hükümlere rastlamaktayız.

Vicdan hürriyeti ile ilgili kanunların en yenisi 29 Temmuz 1953 tarihli «Vicdan ve Toplanma Hürriyetlerinin Korunması Hakkında Kanun» dur.

Bu Kanunun maksadı din unsurunu vasıta kılarak ve vicdanlara baskı yaparak siyasî veya şahsî nüfuz ve menfaat teminini önlemektir. Bunun için de muayyen fiiller ceza tahdidi altına sokulmuştur. Bunlar iki çeşit olabilir:

- a) Propaganda şeklinde,
- b) Telkin suretinde.

Bu yollarla din duyguları, din kitapları veya dince kutsal şeyler âlet edilerek nüfuz veya menfaat teminine kalkışanlar ceza göreceği gibi, şayet bir dernek bu fiilde o kimse ile müşterek ise derneğin feshine karar verilir.

Bu kanun, açık olarak, din sahası ile Devlet faaliyetleri alanını birbirinden tamamiyle ayrı tutmayı gözetmektedir.

Haberleşme Hürriyetleri

«Bir insana ne düşüneceğini söylemek,
hiç düşünmemesini söylemek demektir.»

T. V. Smith

YENİ bir tâbir olmakla beraber «Haberleşme Hürriyeti» düşünce ve düşünceyi açıklama hürriyetlerini anlatan bir tâbirdir.

Düşünceye müteallik hürriyetler ruh hürriyetinin neticesidir. Ferdî vicdanın en önemli hassalarından biri düşünce yaratabilmektir. Yâni, düşünce, vicdan hürriyetinin mahsulüdür. «İnsan hürdür,» dediğimiz zaman, insan kendi kendisini vicdanında hür ve muhtar hisseden ve bu duygusunu düşünce haline koyup ifadeye muktedir olan varlıktır, demek isteriz.

Her insan başkalarından farklı düşünebilecek surette yaratılmıştır. Bu hal vicdan sahibi oluşunun bir hususiyetidir. Bir ferdin düşüncesini açığa vurması demek, kendi iç âlemindeki hususiyeti başkalarına bildirmesi, onlara düşüncesinden haber vermesi demektir. Bu çeşit haber vermeler karşılıklı olarak da meydana geldiği için haberleşme hürriyetinden bahsediliyor.

Haberleşme hürriyetindeki ana prensip, Voltaire'in şu sözünde pek güzel anlatılmıştır. «Söylediklerinizi külliyen reddediyorum, lâkin bunları söylemek hakkınızı ölünceye kadar müdafaa edeceğim.» Stuart Mill de aynı fikri başka bir şekilde ifade etmiş: «Tekmil beşeriyetin tek bir muhalifi susturmağa hakkı yoktur.» demişti.

Düşünce alış verişi hürriyeti 18. yüzyıl sonu vesika-

larında mukaddes ve dokunulmaz bir hak olmak üzere yer almıştır. 1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Demecinin 11 inci maddesi, Amerika Birleşik Devletleri Anayasasının 1791 değişikliği bunun açık örnekleridir. Bugün de, hemen tekmil Anayasalar bu konuda hükümler koyarlar. Türk Anayasası da bu mevzuu hükme bağlamıştır.

Düşünceyi bildirme hakkında içinde yaşadığımız devrin telâkkisi 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Demecinin 19 uncu maddesinde ifadesini bulmuştur. Bu maddede düşüncelerin (Memleket sınırı nazara alınmaksızın) yayılabilmesi esası tesbit olunmuştur.

Fikirlerin bir insandan başkalarına geçişi ilk devirlerde sözle, ve nâdiren de el yazısı ile vukubulmakta idi. Matbaanın icadından sonra fikrin yayılma sahası genişlemiştir. 20. yüzyılda ise Edison'un, Marconi'nin ve Lumière'in keşifleri ve icadları bu sahaya hudut mevcut olmadığını öğretti.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Basın Hürriyeti

Basın hürriyetinden doğan mahzurların yegâne izale vasıtası yine Basın hürriyetidir.

Kemal Atatürk

HABERLEŞME yollarının günümüz insanı için en alışılmış vasıtası basma eserlerdir. Ferdin düşüncelerini yazı ile ifade edip yaymasının normal yolu budur. Bunun yapılmasında bir engel ile karşılaşılması Basın Hürriyetinin varlığı demektir. Filhakika, haberleşme hürriyetinin bir şekline delâlet eden Basın Hürriyeti, düşüncelerin dış tesirlere ve iktidarın keyfi müdahalelerine maruz bulunmaması halinde mevcuttur.

Baskı sanatının Asyada icadından hayli zaman sonra, 15. yüzyılda baskı âletleri Batıda fikirlerin yayılıp dolaşmasını derhal hızlandırmıştı. İlk gazete 17. asır başında Anvers şehrinde kuruldu. Lâkin, bu gazete belirsiz zamanlarda çıkmakta idi. Bugünkü basına benzer ilk gazete Théophraste Renaudot'nun 1631 de Paris'te çıkardığı gazete olmuştur. Renaudot'nun gazetesinin başta gelen havadisleri «Türkiye Haberleri» dir.

Bu devirlerde basının hür olduğu biricik memleket Felemenk'tir.

Baskı âletleri henüz el ile işlemekte idi. Fakat, buharın makineye tatbikinden sonra iş değişti. Londra'nın meşhur Times gazetesinin kurucularından Walter, el ile işleyen baskı âletleri yerine 1814 de ilk defa buharla işleyen bir makine kullandı. Evvelce âzamî basma imkânı saatte dört yüz gazete iken, yeni makine ile bunun üç misli baskı

mümkün oldu. 19. yüzyıl ortasından sonra Worms isimli bir Fransız bir rotatif makinesi icad etti. Denilebilir ki, basın alanında asıl inkişaf bu icattan sonra oldu. Nitekim, bugünkü rotatif makineler sayesinde bir saat içinde yüzbin kadar gazete basmak mümkündür.

Aşağı yukarı bir asra yakın bir zamandanberi, ve bilhassa İkinci Dünya Savaşının sona ermesinden bu yana, basın, demokratik devletlerde siyasî hayatın müessir bir unsuru, âdeta onun yardımcısı olmuştur. Bir memleketin, Bakanlarla sabah gazeteleri tarafından idare edilmekte olduğunun söylenmesi de bundandır.

Basının esas vazifesi hakikati bulmak ve onu ilân etmektir. Bunu, haber vermekle yapar. Zira, hakikati bulmak onu aramakla mümkündür. Bunun için de haberleri bir araya getirmek lâzımdır.

İsviçre Federal Mahkemesi daha 13 Temmuz 1911 tarihli eski bir kararında basının özel vazifelerinin neler olduğunu belirtmişti. Bu kararda basına tevcih olunan ödevler şunlardır: «Okuyucuya genel menfaati ilgilleyen olayları haber vermek, ona yol çizerek genel menfaat meseleleri üzerinde fikir değişimine yardım etmek, kamuyu ilgilleyen bir meselenin hal suretini muayyen bir istikamette tesir altında tutmak, Devlet idaresi hakkında malûmat sormak, suiistimalleri açığa vurmak...»

Şüphesiz bu sayma, basının sayılan işlerden gayrısını yapamayacağı demek değildir. Zira, basın hürriyeti kolluk rejimine sokulamıyacak olan hürriyetlerdendir. Nerede önleyici tedbirlere tâbir bir basın rejimi varsa, orada basın hürriyeti yoktur. Meselâ, sansür, müsaade veya ruhsat, yahut ta teminat gösterme usullerinin vesair kontrol tedbirlerinin mevcut olduğu rejimlerde basın hürriyetinden bahsolunamaz. Basın hürriyeti ancak Hukuk rejimi ile, yâni yatıştırıcı sistemle sağlanabilir.

Basının kendisinden beklenen ödevleri yerine getirebilmesi yalnız basın hürriyetinin varlığı ile sağlanabilecek hususlardan değildir. Bir taraftan, okur yazarların sayısı; diğer taraftan basın işleri için lüzumlu âletlerin ve malzemenin mevcut olup olmaması bunda pek mühim bir rol oynar.

Okuyup yazma bilenlerin sayısı her memleketin eğitime verdiği kıymet ve ehemmiyete göre değişir.

Basım işlerinde gerekli teçhizat ve malzemeye gelince, bu hem memleketlerin sanayi imkân ve durumlarına, hem de hükümetlerin bu konuda aldıkları tedbirlere göre başka başkadır. En başta ele alınması icap eden vasıta kâğıttır.

Dünyanın belli başlı kâğıt istihsal eden memleketleri muayyendir. Bunlar, başta Kanada, sonra da İskandinavya memleketleridir. En büyük alıcı ise Amerika Birleşik Devletleridir. 1950 de dünya kâğıt ihracatının % 80 i bu memlekete yapılmıştır.

Muayyen bir Devlette kâğıt kifayetli miktarda ve ucuz fiyatta değilse, veya resmî makamlar eli ile dağıtılıyorsa orada basın hürriyeti tehlikeye girebilir.

Binaenaleyh, teferruat gibi görünen bu hususların temininden başka ve bilhassa basın hürriyeti bir Hukuk rejimine konulmuş ise mesele yoktur.

Yalnız, bu zaruret basına belli sorumluluk yüklenmesini de gerekli kılar. Faraza, basın, kamuyu ilgililemeyen bir konuyu ele alır veya sırf bencil bir maksat istihsalı gayesi ile kullanılırsa hürriyetin himayesi bahis konusu olmamak lâzımdır. Basının meslekî görevlerinden biri her zaman dürüstlük hudutları içinde kalmak olmalıdır.

Hürriyetler bölünmez bir bütündür. Basın hürriyetini sağlayacağız diye, diğer hürriyetleri imha edemeyiz. Basın hürriyetini de tekmil hürriyetlerle bir âhenk halinde bulundurmağa mecburuz. Öyle durumlar olabilir ki basın, hürriyet namına okuyucuyu ahlâken zehirliyebilir, suç işlemeğe teşvik edebilir, hürriyetleri tehlikeye sokacak durumlar hazırlayabilir. Bu gibi hallere bittabi cevaz verilemez. Binaenaleyh, vicdan hürriyetinden gayrı tekmil hürriyetlerde olduğu gibi, basın hürriyetinde de kayıtlamalara lüzum vardır.

Bütün mesele, kayıtlamaların hudut ve şumulünü çizmek ve bir de bolluk rejimi tesis etmemektir.

Kayıtlamaların hangi husus ve sahalara inhisar etmesi lâzımlı geleceği Devletlerarası inceleme konusu olmuştur. Devletlerarası bir çok konferans ve toplantıların yanı sıra Birleşmiş Milletler Teskilâtının hazırlattığı karar taslakları ve bir de Andlaşma Projesi meydana gelmiştir. Bu projenin ikinci maddesine göre, haberleşme hürriyetinin tâbi olabileceği kayıtlamalar şunlardır: Başkalarının haklarına veya şeref ve haysiyetine saygı, millî emniyeti

muhafaza, kargaşalık ve suçları önleme, kamu sağlığını veya kamu ahlâkını koruma.

Bu mevzulardaki kayıtlamaları ancak bir kanun yapabilir. Kanun hükümleri gayet açık olmalı, bunlar dışında hiç bir kayıtlama mevzu bahis edilmemelidir.

Amerika Birleşik Devletleri ve Filipin Anayasaları ise Basın Hürriyetini kayıtlayıcı kanun çıkarılmasını dahi yasak etmişlerdir.

Temenni edilen şekil bu olmakla beraber, bir çok Devletlerde basını tazyik altında bulunduran çeşitli kontrol sistemlerine tesadüf ediyoruz. Bunlar, Hükûmete ait ilânları vermemekten (Salvator'da çıkan Diario Latino gazetesi hâdisesi misaldir. Bizde de görülmüştür.) bir gazeteye ait tekmil malların müsaderesine kadar gidebilir (Arjantin'de La Prensa gazetesine uygulanan 1951 kanunu). Sovyetlerde ve peykleri demirperde gerisi devletleri ile Çin'de, Yugoslavya'da, İspanya'da ve Portekiz'de tam bir kontrol vardır.

Diğer bir kısım devletlerde esas itibariyle siyasî mahiyette tenkitler mümkün olmakla beraber fiilen sansür vardır. Ancak, sansür bir metnin yayından önce tetkiki şeklinde olabileceği gibi, rejime aykırı yazı yazılması halinde muharriri cezaya çarpılma tehlikesine maruz tutma suretinde de tezahür edebilir.

Yayımdan önce sansür tatbik eden Devletler, Güney Amerika'daki Kolombiya Devleti, Mısır, Suriye gibi Devletlerdir.

İsrail'de münhasıran askerî mahiyetteki yazılar sansüre tâbidir.

Bazı devletler, muharrir, muhabir ve muhbirleri tevkif ve ceza tehdidi altında tutarlar. Güney Afrika Birliği, İran ve Pakistan'da durum böyledir.

Türkiye'de 1908 tarihine gelinceye kadar basın hürriyetinden bahse yer yoktur.

1931 tarihli Matbuat Kanunu hükmüne göre Hükûmetin gazeteleri kapatma yetkisi vardı. 1938 değişikliği ayrıca teminat akçesi rejimini ihdas etmişti. Bu hükümler karşısında tabiatıyla basın hürriyetinden söz açmağa mahal ve imkân yoktu.

1946 Kanunu o zamana kadar mevcut kontrol rejimini kaldırdı.

Hâlen dahi yürürlükte bulunan Basın Kanununun ilk metnini teşkil eden 24 Temmuz 1950 tarihli Kanun ise bu ilk şekli ile basın hürriyeti anlayışına hayli uygun bir rejim getirmişti. Fakat, 17 Mart 1954 tarihli «Neşir yolu ile veya radyo ile işlenecek bazı cürümler hakkında Kanun» ve bu Kanunun bazı hükümlerini değiştiren 8 Haziran 1956 tarihli Kanun ile Basın Kanununun bir çok hükümlerini değiştiren aynı tarihli Kanun, basın hürriyetini büsbütün kayıtlamıştır.

Türkiye'de basın hürriyeti rejimi ile ilgili kanun hükümlerini gözden geçirmezdence önce fikirleri yazılı olarak yayma maddî vasıtalarının başında gelen matbaanın kanunî rejimine kısaca temas edelim .

Dokuz maddeden ibaret ve 24 Temmuz 1950 tarihli bir **M a t b a a l a r K a n u n u** muz vardır.

Prensip, matbaa açmakta serbestî esasıdır. Bununla beraber, matbaacının **b e y a n n a m e** vermek mükellefiyeti konmuştur. Bu suretle de bir kolluk rejimi tesis edilmiştir. Her matbaa sahibi mülkiye âmirine bir beyanname doldurup verir. Beyannameyi veren kimseye kanun (tâbi) demştir. Eğer beyanname yazılı noktalardan birinde sonradan bir değişiklik husule gelecek olursa bu da beş gün içinde keza bildirilmek lâzımdır.

Matbaa bir kere faaliyete geçtikten sonra kanunca tâbie yükletilmiş bir tek borç vardır. O da, **t e v d i** mükellefiyettir. Her tâbi, bastığı eserin birer nüshasını matbaanın bulunduğu yerdeki Cumhuriyet Savcısına ve Mülkiye Âmirine tevdi etmeğe mecburdur.

Türkiye'de hâlen mevcut **B a s ı n R e j i m i** nin kanunî esaslarına gelince, bu esasların tesbit edilmiş bulunduğu asıl metin **B a s ı n K a n u n u** dur. Bu Kanun kırk dört maddelik bir metin olup sekiz bölüme ayrılmıştır.

Prensip, serbestîdir. Birinci madde bunu söyler. İfade edilmek istenen esas Anayasanın 77 nci maddesindeki esastır: «Basın, Kanun çerçevesinde serbesttir ve yayımından önce denetlenemez, yoklanamaz.» Bu hüküm, açıkça görüldüğü gibi, Basın Hürriyetini **K a n u n ç e r ç e v e s i** içinde mütalâa etmektedir. Böyle olunca, bütün mesele, çerçeveyi meydana getirecek olan kanunların basın hürriyetini hakikaten sağlayıp sağlayamayacağını tayindir. Basın hürriyetini kanun tayin edeceğine göre, onu büsbütün kısıacak veya ortadan kaldıracak olursa ne olacak? Yâni,

Basın Hürriyetinin bir garantisi bulunmıyacak mı? Kanaatımızca, bugünkü yazılı Hukuk sistemimizde bunun hiç bir garantisi yoktur. İş, kanun yapanların insafına kalmıştır. İnsaf ise, bir teminat meydana getirmekten uzaktır. Tek emin yol ve çare kanunların Anayasaya uygunluğunu kontrol müessesesinin işleridir.

Basın hürriyeti konusunda incelemelerde bulunan bir ilim heyeti meseleyi Anayasayı değiştirme yönünden ele almış ve mevcut hüküm yerine şu hükmün konmasını temenniye şayan görmüştü:

«Basın hürdür. Herkes fikir ve kanaatlerini ve her çeşit hadisleri basın vasıtasıyla açıklamak hürriyetine sahiptir. Haberleşme hürriyeti kayıtlanamaz.»

«Bu hürriyetler ancak mülki güvenliği, umumî ahlâk ve âdâbı korumak, hassasiyet ve şerefe tecavüzü ve şahısların suç işlemeğe tahrik edilmelerini önlemek maksadıyla konulmuş kanunlarla sınırlandırılabilir. Bu kanunlar dahî aşağıdaki hususlara aykırı hükümler ihtiva edemez:

a) Matbuaların neşri izin veya kefalet akçesinin depo edilmesi şartına tâbi tutulamaz. Mevkute çıkaracak olanlar keyfiyeti bir beyanname ile mahallî sulh hâkimine bildirir.

b) Her ne suretle olursa olsun, âmme hizmeti görenlerin, hizmetler'nin icrasına taallük eden hususlar hakkındaki neşriyat dolayısıyla yapılacak takibatta hakikat-ı maddenin ispatı hakkı kayıtlanamaz.

c) Hiç bir halde basımevi ve müstemilâtı, suç vasıtası olmak mucip sebebi ile, müsadere edilemez ve faaliyeti durdurulamaz.

d) Mevkutelerin Devlete ait her türlü vasıta ve imkânlardan faydalanmasına mâni olunamaz.»

Görülüyor ki, her hal ve kârda düzenleme zaruretinin doğan bazı kayıtlamalara ihtiyaç vardır. Kayıtlama zarureti diğer ana hakların ve hürriyetlerin korunması ihtiyacından doğuyor. Bunun içindir ki bazı yayınlar kanunlarla yasak edilmişlerdir.

Basın Kanunu hükümlerine uymazlıktan cezaî neticeler doğacağı için Kanun muayyen mefhumları tarif etmiştir. Meselâ, (neş) in, (basılmış eser) in ne olduğu izah edilmiştir. Bu basılmış eserin muayyen bir takım kayıtları taşınması lâzımdır ki, Kanun bunları da saymıştır. Yayın yeri, yayın yılı, tâbiin ve varsa nâşir'in adları ve işyerleri basılmış eserde gösterilmek icabeder. İlân ve tarrife gibi basılmış eserlerde bunların kaydına lüzum yoktur.

Gazete ve dergilere gelince, Kanun bunlara «mekute» demiştir. Bunların ehemmiyeti açıktır. O ka-

dar ki, zamanımızda bir memleketin ileri bir seviyede bulunup bulunmadığının ölçüsü halkının okuduğu gazete sayısı ile belirtilmektedir. Bunun için en az ölçü olarak bin kişiye ikiyüzelli gazete nüshası kıstas tutulmuştur. Tabii- dir ki, orantı, memleketten memlekete değişmektedir. İngiltere'de bin kişiye altıyüz nüsha gazete düştüğü halde, bu rakam Avustralya'da dörtyüz altmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nde üçyüzelli iken diğer bir çok devletlerde bir ile yirmi arasında kalmaktadır.

Mevkute çıkarmak isteyenler, bir beyanname imzalayıp idarî makama vermekle mükelleftirler. Bu beyanname mevkutenin adı, yayım mevzuu, ne vakitler çıkacağı, idare yeri, sahibinin ve mes'ul müdürünün hüviyeti, uyrukluğu, ikametgâhı bildirilir. Beyanname verildikten sonra mevkutenin bir yıl içinde yayınlanması lâzımdır. Yayınlanmazsa yeniden beyanname verilmek icap eder. Her hangi bir matbaanın beyannamesi verilmemiş bir mevkuteyi basması yasaktır.

Mevkute yayınlanmakta iken beyanname yazılı hususlardan birinde bir değişiklik vukua gelecek olursa beş gün içinde idarî makama bildirilmek gerektir. Değişiklik, mevkute sahibinin ölümü veya mevkuteyi başkasına devretmesi ise, bu müddet bir aydır.

Mevkute sahibinin Kanuna göre muayyen defterler tutmak mecburiyeti de vardır. Abone defteri ile siyasî, iktisadî veya ticarî mevkutelere tutulacak defter bunlardandır.

Bir de, tâbiin tevdi mükellefiyetinden bahsetmek lâzımdır. Tâbi, bastığı mevkuteden ikişer nüshasını Cumhuriyet Savcısı ile en büyük Mülkiye Âmirine verecektir. Bunun verilmesi müddeti, yayının ertesi çalışma günü akşamına kadardır.

Mevkute çıkaracak olan kimse bunun sahibi ise kendisinde muayyen şartlar aranır. Bu şartlar: Türk olmak, Türkiye'de devamlı olarak oturmak ve ikametgâh sahibi bulunmak, yirmibir yaşını bitirmiş olmak, okur yazar olmak, kıstılı olmamak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak ve Kanunun saydığı muayyen suçlardan ötürü ceza giymemiş olmaktır.

Türk olmak şartı mutlak değildir. Ancak, mevkute sahibi yabancı ise Hükûmetten izin alması icabeder.

Mes'ul Müdürü tayin etmek ve mevkutede çıkan haberlerin başka yerlerde yayınına müsaade etmek gazete sahibine aittir.

Her mevkutenin bir Mes'ul Müdürü bulunur. Bu kimsenin de Kanuna göre bir çok şartları haiz olması lâzımdır. Bunları olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayırabiliriz.

Bir Mes'ul Müdürde bulunması lâzımgelen olumlu şartlar şunlardır: Türk vatandaşı olmak, Türkiye'de devamlı oturmak ve ikametgâhı bulunmak, yirmibir yaşını bitirmiş olmak, en az Lise mezunu olmak, mevkute yabancı dilde çıkıyorsa o dili bilmek.

Olumsuz şartlar ise, şunlardır: Memur ve asker olmamak, kısıtlı bulunmamak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, muayyen cezalara mahkûm olmamış bulunmak, muayyen tedbirler altında olmamak, Milletvekili olmamak.

Bir mevkutenin gözü, kulağı ve eli demek olan Muhbirler ve Muhabirlerde de aynı şartlar aranır. Yalnız, Türkiye'de devamlı oturma ve ikametgâhı bulunma şartına bakılmaz.

Bundan başka, gazete satıcıları hakkında da muayyen kayıtlar konmuştur.

Ceza neticeleri doğuran yayınların memelketimiz mevzuatında listesi hayli kabarıktır.

Evvellâ, yayınlanması yasak maddeler vardır. Ceza dâvalarına ait vesikalar, dâvaya tesir edebilecek yazılar, dâva hakkında görüşler, gizli duruşmalara dair havadisler için durum böyledir. İntihar vakaları hakkında tafsilât ve resimler yayınlanamaz. Birbirleri ile evlenmeleri kanunen yasak olan kimselerin cinsî münasebetlerine dokunan haberler, muayyen suçlara dair havadisler ve bunlardan mağdur olanların hüviyetleri ve resimleri basılamaz.

Bundan başka, 6334 sayılı Kanunu değiştiren ve ona «Nezir yolu ile veya radyo ile yahut toplantılarda işlenen bazı cürüm'ler hakkında Kanun» adını vermiş olan 8 Haziran 1953 tarihli Kanuna göre: «Basın yolu ile bir kimsenin namus, şeref, itibar ve haysiyetin etecavüz veya hakaret, itibarını kırarak veya şöhret veya servetine zarar verecek bir isnat, hususî veya ailevî hayatını işae veya teşhir «rızası bulunma hali müstetna», bunlardan bahsile tehdit, resmî sıfat taşıyan bir kimseyi küçük düşürmeyi

hedef tutuyor veya hakkında istihkar ve istihfaf duygusu aşıyor, yahut müphem ve suizan doğuracak mahiyette bir yayın suretinde vâki oluyorsa, cezayı muciptir.» Bundan başka, kötü niyetle veya hususî maksatla yapılacak yayınlar ceza tehdidi altına alınmıştır. Buradaki hususî maksat tâbirini, ki Kanun (maksadı mahsus) diyor, hürriyet için çok tehlikeli görürüz.

Bir de, bir haber, havadis veya malûmatın Devlet veya Hükûmetin dış itibar ve nüfuzunu kırarak şekilde asilsiz, mübalâğalı veya hususî maksada dayanılarak yabancı memlekette yayınlanan veya bilerek yayınlanmasına sebep olan ceza görecektir.

Bu fiillerden ötürü kovuşturma yapılması için, Umumî Ceza Hukukundaki esasın aksine olarak, mağdurun şikâyetinde bulunmasına lüzum yoktur. Yalnız, Cumhuriyet Savcısı kendisinin yazılı muvafakatini almakla yetinir.

Kanunun maksadı, ferdi, mânevî kıymetleri itibariyle korumak olsa gerektir. Hakikaten, haberleşme vasıtalarının suiistimaline karşı ferdi himaye şarttır. Ancak, bu mevzuda kanunlar çeşitli usuller uygularlar. İngiltere'de bu hususta «Hakaret Kanunu» diye bir kanun yürür. Bu kanun, kamu düzeninin bozulup bozulmadığına bakar. İngilizlerin «libel» dedikleri yazılı hakaret suçunda şahsa verilen zarar değil, lâkin kamu düzenine vaki olduğu farzedilen ihlâl nazara alınmıştır. Bundan dolaydır ki, İngiltere'de bu çeşit ceza dâvalarında hakaret maddesi teşkil eden beyanların isbatına müsaade edilmez. Basın yolu ile hakarete uğrayan bir kimse bu yüzden herhangi bir zarara uğradığını ileri sürmek ihtiyacında değildir. Avustralya ve Kanada'da da böyledir. Buna karşı, meselâ, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nde hakaret teşkil eden beyanların doğruluğu isbat olunabilir.

Bir gazetenin yayınladığı zararların en kötüsü yalan haberdir.

İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Belçika gibi bir kısım devletler, yalan haber verilmesi başka bir suç teşkil etmiyorsa, hiç bir ceza vermezler.

Fransa'da, İsveç'de, Lübnan'da yalan haber kötü niyetle verilmiş ise ceza görür.

İspanya ve Yugoslavya gibi devletlerde ise, verilen

yalan haber güvenliği bozucu mahiyette ise cezalandırılır. Kötü niyet bulunup bulunmadığına bakılmaz.

Bizde, bir yalan haber veya havadis, yazı yahut da vesika şayet kamu düzenini veya halkın Devlete karşı itimad ve emniyetini sarsabilecek mahiyette ise; kamunun telâş veya heyecanını mucip olabilecekse; her ne suretle olursa olsun kamunun huzur ve sükûnunun bozulmasını gerektirecek ise; halkın ihtiyacı olan zarurî maddeler üzerinde spekülasyonu hedef tutuyorsa ceza sorumluluğunu doğurur.

Bunun gibi, Devletin siyasî veya malî itibarına dokunabilecek, Hükûmete veya resmî makamlara olan saygıyı ve itimadı sarsabilecek yalan haberlerle resmî makam ve mercilerle resmî sıfatı haiz olanların kararları ve muameleleri hakkında verilecek yalan havadisler ceza ile karşılanılır.

Bu gibi haber ve havadislerin nakli veya iktibası da aynı cezaları gerektirir, ve daha mühimmi, faile verilecek para cezasının on misli mevkute sahibinden veya nâşirden alınır.

Bütün bu ceza tehdidi altına sokulan fiillerle Türkiyede Basın Hürriyetinin fevkalâde dar bir kayıtlama rejimine sokulmuş olduğuna şüphe yoktur.

Basın suçları'nda bazı Devletler, ve meselâ İsveç, Norveç, Danimarka, Polonya bu suçları sınıflayıp saymak yolunu tercih etmişlerdir. Diğer bir kısım Devletler ise (Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Yunanistan ve eski Türk Kanunu gibi), bir kısım yayınları suç saymışlardır.

Böyle olmakla beraber, her memlekette yayını yasak edilmiş olan haberlere rastlanır. Vatan savunmasına dair sırların açığa vurulmasına dair haberler bunlardandır. Türkiye'de bu mevzua müteallik müeyyideler Ceza Kanununda yer almıştır.

Diğer bir kısım haberler vardır ki, bunlar doğru oldukları halde toplum hayatı için zararlı telâkki edildiklerinden yayınlanmaları yasak edilmiştir. Ahlâka aykırı yayınlar, aileye tecavüz teşkil eden yazılar, genel sağlığa aykırı neşriyat ve Adaletin tezahürüne engel olabilecek yayınlar için durum böyledir. Meselâ, intiharlara ait haberler, ceza dâvalarında bazı vesikaların neşri gibi hususlarda konulan kayıtlamalar bu mülâhazalara dayanır.

Bazı memleketlerde (Fransa, Uruguay) küçükler tarafından işlenmiş olan suçların yayınlanması aileyi koruma düşüncesiyle yasak edilmiştir. Böyle bir hükmün çok yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Muhtelif devletlerde genel sağlık düşüncesi ile konulmuş bir çok yasaklara tesadüf etmekteyiz.

Zehirli maddeler hakkında ilânlar yapılması yasağı bunlar arasındadır.

Kezâ, Adaletin gerçekleşmesine engel olabilecek yayınlarda bulunulması, meselâ İngiltere'de, Contempt Of Court suçunu meydana getirir. Orada yargıca her hangi bir surette tesir edebilecek yayında bulunması yasaktır ve bir mahkemenin kararı hiç bir suretle tenkit olunamaz.

Kanunların bazı fikirlerin açığa vurulmasını ve bir takım müesseselerin tenkit olunmasını da yasak ettikleri görülmektedir. Anayasaya ve Kanunlara hakaret suçu bu yasak dolayısıyla meydana gelir. Maksat, Devletin siyasi kuruluşunu muhafaza ve korumadır. Hemen tekmil devletlerin kanunlarında buna dair hükümlere rastlamak kaabildir. Ancak, bir fikrin yayınlaması ile hakaret halini birbirinden ayırmak lâzımdır. Fikri ifade serbesttir. Esas budur. Hattâ, Fransa'da böyle bir yayın için suçtur denebilmesi, yapılan yayın neticesinde Hükûmete karşı bir suikast meydana gelmiş olması ile mümkündür.

Devlet Reisine ve yabancı milletlere hakaret de ayrı suç sayılır.

Kanunu yapan makamlara hakaret de böyledir. Yalnız, burada, isbat hakkı tanınır.

Muayyen bazı mevzularda propaganda da yasak edilmiştir. Irk ve din propagandaları, çocukların ve gençlerin ifsadı propagandaları (küçükleri muzir neşriyattan koruma hakkındaki mevzuat) bunlardandır. Bazı Devletler (Brezilya, Yugoslavya, Mısır) sınıf mücadelesi propagandasını (Türk Ceza Kanunu), bir kısmı, harp lehinde propagandayı (Brezilya, Sovyetler Birliği) yasak ederler. Ekseri Devletler, nesil üremesi aleyhinde propagandayı da cezalandırırlar. Lâkin, bu konuda müellifler arasında mutabakat yoktur. Meselâ, Laski, böyle bir fiili suç saymaz.

Bir kısım memleketler, bilhassa son zamanlarda, mîlî paranın aleyhindeki propagandaları cezalandırmaktadırlar (Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki hükümler).

Her devletin ceza tehdidi altında tuttuğu yayınlardan biri de, suç işlemeğe tahrik eden yayınlardır.

Bir de âdâba aykırı yayınlar yasak edilmiştir. Bu mevzuda bilhassa müstehcen yayınlar ele alınmak gerekir.

Müstehcen mefhumu, her cemiyette aynı görünüm ve özellikte değildir. Müstehcen mefhumu cemiyetlere nazaran farklılaştığından, ayrı toplumlarda aynı esere müstehcen damgasının vurulamadığı sık sık görülür. Henry Miller'in eserleri, müstehcen sayıldıkları için Amerika'da basılamaz, yayınlanamaz, memlekete sokulamaz, dendi; İngiltere'de basılmaları yasak edildi; Fransa'da ise, serbestçe basılıp okundu; üstelik, İngilizceleri de İngiltereye ithal edildi. Fransa'da bazı din ve eğitim müesseseleri Savcıyı ikaz ettiler. Savcı, Miller'in eserlerinin müstehcen olduğu iddiasıyla mahkemeye müracaat etti. Mahkeme, yaptığı inceleme sonunda, Miller'in eserlerinde istihcan unsurunun görülemediğine karar verdi; böylece mesele kapandı.

Edebiyat tarihi boyunca, nice esere zamanlarında insafsızca müstehcen damgası vurulduğu halde, zaman geçtikçe bunların müstehcen vasfına hiç de uygun olmadıkları anlaşılmıştır. Dâhilerin eserleri çocukluk, zamanları için değil, istikbal içindir; böyle olunca, bu gibi eserlerin sahiplerinin o üstün sezgi kudretlerinin tesiriyle, ancak istikbalin güzellik ve zevk anlayışlarına, ahlâk, örf ve âdet kaidelerine, edeb törelerine uygun bulunmaları mümkündür; yoksa devirlerinin, değişmesi muhakkak olan müesseselerine değil. Görülüyor ki, bir devir için, bir devrin insanların faydaları ve zevk, ahlâk, edeb anlayışlarının tatmini uğruna bir esere müstehcendir damgasını vuruvermek, hayli tehlikeli bir iştir. Fransa'daki mahkeme, belki bu hakikati bildiği için, Miller'in eserlerine müstehcen damgasını vurmaktan çekinmiştir. Shakespeare'in eserleri için, zamanında müstehcen dendi. Bir zamanlar İncil bile müstehcen addedilmişti. Devrinde, Baudelaire'in bir eserine de müstehcen damgası vurulmuştu; sonra Baudelaire'in şöhreti arttıkça, eserinden bu müstehcen damgasının silinmesi için, Fransa'da hususî kanunlar çıkartılmak yoluna dahi gidilmiştir.

Yukarıda anlatılanların daima varid olabileceklerini kabul etmekle beraber, zamanımız için müstehcen mefhumu hakkında bazı kat'î fikirlere sahip olmamız ge-

rekmedir. Müstehceni ayırd edebilmek, onu kolayca tanıyabilmek için, şu yargının doğruluğunu kabul edebiliriz: Müstehcen, çokluk çirkindir. Güzellik veya bediiyata ait bir eserin hâkim özelliği güzel olmasıdır; bunun yanında müstehcenlik, ancak ikinci derecede kalır; böyle olduğu için, meselâ, güzel olan bir çıplak, müstehcen telâkki edilemez. Müstehcen unsurunun varlığının takdirinde kıstas, güzellik mefhumuna dayanmaktadır. Bir eser için herkesin güzel demesi beklenemez; bununla beraber, güzel'in bulunuşu konusunda, istihcanın araştırılmasından daha kolay ve isabetli şekilde, anlaşmaya varılabilir, sanıyoruz. Kısacası, istihcan unsurunun araştırılmasında, güzellik kavramı kıstas olarak alınabilir.

Müstehcen mefhumunun yaşla da kayıtlı olduğunu unutmamalıyız: Yetişkin bir insan için, zararsız ve gayri müstehcen kabul edilebilecek eserler, küçükler yönünden zararlı ve müstehcen sayılabilir; çok kere de öyledir. Bizde küçükleri muzır neşriyattan koruma gayesiyle çıkarılmış bir kanun vardır. Bu kanunun başlıca kusuru, yetersizliğidir.

Basın hürriyetinde İki çeşit sorumluluk bahis mevzuu olur. Hukukî sorumluluk ve Ceza sorumluluğu.

Hukukî sorumlulukta esas, Basın Kanununa göre, mevkute sahibi ile nâşirin müteselsilen, yâni birlikte sorumlu olmalarıdır. Uygulanacak sair kuralar Borçlar Kanununun 41 inci ve ondan sonraki maddelerinde yer alan hükümlerdir. İngiltere'de başta gazete sahibi, ondan sonra asıl fail sorumlu olur (Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'nde de böyledir).

Ceza sorumluluğu konusunda ise, Genel Ceza Hukuku sisteminden ayrı esaslarla karşılaşırız. Bunun sebebi, Ceza Hukukunda suçun failini cezalandırmak esas olduğu halde, mevkute yayınında bir çok hüviyetleri bilinmeyen kimselerin elbirliğine ihtiyaç oluşudur. Basın suçlarında mükemmel bir ceza sorumluluğu sistemi meydana getirilmesindeki güçlük de buradan çıkmaktadır.

Basın suçlarında ceza sorumluluğunun tayini için uygulanan başlıca sistemler şunlardır:

1 — Gene Ceza Hukuku esaslarının uygulanması esas — Bunda asıl fail olsun, suç ortakları olsun sorumlu-

durlar. İngiltere'de, Filipinler'de bu sistem görülür. Türk sistemi de buna benzer.

2 — İkame yolu ile sorumluluk esası — Bunda başta sorumlu olan müelliftir. Müellif belli değilse, kimin sorumlu tutulacağını Kanun göstermiştir. Sırası ile mes'ul müdür, tâbi, sahip, sorumlu olurlar. Meksika'daki sistem budur.

3 — Avrupa sistemi — Bu esas, adından da anlaşılacağı üzere, ekseri Avrupa Devletlerinde yürüyen usuldür. Kanun, belli bir kimseyi suçtan mes'ul tutmuştur. Suçun faili olup olmadığını araştırmaz. Yâni, bir nevi suçluluk karinesinden hareket ederek ceza sorumluluğunu tayin eder. Meselâ, Fransa'da, ceza bakımından sorumlu olan yayın müdürüdür.

4 — Şelâle sistemi — Burada bir tek kimse sorumlu tutulur. Suç ortaklığı diye bir şey mevzuubahis olamaz. Muayyen kimse, hakikî faili bildirmedikçe tek başına sorumlu kalmakta devam eder. Belçika'da, Danimarka'da ve Yugoslavya'da bu esas uygulanır.

Türkiye'de yürüyen usule gelince, Basın Kanunu iki hali birbirinden ayırmıştır.

Şayet, yayın bir mevkute ile yapılmışsa hem yazan, hem mes'ul müdür ve hem de mevkute sahibi sorumludur. Evvelce, müellif bakımından anonimaya riayet olunurdu. Kanunla yapılan değişikliktenberi mes'ul müdür kendisine sorulduğundan itibaren yirmidört saat zarfında yazanı Cumhuriyet Savcısına bildirmeğe mecbur tutulmuştur.

Yayın bir mevkute ile yapılmamış da diğer basılmış bir eser şeklinde ortaya çıkmışsa, müellif sorumludur. Müellif belli değilse nâşir, nâşir de bilinemiyorsa basılmış eseri bilerek satan veya dağıtan kimse sorumludur. Burada Kanun, daha ziyade Meksika'da uygulanan sisteme yaklaşmaktadır.

Basın yolu ile tecavüze uğrayan kimsenin başlıca iki yoldan kendini savunması mümkündür: Cevap hakkı ve dâva.

C e v a p h a k k ı, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Avustralya gibi devletlerde bir kanun hükmü ile açıkça tesbit edilmiş değildir. Fakat, Fransa, Türkiye gibi

memleketlerde kanunî bir mahiyet göstermektedir. Türkiye'de uygulanan sistem şöyledir:

Bir yayından zarar gören kimse bundaki yanlışlık veya hatâları düzeltmek, yahut da eksikleri tamamlamak, elhasıl hakikatin ne olması lâzımgeleceğini umumî efkâra bildirmek için, yayının yapıldığı günden itibaren üç ay içinde imzası altında hazırlıyacağı bir açıklamanın aynı mevkutede neşrini sağlayabilmek hakkına sahiptir. Basın Kanunu b uesası tesbit eder. Mevkute, gönderilen cevabı aynen ve tamamen yayınlamak zorundadır. Yayınlamazsa ceza görür ve mahkemece yayınlanmasına karar verilir. Hattâ, bu konuda, kanun yalnız Fransız Borçlar Hukukunda tatbik edilmekte olan *Astreinte*'ler (yâni zorlama) sisteminin uygulanacağını söyleyerek bu usulü Türkiye'de ilk defa mevzuubahs etmiştir. Mahkeme kararının yerine getirilmemesi suretiyle geçecek her gün için ilgiliye muayyen bir para ödenmesi lâzımgeleceğini hüküm altına almıştır.

Cevap, Cumhuriyet Savcısına gönderilir. Savcı 24 saat zarfında bunu gazete veya dergiye yayınlanmak üzere yollar. Mevkute, cevabı aldığıın ertesi günü; veya bir dergi mevzuubahis ise, ilk çıkacak olan sayısında cevabı başmağa mecburdur. Cevabın karşılık teşkil ettiği yazı hangi sahife ve sütunun neresinde çıkmışsa ve hangi büyüklükte başlıklarla ve hangi puntoda harflerle basılmışsa tıpkı o hususiyetlerle yayınlanır. Asıl yazıya nisbetle cevap bir misli daha uzun olabilir ve bu uzunluk aşlının misli alınmış olmasına rağmen yirmi satırdan az ise, yine de cevap en az yirmi satır olabilir.

Gerçi cevap ve açıklama hakkı şahsî bir haktır. Lâkin kanun cevap vermeğe yetkili kimsenin ara yerde ölmesi takdirinde aynı haktan mirasçılarının da istifade edebileceğini söylemiştir.

D â v a h a k k ı ise, bilhassa bir kimsenin haysiyet ve şerefine tecavüzü ihtiva eden yazılara karşı kullanılan bir haktır. Bu dâvaların görüleceği mahkemeleri Kanun tâyin etmiştir. İşlenen suç, ağır cezayı gerektiren bir suç ise görevli mahkeme Ağır Ceza Mahkemesidir; değilse, Asliye Ceza Mahkemesidir. Bu sonuncu çeşit dâvalar için toplu mahkeme kurulması düşünülmüştür. Kanun der ki:

«Üç veya daha fazla hâkim bulunan yerlerde Asliye Ceza Mahkemelerinin görevine giren dâvalar en yüksek dereceli üç ceza hâkiminin iştirakiyle kurulacak toplu mahkemede görülür.» Bu çeşit toplu mahkemeleri kurmak ancak büyük şehirlerde mümkün olabilmektedir.

Yargılama usulü yönünden de Basın suçlarında bazı özellikler vardır. Basın Kanunu, soruşturmanın en kısa zamanda yapılması lâzımgeleceğini ve dâvanın acele işlerden olduğunu tesbit etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Radyodifüzyon Hürriyeti

«Dünya milletlerine tanınan insan hakları ve esas hürriyetlerine, kanunlara ve adalete müşterek bir saygı yaratmak için, milletler arasındaki işbirliğine, eğitim, bilim ve kültür yoluyla yardım ve böylelikle barışa ve güvene hizmet amacını gerçekleştirmek için bütün yayım vasıtalarından faydalanarak milletlerin birbirlerini tanımalarını ve anlamalarını ilerletmek gayesiyle işbirliği yapacak ve bu maksatla söz ve resimlerle fikirlerin serbestçe akışına yardım edecektir.»

Unesco Sözleşmesinden.

ABERLEŞME hürriyetinin, içinde yaşadığımız devirde pek yaygın vasıtalarından biri de radyo ve televizyon yayımları olmuştur. 1953 istatistiklerine göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde bin kişiye 620 tane alıcı radyo cihazı düşmektedir.

Gerek sür'ati ve gerekse tesir sahasının genişliği itibariyle radyo ve televizyon, benzeri bulunmayan bir haber alıp verme vasıtasıdır. Dünya yüzünde 6000 den fazla verici istasyon ve altıyüz milyonu aşkın radyo dinleyicisi vardır. Her tarafa nüfuz edebildiği için halk kitleleri radyonun ve televizyonun fiilî tesiri altında kalmaktadırlar. Radyo ve televizyonda muazzam bir meçhul kitle mevzu bahisdir. Fikirlerin karşılıklı münakaşasına imkân yoktur. Dinleyici ve seyirci, yayınlanan fikri ya kabul etmek, yahut da ona karşı susmak mecburiyetindedir. Efkârı umumiyeler üzerinde en kat'î tesirler doğurarak, siyasî hava yaratacak vasıta radyo ve televizyon olmuştur. Sosyal ne-

ticeler meydana getirebildiği için de, radyo ve televizyon, kamu düzenini alâkadar etmeğe başlamış ve Devletin alâkasız kalamıyacağı bir kamu hizmeti mahiyetini almıştır. Diğer taraftan, radyo ve televizyon, Devletler-arası münasebetler sahasında en ehemmiyetli rolü ifa eden haberleşme vasıtası haline gelmiştir.

Devletin radyodifüzyon faaliyetlerine müdahalesi fikir hürriyetleri yönünden tenkid olunmak istenmişse de olaylar karşısında bunun zarurî bulunduğu tesbit edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi 1943 tarihli bir kararında şöyle diyor: «Sair ifade tarzlarından farklı olarak radyo, herkesin emrinde bir vasıta değildir. Bu hal yalnız radyoya mahsus bir vasıftır ve bundan dolayıdır ki, radyo, sair ifade tarzlarından farklı olarak, Hükûmetçe bir düzenlenmeğe mevzu olmaktadır.»

Radyodifüzyon konusunda Basın sahasında rastlanmayan bir hususiyetle karşılaşırız. Muayyen bir bölgede kurulabilecek verici istasyonların sayıca mahdud olmaları teknik bir zarurettir. Zira, kullanılması ve istifade olunması mümkün dalga uzunlukları mahduttur. Bu yüzden de radyodifüzyon mevzuunda Hükûmetçe bir denetlemeye ihtiyaç vardır. Nitekim, tekmil devletlerde radyodifüzyon doğrudan doğruya veya dolayısıyla Hükûmet kontrolüne tâbidir. Meselâ, Amerika Birleşik Devletleri'nde yüksek gerinimli Devletlerarası yayınları hükûmet sevk ve tanzim eder ve istasyonların yüzde doksanı yedisi özel şirketler elinde bulunmakla beraber, her radyo işletmesi Federal Ulaştırma Komisyonundan bir ruhsatname almak mecburiyetindedir.

Devletin radyo karşısında alacağı vaziyeti kandıracı bir hal suretine bağlamak mümkün olamamıştır. Kanaatimizce, her çeşit fikrî temayülün radyodan faydalanabilmesi en az mahzurlu şekil olabilir. Evvelce Milletvekilleri Seçimi Kanunumuzda seçim propagandaları bakımından bu tarz ihtiyar olunmuştu.

Radyo yayınlarının bir Devlet tekeli teşkil ettiği rejimlerle bunlardan gayrısını birbirinden ayırmak lâzımdır. Esas itibariyle, radyodifüzyon: 1 - Ya Devlet tekelindedir (Sovyetler Birliği, Polonya, Fransa, Türkiye); 2 - Ya bir Devlet İktisadî Teşekkülüne bırakılmıştır (İngiltere); 3 - Yahut da Devletçe denetlenen Hususî Şirketler elindedir

(Amerika Birleşik Devletleri, Güney Amerika Devletlerinin çoğu).

Resmî Tekel usulü uygulanan Devletlerin radyo işletmeleri arasında bir çok farklar vardır. Bazı Devletlerde, meselâ Kanada'da, Tekel rejimine rağmen ticarî mahiyette bir çok hususî istasyonlar da görülür. İngiltere'de ise, British Broadcasting Corporation (B. B. C.) bir Kral fermanı ile kurulmuştur ve memleketin ayrıldığı muhtelif bölgelerden her birinde programları hazırlayan birer istişare komitesi mevcuttur. Buna mukabil, yine tekel sistemi tatbik eden Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde radyodifüzyon faaliyetleri bir merkez kuruluna bırakılmıştır. Bu teşekkül doğrudan doğruya Bakanlar Kuruluna bağlıdır ve Komünist Partisi Merkez Komitesinin emrindedir. Demirperde gerisi memleketlerinde radyo, sadece Devletin ve rejimin yararına onun meddahlığını yapmak üzere kullanılır.

Devlet, radyo işini kendi üzerine almakla, aynı zamanda radyo istasyonu kurma, yayın tesisleri yapma konularındaki büyük teknik güçlüklerin yenilmesini sağlamak ister. Devletler, dalga uzunluklarının karıştırılmasını da kısmen önleyebilmektedirler. Böylece, Devlet tekelindeki radyolar, kendilerine ait belli dalga uzunluklarında yayın yapabiliyorlar. Bu nizamın temini ve kurulması için Devletlerarası bir anlaşma yapılmıştır. Anlaşma esaslarına, imza sahibi her Devlet uymak zorundadır. Yeni bir radyo istasyonu faaliyete geçirmek isteyen Devlet, anlaşma hükümlerince, kendisine bir dalga uzunluğu verilmesini ister.

İkinci Dünya Harbinde, Devletler kendi topraklarındaki yabancı verici cihazların faaliyetlerini önlemeğe uğraştılar. Vericileri bulucu cihazlar icad edildi. Yabancı vericinin yayında bulunduğu dalga uzunluğu yakalanmağa çalışıldı. Hasım Devletlerin radyo yayınları bozuldu, karıştırıldı. Karıştırma ye yayın bozma işinin istenildiği gibi başarılamadığı son zamanlardaki tecrübelerle sabittir; bu müdahalelere karşı teknik önleyici tedbirler alınıyor.

İkinci Dünya Harbinden sonra, tıpta kullanılan kısa dalgalı tedavi âletleri, çok kısa dalgalı radar cihazları, radyo dalgalarının yayımı meselesini daha karışık bir hale getirmiştir.

Türkiye «Beynelmîl Telekomünikasyon Mukavelesiyle Telli ve Telsiz Telgraf ve Telefon Nizamnamesinin tasdikine dair Kanun» un kabulü ile, radyo yayınları yönünden beynelmîl statüye katılmıştır.

Memleketimiz dahilinde radyo yayınlarının bağlı bulunduğu rejimi 1937 tarihli Telsiz Kanunu tesbit etmiştir. Kanuna göre, «Elektromanyetik dalgalar vasıtasıyla her nevi resim, işaret ve sesleri vermeğe ve almağa yarayan bilûmum telsiz tesisatı ve işletilmesi Hükûmetin inhisarı altındadır.»

Bu Kanun hükmünce, «Karada umumiyetle verici telsiz tesisatı vücuda getirmek için hususî şahıslara ve müesseselere ruhsat verilmez. Ancak lüzumu halinde resmî müesseselerde böyle bir tesisat vücuda getirilmesine İcra Vekilleri Heyeti kararıyla ruhsat verilebilir.» Bu madde gereğince, can emniyetinin sağlanması için, Türk deniz ve hava gemilerine, yâni uçaklara, verici telsiz tesisatı konulmuştur.

6 ncı maddeye göre «Beşinci maddede yazıldığı veçhile kendilerine ruhsat verilmiş olan resmî müesseseler, telsiz tesisatını vücuda getirdikten sonra Nafia Vekâleti (şimdi Basın, Yayın ve Turizm Vekâleti) tarafından tetkik ve teftiş edilerek kullanma müsaadesi verilmedikçe bunları faaliyete koyamazlar. Nafia Vekâleti, müracaat tarihinden itibaren âzamî bir ay zarfında tetkikatı ikmale mecburdur. Aksi takdirde müessese tesisatını faaliyete koyabilir». Kanunun 35 inci maddesi: «Karada, havada ve denizdeki Türk askerî telsiz istasyonları bu Kanun hükümlerine tâbi değildir» demekle askerî telsiz işlerini konu dışına çıkarmıştır. Bunun haricinde, hiç kimse memlekette verici istasyon kuramaz, yayında bulunamaz. Fakat yabancı devletlerin elçiliklerinin, istisnaî bir durum arzettiklerini görmekteyiz. Yabancı elçilikler binaları yabancı devlet toprağı sayıldığından, bunlar kendi binalarında verici cihaz tesis edebilirler.

R a d y o c i h a z ı (alıcı) satın alan kimse, radyosunu kullanabilmek için, onun hususiyetlerini bir beyanname ile P. T. T. İdaresine bildirir. Mahallî P. T. T. İdaresi, beyanname ile müracaatta bulunan kimseye bir ruhsatname verir; bu ruhsat, anten tesisi iznini de ihtiva eder. Bir ruhsatname, yalnız bir alıcı cihaz içindir. Ruhsatnameler alıcı

cihaz ile ve P. T. T. İdaresine malûmat verilerek başkasına devredilebilir. Radyonun bir yerden diğer bir yere nakli halinde, tesisatın kaldırılmasında veya işletmeye vaz'ında kaldırma ve işletme tarihlerini bir ay zarfında yazı ile P. T. T. İdaresine bildirmek lâzımdır.

Görülüyor ki, bütün bu hükümler, ferdi külfete sokan lüzumsuz formalitelerden ibarettir. Bu gibi tedbirler itti-hazının sebebi, tek sebebi, diğer devletlerde olduğu gibi, radyo yayınlarından, dinlemek suretiyle faydalanan ferd-den, bir miktar para almaktır. Radyo ücreti tahsili ferd-leri lüzumsuz güçlüklerle sokmuş, onları çeşitli mahkemelere yollamış ve kazaî merciler bakımından bir çok kar-gaşahklar doğmuştur.

Zamanımızda, radyo ile ilgili icatların en önemlisi sa-yabileceğimiz televizyonun, bazı memleketlerde büyük rağ-bete mazhar olan bir teknik imkân olarak yer aldığını gör-mekteyiz. Televizyon, henüz radyo kadar gelişmedi. Böyle olmakla beraber, meselâ, A. B. D. de, tatbikatta rad-yonun yerine kaim olmuştur. Memleketimizde televizyon konusunda, Teknik Üniversite'nin yaptığı tecrübe yayın-ları istisna edilirse, her hangi bir harekete rastlamıyoruz. Hükûmete bu sahada zaman zaman bazı tekliflerin yapıldığı görülmektedir. Hiç şüphesiz bu sahadaki teknik iler-lemelerden bir gün halkımızın da istifade edeceği muhak-kaktır.

BESİNCİ BÖLÜM

Özel Haberleşmelerin Gizliliği

«Her insanın bir benliği vardır ve ancak bu benliğe hürmet etmekle bir şahsiyet sahibi olabilir. İçimize döndüğümüz zaman Ben'i buluruz; dışarı bakınca da Benim'leri buluruz. Kendinize hürmet edersek, başkalarına da yapmayacağımız bir çok hareketler bulunur. Bir benliği olmak ve bu benliği sevmek, demokratik hayatın esas temellerinden biridir.»

T. V. Smith

BİR haberi iletici vasıta, mektup veya telgraf yahut da telefon olabilir.

Mektup, şahsî ve mahrem bir fikri ihtiva edebilir. Aynı zamanda, bir fikir vekanaatin, bir düşünüşün maddî ifadesidir. Bu konuda ana prensip, yazışmaların dokunulmazlığıdır. Mektubun kendisine hitap ettiği kimseden gayri hiç bir şahıs onu açıp okuyamaz.

Bir kısım Anayasalarda bu dokunulmazlıktan hiç bahis yoktur. Meselâ, 1946 Fransa Anayasası bu mevzuda sâkit idi.

Diğer bir kısım Anayasalar özel haberleşme mahremiyetini ferdin ana hak ve hürriyetleri arasında hükme bağladılar. Türk, İtalyan ve İsviçre Anayasalarında olduğu gibi. Sovyetler Birliği Anayasasında da böyle bir hüküm vardır.

Bugün, 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Demecinde ifade edilmiş bulunan yazışma gizliliği esası her devirde ve her muhitte tanınmış bir esas olmuştur. Hürriyet fikrinin zayıf olduğu zamanlarda veya demok-

rasi esaslarına hürmet gösterilmeyen ve kıymet verilmeyen yerlerde yazışma gizliliği prensibi itibarda tutulmaz.

Zamanımızda görülen bir hal, bir Devletin Anayasasında bu gizlilik teminat altına alınmış olduğu halde, tatbikatta hiç bir garantinin konu olmaması halidir. Biraz önce zikrettiğimiz Sovyetler Birliği Anayasasında görülen hükme rağmen, bu devlette yazışma mahremiyeti kanunî garanti altında bulunmamaktadır. Gerek Sovyetlerde ve gerekse Sovyet işgali altındaki bölgelerde yazı ile ifade olunan fikirler Devlet ve Sovyet idarecilerine sadakat zaviyesinden kontrole tâbidirler. Mektuplar, sırf şüphe üzerine, açılır ve okunur. Meselâ, Doğu Almanya bölgesinde Dresden posta idaresi, gizli bir tamimde hiç bir mektubun daha önce okunmadan sahibine verilmemesini emretmektedir.

Yazışma dokunulmazlığı bazı istisnalar görür.

Evvelâ, mahkeme veya yargıç kararı varsa, mektup veya telgraf tutulabilir. Lâkin, bunu ancak Yargıç açıp okuyabilir. Posta idaresinin yapabileceği, karara göre istenen mektup veya telgrafı sahibine teslim etmeyip Mahkemeye vermektir.

İkincisi, akıl hastanelerinde bulunan hastaların yazdıkları mektuplar kendilerine bakan hekimler tarafından açılıp okunabilir. Maksat, hekime hastasının düşünceleri ve yazdıkları hakkında bilgi kazandırmaktır. Şu kadar ki, hastanın resmî makamlara yazdığı mektup ve dilekçeler tutulamaz.

Üçüncüsü, cezaevlerinde tutuk bulunan kimselerin yazışmaları okunabilir. Ancak, tutuk bir şahsın avukatı veya müdafii ile teati edeceği mektuplar açılmaz. Çünkü, bunlarda müdafaa hakkına dokunan mahrem hususlar bulunabilir ve bu hususların hiç bir suretle gizliliği bozulmaz. Bu çeşit mektupların açılıp okunması için bir mahkeme tarafından karar alınması da kanaatimizce caiz görülmemelidir.

Dördüncüsü, İcra ve İflâs Kanununa göre, müflisin mektupları açılabilir.

Ne kocanın karısına veya karının kocasına ait olan ve ne de ana babanın çocuklarına ait bulunan mektupları açıp okuma hakları yoktur. Gerçi, kanunlarda bunu yasak eden açık bir hüküm görülmemektedir. Lâkin, insan hak ve hür-

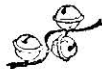
riyetlerine ve beşer haysiyetine saygı gösteren bir cemiyette başka türlü olabileceği düşünülmemelidir. 1953 de İsveç'te cereyan eden bir hâdise bu bakımdan önemlidir. Oniki yaşında bir çocuk, babasının kendisine ait mektupları açmakta olduğunu ileri sürerek resmî makamlara verdiği bir dilekçe ile şikâyetinde bulunmuştu.

Bizde, okullarda öğrencilere gelen mektupların okul idarecileri tarafından açılıp okunduğu görülür. Bu kötü alışkanlığa kat'î olarak son verilmek zarurîdir. Bize göre, öğrenciye ait mektubu, açıp okuyan idareci hiç olmazsa ahlâken himayeye lâyık olmayacak bir harekette bulunmuş demektir. Kendilerine sağlam bir ahlâk aşulamaları için tevdi ve emanet edilmiş gelecek nesillerin genç üyelerine terbiyecilerimiz dürüst ahlâk örneği vermeğe mecburdurlar.

Anayasaya göre, sıkı yönetim halinde yazışmalar sansüre tâbi tutulabilir. Bu hal, bilhassa harbde görülür. Nitekim, 1914 - 1918 harbinde memleketimizde de postahanelerde sansür masaları kurulmuştu.

Türk parasının kıymetini koruma hükümleri icabınca yabancı döviz kaçakçılığının önüne geçmek için bir yolcunun üzerinde bulunan kapalı mektup zarfının açılması mümkün ise de, bu, ancak bizzat yolcunun gözü önünde ve mektup okunmaksızın, sadece yabancı para bulunup bulunmadığına bakılmak için yapılabilir.

Ordu birlikleri ile millî savunma müesseseleri yazışma dokunulmazlığı konusunda kendi iç kurallarına bağlıdırlar.

ALTINCI BÖLÜM

Sinematografi Hürriyeti

«İnsan ancak hürriyete kavuştuktan sonra yaşamağa başlar.»

Rammler

J İKRİN açıklanması yolları çeşitlidir. Sinema filmi bugün bu yolların en mühimlerinden biri haline geldi. Doğurduğu tesirlerin büyük ehemmiyeti sebebiyle denilebilir ki, zamanımızda kanunların en ziyade üzerinde durmak lüzumunu hissettikleri fikir yayımı vasıtası sinema filmi olmuştur.

Vaktiyle, «Garp cephesinde yeni bir şey yok» filmi ile Charlie Chapelin'in «Diktatör» filmi, oynatılmaları ile husule gelebilecek tesirler düşünülerek gösterilmemişlerdi.

Sinema, gerçekte bir öğretim vasıtası, âdetâ bir okuldur. Bilhassa gençler, seyrettikleri filmlerde kendilerine benzemek istedikleri şahsiyetleri bulduklarını sanmaktadırlar. Her memlekette bu kadar bol Lollobrigida'lar ve Marlon Brando'lar mevcut oluşu bundandır.

Lâkin, şahıslara benzeme taklitçiliği yanında sinema filmi ile temsil ve ifade olunan fikirler de bulaşıcıdır. Bu itibarla da, filmlerin kontrolü, ve hattâ sansüre tâbi tutulması bir zaruret olagelmıştır.

Gerçi, bir film için daha ziyade bir eğlence vasıtası ve bir sanat ifadesi şeklidir, denilebilir. Sinemacılığın bir endüstri ve ticaret faaliyeti meydana getirdiği söylenebilir. Bu bakımdan da çalışma, kazanç ve ticaret hürriyetlerini ilgilediği iddia olunabilir. Ancak, sinema filmi, bir çok çe-

şitleri itibariyle haberleşme hürriyetine taallûk eden bir vasıttır.

Sinema filmi meydana getirme faaliyetleri iki birbirine zıt prensibe göre düzenlenmiştir. Filhakika, bazı memleketlerde film yapma işi bir Devlet hizmeti sayıldığı halde; bir çok yerlerde de özel teşebbüsün işi olarak gözükmektedir.

Devletçi sistem, film imali faaliyetlerini bir Devlet teşebbüsü, bir resmî işletme olarak mütalâa eder. Bu faaliyetleri kamu idaresinin vesayeti altında tutar. Şirket halinde kuruldukları zaman dahi bunlar siyasî organların doğrudan doğruya mürakabe ve nezareti altındadırlar. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde, Polonyada, Çekoslovakya'da, Macaristan'da durum böyledir.

Serbest teşebbüs sistemlerinin carî olduğu memleketlerde ise, filmcilik her hangi bir ticarî teşebbüsten farksızdır. Bu sistem gerek film âmili ve gerek film âmili olmayan bir çok memlekette uygulanmaktadır. Meselâ, Türkiye'de, İsviçre'de, Avusturya'da tatbik olunan sistem budur.

Bir takım devletler de vardır ki bunlarda yürütülen usul devletçi sistemle serbest teşebbüs sistemi arasında yer alır. Faraza, İtalya ve Fransa için durum böyledir.

Film âmili devletlerin başında Amerika Birleşik Devletleri gelir. Bundan sonra Hindistan ve Japonya, Meksika, İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya ve Filipinler sırasıyla âmiller arasında yer alırlar.

Rusya hariç, tek mil diğer memleketlerde gösterilen filmler Amerikan, İngiliz, Fransız ve İtalyan filmleridir. Diğer filmlerin gösterilme sahaları kendi toprakları ve bunlara civar bölgelerdir.

Amerika Birleşik Devletlerinde film imal etmek faaliyetlerinde geniş bir serbestî vardır. Filmciler sekiz büyük Tröst vücuda getirmişlerdir. Bir çok da meslek birlikleri kurmuşlardır. Filmleri kontrole ve sansüre tâbi tutma işini film sanayicileri kendi kendilerine düzenlemişler ve başarmışlardır. Her film, ister yerli, ister yabancı olsun P. C. A. Komisyonu «Production Code Administration» tarafından görümlüp tasvip edilmiş olmak lâzımdır. Bu meslek sansürünün yanısıra ayrıca bir de resmî sansür vardır. Amerika'da hem film âmili olmak ve hem de sinema sa-

lonu sahibi bulunmak mümkün değildir. Bu imkân 1949 danberi ortadan kalkmıştır.

Hindistan'da hayli eski tarihli ve sinema salonlarının açılmasına dair Cinematograph Act (1918) ile 1934 tarihli ve film stüdyoları hakkındaki Factories Act of India kanunları uygulanmaktadır.

İngiltere'de sinema filmleri hakkında 1938 tarihli bir kanun görüyoruz (1948 de değişikliğe uğramıştır). Film şirketleri sair ticaret şirketlerinden farksızdır. Ancak, film dağıtma ve film gösterme faaliyetlerinde bulunabilmek, müsaade almış olmaya bağlıdır. Tatbikatta bu müsaade herkese verilmektedir. Sadece, müsaade isteyen kimse esasen 200 taneden fazla sinema salonuna sahip ise idarî makamlar artık başka müsaade vermeyebilirler.

İngiltere'de bir sinema filmi heyeti vardır. Vazifesi hükûmete tavsiyelerde bulunmaktır. 22 üyeli bir kuruldur. 1933 yılındanberi kurulmuş bulunan «Britanya Film Enstitüsü» nün görevi ise, sinema sanatını teşvik edici tedbirleri tesbit etmektir. Bu Enstitünün aldığı kararlardan biri her sinema salonunu belli sayıda İngiliz filmi göstermeğe mecbur tutmak olmuştur.

İtalya'da, Devlet, özel teşebbüsleri teşvik etmek ve onları yabancı rekabete karşı korumak gayesi ile hareket eder. Film müesseseleri Ticaret Hukuku hükümlerine tâbidirler. 1949 da çıkan kanun onların bu durumunu değiştirmemiştir.

Böyle olmakla beraber, Devlet, sinema faaliyetleriyle yakından alâkadardır. Bu faaliyetlere nezaret ödevi, Başbakanlığa verilmiştir.

Mevcut rejime göre, sinema salonları her yıl en az seksen gün müddetle İtalyan filmi göstermeğe mecburdurlar. Münhasıran İtalyan filmi oynatan sinema salonları işletenler vergi ödemekten muaf tutulmuşlardır. Bir kısım filmlerin gösterilmesi mecburîdir. Bunları özel bir tetkik heyeti tesbit eder.

Filmler, iyi ve fena etkili olmak üzere iki guruba ayrılabilir. Eğitim amacıyla çevrilen filmler, çocukluk iyidir. Sade para kazanmak gayesiyle bir takım açık saçık, çocukluk gayri ahlâkî sahnelere yer veren kurdeleler ise daha çok, her yönden olduğu gibi, tesir bakımından da fenadır.

Kurdelelerin iyi veya fena etkili olduklarının tayin ve takdiri, çok önemlidir. Bu işi, sansür heyetleri yapar. Dün-

yanın her tarafında, fena tesirleri önlemek için, filmler önceden sansür ve kontrole tâbi kılınır. Memleketimizde de, dış memleketlerdekinden farklı olmakla beraber, bir sansür ve kontrol sistemi vardır. Sansür bakımından filmleri iki guruba ayırmak gerekiyor: A) Senaryolu filmler, B) Aktüalite filmler. Senaryolu filmlerden olmakla beraber, eğitim ve öğretime ait filmler de ayrı bir gurup olarak düşünülebilir. Bu üç guruba ait filmlerin bağlı oldukları sansür rejimleri ayrı görünümündedir: Senaryolu filmlerden dış memleketlerden gelenler ile yerli olanlar da, kendi aralarında, farklı tetkik ve kontrol rejimlerine tâbidir. Dışarıdan getirilen senaryolu filmlerde, senaryolarının hazırlanışı bakımından bir inceleme yapmak imkânı yoktur; yalnız, gösterildikleri takdirde zararlı olup olmayacakları aranır. Halbuki, yerli filmler daha senaryolarının hazırlanması sırasında kontrol edilir. Hazırlanan senaryolar, İçişleri Bakanlığında, senaryoların tetkibi ile görevli bir büroya gönderilir. Bu büroya, senaryo bütün teferruatı ile yollandığı gibi, ayrıca rejisörün, prodüktörün (film âmili) isimleri de bildirilir. Senaryo gereğince çekilecek iç ve dış sahneler için izin istenir. Görülüyor ki, bir filmi, daha çekmeden önce bazı kayıtlar karşımıza çıkmaktadır. Kanaatimizce bu öntedbirin bir faydası yoktur. Belki, film masraflı, pahalı olduğu için, usulüne uygun hazırlanmamış bir senaryonun reddi ile, filmcilerin boşuna masraf etmemeleri, zarara uğramamaları sağlanmak istemiştir. Amma, böyle olunca, filmciler maddî alanda Devletin vasiliği altına girmiş; mânevî sahada ise, yaratıcı faaliyetlerince, fikrî hürriyetlerine, Devletin müdahalesi husule gelmiş olmaz mı? En iyisi, filmcilerin kendi menfaatlerini bilerek, usulüne uygun senaryoları filme almalarıdır.

Memleketimizde gösterilen filmlerin büyük kısmı dışarıdan gelenlerdir. Bu filmler, daha gümrükte iken, bazı tahditlere tâbi tutulur. Filmlerin ne gibi kayıtlamalara bağlı oldukları, 1939 tarihli «Filmlerin ve film senaryolarının kontrolüne dair nizamname» de yazılıdır. Nizamnamenin bazı hükümleri, 1948 de bir Bakanlar Kurulu kararıyla değiştirilmiştir. Değiştirilmiş 2. maddeye göre, filmlerin kontrolü Ankara veya İstanbul Valiliklerince Ankara veya İstanbul'da sürekli olarak seçilecek özel bir salon veya belli bir sinemada komisyonlardan biri tarafından

yapılır. Kontrol sırasında komisyon üyelerinden ve kolluk mensuplarından başka kimse bulunamaz. 3. madde uyarınca, kontrol komisyonları, Ankara veya İstanbul Valilerinin veya İl erkânından tevkil edecekleri birer kişinin başkanlığı altında İçişleri Bakanlığı adına Emniyet Genel Müdürlüğünden seçilecek bir, ve Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü ile Millî Eğitim Bakanlığında seçilecek birer üyeden mürekkeptir. Komisyonlarda tabii üye sıfatıyla o yerin Emniyet Müdürü veya tevkil edeceği yardımcısı veya şube müdürlerinden biri bulunur.

Askerliği ilgilendiren filmlerin kontrolünde Genel Kurmay Başkanlığınca bir temsilci bulundurulacağı gibi, Ekonomi, Tarım ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarını ilgilendiren filmlerin kontrolünde bu Bakanlıkların temsilcileri de çağrılır. Görülüyor ki, üyelerin çoğu İçişleri Bakanlığına bağlıdır; yâni komisyonda çoğunluğu onlar temsil ediyorlar; verilecek kararda hâkim durumda bulunuyorlar. Komisyona mensup beş üyenin üçü polise mensuptur. Bu, neden böyledir, bilinmez. Yukarıdaki şekilde kurulmuş bir heyetten film sansürü işini beklemek, filmlerin hakkıyla kontrol edildiğini görmek imkânsızdır. Sansür işi, fikrî çalışmayı gerektirir; bu da her şeyden önce, komisyon mensuplarının belli bir yetismeye sahip olmaları ve güzel sanatlardan lâyıki ile anlamaları sayesinde gerçekleşebilir. Hattâ, komisyon üyelerinin, ileri bir sanat ve eğitim anlayışları bulunmalıdır. İdarî makamların gelişmiş güzel gönderdikleri temsilcilerin yukarıdaki hususlar bakımından yeterli olmaları beklenemez. Kanaatimizce, sansür heyetinde her şeyden önce filmcilerin bir temsilcisi; sonra, tanınmış ediplerden, terbiyecilerden, sanat mensuplarından, bir de mutlaka Üniversite üyelerinden seçilmiş kimselerin bulunması lâzımdır.

Bugünkü şekilde teşkil edilmiş komisyonların aldıkları kararların bazan çok garip olaylara sebebiyet verdiği görülür. Nitekim, bundan bir kaç yıl önce, «Camekândaki Kadın» filmini çeviren kumpanya mümessili bu filmin «Ankara Sineması» ndaki gösterilişi sırasında, daha film bitmeden herkesin dışarı çıktığını hayretle görüyor. Amerika Büyük Elçiliği Kültür Ataşeliği, filmin böyle bitmeden kesilerek halka gösterilmesinin sebebini ilgili merciden soruyor. Anlaşıyor ki, «bu film fazla uzun, şurasını keselim» denmiş ve böylece filmin son kısmı kırılıvermiş.

Filmin sahibi bulunan kumpanya, eserine tecavüz edildiği iddiasıyla aleyhimize bir dâva açmağa kalktıysa da, sonradan bu iş örtbas edildi.

«Film ve film senaryolarının kontrolüne dair nizamname» nin 12. maddesi,

«Komisyonca muayene olunan filmlerin bazı parçalarının veya isminin değiştirildikten sonra gösterilmesinde mahzur olmadığına kanaat hasıl olursa, o kısımlar sahibinin rızasıyla kestirilir, veya değiştirilir.

«Kestirilen parçalar bir kutuya konarak üzeri komisyonca mühürlenir ve bu suretle gümrük ambarında muhafaza olunur.»

«Filmin müteaddid kopyaları varsa her birinin aynı parçaları kesildikten sonra gösterilmeğe izin verilir.

«Film memleket haricine çıkarılmak istenildiği zaman kesilen parçalar sahibine iade edilir.»
der.

Tüzüğün 7 nci maddesine göre:

«Aşağıda yazılı gayelerden birine matuf olan filmlerin gösterilmesine müsaade edilemez:

- 1 — Her hangi bir devletin siyasi propagandasını yapan,
- 2 — Her hangi bir ırk veya milleti tezyif eden,
- 3 — Dost devlet ve milletlerin hislerini rencide eden,
- 4 — Din propagandası yapan,
- 5 — Millî rejime aykırı olan siyasi, iktisadi ve içtimai ideoloji propagandası yapan,
- 6 — Umumî terbiyeye ve ahlâka ve millî duygulara mugayir bulunan,
- 7 — Askerlik şeref ve haysiyetini kıran ve askerlik aleyhinde propaganda yapan,
- 8 — Memleketin inzibat ve emniyeti bakımından zararlı olan,
- 9 — Cürüm işlemeğe tahrik eden,
- 10 — İçinde Türkiye aleyhinde propaganda vasıtası olacak sahneler bulunan».

Bunlardan başka bir de 8 inci maddeye nazaran, «Zaman geçmesiyle yıpranmış ve perde üzerinde gözleri yoracak derecede eskimiş olan filmlerin gösterilmesine müsaade edilmez.

Yine Tüzüğün 4 üncü maddesi hükmünce, «Kontrol komisyonları haftada dört gün olmak üzere kendilerince belli edilecek gün ve saatlerde iş görürler. Bir toplantıda ikiden ziyade film kontrol edilemez». 10 uncu maddeye gö-

re, «Kontrol sonucunda halka gösterilmesinde mahzur olmadığı anlaşılan filmler hakkında verilecek kararlar, verilen bildirim içindekilere göre, tutulacak özel bir deftere kaydolunarak kararın altı komisyon üyeleri tarafından imza edilir. Ankara veya İstanbul Emniyet Müdürlüğüne bu karara dayanılarak film sahibine izin belgesi verilir.»

«Kontrol defterleri Emniyet Müdürlüklerinin bu işle ilgili büroları tarafından tutulur.»

Eğer filmin gösterilmesine komisyonca izin verilmemiş ise, adı geçen Tüzüğün değiştirilmiş 15 inci maddesi hükümünce, «Ankara ve İstanbul'daki kontrol komisyonlarının kararlarına ilgililer tarafından İçişleri Bakanlığı nezdinde itiraz edilebileceği gibi kontrol komisyonları veya ilgili Bakanlıklar da ikinci defa inceleme isteminde bulunabilir.»

İlgililerin bu bapta İçişleri Bakanlığına verecekleri dilekçelerin kanıtlı ve gerekçeli olması şarttır.

Bu gibi durumlarda İçişleri Bakanlığınca Ankara'da kurulacak bir komisyon tarafından film yeniden incelenerek netice bir karara bağlanır. Bu komisyon İçişleri Bakanının Bakanlık erkânından seçeceği bir kişinin başkanlığı altında yine Bakan tarafından Emniyet Genel Müdürlüğünden seçilecek bir ve Genel Kurmay Başkanlığı, Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü ile Millî Eğitim Bakanlığından gönderilecek birer temsilciden kurulur. Gerekliğinde filmin senaryosu ile ilgili Bakanlıklardan da temsilci bulundurulur. Lüzum gördüğü zaman inceleme sırasında İçişleri Bakanı da hazır bulunur.

İçişleri Bakanlığında kurulan komisyonda da film gösterilirken sadece komisyon üyeleri ile kolluk mensupları bulunabilirler. Film sahibi, film hakkında evvelce verilen karara itiraz eden kimse, filmin gösterilmesi sırasında içeri alınmadığı gibi itiraza konu teşkil eden eser üzerinde tartışmalarda bulunulurken de içeri giremez. Bu komisyonda, ilgililerin «kanıtlı ve gerekçeli» dilekçelerindeki itiraz, itiraz sahibi olmaksızın incelenir. Film sahibinin gerek film gösterilirken ve gerekse hakkında münakaşalar sürüp giderken içeri alınmaması hakikaten pek garip bir hükümdür. Onlar da görüşlerini söyleyebilmeli, eserlerini savunabilmeli idi. Kanaatimizce, film sahipleri veya mümessilleri de, filmin gösterilmesi veya münakaşası sırasında hazır bulunmalıdır; ve komisyon onların bu sırada öne sürdükleri iddia ve müdafaaları gözönüne almalıdır.

Adı geçen Tüzüğün 30. maddesi gereğince, «Aktüalite filmleri çekildikten sonra mutlaka 3. maddeye göre kurulmuş kontrol komisyonlarının incelemesinden geçirilir.» Bu hükme de bir diyeğimiz yok. Meselâ, bir aktüalite filminde, üniformalı bir polisin dövüldüğü gösterilebilir; bu gibi sahnelerin çıkarılması için, aktüalite filmlerinin kontrol komisyonlarından geçirilmesi ycrindedir. Fakat; Basın - Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğünün çektiği aktüalite filmleri, diğer müesseselerin filmlerinde olduğu gibi, kontrol komisyonundan geçirilmez; yâni bunlara, anlaşılmasına imkân olmayan bir istisnaî muamele tatbik edilir. Ayrıca sinemacılar da, bu gibi filmleri göstermek mecburiyetinde oldukları için zarara uğramaktadırlar.

Tüzüğün 11. maddesi hükmünce, «izin verilen filmlerin baş tarafına beyannamelerinde yazılı vasıflarla birlikte, izin vesikası da geçirilir.

İzin vesikası verilmiş filmler başka kontrole tâbi tutulmaksızın Türkiye hududu dahilinde her yerde gösterilebilir.

Yine adı geçen Tüzüğün 9. maddesi, «Türkçe sözlü olmayan filmlerde behemehal Türkçe izahat bulunması şarttır. Bu izahat düzgün ve temiz bir dil ile ve güzel bir yazı ile yazılmış olacaktır.» der. Bu hükme de tatbikatta hemen hiç kıymet verilmediği görülmektedir. Filmlerde, geçtik güzelinden, doğru tercüme özetlerini veren yazılara rastlamak, bir şans işidir.

1939 tarihli «Öğretici ve Teknik filmlerin kontrolü hakkında» ki nizamnameye göre, sinemalarda, esas filmler ile birlikte, tamamı öğretici ve teknik bir filmin de behemehal gösterilmesi mecburîdir. Adı geçen Tüzüğün 11. maddesi ise, «Devlet daireleri tarafından memleket dahilinde yaptırılan veya hariçten getirilen tamamı öğretici ve teknik filmlerden munasip görülenler Hükümetçe sinemacılar meccanen verilebilir.

«Sinema sahipleri bunları esas filmler ile birlikte halka göstermeğe mecburdur. Bu mecburiyeti yerine getirmiyen sinema sahipleri hakkında Kanunun 4. maddesine tevfikan ceza tatbik olunur.» Kanaatimizce, yukarıki hükümler, film işlerimizi düzenleyen tüzüklerimizin en isabetli, en yerinde hükümlerindendir; ne yazık ki, bunlara tatbikatta pek uyulmamaktadır. Tatbikatta, yukarıki hükümlere ge-

reken itinanın gösterilmemesinin sebebi, yine kontrol komisyonunu teşkil eden kimselerin bazan ehliyetsizce verdikleri kararlardır. Komisyon üyeleri çokluk, filmlerin öğretici olup olmadıklarının takdirinde aciz göstermektedirler. Yerli filmlerin yabancı filmler karşısında gördüğü yeğâne fiilî himaye Belediyelerce biletler üzerinden alınmakta olan rüsumun yerli filmler için daha düşük olmasından ibarettir.

YEDİNCİ BOLÜM

Sahne Eserleri

«İnsanları, ilerlemesine hizmet ettikleri bir işte, yaratıcı bir gayrette bulunmaktan menetmek, hürriyete aykırı olan hareketlerin en kötüsüdür.»

T. V. Smith

JİKİR hürriyetleri konusunda karşımızda bir de, daha eski bir mevzu olan, sahne eserleri çıkar. Bu konuda önceden bir kontrol düşünülemez. Oynanacak eserin zararlı olduğu ancak sahneye konup temsil edilmesinden sonra sabit olur. İstenilmeyen etkiler yapabilecek bir piyes, meselâ Fransa'da, daha gösterilmeden, yasaklanamaz.

1952 Kasım ayında Paris'te bir hâdise oldu: Marcel Aymé'nin «La tête des autres» piyesinin provalarından haberdar bulunanlar, piyesin yargı organlarını alaya aldığı ileri sürerek idarî makamlara, oynanmasının önlenmesi yolunda müdahalede bulunmaları gerektiğini söylediler. Fakat, Fransa gibi bir memlekette, hukuken böyle bir men'e imkân olmadığı bilindiğinden, yasaklamanın gerçekleşmesi için, başka yoldan gidildi: Belediye, tiyatro binasında alınan tedbirlerin yetersizliğini öne sürerek, adı geçen piyesin oynanacağı tiyatrodaki, halkın yangın tehlikesine karşı emniyetle korunmadığını; binaenaleyh, böyle bir binada oyun oynanamıyacağını söyledi. Böylece, yargı organlarını alaya alan piyesin de oynanmaması sağlandı. Bu dolambaçlı yünden bir eserin temsilinin yasaklanması için alınan kararın, hakikî maksadı anlaşılınca, Fransa'da fırtınalar koptu. Belediye, kararını geri almak zorunda kaldı. Yasaklanması istenen eser ise, temsil edildi.

Eskiden tiyatro eserleri yönünden sıkı kayıtlamalar

mevcuttu. Sonraları, bunlar, yeni şart ve icapların basın-
ciyle, kaldırıldı.

Tiyatro, tiyatro eseri ve sevgisi, kökleri tarihin derinliklerine varan bir gelenek durumundadır. Tiyatro, bir sanat olması yönünden, tiyatro eseri sahibinin yaratıcı faaliyetleriyle, fikrî hürriyetiyle pek tabii olarak ilgilidir. Tiyatro ile ilgili fikrî hürriyetler konusunda en başta, müellifin ve aktörün meslekî hürriyetlerinin korunması, sonra da tiyatro sahibinin ticarî hürriyetinin bahis konusu olabileceği düşüncesi ve onun çalışma hürriyeti önemlidir. Yâni bu alanda âdeta, bir hürriyetler kokteyli vardır.

Tiyatro eseri çerçevesi içinde düşünülemez bazı sahne eserlerinin de bulunduğunu bilmekteyiz; bunların gayesi eğlendirmek, hoş vakit geçirtmektir. Böyle olmakla beraber, bu gibi eserlerle ilgili bulunan kimselerin çeşitli hürriyetlerinin de, tiyatro eseriyle ilgili kimseler hakkında olduğu gibi, gözetilmesi, himaye edilmesi gerekir.

Tiyatro eserinde fikrî telkin vardır. Bu fikrî telkin bazan o dereceye varır ki, aktör, seyirciler arasında, kendi benzerlerini yaratabilir. Seyirci de, mânevî bakımdan benliğinin aktörle birleştiğini; aktörün, eserdeki karakterin kendisi olduğunu hissedebilir. İşte, fert üzerinde bu derece önemli tesirleri görülen tiyatroyu, bir çok memleketler fikrî sahaya münhasır kalmak şartıyla, bir takım kayıtlar altında bulundurmaya caiz görmemişlerdir. Diğer sahne gösterilerinde ise, fikir unsuru bulunmadığına göre, bilhassa âdâbı umumiye bakımından yasaklamalar koymak gereklidir.

Tiyatro faaliyetleri yönünden durumumuz, basit olmakla beraber, oldukça da karışıktır. Memleketimizin şimdilik başlıca bazı büyük şehirlerinde bulunan tiyatro teşekküllerinden birinde Belediye, diğerlerinde Devlet hâkimdir. Böyle olunca, Devletin kendi menfaatleri yönünden konulmuş çeşitli kayıtlamalara, tiyatro sanatı yönünden de rastlamak kabildir. Yazarlarımız eserlerini bir kurdan geçirdikten sonra temsil ettirebiliyorlar. Henüz, bir eserin doğrudan doğruya sahneye konması imkânları âdeta mevcut değildir.

Aktörün oyun sırasındaki hürriyetine ilişilmesi ise, hiç mümkün değildir. Sahne tekniği, oyun sanatı icabı konulan kayıtlamalar, aktörün hürriyetine ilişecek şekilde olmamak gerekir.

Eğitim Hürriyeti

«Düzenli bir dünyada tevhit edilmiş bir şahsiyet.. İşte demokrasinin gayesi olan hürriyetin psikolojik ifadesi budur. Demokrat hayat şeklinin en büyük ümidi, yerinde bir talim ve terbiye sayesinde, insanlarda sevinçlerini ve kederlerini paylaşmak arzusunu gittikçe fazlalastır maktır. Eğitim insanları demokratik bir hükümetten, demokratik bir hayat şekline eriştirecek bir vasıtaadır. Beşeriyetin bu tekâmülü eğitimin şekline bağlıdır. Eğer mürebbiler bunu başarmağa muvaffak olurlarsa, yaşamak, hayatı daha insani yapan bir deneme olur.»

T. V. Smith

EĞİTİM Hürriyetinden söz açmak için en önce ferдин gelişmesinde rol oynayan zarurî sosyal âmiller mevcut olduğunu söylemek icabeder. Filhakika, insan yaratığının gelişmesi çeşitli âmillerin etkisi altındadır. Bunlardan bir kısmı şuur dışı âmillerdir. Bunlar biyolojik mahiyettedir. Veraset ve intibak kanunları ile ifade edilmişlerdir. Diğer bir kısım vardır ki, bunlar sosyal alanda ortaya çıkan tesirler şeklinde görülür.

İnsanın muayyen sosyal hareketleri ve davranışları mevcuttur. Bunların belli başlıları dıştan gelen tesirlerle nesilden nesile intikal etmektedir. Ferdin bu tesirlere tâbi oluşu eğitim yolu ile kazandıklarından husule gelir. Konuşma dilimizi dahi aile çevresinin dış eğitim tesiri ile öğreniriz. Sosyal bir dış intikal olmaksızın bu öğrenme mümkün olamaz. Bir müddet önce gazetelerin heyecanla ver-

dikleri bir ayı ininde avcılar tarafından bulunan ve henüz bebek iken kaçırılıp ayı tarafından büyütülmüş olduğu anlaşılan bir genç kızın bir tek kelime söylemekten âciz olduğu hakkındaki haber buna misaldir. Tıpkı konuşma dili gibi, mantık da insanda doğuştan var olan bir hassa değildir. Mantığın da oluşumu eğitim tesirleri sayesinde vukua gelir.

Eğitimin ilk ödevi akılı geliştirmektir. Bu da bilgiler edinmekle ve yaratıcı fikir faaliyetlerinde bulunmakla mümkün olacaktır. Binaenaleyh, eğitimle sadece okuma yazma öğrenmek kastedilmez. Bu bir mânevî gelişme ve olgunlaşmadır.

Unutmamalıdır ki, bugün dahi, dünya yüzünde yaşayan insanların yarısı henüz tamamen okuma yazma bilmeyen ümmîlerden tereküp etmektedir. 1952 rakamlarına göre, 2378 milyonluk dünya nüfusunun 1200 milyonu ümmî idi. Asıl korkunç olan, bu rakkamın her geçen saat içinde 45 kişi artmakta oluşudur. Yalnız Amerika kıtasında 70 milyon ümmî var.

İnsanlığın nükleer fizik devrine girdiği bir zamanda bu halin devamı dehşet vericidir. Bir buçuk milyar radde-sinde bir ümmîler kitlesi insanı insan yapan şahsiyet vasfından mahrum bir eşya yığınından başka ne olabilir?

İşte, eğitimin yapacağı şey insana bilhassa şahsiyetini kazandırmak olacaktır. İnsanın, bir insan olduğunu duyup anlayabilmesi ancak eğitimle kaabilirdir. Halbuki, bilgisizlik şahsiyetin inkişafına engel oluyor. Demokrasi idealinin gerçekleşmesine mâni oluyor. Çünkü, demokrasi, otoritenin, yâni üstün iradenin halkta olması demektir. Bunun mümkün olabilmesi için de halkın yetişmiş olması zaruridir. Böylece, eğitim, insanın tabii gelişmesinin bir şartı olmaktadır.

U.N.E.S.C.O. eski Genel Müdürü Torres Bodet 1951 de şöyle diyordu: «Demokrasi de, tıpkı barış gibi, bölünmez bir bütündür. Beşeriyetin yarısı haklarının ve hürriyetlerinin ne olduğunu okuyup öğrenemediği, bir Anayasanın metni üzerinde düşünemediği, ziraata ve mekanik sanatlara ait en basit risalelere göz gezdiremediği müddetçe insanlık, iradesi ve akılı dışında bir âkıbetin kurbanı olmağa mahkûmdur.»

Sefaletin anası cehalettir. Eğitimden nasibi olmayan zavallı topluluklar diğer milletlere yapabilecekleri yardım-

ları ve iyilikleri bilemeyecekleri gibi, onlardan sağlayacakları faydalardan ve istifadelerden de haberdar olamazlar.

Onun içindir ki, eğitim, şahsiyetin tam inkişafını hedef tutar. Şahsiyetin gelişmesi ferdin diğer şahsiyetlerin haklarına ve hürriyetlerine saygı göstermesi ile mümkün olabilir. Gaye, serbest vicdanlar meydana gelmesi ve başkalarının hürriyetlerine hürmetkâr fertler yetiştirilmesidir. Beşer kişiliğinin tam olarak gelişimi demek, fikrî ve mânevî muhtariyete sahip, yâni serbest vicdanlı ve başkalarının aynı surette sahip oldukları fikrî ve mânevî muhtariyete saygı göstermeğe muktedir fertlerin yetişmiş olması demektir.

Ferdin benliğinde bir arada iki hususiyet görülür:

Bir kere, fert, kendi kendisi üzerinde temerküz etmiş bir varlıktır. Sonra da, şahsiyet sahibi olmağa ehliyetli bir varlıktır. Bu hususiyeti itibariyle, kendi benliğini başkalarının benliklerini gözönünde tutarak mütalâa eder. Bunun için de, kendi kendisini bir disiplin altına sokar. Çünkü, şahsiyet anarşiye razı değildir. Zorlamaya da tahammülü yoktur. Hürriyetin muhtaç olduğu düzeni fert, yine kendi hürriyeti ile kurar. Binaenaleyh, eğitimin ana meselesi, ferdi karşılıklı hürriyet saygısına dayanan bir serbest faaliyetler disiplinini meydana getirmeğe muktedir kılmaktır. Bunu yapmak Devlet için bir borçtur. Nasıl, fert, haiz bulunduğu kabiliyetleri inkişaf ettirmek hakkını haiz ise, Devlet de bu inkişaf imkânlarını fiilen gerçekleştirmek mükellefiyetindedir.

Bu suretle, eğitim hürriyeti, ferdin zihnî faaliyetlerini serbestçe inkişaf ettirebilmesi, bilgiler edinebilmesi demek olur. Ferdin, kişiliğinde saklı kaabiliyetler bu hürriyet sayesinde heba olmaz, ve toplum için faydalanılabilecek imkânlar olarak ortaya çıkar.

Kültür, öğretim ve öğrenimin ana gayesi olduğu gibi, insan yaratıcı faaliyetlerinin de başlıca yapıcı maddesini teşkil eder. Berdiaeff'e göre, hürriyetten kasıt, insanın iç yaratıcı hürriyetidir. Daha çok, bir tarif mahiyetinde olan bu söz eksik görülebilirse de şurası muhakkaktır ki, isabetlidir ve hakikati ifade etmektedir. Büyük filozof Kant'dan bu yana, hürriyet problemi içinde kültürün birinci derecede rolü bulunduğu kabul edilmektedir. Nitekim, Kant, hürriyeti bir ahlâk, eğitim ve kültür meselesi olarak ele almıştır.

Devlet hayatında, nazari olarak, ferdin kendi kendini eğitmesine, olgunlaştırmasına mâni olacak kayıtlamalar bulunmamalıdır. Lâkin, bu esasın da tam olarak tatbik edilmediğini görmekteyiz. Fert, belli bir yaşa kadar, kendi kendini eğitmekten âcizdir. Bu hal ve diğer bir çok âmil-ler yüzünden, Devlet, ister istemez, bazı vazifeleri üzerine alacak ve bir takım kayıtlar da koyacaktır. Ferdin eğitimi ile Devlet, bilhassa gençlik yaşlarında, meşgul olmak zorundadır. Genç dimağlar, balmumu kıvamındadır. Genç-ler, terbiye ve öğretim tarzına göre, ayrı yönere yöneltilebilirler. Gençlerin bazan istenmeyen anlayışlara sahip olmaları ise, Devlet ve milletin istikbali bakımından, hiç de arzu edilen bir durum olmayabilir.

Napolyon'dan beri öğretim alanında yapılan tecrübeler, ilk bakışta dimağların tek tip üzerinde eğitilmesini faydalı gibi göstermişti. Dimağların tek tip üzerinden eğitilmesinin kötülükleri, ancak zaman geçtikçe belirmeğe başlamıştır. Nazist, komünist ve faşist rejimler için, ideal terbiye, fertlerin tek tipte, rejimin istediği şekilde eğitilmesidir. Böylece, bütün kafaların aynı fikirlerle mücehhez olması, aynı şekilde düşünmesi isteniyor. Bu rejimlerde insanların maddî birer varlık haline getirildiklerini, mânevî taraflarının öldürüldüğünü görüyoruz.

Devlet, fertlerin fikrî tekâmülünü sağlamak zorundadır. İsviçre kantonlarında Devlet, halkı eğitmek ödevini kusursuz, eksiksiz yapabilir. Fakat, büyük nüfuslu memleketlerde bu işin pek de kolay olmadığı meydandadır. Halk eğitiminin Devlete bir vazife şeklinde yükletilmesinde birlik olduğumuz halde, Devletin bu işi inhisarı altında bulundurmasına müsaade edemeyiz. Eğer Devlet, eğitim konusunu inhisarcı bir zihniyetle ele alır yürütürse, bilinç-lerde belli fikirlerin, belli taassupların yerleşmesi gibi, kamu hayatı yönünden çok zararlı görünümünün belirmesi muhakkaktır. Taassup bir kere yerleşirse, hürriyet yaşayamaz.

Bir kısım âlimler, Devlet bu öğrenim ve eğitim konusu ile hiç ilgilenmemelidir; bırakalım, fert kendisini fikren istediği gibi gıdalandırsın, diyorlar. Bu anlayışın tatbikatı da yapıldı. O zaman görüldü ki, bazı siyasî bünyeler, zavallı günahsız kitleleri kolayca zehirliyebilmektedir.

Görülüyor ki, Devletin halk eğitimi konusu ile ilgisiz kalması imkânsızdır. Devletin halkın eğitimi gibi bir öde-

vinin bulunduğu muhakkaktır. Bu ödevin yerine getirilmesi için Devlet, bir öğretmenler ordusu teşkil eder; okullar açar; bütün bunların yanı sıra, herkes herkese istediğini öğretebilir; böylece inhisarcı zihniyetin hâkim olması önlenmiş olur. Herkesin herkese istediğini öğretebilmek serbestisi tanınırsa Devlet tek tip adam yetiştirmeye kalksa bile, bunun zararlı sonuçları kolayca önlenmiş olur. Eğitim ve öğretim konusunda da, diğer bütün hürriyetlerde olduğu gibi, Devletin yetkileri ile ferdin haklarının dengede bulundurulması yolu tercih edilmiştir. Bunun için de, Devlet, bir yandan öğretim ödevini yerine getirmeye çalışırken; öte yandan, fert, istediğini herkesten öğrenebilir. Fert, hürriyetlerini genişletmeye savaşıırken Devlet de, genel olarak, onun önüne mâniolar dikmek çabasındadır. Bu iki uğraşım denge haline getirildiğinde, düzen kuruyor demektir. Öğretim ve öğrenim hürriyeti konusunda da aynı durum vardır.

Öğrenim meselesi çok önemlidir; çünkü bu konuda, bizzat hürriyetin kendisi mevzu bahisdir. Kültürsüz hürriyet olmaz; kültürsüz kitleler tarih boyunca hep böyle kalmışlardır. Zamanımız düşüncesinin karşılaştığı büyük zorluk teknik bilgilerimizden gereği gibi neticeler çıkarılamayıştır. Buna sebep, genel kültür noksanlığıdır. Genel kültür sayesinde ise zorlukları yenmek güç olmayacaktır. Çünkü, genel kültür demek, münasabetlerin, ilgilerin, bağlantıların bilinmesi, kavranabilmesi demektir. Kültürsüz hürriyet olamayacağı gibi, hürriyet olmayan yerde de kültür sağlanmasına imkân yoktur. Bilim, kültür, Devlet idaresinin yolunda gitmesi, Devletin bekasının sağlanması için başlıca şartlardandır. Vatandaş, kültür sahibi kılınabilmek için eğitilmelidir; bu da en evvel, bir fikrî gıdalanma işidir. Vatandaşın fikrî gıdalanmasının temini için de, ona, daha küçük yaştan itibaren, imkânlar verilmelidir.

Bu konuda karşımıza ilk öğretim problemi çıkar. Devletler, ilk öğretimi mecburî kılıyorlar. Vatandaş, hürriyetine dayanarak ilk öğretimden kurtulmaya çalışamaz. İlk öğretim mükellefiyeti bütün dünya Anayasalarına girmiştir; öğretim devresinin tayininde ise Anayasalar farklı süreler tesbit ederler. Bizde beş yıl, Yunanistan'da yedi, Finlandiya'da dokuz, S.S.C.B.'inde on yıl gibi... Asıl mühim olan, süre değil, ilk öğretimin mecburî olmasıdır.

Bütün diğer hürriyetlerin yaşaması, öğrenim hürriyeti-

tinin tahakkukuna bağlıdır; bunun için fert, kültürlü olarak yetiştirilmelidir.

Devlet, eğitimde bir tekel meydana getirecek olursa hürriyetten bahse mahal kalmaz. Zira, inhisar halinde bir resmî eğitim sistemi, resmî bir doktrinın kabulü mecburiyetini doğurur.

Komünist memleketlerde idareciler genç neslin fikir ve kanaatlarını kazanmak için mühim gayretler sarfetmektedirler. Bunu yaparken bilhassa istikballerinden emin olmayan bütün diktatörlüklerde tatbik edilen usulleri takip ederler. Bu itibarla komünist memleketlerde eğitim meselesinde Devlet tarafsız değildir.

Meselâ, âmme eğitimi hakkındaki Bulgar Kararnamesi: «eğitimin ruhu komünizmdir», der.

Keza, umumî eğitimde gece ve gündüz mekteplerine dair hüküm şöyledir:

«Umumî eğitimde okulların gayesi öğrencilere sistematik ve devamlı bir bilgi vermek, sosyal bakımdan faydalı çalışma âdetlerini ve san'atları geliştirmek, Marxist-Leninist bir dünya görüşü kurmak ve öğrencileri komünist bir ruh içine sokmak suretiyle onları sosyalist anavatanlarının, şuurlu kurucuları ve koruyucuları ve proletarya enternasyonalizminin ve barışın âmilleri haline getirmektir.»

Bundan başka, yüksek eğitim hakkındaki kanuna dair tüzük de şunu söyler:

«a) Profesörler; Doçentler, Lise öğretmenleri ve diğer öğretmenler öğrenciye komünist ruhu aşlamakla mükelleftirler.»

Diğer taraftan, Devlet, eğitim işini büsbütün fertlere bırakacak olur ve bununla alâkalanmaz ise kurulacak özel teşebbüslerin birer siyasî propaganda silâhı haline gelmesi mukadderdir. Bu halde de hürriyet tehlikeye girmiş olur.

Binaenaleyh, ne münhasıran eğitimin Devlet eline bırakılması, ve ne de Devletin eğitime karşı ilgisiz kalıp bunu tamamen fertlere terketmesi dâvayı halledici tedbirler değildir. Dâvayı halledebilmek için muayyen bazı esaslara dayanan bir çözüm yolu bulunmuştur.

Bu esaslar şunlardır:

1 — Devlet eğitim teşkilâtı kurar. Öğretimin bütün derecelerini havi bir genel kuruluş meydana getirir. Bunu

yapması eğitim hürriyetinin icabıdır. Zira, bu hürriyetin mevcudiyeti Devlete kuruluşları meydana getirmek borcunu yükler. Devletçe meydana getirilen müesseseler herkeşe açıktır.

2 — Ferdler serbest eğitim müesseseleri kurabilirler. Bu suretle vatandaş, öğreticiyi seçmek imkânını bulur.

3 — Çocuğa asgarî bir eğitim verilmesi şarttır. Bundan da ilk öğretimin mecburîliği ortaya çıkar.

4 — Öğretim bağımsızdır. Bundan maksat, tek tip düşünüşün sistematik aşılmasının mevzuubahs olamayacağıdır. Eğitim, şahsiyetin inkişafını hedef tutacaktır. Devletin bu konuda gayesi, tesbit olunacak bir Hukuk nizamı ile ferd şahsiyetinin inkişafını temin etmektir. Tekmil çocuklara inanışlarını ve fikirlerini zedelemeksizin kültür ve terbiye imkânı sağlamaktır. Bu esaslar sayesinde eğitim hürriyeti hiç bir teşekkülün, ne Devletin, ne dinî veya harisî bir teşekkülün, gençlik üzerinde emredici bir baskısı olmayacağı mânasını ifade edebilmektedir.

Demokratik eğitimde iki ana prensip vardır: Biri öğretimin tarafsızlığı ve diğeri de öğretimin lâikliğidir. Filhakika, hem resmî ve hem de özel eğitimde tarafsızlık sağlanmalıdır. Bu sağlanmamışsa, tek tip eğitimden doğan mahzurlar, yine bahis konusudur. Öğretimde tarafsızlık, Cumhuriyetin esaslarından biridir.

Hürriyetin ne olduğunu önce genç nesiller bilmelidir. Eğitimin, hürriyetin ne olduğunu öğretecek şekilde yapılması işi, çok daha önemli bir dâvadır. Hürriyetin ne olduğu ve ne olmadığı genç nesle lâyıkıyla öğretilirse, başkalarının da hürriyetlerine saygı göstermek gerektiği esası, kolayca zihinlere yerleşebilir, hoş görürlük sağlanmış olur? Okulda, hürriyetten faydalananlara hürriyeti müdafaa edenlere yardım mecburiyetinde olduklarını öğretmeliyiz.

Öğretim, medenî âlemin karşılaştığı fikirleri ortaya koymak demektir. Bu yapılırken, tarafsızlığa çok dikkat etmek gerektir. Ferdi belli telkinler altında bulundurmak, onun beğendiği fikri seçim hakkını ortadan kaldırır. Öğretimde tarafsızlık icabı öğretmen, çocuğun inanışlarında bulanıklık husule getirebilecek her türlü söz veya hareketlerden kaçınmak zorundadır.

Öğretim, cemiyetin siyasî bünyesini, Devletin temel-

lerini kuvvetlendirecek şekilde olmalıdır; bu yapılmazsa, Devlet müessesesinin çökmesi mümkündür. Devlet, kendi bünyesinin temelleri ile ilgili mütalâaların öne sürülmesinde çok dikkatli olmak zorundadır. Devlet veya rejimle ilgili fikirler, bir yıkımı veya değişikliği gerektirircesine tatbikî sahaya geçme istidadını göstermedikçe, idarî makamlar bu konuda ilgisiz kalmalıdır. Meselâ fert, Krallık rejimi, Cumhuriyetten daha iyidir, diyebilir; ama bu rejimi yıkalım, yerine Krallık tesis edelim, diyorsa kanunlar buna lâkayt kalmalıdır.

Öğretim, lâik olmalıdır. Öğretmen, bazı insan problemlerinin incelenmesinde ve irdelenmesinde, kendine hâs bazı belli tavırlar takınmamalıdır.

19. yüzyıl başında Türkiye'de girişilen Tanzimat hareketinin başarısızlık sebebi o zaman mevcut medrese eğitiminin yanında bir de Devlet eğitimi kurmak istemesi olmuştur. Bu konuda netice istihsalı ancak Cumhuriyet devrinde mümkün olabildi. Zira, ancak, «Tevhid-i Tedrisat Kanunu» ndan sonradır ki, Türkiye'de eğitim, tek eğitim halini alabilmiştir. Filhakika Tevhid-i Tedrisat Kanununun gerekçesinde şöyle deniliyordu: «Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir.»

Bu mevzuda ana fikrin ne olduğunu ise Atatürk 1925 de Samsun seyahati esnasındaki nutkunda açıklamıştı:

«Dünyada her şey için, maddiyat ve mâneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakikî mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir.

«... Terbiyenin hedefleri, maksatları tenevvü eder. Meselâ, dinî terbiye, millî terbiye, beynelmilel terbiye... Bütün bu terbiyelerin hedef ve gayeleri başka başkadır. Ben burada yalnız Yeni Türkiye Cumhuriyetinin yeni nesle vereceği terbiyenin millî terbiye olduğunu kat'iyetle ifade ettikten sonra, diğerleri üzerinde tevakkuf etmiyeceğim. Yalnız, işaret ettiğim mânâyı kısa bir misal ile iazh edeceğim. Efendiler; yeryüzünde üçyüz milyonu mütecaviz İslâm vardır. Bunlar ana baba, hoca terbiyesi ile terbiye ve ahlâk almaktadırlar. Maalesef, hakikat hâdisiye şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kitleleri şunun veya bunun esaret zincirleri altındadırlar. Aldıkları mânevî terbiye ve ahlâk onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyeti insaniyeyi vermemiştir, vermiyor. Çünkü hedefi, terbiyei milliyeye değildir.»

Okulda öğretmen tarafsız olduğu için, çocuğun eğiti-

minde ailesinin de tarafsız bulunması; daha doğrusu, ilgisiz kalması icabetmez. Ailenin etkileri ister istemez fert üzerinde görülür. Öğrenim ve kültür, her şeyden evvel bir ahlâk ve mânevîyet işidir. Böyle olunca, çocuğun ahlâklı ve mânevî cephesi olgun bir fert olarak yetiştirilmesi ödevi aynı zamanda ailenin işidir.

Anayasa, «Kadın, erkek bütün Türkler ilk öğretim-den geçmek ödevindedir. İlk öğretim Devlet okullarında parasızdır.», der.

İlk öğretim vatandaşlar için mecburî kılınmış olduğundan ve Devlet okulları ana babaların dinleri hangisi olursa olsun tekmil çocuklara açık bulunduğu için öğretimin lâik olması pek tabîî ve münakaşa götürmeyen bir neticedir. Nitekim, ilk öğretim gerek öğretmen bakımından ve gerekse program yönünden lâiktir. Öğretim sahasında lâikliğin mânası her çeşit dinî telâkkinin okul dışında bırakılmasıdır. Bu da iki bakımdan görülür: Ders programları ve öğretmenlerin şahısları ile ihtisasları bakımından. Okul mevzuunda lâiklik prensibi Cumhuriyetin temel prensiplerinden biridir.

Bazı Devletlerde, ve ezcümle demirperde gerisi ülkelerinde resmî öğretim, çocuğu Devlet menfaatine yetiştirmeğe ve ona küçük yaştan itibaren belli bir siyasî ve felsefî inanç telkin etmeğe muhassas olabilir. Türkiye'de tatbik olunması icabeden usul bu değildir.

Türkiye'de genel öğretim tekmil çocuklara, onların ve ana babalarının kanaat ve inanışları asla zedelenmeksizin hitap etmeyi mümkün kılacak esaslara tâbidir. Türkiye'de genel öğretim demokrasi vasfının hâkimiyeti altında olmalıdır. Demokratik öğretim ise, bütün çocuklara hitap eder. Bunlar arasında hiç fark gözetmez. Ailelerin servet durumlarına, felsefî veya dinî telâkkilerine bakmaz ve bakamaz. Bu itibarla, lâiklik ve bitarafılık prensiplerinden ayrılamaz. Zira, demokrasi, çocuğu dilediği dinin veya dinsizliğin telâkkilerine göre yetiştirme imkânını ailelere ve dinî mercilere bırakmıştır.

Devlet bir taraftan bedava ilk tahsil vermek vazifesiyle ve diğer taraftan ana babaların haklarına saygı göstermek ödevi ile mükelleftir. Aynı zamanda çocuklara inanışlarına ve temayüllerine uygun bir terbiye vermek borcundadır.

Hür ve müstakil bir mevcudiyetin imkânını kurtar-

mak çaresi budur. Ö hür ve müstakil mevcudiyet ki hayatın bundan başka türlü sühünün yaşanmasının bir kıymeti yoktur ve bugüne kadar yüzbinlerce insan bu uğurda kanlarını dökmüşlerdir.

Meşhur Duguit diyor ki: «Dini veya metafizik itikatlar ne olursa olsun, bir kimse ister spiritualist, ister materyalist, ister pozitivist, ister panteist, ister monist olsun muayyen bir zamanda her medenî insan için uyulması mecburî bir takım umumî ahlâk kaideleri mevcut bulunduğunu kabul etme mecburiyetindeyiz. Öğretmenin öğrencilere izah etmesi ve öğretmesi matlûp olan işte bu genel kaidelerdir ve yalnız bunlardır. Öğretmen metafizik ve sosyolojinin büyük meseleleri hakkında vaziyet almak mevkiinde ve tercih yapmak durumunda değildir. Sadece öğrencilere medeniyetin münakaşa götürmeyen ve her akıl sahibi ve medenî insan zihhine varit olan ferdî ve sosyal bazı umumî kaidelere dayanmakta olduğunu söylemek durumundadır. Bu kaideler hangi inanışa bağlanırlarsa bağlansınlar sahihtirler. Metafizik bir mezhebin veya müsbet bir din esaslarının belirtilmesi işi muhtelif dinlerin kendi din adamlarına, bizzat ana babalara, filozoflara ve mütefekkilere aittir.»

İlk öğretim ile ilgili kanunlarımızın en eskisi, 23 Eylül 1929 da çıkarılmış olan, «Tedrisatı İptidaiye Kanunu» dur. İlk öğretimin Devlet okullarında parasız olması hususu, gayet tabiidir. Yalnız, parasızlık ölçüsü, yeteri kadar ileri götürülmemiştir. Kanaatimizce, Devlet, vatandaşın kitabını, defterini, çantasını da vermelidir. Bazı Kuzey memleketlerinde Devlet, öğrenciyi, kendi taşıt araçlarıyla okuluna kadar getirip götürmek külfetine dahi katlanmaktadır. Bizim, milletçe kalkınmamız yönünden ilk öğretim meselesi çok önemlidir. İlk öğretim dâvamız gerektiği gibi çözümlendiği anda, cehaletten ve onun zararlarından kurtulmuş olacağız. Memlekette ilk öğretime büyük önem verildiği halde, tatbikî alanda bu iş gerektiği gibi takip ediliyor, denemez. Henüz, binlerce köyümüzde okul yoktur. Öğretmen kadrosu yetersizdir. Okuma yazma bilenleri sayısı istenen sayının yarısına dahi gelmemiştir.

Öğretimin bağımsızlığından kasıt öğreticilerin bağımsızlığıdır. Bu da, öğretmenin mütalâalarının ancak kendi kontrolünden geçirildikten sonra anlatılması demektir. Öğreticinin mütalâaları tabiidir ki, ilmin tayin

ettiği mütâlar (veri) dairesindedir ve öyle olmalıdır. Öğretmenin ilmin tayin ettiği esaslara uygun bulunan fikrî mütalâaları başka hiç bir süzgeçten geçirilemez. Gerçi program, müfredat bakımından öğretmen bir takım kayıtlarla bağlıdır; amma bütün bunlar şekle ait kayıtlamalardır. Öğretimin esas prensiplerinden biri bağımsızlıktır. Buna, yâni bu esasa aykırı kayıtlama konulamaz.

Bazı Anayasalar, öğretimde bağımsızlığı, yüksek öğretim yapan müesseselere hasrederler. Kanaatimizce bağımsızlık, öğretimin her kademesinde bulunmalıdır. Üniversiteler Kanunu Yüksek Öğretim Müesseselerinin muhtariyetini açıkça söylemektedir: «Üniversiteler; Fakültelerden, Enstitü, Okul ve bilimsel kurumlardan oluşmuş özerkliği ve tüzel kişiliği olan yüksek bilim araştırma ve öğretim birlikleridir.

«Her Üniversitenin genel özerkliği ve tüzel kişiliği içinde, o Üniversiteyi oluşturan Fakülteler de, bu Kanun hükümlerine göre, bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzel kişiliğine sahiptirler.» Bu hükümde geçen özerklik, öğretim konusunda öğreticinin bağımsızlığı demektir.

Eskidenberi memleketimizdeki Darülfünunlar, bağımsızlıklarını devam ettiregelmişlerdir. Bununla beraber, zaman zaman, bu gibi yüksek öğretim müesseselerinin özerkliğine dokunulmak istenmiştir. Bu gibi dokunmalarda daha çok siyasî mülâhazaların tesirleri vardır. 1934'de Devlet, İstanbul Üniversitesine idarî yönden el koydu. Amma kürsüler, 1934 den sonra da, bir gelenek halinde, özerkliklerini devam ettirdiler. Belki, Devlet kürsülere de el uzatmak istedi; fakat bunda muvaffak olamadı.

Yüksek okullar Üniversite içinde değildir. Bu gibi yüksek öğretim müesseselerinin de özerkliğe kavuşturulmaları temenni edilir. Çünkü, nerede bilimsel bir araştırma varsa, orada serbestlik, hürriyet bulunmalıdır. Üniversiteler an'anevî kürsü bağımsızlıklarını devam ettirebildikleri halde, yüksek okullar bundan mahrumdur. Bu hal tatbikatta bir takım güçlüklerle yol açıyor.

Bizde yüksek öğretim müesseselerinin özerkliğinin bir an'ane şeklini aldığını söyledik. Aslında bu an'ancenin kökleri, imparatorluk tarihimizin derinliklerine dayanır. Zamanının en büyük ve mükemmel öğretim müessesesi olan «Fatih Külliyesi» nin inşaatı bitirildikten ve öğretime başladıktan sonra, Fatih Mehmet, medresede kendisine de bir

oda ayrılmasını emretmiş. Hükümdarın bu emri yerine getirilmemiş. Sebebi sorulduğunda, ancak Medrese mensuplarına yer tahsis edilebilir; Hükümdar medreseye mensup olmadığına göre, oda istemeğe hakkı yoktur, denmiş. Bunun üzerine Fatih, «Molla» ünvanını alıp medreseye intisap eyledikten sonra, kendisine bina avlusunu çevreleyen küçük odalardan (hücre) biri verilmiş.

Türk Tarihi boyunca, ilme ve ilim adamına her devirde hürmet edilmiş ve bu âdet sonraları öğretimin bağımsızlığı şekline dönmüştür. Selçuk Hükümdarlarından Sencer devrinde Hükümdar, ünlü âlim Kadı Burhanettin'in bir kararını tatbik etmek istemeyince, Kadı, iki deveye eşyasını yükleyip Semerkant'tan çıkmaya kalkmış. Bu haberi halkın duyması hoşnutsuzluğa sebebiyet verince Sencer, Kadı Burhanettin'in kararını olduğu gibi yerine getirmek zorunda kalmıştır. Osmanlı devrinde de, Yavuz'un, bir çok hocalara ve meselâ Zenbilli Ali Efendi'ye ne derece hürmet gösterdiğini anlatan tarihî fıkralar malûmdur.

Zamanımızda ortaya çıkmış, kültür hürriyeti ile ilgili bazı yeni meseleler var ki, bunlar henüz halledilmiş değildir. Bu meseleler, yetişkinin fikrî yeteneklerinin arttırılmasında uğranılan güçlüklerden doğmaktadır.

Fertler, çokluk, her hangi bir kültür seviyesine erişmekle yetinmezler; ilerlemek isterler. Daha ileri gitmek isteyen ferdin bu ihtiyacını tatmin edici gıdaları ona Devlet temin etmelidir. Yetişkinin fikrî gıdalanmasının temini, bir vazife şeklinde Devlete terettüp eder. Devlet bu ödünü yerine getirebilmek için ya yayın vasıtalarından, veya öğretim müesseselerinden faydalanır. Yetişkin ferdin fikren geliştirilmesi ancak dinlenme zamanlarında, boş saatlerde mümkün olabileceği için, açılacak özel öğretim müesseseleri, ancak bu zamanlarda faaliyette bulunmalıdır. Meselâ, gece 20 den 24 e kadar gibi... Bilhassa geceleri öğretim yapan müesseseler, hem özel, hem de resmî olmalıdır. Bunlar, en başta ferdi, meslek veya san'atı ile ilgili yeni buluşlardan haberdar etmelidir. Aynı zamanda ferdi, mesleğinde bir üst dereceye yükseltebilecek yeni bilgilerle mücehhez kılmalıdır. Bir çok memleketlerde, böyle gece kursları açılmak suretiyle fertlerin yeterlik belgesi kazanmaları temin edilmiştir. Yetişkinin fikrî ihtiyaçlarının tatmini yönünden hazırlanan imkânlar onun maddî refahını da sağlamaktadırlar. Bu gibi imkânların hazırlanması,

âdeta fertler arasında bir maddî ve mânevî yarışmanın meydana gelmesine sebebiyet verir. Böyle bir yarışın, bizim gibi, milletçe kalkınma yolundaki memleketler için yeni büyük faydalar sağlayacağı meydandadır.

Görülüyor ki, Devlet kültür probleminin çözümlenmesi için, bir takım tedbirler almakta, bazı imkânlar sağlamaktadır. Lâkin, bütün bunların, bizim durumumuzdaki memleketlerde meselenin kül olarak hallini sağladığı söylenemez. Memleketimizde Cumhuriyetten sonra, yukarıda anlatılanlara benzer tedbir ve imkânlar cümlesinden olmak üzere halk dersaneleri açıldı. Buralarda okuma yazma öğretilti. Gece gündüz çalışan halk dersaneleri, kısa zamanda başarılı sonuçlar elde ettiler. Okuma yazma bilenlerin sayısı % 0,5 den % 1,4 e yükseldi. Bu konuda halkevlerinin yıllarca süren faydalı faaliyetlerinden de bahsetmek icabeder. Halkevi, her gittiği yere, kütüphaneyi götürmüştür. Halkın hususî hayatı ile ilgili törenler burada yapılmakla, medenî âlemin sosyal hayatının gerektirdiği her türlü çalışmaya Halkevlerinin kapısı açılmakla garplılaşma hareketine vatandaşların büyük kitleler halinde katılması sağlanmıştır. Kadınla erkeğin birlikte, garp-taki tabii şeklinde olduğu gibi, her türlü sahada çalışabilecekleri Halkevlerinin faaliyetleri ile sabit olmuştur. Halkevleri, sanat hareketlerinin doğmasına önyak olmuş, sanat alanında, faydalı çalışmalara sahne olmuştur. 1952 Eylülünde, Atina'da, U.N.E.S.C.O. Yakınoğu mütehassıslarının iştiraki ile bir ilmî buluşma semineri yapıldı. Burada, ben de bulunuyordum. Seminerde sosyal olayların Devletin siyasal ve ekonomik hayatına tesirleri araştırılmakta idi. Meşhur Sosyoloji Profesörü Bonn , Türk Halkevlerinin büyük kültür kalkınması ihtiyacında olan memleketler için örnek alınması fikrini ileri sürdü.

Halk eğitimi konusunda büyük faydalar sağlayan bir de Köy Enstitüleri vardı. Bu müesseselerimizin Brezilyada da kurulması tavsiye edilmiştir. Cumhuriyet devrinin  g n lecek başarılarından olan Köy Enstitüleri sonradan çıkan bir kanunla kaldırıldı. Komünizm tahrikatı yapıldığı iddiası ile Köy Enstitülerinin kapatılmasına karar verilmesi, kanaatimizce yanlış bir adımdır. Bu müesseselerde çarpık ceryanların faaliyetlerde bulunması  nlenip bunların, kendi kuruluş gayesini gerçekleştirmeye çalışan eği-

tim müesseseleri olarak yaşamlarının sağlanması gerekirdi.

Milletçe kalkınmamız konusunda en büyük müşkülümüz ilk öğretim problemidir. Ne tarım, ne ekonomi, ne savunma ve ne de bayındırlık politikaları onun kadar mühim olamazlar. Her alandaki gelişmenin temelleri, kültüre dayanır. Kültürün ilk şeklini ve temelini de ancak ilk öğretim verir. İlk öğretim seferberliği başarı ile sonuçlandığı anda biz de dünyanın mes'ut milletlerinden biri olmak yolundayız demektir. Devlet bütçesinde ilk öğretim işine yatırılmış meblâğlar hayli büyüktür. Asıl iş, bu paranın yerinde ve gayenin gerçekleşmesi yolunda rasyonel olarak sarfedilmesidir.

Bir Araya Gelme Hürriyeti

Bana bütün hürriyetlerden evvel bilmek, düşünmek, inanmak, vicdana göre konuşmak imkânlarını veriniz.

J. Milton

✓ EKMİL hürriyetler arasında bir araya gelme hürriyeti, hükümetleri en çok kuşkulandıran hürriyet olmuştur.

Bir çok Anayasal rejimlerde hürriyetler bir sistem dahilinde mütalâa olunurlar. Bu gibi rejimlerde, hürriyetler sistemleştirilmiştir. Her hürriyet, sistemin bir parçasını, bir bölümünü teşkil eder. Buna mukabil, İngiltere'de, hürriyet bir bütündür; ayrı ayrı, bölüm bölüm hürriyetlerden bahsolunmaz. Hürriyetler sisteminin ayrı özellikte bir bölümü sayılan ve o yolda incelenen her hürriyet, orada, bütünün bir tezahürü olarak kabul olunur. Bir araya gelme hürriyeti de bütünün bir tezahürü olarak kabul edilmekle beraber, İngiltere'de dahi, toplanma hürriyeti diye ayrı bir hürriyetten bahsedildiğine tesadüf ediyoruz. İngiltere'de bu yolda bir anlayışın vücut bulup gelişmesini ancak İngilizlerin, bir araya gelme hürriyetinde, hürriyetlerin bütününe, müşahhas ve belli şeklini bulmaları ile izah etmek mümkündür. Bir araya gelme hürriyetinin bu şekilde anlaşılması bilhassa bu hürriyetin tatbikî alandaki görünümü yönünden çok önemlidir.

Bir araya gelme hürriyetini, bir çok hürriyetleri içine alan bir bütün olarak mütalâa etmekte isabet vardır. Meselâ, toplantıların teşekkülünde ferdî hürriyetlerin teması mevcut bulunmakla beraber; çok defa, konut hürri-

yeti ve dokunulmazlığı da bahis konusudur. Konut hürriyeti ise, kişi hürriyetinin bir devamı olarak kabul edilmelidir.

Eski Yunan'da Agora'da toplanmak ve oy verebilmek hürlüğe delâlet ediyordu. Asırlar geçtikçe, hürriyetin bu şekilde anlaşılması terk edildiği gibi, bir araya gelme hürriyeti anlayışı da bir çok değişiklikler geçirdi. Bilhassa, toplanma olayı ile, devlet otoritesinin yanısıra veya bu otoriteye karşı yeni bir kudretin doğduğu 18. yüzyılda anlaşıldıktan sonra Devletin birleşmelere karşı nasıl bir tavır takınması lâzım geleceği meselesi, önemini bir kat daha arttırdı.

Eskidenberi, Devlet iktidarının karşısına bir takım gruplar çıkmaktadır. Bu gruplaşmalardan, bir iktidar doğmaktadır. İşte, 18. asırda Devlet, gruplaşmalardan doğan iktidara karşı ilgisiz kalamıyacağı hakikatini anlamıştır. Her gruplaşma bir iktidarı temsil eder. İktidar da ne çeşit olursa olsun, kısa zamanda ve kolaylıkla siyasî iktidar şekline dönebilir. Devletin gruplaşmadan ve bunun sonucunda doğan iktidardan korkmasının sebebi budur.

İnsanlık tarihi boyunca, hemen daima Devletleri yıkan, Devlet otoritesini yok eden iradeler, önceleri siyasî irade mahiyetini göstermemiştir. Çokluk, halk hareketleri başlamış, fertler gruplaşmış, türlü iradeler doğmuş ve sonra bunlar, birden veya tedricen siyasî irade, siyasî iktidar şeklini almıştır.

Alkışlama ruhu, yâni kitleyi ayaklandıran muazzam ihtiras dalgası, ferdi bir nevi başdönmesine sürükler. «Kitle ruhu» içinde fert muhtariyetinin şuru yok olur.

Umumiyetle kitle tâbiri fertlerin gelişi güzel birleşmesine delâlet eder. Ruhî mânasında ise, bazı muayyen hallerde bir insan yığını, kendisini meydana getiren fertlerin hususiyetlerinden ayrı yeni hususiyetler gösterir. Hisler ve fikirler aynı istikamete müteveccih olur. Mâşerî bir ruh ortaya çıkar. Bu suretle, topluluk, psikolojik bir kitle haline gelir. Bu mâşerî ruhta şahısların fikri kaabiliyetleri, ferdiyetleri silinir. Sorumluluk duygusu tamamiyle yok olur. Kitlede her duygu, her hareket buluşucudur. Şuurlu şahsiyet körleşir, irade ve temyiz hassaları ortadan kalkar. Gâyri şurî bir şahsiyet hâkim olur. Kitle, her zaman, mücerret insandan fikren aşağıdır. Kitlelerde âni hareket, galeyan, muhakeme noksanı, duygu mübalâ-

ğası gibi karakterler vardır. Fert tahrikin tesadüfleriyle hareket eder. Kitlede ne fikre ve ne de devamlı iradeye tesadüf edilir.

Kitlenin dayanılmaz bir kudret oluşu sayısındanadır.

Ortaya atılan bir telkin sirayet yolu ile bütün dimağlara yerleşir. Bir sabit fikir olur ve bu sabit fikir hareket haline geçmek ister.

Bir araya gelmeler âni olarak husule gelebildiği gibi, yekdiğerinden farklı çeşitli şekiller de gösterebilir.

Devletin bu çeşitli şekilleri düzenleme zaruretinde bulunduğuna şüphe yoktur. Lâkin, Devlet, nasıl beşer ferdiyetini yok etmek imkânına sahip değilse, bir araya gelmeleri de ortadan kaldırmak hakkına malik değildir. Bilâkis, Devlet, bir araya gelme hallerini kolaylaştırmağa, birleşmiş durumdaki fertlerin zararsız faaliyetlerini desteklemeye mecburdur. Ancak, birleşmelerin bizzat Devletin varlığını tehlikeye sokabileceği durumlarda çok müteyakkız bulunmak da zarurîdir.

İki büyük harp arasında bazı demokrasi memleketlerinde askerce teşkilâtli kışkırtıcı partilerin tecavüzleri neticesi gerginlik o dereceye varmıştı ki genel âsâyiş namına toplanma hakkının aynen muhafazası imkânsız hale geldi.

Faşistler kendi partilerinden gayri siyasî partilerin toplantılarını ihlâl suretiyle âsûde vatandaşların diledikleri siyasî toplantılarda hazır bulunmalarına mâni oluyorlardı. Almanya'da kanun tedbirleri dahi bunu önleyememişti. Hattâ İngiltere'de polis, alayları yasak edebilmektedir.

Yakın tarihte Rusya'da Bolşevik, Almanya'da Nasional - Sosyalist, İtalya'da Faşist, İspanya'da Falanjist, Arjantin'de Peronist hareketler nev'inden olaylar, hükümetlerin bir araya gelmelerle yakından ilgilenmesini zarurî kılmıştır.

Bir Devletin serbestçe ve demokrasi esaslarına uygun olarak ilerleyebilmesi için gerekli şartlar arasında vatandaşların barışçı gayelerle toplanma hakları başta gelir. Bir hürriyetin tabii maksadı vatandaşlara kamu işlerinin görülmesine katılmak imkânını sağlamaktadır.

Komünist Devletlerde vatandaşların bir araya gelmeleri ancak bu birleşmelerin komünist partisi tarafından idare veya kontrol edilmesi hallerinde mümkün

olabilmektedir. Sovyetler Anayasasına göre, Sovyet-Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Komünist Partisi, tekmil teşekküllerin «yöneltici çekirdeğini» meydana getirir ve vandaşların «en faal ve en şuurlu» olanları komünist partisinde birleşirler. Romanya Halkçı Cumhuriyeti Anayasasında da aynı hüküm vardır. Rusya'da 1939 da Komünist Partisinin 18 inci kongresinde verdiği nutukta Stalin siyasî gayeli toplanmalara temas ederek çok partili devlet nizamını caiz görmediğini şu kelimelerle anlatıyordu: «Bir siyasî parti kurmak serbestisi ancak yekdiğerine zıd, menfaatleri aykırı ve telif olunamaz sınıfların mevcut bulunduğu bir toplumda mevzuubahistir... S.S.C.B.'de yalnız bir tek partiye, Komünist Partisine yer vardır.»

Romanya'da aynı düşünce ile 1947 de Millî Köylü Partisi bir kararname ile fesholunmuş, tekmil evrak ve defterlerine el konmuş, bütün malları müsadere edilmişti.

Macaristan'da tekmil topluluklar «Demokratik Halkçı Cephede birleşmiştir.»

12 Temmuz 1951 tarihli dernekler ve toplanmalar hakkındaki Çekoslovak Kanunu, «demokratik halkçı rejim prensipleri» ne uygun olmayan teşekküllerin kurulamıyacağını söyler. Burada da Komünist Partisi idare liderliğini elinde tutar.

Keza, Polonya Anayasası «Polonya Halkçı Cumhuriyeti Hukuk Nizamına aykırı gaye veya faaliyetteki teşekküllerin» kurulmasını yasak etmiştir.

Bir araya gelmelerin geçici mahiyette olanlarına toplantı denir. Toplantıda daimîlik görülmez. Müessesleşme dediğimiz hâdise burada vukubulmaz. Alaylar, gösteriler, yığılmalar gibi haller de buraya girer.

Bir araya gelmelerin Dernek ve Ortaklık adını verdiğimiz çeşitleri hukukî mânada toplantı değildirler. Hukukî anlamı ile toplantı, sair hürriyetlerin müdafaa vasıtasıdır.

Toplantının ne olduğunu Fransız Danıştayı belirtmiş ve tarif etmiştir. Toplantı, «bazı menfaatleri savunma maksadiyle yapılacak fikir veya kanaat izahlarını dinlemek için önceden anlaşma suretiyle ve geçici olarak teşekkül eden bir insan topluluğudur.»

Demek oluyor ki, bir birleşmeye toplantı denebilmesi için müayyen vasıflara ihtiyaç vardır.

1 — Mevzu bakımından toplantının maksadı fikir veya kanaat mübadelesine taallük etmelidir.

2 — Zaman itibariyle, toplantı geçici olmalıdır. Binaenaleyh, toplantıda bir araya gelenler arasında daimî bir alâka ve münasebet bulunmalıdır. Bu hal, toplantıyı derneklerden ve ortaklıklardan ayırır.

3 — Toplantı, bir araya gelenler arasında anlaşma ile vukubulur. Yâni istekle, irade ile husule gelir. Bir araya gelenler sarahaten veya zımnen toplanmayı önceden arzu etmiş olmalıdırlar. Bu hal, toplantıyı yığılmalardan ayırmağa yarar. Yığılmalarda önceden istenmiş bir şey yoktur. Zira, bunlar âni olarak meydana gelen birleşmelerdir.

Toplantıları iki büyük kısma ayırmak mümkündür:

- a) Özel toplantılar
- b) Genel toplantılar.

Özel toplantılar tamamiyle serbesttirler. Bunlara müdahale istisnâidir. Ancak pek vahim bir karışıklık husule gelmek üzere ise veya toplantıyı tertipleyenler tarafından bir dâvet vukubulursa nizam ve emniyeti sağlamakla görevli idarî makamların işe karışması düşünülebilir. Filhakika, özel toplantı hürriyeti aslında kişi ve konut hürriyetlerinin bir temadisidir.

Bir özel toplantıdan bahsedilebilmek için belli şartların varlığı lâzımdır.

Evvelâ, toplantının yapıldığı yer, kapalı bir yer olmalıdır. Bundan maksat, dışarıdan kolaylıkla girilemeyecek ve harice açık bırakılmış girişi bulunmayan yerdir. Yoksa, çatısı örtülü bir yer demek değildir. Binaenaleyh, özel toplantı yeri bir bahçe de olabilir.

1956 tarihli «Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun» a göre, kapalı yerden maksat, «her tarafı muhkem şekilde kapatılmış, insan topluluğunun barınabileceği daimî yerdir.» Buradaki «her tarafı muhkem şekilde kapatılmış» tâbiri tatbikatta yanlış anlaşılmıştır.

İkincisi, özel toplantıda bulunacak olanların şahsen dâvet edilmiş olması, ismen belli bulunması lâzımdır. Şahıslar toplantıyı tertip edenler tarafından belirtilmelidir.

Üçüncüsü, toplantı mahalli girişinde davetiler hürriyetleri itibariyle gerekirse kontrol edilebilmelidirler.

Şayet bu şartlar mevcut ise, toplantıya özel toplantı denir.

Genel toplantılara gelince; bunlar çeşitlidir ve yapıldıkları yere göre ayrılırlar.

Genel toplantılar, kapalı yer toplantıları ve açık yer toplantıları diye ayrılmaktadır. Kapalı yer genel toplantısı serbest olmak lâzımdır. Her hangi bir Hükümet müsaadesini icap ettirmemelidir. Polis bunları yasak edememeli ve dağıtamamalıdır. Dağıtma sadece vahim bir karışıklığın behemehal çıkacağı hallerde düşünülebilir. Filhakika, bir araya gelme hürriyetini sağlamak bahasına tekmil diğer hürriyetleri tehlikeye atmak caiz olamaz. Fransız Danıştayını dağıtma mevzuunda şu kıstası koymaktadır: İdarî makam, hatıra gelebilecek bütün imkân ve vasıtaları kullandıktan sonra dahi umumî âsâyişi muhafazaya muktedir olamamakta ise toplantıyı dağıtabilir. Binaenaleyh, Hükümet, toplantının yapılabilmesi için her çareye başvurduktan sonra ona mâni olmak isteyenlerin hareketini önleyemiyorsa toplantı tertipçilerine içtimalarına son vermelerinin zarurî olduğunu bildirecektir. Yâni, Hükümetin vazifesi toplantıyı dağıtmak değil, toplantının yapılmasını sağlamaktır.

Açık yer toplantısı ikiye ayrılabilir: Yol üstü toplantı ve yol dışı toplantı.

Yol, herkesin gidip gelmesine tahsis edilmiş bir sahadır. Onun bu tahsis gayesi ihlâl edilmemek lâzımdır. İngilizler bu cihete büyük önem verirler. Şayet toplantı bir tek kimşenin dahi yoldan geçmesine engel olmakta ise dağılması lâzımdır, derler.

Bizde yol üstü genel toplantıya kanun müsaade etmemiştir.

Bu çeşit toplantılara daha isabetli bir tâbir ile «yığılma» demek uygun olur. Evvelce bunlara 1912 tarihli Tecemmüat Kanunu uygulanırdı.

Türk Kanun sisteminde genel toplantı sıkı bir polis rejimine bağlanmıştır. Hattâ, özel toplantılar dahi aynı zaviyeden mütalâa olunmuş ve tüzel kişilerin yâni şirket, tesis ve derneklerin yapacakları kapalı yer toplantıları ile düğün ve balo gibi toplantılar, panayırlar, pazarlar ve ilmi konferanslar polis rejiminden sarahaten istisna olunmak zarureti hissedilmiştir.

Kanun, açık ve kapalı yer toplantıları ayırımından

başka bir de gösteri yürüyüşü diye bir mefhum mevzubahsediyor. 5. maddenin ikinci fıkrasından anlıyoruz ki, gösteri yürüyüşünde kitleye hitap yasaktır. Genel yol üzerinde toplantı yasak olduğu halde, gösteri yürüyüşünde bulunulması mümkündür.

Gösteri yürüyüşü hareket halinde olur. Lâkin, alaylar da hareket halinde olurlar. Her ikisini ayıran nokta, gösteri yürüyüşünün mevzu ve maksadının dövizlerle ifade olunabilmesidir.

Kanuna göre, ister açık, ister kapalı yerde umumiyetle genel toplantı ve sayılan istisnalar dışında kalan özel toplantı veya gösteri yürüyüşü yapılabilmesi (beyanname) verilmiş olmasına bağlıdır. Aksi halde, toplantı veya gösteri yürüyüşü (kanunsuz) olur, ve tertip heyeti ceza görür. Filhakika, her toplantının veya gösteri yürüyüşünün bir «tertip heyeti» bulunmak lâzımdır. Heyet, üç kişiden meydana gelir. Bu kimselerin yirmi iki yaşını bitirmiş olmaları ve kısıtlı bulunmamaları, aynı zamanda toplantı veya yürüyüş yerinde daimî ikametgâh sahibi olmaları lâzımdır.

Beyannameyi bunlar verir.

Beyanname, toplantı veya yürüyüşten en az kırk sekiz saat önce o yerin en büyük mülkiye âmirine verilir.

Bunda toplantının veya gösteri yürüyüşünün:

- a) Konusu,
 - b) Amacı (bu amaç siyasî propaganda olamaz,
 - c) Yapılacağı yer (bu yer park, mâbet, kamu hizmeti görülen bina olamaz),
 - ç) Zamanı (kapalı yer toplantısı saat 8 den 24 e kadar; açık yer toplantısı veya gösteri yürüyüşü ise, güneşin doğması ile batması arasında yapılabilir),
 - d) İdare edecek olanların kimlikleri ve ikametgâhları,
 - e) Konuşacak olanlar,
- bildirilir.

Gösteri yürüyüşleri için verilecek beyannamelerde ayrıca yürüyüşün takip edeceği yol ile toplanma ve dağılma yerleri de belirtilir. İdare, bunları değiştirmek yetkisine sahiptir.

Beyannamenin verilmesinden maksat, idarenin buna müsaadesini sağlamaktır. İdare, müsaade verip vermemekte serbesttir. Müsaadeyi verdiği takdirde, bunu beyannamede bildirilmiş olan toplanma saatinden önce tertip heyetine tebliğ eder. «Önce» tâbirinin toplantı veya yürüyüşün yapılabilmesini mümkün kılacak, yâni gerekli hazırlıkların, duyurmaların ve tertiplemelerin normal olarak yapılabileceği bir zamanda, mânasına gelmesi icabeder. Ancak, toplantı veya gösteri yürüyüşü yapmak isteyenler daha on gün evvelinden idareye beyanname vermiş olsalar bile, Mülkiye âmiri beyannamede gösterilen saatten, fazla yirmi dakika önce müsaade verdiğini tebliğ edecek olursa toplantı veya gösteri yürüyüşü fiilen yapılamıyacağı gibi, idare de yetkisini kötüye kullanmış olur.

Beyanname mecburiyetine tâbi olmayan toplantılar ve gösteri yürüyüşleri yalnız siyasî partilerin ve siyasî propaganda yapmak isteyen fert ve teşekküllerin Milletvekilleri Seçimi Kanununa göre seçim propagandası devresi içinde o kanuna göre yapacakları toplanmalardır. Seçim propagandası devresi dışında beyannamenin tevdi üzerine müsaade verilmiş bulunması takdirinde bir toplantı siyasî propaganda kasdi ile tertip edilmiş olamaz. Zira, bunlar ancak muayyen devrede yapılabilirler.

Kanun, toplantının veya gösteri yürüyüşünün düzen veya güvenliğe uygun olarak yapılmasını sağlamak görevini (İdare Heyeti) adını verdiği üç kişilik bir komiteye yüklemiştir. Bunları belirtmek tertip heyetine aittir. Şayet, tertip heyeti bunu yapmamışsa kendisi idare heyeti yerine kaimdir. Kanun, idare heyetine o kadar önem vermiştir ki, eğer bu heyet üyeleri veya, teşkil edilmemiş olması halinde, onun yerine kaim olan tertip heyeti mensupları toplanma yerinde hazır değiller ise toplantının veya yürüyüşün yapılması mümkün görülmemiştir.

İdare heyeti veya —seçilmemişse— onun yerine kaim olacak tertip heyeti toplantının veya gösteri yürüyüşünün beyannamede açıklanmış olan konunun ve amacın dışına çıkmaması için gereken tedbirleri almağa mecburdular. Bu tedbirler arasında polis çağırma da vardır.

Kanun, bir taraftan da, idare âmirine her toplantı veya gösteri yürüyüşü için bir veya bir çok (Hükümet Komiseri) tayin etmek ödevini vermiştir. Bu komi-

serler yargıç sınıfından sayılanlardan veya askerlerden olamaz. Bunlar dışındaki memurlardan olur.

Ayrıca, Cumhuriyet Savcıları toplantıda veya yürüyüşte hazır bulunabilirler.

Hükümet Komiseri toplantı veya yürüyüşü dağıtmak yetkisine sahip kılınmıştır. Ancak, bunu yapabilmesi için düzen veya güvenliğin bozulmakta olması lâzımdır. Kanun, bir de kanun hükümlerine riayet edilmemesi halinde komiserin toplantıyı dağıtabileceğini söylemekte ise de, bu vazifeye tâyin olunacak memurun kanuna riayet edilmekte olup olmadığını kestirebilecek ehliyet ve kaabiliyette olacağı şüphelidir.

Bahusus, hükümet komiserinin toplantıyı veya gösteri yürüyüşünü dağıtmak yetkisini kullanması pek mühim bir şeydir. Kanun bu konuda Hükümet Komiserine (ihtar) mecburiyetini yüklüyor. Hükümet Komiseri toplantı yerine gelerek topluluğa hitaben kanuna uymalarını ve dağılmalarını, dağılmazlarsa zorla dağıtılacaklarını, gerekirse silâh kullanılacağını söyleyecektir.

Kanunda 7 nci maddenin ilk fıkrası Hükümet Komiserinin toplantıda hazır bulunmak üzere tâyin edildiğini söylediği halde, 13 üncü madde 1 inci fıkrasında Komiserin toplantı yerine geleceğinden bahsedilmiş olması, kendisinin toplantıda hazır bulunmamış olabileceği ihtimalini düşündürüyor. Bu ihtimalin yalnız daha önce beyannamesi verilmeksizin husule gelen (Kanunsuz) toplantılarda mevzubahis olacağı hatıra gelebilirse de bu gibi toplantılarda veya gösteri yürüyüşlerinde esasen önceden Hükümet Komiseri tâyin edilmiş olamayacağı için kanunî (ihtar) ın da bu kimse tarafından yapılabilmesine maddeten imkân olmayacaktır. Bu işi, ancak 13 üncü maddede zikrolunan «en büyük mülkiye âmirinin tâyin edeceği memur» un yapması bahis konusu olacaktır.

Kanun, dağıtma hususunda şöyle diyor: «İhtara rağmen topluluk dağılmazsa evvelâ mevcut imkân ve vasıtaları kullanarak dağıtmaya çalışır. Muvaffak olunmadığı takdirde havaya üç el silâh attırır. Yine dağılmazlarsa hedef gözetmeksizin silâh istimal ettirmek suretiyle topluluğu dağıtır.»

Bu hükme göre, Hükümet Komiseri ilkönce, mevcut bütün imkân ve vasıtaları kullanacaktır. Bu imkân ve vasıtalara silâh dahil değildir. Dağıtma mümkün olmaz ise

silâha müracaat edecektir. Kanaatimizce, bu yola başvurulması hemen hemen imkânsız olmak lâzımdır. Zira, mevcut imkân ve vasıtaların kâffesinin kullanılması takdirinde toplantıyı dağıtmanın kabil olması icabeder. Mevcut imkân ve vasıtaların isabetli olarak kullanılması takdirinde toplantı dağıtılabilecekse silâh kullanılmış olması suç teşkil edecektir.

Vicdan ve toplanma hürriyetinin korunması hakkındaki 6187 sayılı Kanuna göre ise, polisin muayyen hallerde toplantıyı idare edenlere ihtarda bulunmak yetkisi vardır. Bu muayyen haller iki tanedir: a) Hakaret veya tecavüz; b) Huzur ve sükûnun bozulması.

İhtar kâr etmiyorsa polis bu halleri meneder. Lâkin, toplantıyı dağıtamaz.

Halbuki, 6761 numaralı Kanun, Hükûmet Komiserine dağıtma yetkisi veriyor. Bu, Kanunun çıkmasını gerektiren sebepler gerekçesinde açıklanmıştır.

Bunlara göre, 1909 tarihli İçtimaatı Umumiye ve 1912 tarihli Tecemmuat Kanunları hükümleri ihtiyaçları karşılayamamaktadır, bir çok boşlukları ihtiva etmektedir. Bunları doldurmak lâzımdır. Yeni Kanun bunu yapacaktır.

Bu gerekçe isabetlidir. Eski kanunlar yarım asra yakın bir zaman önce çıkmışlardır. Hükûmlerinde değişiklik yapılmamıştı. Eski idiler. İhtiyaçları karşılayamazlardı.

Diğer gerekçelere gelince; deniyor ki: toplanma hürriyetinin hududunu çizmek, onu düzene koymak lâzımdır. Aksi halde bu hürriyet korunmuş olmaz.

Bu da doğrudur.

Ayrıca şu da söyleniyor: Genel seçimlerden sonra memlekette bir istikrar temini icabeder. Halbuki, siyasî partiler nâmütenahî toplantı tertipliyorlar. Bu hal topluluğun istikrarını, huzurunu ve emniyetini bozuyor. Vatandaşlar birbirlerine düşman oluyorlar. Kanunun gayelerinden biri bu istikrarı sağlamaktır. Esasen, Milletvekilleri Seçimi Kanunu, siyasî propaganda devresini tahdit etmiştir. Bu suretle de toplantılar genel rejimi ile seçim propagandaları rejimi arasında bir âhenk kurulmuş olacaktır.

Bu mucip sebep yerinde değildir. Hatâlıdır. Emniyet bozuluyor bahanesiyle toplanma hürriyeti yok edilemez. Devlet toplanma hürriyeti ile birlikte emniyeti sağlamak görevindedir. Yoksa, emniyeti sağlamak bahanesiyle toplantı hürriyetini kaldırmak değil! Hele, toplantı hürriyeti-

tinin genel seçimlerin propaganda devresine hasrolunması hiç tecvîz olunamaz.

Esaslarını belirttiğimiz toplantılar rejiminden kolayca anlaşılacaktır ki, Türkiye'de beyanname sistemi ile de iktifa olunmıyarak müsaade rejimi tesis olunmuştur. Nerede bir hakkın kullanılması Hükümet makamlarının keyfî takdirine tâbi tutulmuşsa orada hürriyetten söz açmağa mahal yoktur.

Toplanma hürriyetinin görünüş şekillerinden biri olmak itibariyle, derneklerle de kısaca ilgilenmemiz gerekiyor. Memleketimizde, bilhassa son zamanlarda derneklerin çok geliştiğini, bir çok yeni derneklerin kurulduğunu görüyoruz.

Dernek, hususî hukuk alanına dahil olmakla beraber, kuruluşu bakımından bu hukuk sahasının dışına çıkmaktadır.

Anayasa, 70 inci maddesinde hüküm koymuş ve 69 uncu maddesinde de «... Derneklerin serbestlik sınırı Kanunlarla çizilir.» demiştir. Bu hükümlerden başka, Türk Kanunu Medenîsi, derneklere dair hükümler koymakta olduğu gibi, Cemiyetler Kanunu da bilhassa bu konuda esaslar sevketmektedir.

1293 Kanunu Esasisi derneklere dokunur her hangi bir hüküm koymuş değildi. Meşrutiyetten sonra Kanunu Esasîde yapılan değişiklikler ve bu Kanuna eklenen yeni hükümler arasında kabul olunan 120 nci madde Osmanlılar için «Hakkı İctima» dan bahsetmekte idi. Yalnız gizli dernekler kurulması yasak ediliyor ve bir de «Devleti Osmaniyenin tamamıyeti mülkiyesinin ihlâl ve şekli meşrutiyet ve hükümeti tağyir ve Kanunu Esasî ahkâmı hilâfında hareket ve anasırı Osmaniyeyi siyaseten tefrik etmek maksatlarından birine hâdim ve âdâbı umumiyeye mugayir cemiyetler» kurulamayacağı yazılıyordu.

Bu arada 1325 tarihli Cemiyetler Kanunu çıkarılmıştır. Bu Kanuna göre, dernek kurmak serbesttir. Önceden herhangi bir izin ve ruhsat almak icap etmez. Dernek kurulduktan sonra keyfiyet idareye bildirilir.

1325 tarihli Cemiyetler Kanununun hükümleri, Türk Kanunu Medenîsi içindeki cemiyetlere dokunur hükümler tarafından bozulmadıkları ölçüde 14.7.1938 tarihli ve 3512 sayılı Cemiyetler Kanunu çıkıncaya kadar yürürlükte kalmıştır.

Cemiyetler Kanunu, «kazanç paylaşmaktan başka bir maksatla ikiden ziyade şahsın bilgilerini ve faaliyetlerini devamlı bir şekilde birleştirmek suretiyle vücuda gelen cemiyetler» e tatbik olunur.

Derneklere üye olabilmek için ergin olmak lâzımdır. Şayet dernek, siyasî bir dernek ise üyelerinde seçim yeterliği, yâni yirmi iki yaşını bitirmiş olmak şartı aranır.

Dernek ilk olarak tüzüğünü yapar. Bu tüzükte derneğin adı ve merkezi, konusu ve gayesi, kurucuların hüviyetleri, derneğe girme ve dernekten ayrılma şartları, şubelerin kuruluşu, genel kurulun teşekkülü ve görev ve yetkileri, idare kurulunun seçimi ve yetkisi, üyelerin ödeyecekleri para miktarı (yılda 120 lirayı geçemez), hesapların denetlenmesi, tüzüğün değişme yolu, ortadan kaldırma halinde tasfiye meseleleri hakkında hükümler bulunacaktır.

Tüzüğünü hazırlayan dernek bunun iki nüshasını en büyük mülkiye âmirine bir beyanname ile birlikte verir. Birden ziyade İLde çalışacak derneklerle siyasî dernekler tüzüklerini ve beyannamelerini İçişleri Bakanlığına gönderirler. Dernek tüzüğünün ilân edilmesi de lâzımdır.

Türk vatandaşlarının memleket dışında kuracakları derneklerin tüzüklerinden iki nüshasının en yakın Konsolosluga verilmesi mecburidir.

Cemiyetler Kanununa göre, bir dernek tüzükte «dernek olarak kurulmak isteğini açığa vurmakla tüzel kişilik sahibi» olur. 3512 sayılı Kanunun bu hükmü eskiden, «Cemiyetler, teşekkül ettikten sonra hükmî şahsiyet sahibi olurlar» şeklinde idi.

15.6.1946 tarih ve 4919 sayılı «Cemiyetler Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanun» un 1. maddesi bu hükmü yukarıki şekilde değiştirdi.

Gene 4919 sayılı Kanunun 9. maddesi hükmüne göre, «aşağıda yazılı derneklerin kurulması yasaktır :

- Devletin mülkî bütünlüğünü ve siyasî ve millî birliğini bozma amacı güden,
- Din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan,
- Aile, cemaat, ırk esasına veya adına dayanan,
- Gizli tutulan veya gayesini saklıyan dernekler ile,
- Bölgecilik amacı güden veya bölgeci bir ünvan taşıyan siyasî dernekler».

3512 sayılı Kanununun 1. maddesinin 3. bendi de, «amaçları kanunla, ahlâka ve genel âdâba aykırı dernekler» in kurulamayacağını söylemektedir. Gayeleri yönünden meşrû ve hukuken himayeye lâyık addedilemeyecek dernekler, kurulsalar bile, yaşıyor addedilemezler.

Bundan başka, Cemiyetler Kanununun 10. maddesinde yazıldığına göre, «arsulusal maksatlarla cemiyet kurulamaz.»

Devlet, Özel İdareler ve Belediyelerle Devlete bağlı kurumlardan hizmet karşılığı aylık veya ücret alanların buldukları işin sıfat ve mahiyeti ile ilgili dernek kurmaları yasak edilmiştir.

Türklerin, kurulması yasak edilen dernekleri Türkiye dışında kurmaları ve bu cins kurumlara girmeleri de yasaktır.

Bundan başka, dernekler için uğraşacakları konular bakımından kayıtlamalar vardır. Bir dernek ancak bir tek konu ile uğraşabilir. Siyasî dernekler bu hükmün dışındadırlar. Dernekler, askerliğe hazırlayıcı talim ve terbiye işleri ile uğraşamazlar. Öğrenci dernekleri siyasetle meşgul olamazlar ve buldukları müessese idaresine karşı bir harekette bulunamazlar.

Memurîn Kanununun 9. maddesi gereğince memurlar siyasî derneklere giremezler.

Hükûmet isterse derneğin genel toplantılarında bir Hükûmet Komiseri bulundurur.

Dernekler binaları içinde silâh bulunduramazlar. Avcılık ve spor dernekleri bundan müstesnadır.

Cemiyetler Kanununun 37. maddesine göre, Danıştay tarafından karar verilmek ve Bakanlar Kurulu kararı ile tasdik olunmak şartı ile bir dernek (Umumî menfaatlere hâdim cemiyetlerden) sayılabilir.

Umum menfaatlere hâdim cemiyetler diğer derneklere nazaran bazı imtiyazlara sahiptirler. Mesele, Cem'i İnanat Nizamnamesi hükümlerince umumî yerlerde ve taşıtlarda kutular dolaştırarak iane toplamak ve rozet takmak müsaadesi yalnız bu derneklere verilebilir.

Bir dernek umumî menfaatlere hâdim cemiyet haline gelebilmek için ilkönce Genel Kurulu bu yolda bir karar vermelidir. Bu karar üzerine İçişleri Bakanlığına müracaat olunur. Bakanlık müracaatı tetkik ettikten sonra ya reddeder, yahut ta muvafık görür. Muvafık gördüğü tak-

dirde, dosya Danıştay'a gönderilir. Danıştay Genel Kurulu, dilekçe sahibi derneğin umumî menfaatlere hâdim cemiyetler arasına alınıp alınmamasına karar verir. Bundan sonra mesele Bakanlar Kurulunda görüşülür ve bir karara bağlanır.

Toplanma hürriyeti ile ilgili olmak üzere bir de şunu söylemek gerektir:

İş Kanununun 72 nci maddesine göre, «Grev ... yastaktır». Grev, işçilerin birleşerek ve anlaşarak birdenbire ve hep beraber işi bırakmaları demektir. İşçilerin bu anlaşmayı yapmalarına izin verilmemiştir.

Ortaklıklara gelince, bir araya gelmenin kazanç paylaşmak gayesi ile vukubulan şekline ortaklık veya şirket demektir. Bunlar hakkında, genel olarak, Türk Kanunu Medenîsinin 45 den 52 ye kadar olan maddeleri tatbik edileceği gibi, nevi ve çeşitlerine göre de, âdi şirketler için, Borçlar Kanununun 520 ilâ 541 inci maddeleri; Ticaret Şirketleri için de Türk Ticaret Kanununun 136 - 556. maddeleri hükümleri yürüyecektir.

Şu kadar var ki, bu husustaki hürriyet, Millî Koruma Kanununun 24 üncü maddesinin II numaralı bendi ile tamamiyle kıymetsiz bir hale gelmektedir. Zira bu hükme göre: «Hükümet, ticaretle işgal etmek üzere kurulacak her türlü şirketlerin ve kooperatiflerin teşekkül ve tescil muamelelerini ve kurulmuş olanların da her nevi faaliyetlerini teftiş, mürakabe, takyit, tahdit veya menedebilir.»

Bu hükmün olağanüstü zamanların sona ermesi ile birlikte kaldırılacağını temenni etmemek elden gelmez.

Kişi Hürriyetleri

Hür olmak mı istiyorsunuz? Evvelâ Allahı seviniz. Komşunuzu, hemcinslerinizi seviniz. Âme haklarına hürmet etmeyin seviniz. O zaman hakiki hürriyete kavuşmuş olursunuz.

W. G. Simms

KİŞİ hürriyetleri, bu tâbirin çoğul şekli ile kullanılmasından da anlaşıldığı gibi, bir çok hürriyetleri birden ifade eden bir tâbirdir. Türk Kanunu Medenîsinin 23 üncü maddesinin 2 nci fıkrasında rastladığımız (Hürriyet) sözü bilhassa kişi hürriyetlerini anlatır.

Şu kadar var ki, kişi hürriyetleri terimi yaşama hürriyeti ile gidip gelme hürriyetini anlatmak için kullanılır. Ancak, yaşama tâbiri de can dokunulmazlığı, ırz dokunulmazlığı ve konut dokunulmazlığı gibi halleri ihtiva etmektedir.

Bugün en tabîî hak sayılan ve münakaşa ve izahına bile lüzum yokmuş sanılan yaşama hürriyeti yakın zamanlara gelinceye kadar mevcut olmayan bir hürriyet idi. Bugün de, pek mahdud dahi olsa, yeryüzünün henüz medenîlik girememiş ücra köşelerinde kölelik müessesesinin mevcudiyetine şahit olmak mümkündür. Hâlâ devam ede gelmekte olan beyaz kadın ticareti kölelik müessesesinin son kalıntılarından biridir. Memleketimizin güney doğu bölgelerinde bir çok köylerin bir şahsın malı oluşu hâdisesinde bu müessesenin tortuları yaşamaktadır. Bugün de tekmil geri kalmış ve ahalisi eğitimden nasibedar ola-

mıyan muhitlerde bir takım insanlar diğer bir takım insanlara eşya ve mal nazarı ile bakmaktadırlar. Buralarda bir insan bir diğerinin mülkiyetine dahil sayılır. Bu telâkikiyi arasıra gazetelere akseden bazı vakalarda da sezme kaabildir. Zaman zaman karısını ve çocuğunu bir başkasına satmış olan bir kocanın veya bir babanın yüz kızartıcı hikâyesini havadisler arasında görmekte oluşumuz bu düşünüşün el'ân büsbütün silinememiş olduğunun delilidir.

Eski devirlerde, efendisinin, kölesi üzerinde hayat ve ölüm hakkı vardı. Bilhassa, Roma Devleti köleliği teferuatı ile tanzim etmişti. Lâkin, ilk zamanlardan itibaren bu hale karşı isyanlar görülmüştü. Eski Yunan'da Sofokles ve Euripides gibi meşhurlar, beden esir de olsa, ruh hürdür, diyorlar ve Atinalılara kölenin de bir insan olduğunu hatırlatıyorlardı.

Maddî ve ekonomik menfaatler, fikirlerin isyanına rağmen, kölelik müessesesini uzun devirler ayakta tuttu. 1835 de Büyük Avrupa Devletleri sömürgelerinde ve kuzey ve güney Amerika Devletlerinde kölelik fevkalâde gelişmiş bir müessese olarak yaşamakta idi. Nitekim, mesele, Brezilya'da kölelik 1888 de kaldırılmıştır. Mahdut bir kaç asır içinde, 16. asırla 19. asır arasında geçen zaman devresinde, Afrika'dan Amerika Kıt'asına otuziki milyon zenci ithal edilmişti.

Kölelik ilk olarak, Büyük İhtilâlin tesiri ile, 1794 tarihli bir kararname ile Fransa'da kaldırıldı. Arkasından 1807 de İngiltere, İmparatorluk ülkelerinde köle ticaretini yasak etti. Amerika Birleşik Devletleri 1808 de zenci ithalini menettiler. Lâkin, bu defa zenci kaçakçılığı başladı. Bu hal yıllarca devam etti. 1852 de Harriett Beecher-Stowe «Tom Amcanın Kulübesi» ni yayınlayınca ve bir kaç yıl sonra Abraham Lincoln Başkan seçilince dâva bütün ehemmiyeti ile ele alınmış oldu. Nihayet Başkanın ölümünü takiben 1865 de Amerika Birleşik Devletleri Anayasasının 13. değişmesi vukua geldi ve kölelik böylece ilga olundu.

Türkiye'de de kölelik, haremağaları, akağalar, halayıklar, cariyeler, odalıklar şekillerinde yakın devirlere kadar sürüp gelmiştir. 2 Temmuz 1890 tarihli Brüksel Anlaşması ve 25 Eylül 1926 tarihli Cenevre Konvasyonu köleliği Devletlerarası sahada yasak etmişlerdi.

Tıpkı köleler hakkında olduğu gibi tarihte zaman zaman k a d ı n da bir mülkiyet mevzuu telâkki edilmiştir.

Gerçi, Eski Mısır'da genç kızlar erginlik çağından itibaren erkeklerle aynı haklara sahip sayılmakta idiler. Lâkin, buna mukabil, Eski Yunan'da ve bilhassa Ispartalılarda kadın, çeki hayvanı mesabesinde tutulmuştu.

Tarih boyunca, yer yer, Eski Yunan telâkkisine benzer görüşlere rastlanır.

İslâmiyetten önceki Türk toplumlarında kadın bir çok hallerde erkekten üstün haklara sahip olmuştur. Ailenin mâderşahî oluşu ve bazı Türk kollarında dayı hakkı ve yeğen aşî müesseselerinin mevcudiyeti bunu açıkça ispat eder. Lâkin İslâmiyet de, Hıristiyanlık gibi, kadını erkekten dîn bir mertebede tutmuştu.

Kadının haklarına kavuşması ancak zamanımızda, 20. yüzyılda mümkün olabilmıştır. İngiltere 30 yaşını bitiren kadınlara oy vermek hakkını tanıyan kanunu 1918 de kabul etti. Fransa'da ancak 1919 ve 1925 Kanunları ile kadın, seçmek ve seçilmek haklarını aldı. Bugün, Medenî Dünya devletleri kadın ve erkeğin aynı haklara sahip bulunduğunu kabul etmekte müttefiktirler. Türk Anayasası bu anlayışa göre hükümler koymuştur: «Her Türk», «Türkler», «kadın erkek bütün Türkler», «hiç kimse», «hiç bir kimse», «kimse», «herkes» tâbirleri bunu açıkça göstermektedir.

Kölelik müessesesi hakkında bu kısa bilgileri verirken gazetelerimizde zaman zaman rastlanan bazı havadislere işaret etmeden geçmek istemiyoruz.

Memleketin muhtelif yerlerinde bir kadın şu kadar fiatla satılıyor. Yahut ta kiraya veriliyor. Bu çeşit bir muamelenin ancak kölelik devrinde karşımıza çıkabileceğine şüphe yoktur. İnsanın alım satım veya kiralama konusu olması hürriyetin mefhum olarak fikirlerde henüz yerleşememiş olduğu devirlerde ve muhitlerde görülebilir. Böyle bir muamelenin husulünde ayrıca karışık sosyal âmillerin de rol oynamakta olduğu muhakkaktır.

Bundan başka, yine memleketimizde, «evlâthğa alma» denilen ve Türk Medenî Kanunundaki «evlât edinme» ile hiç bir alâka ve münasebeti bulunmayan bir usulün de tatbikine tesadüf olunmaktadır. Burada, bir kimse, ekseriya küçük yaştaki diğeri bir kimseyi asıl ailesinden çıkarıp, çoğu zaman bedel karşılığı olmaksızın boğaz tokluğuna veya yalnız yedirip içirmek kaydiyle, kendi yanına alır ve yanına alıp barındıracağı şahsa «evlâtlık» der. Buna benzer

tatbikata sık sık rastlamak kaabildir. Küçüğü yanına alan onun asıl ailesine lâşey mesabesinde ehemmiyetsiz bir bedel ödemektedir. Neticede bir küçük vatandaş ana baba sevgi ve şefkatinden mahrum olarak türlü hizmetlerde, bahtına göre, insanî veya gayriinsanî usul ve şekillerde kullanılır. Basit hürriyet anlayışına dahi aykırı olan bu nevi alışkanlıklara kat'î olarak nihayet verilmelidir. Buna mâni olmak devletin işi ve görevidir. Filhakika, Türk Kanunu Medenîsinin 23. maddesinin ikinci fıkrası pek açıktır: «Kimse, hürriyetini ferağ edemediği gibi kanuna ve âdâbı umumiyeye mugayir surette takyit dahi edemez.» Ferdin kendi kendisine mümeyyiz ve reşid iken bile yapamayacağı bir şeyi henüz küçük yaştaki bir kimse için mümkün tasavvur edebilmek muhaldir.

Halihazırda böyle alışverişin ve esir ticaretinin yerini beyaz kadın ticareti almıştır. Bütün dünya bununla savaşıma halindedir. Muhtelif vaitler ve tuzaklarla genç kız ve kadınlar kendi memleketlerinden başka ülkelere götürülmekte, sonra da ticaret metaı haline sokulmaktadır. Gerçi, muhtelif devletlerarası andlaşmalar beyaz kadın ticaretini yasak eder ve bizde de «reşit kadın ticaretinin men'i hakkındaki mukavelenin, bunu değiştiren protokolun ve Paris Sözleşmelerini değiştiren protokolun tasdiki hakkında kanunlar vardır. Fakat, bu alışveriş fuhuş meselesi ile de yakından ilgilidir. Fuhuş ise, dünya üzerinden kaldırılması imkânsız olan bir şeydir. Bazı memleketler fuhuşu yasak etmişlerdir. Son zamanlarda Fransa'da da meşhur Marthe Richard Kanunu ile böyle bir yasak konmuştur. Yalnız, bu çeşit bir yasak, fuhuşun ortadan kalkmış olduğu mânasına gelmez.

Türkiye, fuhuş meselesinde onun zarurî neticelerini önlemeğe çalışan memleketler arasında yer alır. Bu mevzu bir taraftan Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, ve diğer taraftan bu kanuna uygun olarak çıkarılan «Fuhuşla ve fuhuş yüzünden bulaşan zührevî hastalıklarla mücadele nizamnamesi» ile tanzim edilmiştir. Nizamnameye göre, «kendilerini başkalarının cinsî zevkine menfaat mukabili veya itiyadî bir surette hasretmeyi sanat ittihaz eden ve bu suretle müteaddit erkeklerle münasebette bulunan kadınlara «umumî kadın» denilir.» Umumî kadın, kendini resmî ve ya hususî bir hekime haftada iki defa muayene ettirmeğe mecbur tutulmuştur.

İnsan Hakları Evrensel Demeci: «Hiç kimse işkenceye, ve vahşice, insanca olmayan veya haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tâbi tutulamıyacaktır.» hükmünü koyuyor. Bununla her insan başka birisinin zalimce hareketine karşı korunmak istenmiştir. Başka birisinin, diyoruz; zira, insanın kendi kendisine karşı, kendi serbest arzu ve iradesiyle tatbik edeceği, kendini tâbi kılacığı muameleler veya bedenî tahammül tecrübeleri buraya girmez. Meselâ, 1956 da Massachusetts'deki Amerika Birleşik Devletleri Ordusu araştırma lâboratuvarlarında kendilerini gönüllü olarak tecrübelere hasreden beş askerin durumu böyledir.

Bir kimseyi, arzu ve muvafakati de olsa, hapsedmek suçtur. Ancak, Yargıtay bunu anlamamış görünüyor. Hatâ, pek garip bir düşünüşle bazı hallerde bir kimseyi hürriyetinden mahrum etmenin «muhik» görüleceğini söylüyor. Tevhidi İçtihat Ceza Kısmı Umumî Heyetinin 11 Haziran 1956 tarihli ve 5/12 sayılı kararında şöyle denmektedir: «Bir şahsı arzusu hilâfına hapsedmek fiili için muhik bir sebep mevcut olduğu hallerde, suç olmamak icap eder. Meselâ, ana, baba veya terbiyesine nezaret etmekle mükellef bir kimse tarafından ıslah veya bir zararın husulüne mâni olmak maksadiyle bir çocuğun; veya kadının bazı usulsüz hareketlerini menetmek için kocası tarafından makul bazı şerait altında hapsedilmeleri bu kabil-dendir.»

Yüksek Mahkemenin bu kararında «makul» kaydı da mevcut olmamış olsaydı Türkiye'de kişi hürriyeti mahkeme kararıyla ilga edilme yolundadır, diye düşünmekte mübalâğa olmazdı.

İçinde yaşadığımız devrin Ceza Hukuklarında hâkim olan telâkkinin aksine 18. ve 19. asırlara gelinceye kadar cezalandırma hakkı bir intikam, bir öc alma hakkı suretinde düşünülmüştür. Suç, sanığa işkence yapılmak ve eziyet edilmek yolları ile ikrar ettirildi. İtalyan Beccarria'nın 1764 de yayınladığı meşhur eseri etkilerini göstermekte gecikmedi. Esasen, daha önce, İngiltere'de Bill of rights (1689) gayriinsanî muamelelere son vermiş bulunuyordu. Bir müddet sonra, Fransa'da ve Kuzey memleketlerinde de cezalandırma hakkının bir öc almağa değil, insan topluluğunun kendi varlığını muhafaza hakkına dayandığı kabul edildi ve 18. yüzyıl zarfında, İspanya ve Portekiz de

dahil olduğu halde, bir çok devletlerde insanca olmayan muameleler kanun dışı edildi.

Türkiye'de bu mesele 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile ele alınmış ve bilhassa «zehirleme» cezasının artık uygulanmayacağı hükme bağlanmıştı. 1861 de, Rusya'da da gayrinsanî muamelelerin kaldırıldığını görüyoruz.

Buna rağmen, insan değer ve haysiyetine saygı ve insan hakları telâkkisinin yerleşmesi uğrunda mücadeleler hâlâ devam etmektedir. Nazi Almanya'da 1936 yılının kanunî tedbirleri, sıhhsiz ve çelimsiz kimselerin tabîi üreme fonksiyonundan mahrum edilmeleri gayesiyle kısırlaştırma ları düzenliyen esaslar koymuştu. Alman makamları ve teşkilâtı toplanma ve harp esirleri kamplarında binlerce insanı kobay yerine alıp çeşitli hunhar tecrübeye tâbi tuttular.

İkinci Büyük Harp içinde, o zamana kadar yalnız hayvan nesillerinin mükemmelleşmesi için uygulanan yapay dölleme (sun'î ilkah) usulü ilkönce Amerika Birleşik Devletlerinde tamamen beşerî maksatlarla tatbik edildiği halde, Macaristan'da 1949 da çıkarılan bir kararname, çocuk sahibi olmayan tekmi Macar kadınlarının yapay dölleme usulü ile gebe kalmağa mecbur olduklarını hüküm altına aldı.

Sovyetler Birliğinde ve demir perde gerisi devletlerde sanğa zor kullanarak ikrar ettirmek, tazyik ile şahit ifadesi almak, hele siyasî suçlarda, mutad olmuştur. Macar Kardinali Mindzenty hâdisesi bunun en meşhur misâllerinden biridir. Gerçi, başka memleketlerde de polisin hazırlık soruşturmasında zorlama metodlarına başvurduğu ve bu yoldan ikrarlar elde ettiği vakidir. Lâkin, totaliter devletlerde kullanılmakta olan usuller başka olduğu gibi, bu usullere mahkemeler tarafından da müracaat edilmektedir.

Muhtelif usullerden biri, hekimlikte kullanılan Penthotal ilâcı ile enjeksiyon yapmak oldu.

Penthotal, bir sodyum bileşigidir. Narko-analiz yolu ile zerkedildiği takdirde, hasta, kendisine sorulan suallere doğru olarak cevap verir, dendi. Bu yüzden de Penthotal'e (hakikat seromu) adı takıldı. Bu ilâcın Fransa'da bildiklerini söylemek istemeyen bir kimseye tatbik olunması üzerine ortaya mühim bir mesele çıktı. Adlî makamların böyle bir çareye başvurmağa yetkili olup olmadıkları mü-

nakaşa edildi. Mahkeme, şahide Penthotal yapan hekimleri suçlu bulmamıştı. Ancak, meseleyi genel olarak ele alıp halletmekten de çekinmişti. Nitekim, 1948 de Cezayir İstinaf Mahkemesi Penthotal kullanılarak adli tıp muayenesine tâbi tutulan bir sanık hakkında beraat kararı vermiştir.

Bazı haller vardır ki insanın vücut tümlüğüne dokunmuş olmakla beraber ortaya bir kanunsuzluk çıkmıştır.

Evvelâ, ölüm cezası mevcut olan memleketlerde bu cezaya hüküm vermiş olan mahkeme ilâmının yerine getirilmesine bir şey denemez. Kurşuna dizmelerde de vaziyet aynıdır.

Sonra, hastanın rızası ile yapılmış ameliyatlarda da durum böyledir. Bu hallerde ancak ameliyat sonunda hekimin san'at veya meslekte acemiliği dolayısıyla sebebiyet verdiği zararlı bir netice varsa bunun izalesi veya tazmini bahis mevzuu olur.

Kazalarda kaza kurbanının kendini kaybetmiş olması halinde yapılması fen icabı zarurî müdahalelerde, hastanın rızası olmamakla beraber, meşrû olmayan bir cihet yoktur.

Kan muayeneleri ferdin rızası ile yapılır. Ekseriya sarhoşluk hallerinde ve bilhassa trafik suçlarında sarhoşluğun tesbitinde ve bir de babalık dâvalarında bu çeşit muayeneler lüzumlu olabilir. Ancak, bir kimse kanını muayene ettirmeğe zorlanamaz. Şu kadar var ki, muayeneye tâbi olmak istemiyorsa muayene sonunda belli olması muhtemel neticenin hilâfını iddia etmek hakkını kaybetmiş olur.

Bundan bir müddet önce İstanbul Valiliğinin sarhoşların belkemiğinden zorla su alınacağı hakkında bir karar vermiş olduğu şayi olmuş ve basına aksetmişti. Böyle bir tasavvurun kanunsuz olduğuna şüphe yoktur. Bahusus, bununla elde edilmek istenen şeyin ne olduğu belli olmadığı gibi, husule gelmesi ihtimali olan zararın ehemmiyeti karşısında istihsali arzulanan neticenin de bir değeri olmaz. Hattâ, alâkadar kimse arzu etse ve razı dahi olsa, geçici bir hal olan sarhoşluğun tesbiti için böyle bir ameliyeye müracaat olunmaması icabeder. Çünkü sarhoşluk halini tesbite yarayacak başka basit çareler mevcuttur. Nitekim, bunlardan biri hâlen Hollanda'da tatbik edilmektedir. Trafik memuru otomobili sevkeden kimseye lâstik-

ten bir balon uzatır ve şişirmesini rica eder. Şahıs, içki içmişse nefesinde ispirto zerrelere bulunacağından içinde turnösol maddesi bulunan balon kırmızı renk almaktadır.

İnsan dilerse hayatına da son verebilir. Gerçi, bir çok memleketler kanunları intihara teşebbüs hallerini cezalandırmışlar ve bu suretle ferdin yalnız kendi kendisi için değil, topluluk için de değeri olduğunu anlatmak istemişlerdir. Lâkin, şifası mümkün olmayan bir hastalığa tutulmuş ve ölüme mahkûm bir hastanın başka birisinden kendisini öldürmesini istemesine ve o başkasının da hastanın bir an evvel ızdırıp ve işkenceden kurtulması için onun hayatına nihayet vermesine ne demeli?

Bu hale Euthanasie diyoruz. Ekseriya kanser hastaları acılara dayanamıyarak kendi yakınlarından yahut doktor ve hastabakıcılardan öldürülmelerini istiyorlar. 1954 de Amerika Birleşik Devletlerinde böyle bir vak'a oldu. Gece nöbetçisi hekim, hastanın içinde bulunduğu durumda kalmakta devam etmesini gayrıinsanî bularak damarına siringa ettiği bir miktar hava ile embolie tevhit ederek ölümüne sebep oldu. Mahkeme, doktorun hareketinde suçluluk gördü. Filhakika, buna benzer hâdiseler İngiltere'de de sık sık görülmüştü. Hele bir defasında hastanın ölümünü tâkip eden gün şikâyetçi olduğu hastalığın ilâcı keşfedilmişti. Orada da mahkemeler aynı kanaatte idiler. Hastayı, kendi isteği ile de olsa, öldürmek suçtu. İtalyan Ceza Kanunu gibi, bazı kanunlar bu fiilin suç teşkil ettiğini açıkça yazarlar. Bizde bunun için ayrı bir hüküm mevcut değil ise de, fiilin Türk Ceza Kanununa göre adam öldürme suçunu meydana getireceğinde tereddüt olunmaz.

Güvenlik

«Totaliter sistem, yâni sıkı bir baskı kullanan hükümet sistemi pek basit bir idaredir. O, hiç bir fikir faaliyeti aramaz. Onun istediği şey hürriyetten feragat ve otoriteye körü körüne bir itaattir. Bu, normal olarak kabul ettiğimiz şeylerle taban tabana zıttır. Bu, sahtekârlık üzerine kurulmuş bir bağlılıktır. Normal olmak demek başkasının kopyası olmak demek değildir. Tabiat kanununa tecavüz eden bir ferd hasta bir insandır. Aynı yolda yürüyen bir millet de hasta bir cemiyettir.»

E. C. Lindeman

K İŞİ hürriyetleri arasında bir tanesi vardır ki diğerlerinin mihrakını teşkil eder. Buna ferd hürriyeti veya güvenlik, yahut ta emniyet denir. Başkan Roosevelt «korkudan kurtulma hürriyeti» derken bunu kasdetmiştir. Güvenlikten maksat yakalanmış veya tutulmuş olmayan kimsenin halidir. Bunun zıddı beden hürriyetinden mahrumiyet demektir.

Hukuk Devletinde barış zamanında vatandaşın idarî yoldan hürriyetinden mahrum edilebilmesi kabili tasavvur değildir. Sovyetler Birliği ve peyk devletler Anayasalarındaki hükümler lâfzen insan kişiliğinin emniyetini temin etmektedirler. Ancak, tek partinin diktatoryasını hudutsuz tutmak için bu haklar pervasızca ihlâl olunmaktadır. Ferdin bu ihlâllere karşı hiç bir müdafaa vasıtası mevcut değildir. Vatandaş her çeşit hukukî emniyetten mahrum bulunmaktadır. Her an hapsedilme, sürgüne gönderilme

korkusu içindedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Anayasası 127. maddesi ile ferdin dokunulmazlığını ilân ettiği halde, 19 Temmuz 1954 tarihli ve 283 sayılı Sovyet Kanunu 8. maddesi ile İçişleri Halk Komiserliği nezdinde özel bir meclis kurmuş ve bu meclise beş yıla kadar sürgüne göndermek veya hapsedmek yetkisini vermiştir. 7 Mart 1935 tarihli diğer bir kanun bu yetkiyi teyit etmiştir.

Peyk devletlerde de durum bundan farksızdır. Polonya'da 31 Ağustos 1951 tarihli bir kanun aynı mahiyettedir. Bundan başka, 16 Kasım 1945 kararnamesinin 7. maddesine göre özel bir komisyon malların müsaderesine de karar verebilir. Bulgaristan'da Halk milis teşkilâtı tehlikeli gördüklerini yakalayıp kamplara sevk edebilir.

Hürriyet memleketlerinde fert hürriyetinin şerefli bir gelişme tarihine tesadüf ederiz. Bu gelişmenin bayraktarlığını yapan İngiltere olmuştur. İngiltere'de meselenin esası daha 1679 da halledilmiş ve sonraki inkışaflarla bugüne tamamen müstakar bir anlayış gelip yerleşmiştir. Halbuki sair memleketlerde henüz pek çok şikâyetler vardır. 1954 de Roma'da toplanan Devletlerarası 6. Ceza Hukuku Konferansında şöhretli meslekdaşımız Fransız Akademisi üyelerinden Maurice Garçon, Fransa'da bile sanığın soruşturma safhasında yakalanma ve sorgu yönlerinden teminata sahip bulunmadığından acı acı şikâyet etmişti.

İngiliz hürriyet tarihinin üç mühim hâdisesi vardır: 1215 tarihli Büyük Ferman, 1627 tarihli Hak Dilekçesi «Petition of Right» ve 1679 tarihli «Habeas Corpus».

Büyük Ferman'ın 39. maddesi hiç bir ferdin kanunsuz veya keyfî olarak hapsedilemeyeceğini söylüyordu. Hak Dilekçesi bu esası teyit ediyor, lâkin aslında kanunsuz vergi alınmasının caiz olamayacağını teyit eyliyordu.

İngiltere Devletinde hürriyetin temel vesikası **Habeas Corpus** Kanunudur. Hürriyetlerin koruyucusu bu metindir. Sir W. Churchill bunu anlatmak için, «böyle bir temel olmadıkça ne hürriyet, ne de medeniyet mevcut olabilir», diyor.

Habeas Corpus'un ilânına sebep olan hâdisesudur: 1676 yılında Jenke adında biri bir nutuk söyler. Nutkunda Londra Şehri adına bir mahzar, yâni bir dilekçe yazılıp verilmesini teklif eder. Bu telkinler iktidarın hosuna gitmez. Adamcağızı yaka paça hapsederler. Yargıçtan salıverilmesi için bir müzekkere ister (bu müzekkerenin adına

Writ denir). Ancak, ara yerde iki ay müddetle yok yere mahpus kalır. İşte, bu hâdiseden sonra 1679 Kanunu çıkarılmıştır.

Bu metne göre, yakalanan bir şahıs, ister Kral emri ile, ister başkaları tarafından yakalanmış olsun, gerek bizzat, gerekse dostlarından biri vasıtasıyla yargıca başvurur. Bir «Writ», yâni Habeas Corpus müzekkeresi istemek ve elde etmek hakkını haizdir. Habeas Corpus demek, «sen bir vücut sahibisin», «bedenin kendine aittir» demektir.

W r i t ise yargıcın tutuk olan kimseyi eli altında bulunduran memura, zabıta âmirine, hapisane müdürüne veya cezaevi muhafızına, yahut ta gardiyana hitaben yazdığı ve tutuk kimsenin kendi emrine verilmesi için huzuruna getirilmesine emrettiği vesikadır. Bu vesika, tutuk bulunan kimsenin mahkeme huzuruna çıkarılmasını sağlar. Tutuk şahıs'ı elinde bulunduran onun vücudunu mahkemeye getirmeye ve yakalama ve tutma sebeplerini açıklamaya mecburdur. Bunu, emirnameyi alır almaz, «hemen» yapacaktır. Gerçi 1679 Kanunu üç günlük bir mühlet koymuştu. Lâkin halihazırda müddetin ne kadar olacağını yargıç tayin etmektedir. Yargıç emrine uymamak ağır cezaları gerektirir.

Writ'i ısdar eden hâkimin huzuruna, hapsedilen mahpus veya tutma sebebini açıklayan Writ cevabı geldiklerinde, hâkim âzamî iki gün içinde, mahpusun serbest bırakılmasına, veya kefaletle salıverilmesine, yahut ta tutukluluk halinin devamına karar verecektir.

Isdar olunan Writ'e mutlaka cevap verilecektir ve muayyen bir zaman zarfında mahpus, mahkeme huzuruna getirilecektir. Müddet, hapisanenin mahkemeye olan mesafesine göre değişir; ve her halde Writ'e muttali olunan tarihten itibaren yirmi günü geçemez.

Hapseden memurlar, Writ'e cevap vermezler veya emrin muhtevasına nazaran mahpusu salıvermezler, yahut ta, emredildiğinden itibaren altı saat içinde tevkif müzekkeresinin aslına uygun bir örneğini mahkemeye yollamazlar ise ve nihayet sebepsiz yere mahpusu bir hapisaneden diğerine nakletmek yolunu tutarlar ise, ilk defasında, 200 £ para cezası ile mahkûm olurlar, ayrıca memuriyetten azledilirler.

Habeas Corpus Writ'i çıkarılması için vaki müracaat

üzerine tetkikte bulunmayı veya karar vermeyi reddeden hâkim, 50 £'e mahkûm olur.

Hâlen İngiltere'de carî olan usul şudur: «İngiliz toprağına ayak basan her insan hürdür.»

1772 de bir İngiliz sömürgecisinin kölesi, efendisiyle birlikte İngiltere'ye geldi. Efendisi köleyi hapsettiğinden, Habeas Corpus Writ'i için müracaat edildi. Mahkeme, İngiltere'ye ayak basan bir kölenin hürriyetine kavuşmuş sayılacağına hükmetti. Bu esas, daima aynı kalmıştır.

İngilizler hürriyetlerinin gerçek inancasını Habeas Corpus'da görürler. İdare edenler de, idare edilenler de aynı durumdadırlar. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra harbin icabettirdiği tedbirler arasında çıkarılan Emergency Powers Act Kanunu, Hükûmete millî savunmanın gerektireceği kararları almak ve bu arada kamu düzenini korumak için yakalamalarda bulunmak yetkisini vermişti. İngilizler bu usulü, harbin sona erdiği anda, yâni Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olduğu gün, 9 Mayıs 1945 de, kaldırdılar.

Bir çok devletlerin Anayasaları Habeas Corpus mekanizmasını hüküm altına almıştır.

Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, pek çok Güney Amerika Anayasası'nda ve ezcümle Brezilya'da müessesenin mevcudiyetine tesadüf ettiğimiz gibi; bazı Avrupa Devletlerinde ve meselâ Portekiz'de Habeas Corpus'un mevcudiyetine rastlamaktayız.

Türkiye'de maalesef Habeas Corpus yoktur. Tarihimizde bir tek defa, tam mânası ile değilse de, kanunsuz yakalamada bulunacak memurların ceza görecekları hakkında bir kanun çıkarılmıştır. Bu, 12 Şubat 1339 (1923) tarihli ve 306 numaralı Kanun olmuştur. Bu Kanunun birinci maddesine göre: «Nüfuzu memuriyetini sui-istimalle kanunen haklarında tevkif emri sadır olmayan kimseleri hapis ve tevkif edenler... bir seneden üç seneye kadar hapis ve müebbeden rütbe ve memuriyetten tardonur. Bundan mütevellit zararı şahsî dahi tazmin ettirilir.»

Yakalama ve tutma hakkındaki hüküm Anayasanın 72. maddesinde yer almıştır: «Kanunen muayyen olan ahval ve eşkâlden başka bir suretle hiç bir kimse derdest ve tevkif edilemez.» Yakalamanın ve tutmanın ne gibi haller-

de ve ne şekilde mümkün olabileceği Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda gösterilmiştir.

Kanunun kişi hürriyetini gerçekten tanımış ve korumuş olması için üç şart lâzımdır:

1 — Fert ancak kanunen açık olarak gösterdiği hallerde tutulabilir. Bu haller Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 104. maddesinde sayılmıştır.

2 — Tutmaya ancak yargıç karar vermelidir. Nitekim, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 106. maddesinin birinci fıkrasında bu yetkiyi yargıca tanımıştır. Ancak, aynı Kanun bu konuda savcılara da yetki vermekle hatâlı bir hüküm tesis etmiştir.

3 — Kanuna aykırı tutma kararı veren memurlar sorumlu olmalıdırlar. Bilhassa bu şartın varlığı sayesinde ki hürriyetin gerçekten korunması mümkün olabilir. Gerçi, Türk Ceza Kanunu, 179 dan 195 e kadar olan maddelerinde kişi hürriyetine karşı işlenecek suçlara ceza tayin etmiş bulunmaktadır. Lâkin, ayrıca Kanuna aykırı olarak tutma kararı verecek olan memurların para bakımından da ödemelerle karşılaşmaları çok yerinde olurdu.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 200. maddesinin son fıkrası tutma kararının sorgu yargıcı tarafından verileceğini söyler. Yargıç lüzum görürse tevkife karar verecektir. Ancak, bazı hallerde kanun mahkemeye sanığı mutlaka tevkif etme mecburiyetini yüklemiştir. Kaçakçılığın men ve takibine dair kanunun 53. maddesinin son şeklinde «son tahkikatın açılması kararı ile beraber suçlu tevkif olunur» denmiştir. Bu hükümde isabet görmemekteyiz.

Ferdin dış görünüşü ile insan haysiyeti arasında doğrudan doğruya bir ilgi vardır. Bir kimsenin taşıdığı kıyafet, yaşadığı toplumun insan haklarına karşı beslediği hürmetle ilgilidir. Ferdin başkalarından farklı olacağını diye giyiminde göstermek isteyeceği bir hususiyet toplumun alay ve istihza müeyyidesi ile karşılaşabilir. Hele, bazı kıyafet esasları vardır ki bunlara uymak insanın haysiyeti icabıdır. Gerçi, her memlekette, yer yer, mahallî kıyafet hususiyetleri mevcut olabilir. Lâkin bunlarda insan haysiyetini incitecek bir cihet yoktur, ve bu kıyafetler ekseriya belli günlerde giyilir. Böyle olmasa bile, günlük kıyafet teşkil etseler de, bunları taşıyanlara bakıldığı za-

üzerine tetkikte bulunmayı veya karar vermeyi reddeden hâkim, 50 £'e mahkûm olur.

Hâlen İngiltere'de carî olan usul şudur: «İngiliz top-rağına ayak basan her insan hürdür.»

1772 de bir İngiliz sömürgecisinin kölesi, efendisiyle birlikte İngiltere'ye geldi. Efendisi köleyi hapsettiğinden, Habeas Corpus Writ'i için müracaat edildi. Mahkeme, İngiltere'ye ayak basan bir kölenin hürriyetine kavuşmuş sayılacağına hükmetti. Bu esas, daima aynı kalmıştır.

İngilizler hürriyetlerinin gerçek inancasını Habeas Corpus'da görürler. İdare edenler de, idare edilenler de aynı durumdadırlar. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra harbin icabettirdiği tedbirler arasında çıkarılan E m e r g e n c y P o w e r s A c t Kanunu, Hükûmete millî savunmanın gerektireceği kararları almak ve bu arada kamu düzenini korumak için yakalamalarda bulunmak yetkisini vermişti. İngilizler bu usulü, harbin sona erdiği anda, yâni Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olduğu gün, 9 Mayıs 1945 de, kaldırdılar.

Bir çok devletlerin Anayasaları H a b e a s C o r p u s mekanizmasını hüküm altına almıştır.

Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, pek çok Güney Amerika Anayasası'nda ve ezcümle Brezilya'da müessesenin mevcudiyetine tesadüf ettiğimiz gibi; bazı Avrupa Devletlerinde ve meselâ Portekiz'de H a b e a s C o r p u s' un mevcudiyetine rastlamaktayız.

Türkiye'de maalesef H a b e a s C o r p u s yoktur. Tarihimizde bir tek defa, tam mânası ile değilse de, kanunsuz yakalamada bulunacak memurların ceza görecekleri hakkında bir kanun çıkarılmıştır. Bu, 12 Şubat 1339 (1923) tarihli ve 306 numaralı Kanun olmuştur. Bu Kanunun birinci maddesine göre: «Nüfuzu memuriyetini sui-istimalle kanunen haklarında tevkif emri sadır olmayan kimseleri hapis ve tevkif edenler... bir seneden üç seneye kadar hapis ve müebbeden rütbe ve memuriyetten tardo-lunur. Bundan mütevellit zararı şahsî dahi tazmin ettirilir.»

Yakalama ve tutma hakkındaki hüküm Anayasanın 72. maddesinde yer almıştır: «Kanunen muayyen olan ah-val ve eşkâlden başka bir suretle hiç bir kimse derdest ve tevkif edilemez.» Yakalamanın ve tutmanın ne gibi haller-

etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının umumî serpuşu şapka olup buna münafî bir itiyadın devamını Hükûmet meneder.» demiştir.

İkincisi, Kanunların yürütülmesi işi Hükûmete ait olduğu halde, Kanunun 3. maddesi ile onu meydana getiren makam, yâni Türkiye Büyük Millet Meclisi, yürütme işi ile kendisini de vazifeli kılmıştır. «İşbu Kanun Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekilleri Heyeti taraflarından icra olunur.» Bunun sebebi, Kanunun Parlâmento üyelerine de bir vecibe yüklemekte oluşu ve bu vecibenin yerine getirilmesine Hükûmetin müdahalede bulunmasının caiz olamıyacağı olsa gerektir.

Atatürk, sonradan, 1927 Ekim'inde söylediği büyük nutukta diyor ki: «Milletimizin başında, cehil, gaflet ve taassubun ve terakki ve temeddün düşmanlığının alâmeti fârikası gibi telâkki olunan fes'i atarak onun yerine bütün medenî âlemce serpuş olarak kullanılan şapkayı giymek ve bu suretle Türk Milletinin medenî hayatı içtimaiyeden zihniyet itibariyle hiç bir farkı olmadığını göstermek bir lâzime idi.»

Şapkayı giyme Türk toplumunu medenî âleme yaklaştırmış, medenî âlem içine sokmuştur. İnsanlararası yaklaşımda Türk'ü, kendisine düşman olanların artık böyle görmemelerini sağlamıştır. Şapka denilen vasıta belli bir ileri zihniyet taşıyan tekmil dünya insanların müsterek âleti olduğu için, Türkiye bakımından Devletlerarası yakınlaşmanın ve karşılıklı anlaşmanın da mühim unsurlarından biri olmuştur.

Şapkayı giyme, beraberinde Avrupalı kıyafeti de getirmiştir. Kadınlarımız için her hangi bir Kanun çıkarılmasına lüzum görülmemiştir. Filhakika, kadın kıyafeti kendiliğinden medenî memleket kadın kıyafetine inkılâp etmiştir. Gerçi, bir zamandanberi bir çok yerlerde yeniden çarşafli kıyafetin hortladığını görmüyor değiliz. Lâkin, bu hal ile uğraşmak Devletten ve Kanundan ziyade bir Belediye işi olarak görülmeli ve mahallî imkânlarla bu kabîl utandırıcı itiyatlar daha başlangıçta önlenmelidir.

Memleketimizde kıyafetle alâkalı ikinci Kanun, 13 Aralık 1934 tarihli ve 2596 sayılı «Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun» dur. Bu Kanunda üç hüküm vardır:

Birincisi, ruhanîler, yâni din adamları mâbet ve âyin

dışında ruhanî kisve taşıyamazlar. Yalnız, bir dinin en büyük ruhanîsi bundan müstesnadır.

İkincisi, izcilik ve spor teşekkülleri mensupları muayyen biçimde kıyafetle dolaşabilirler.

Üçüncüsü, yabancı memleket okullarına ait üniformalar veya siyasi kıyafetler giyilemez. Ancak, Bakanlar Kurulu Kararı ile bu yabancılara üniforma ile veya özel kıyafetle gezme müsaadesi verilebilir. Bundan başka, Devletlerarası Andlaşmaların tasdiki hakkındaki kanunlar hükümlerine göre de yabancı devlet askerî üniformalarının taşımağa hak kazandığı unvan da öylece şahsiyetinden birinin orduları mensuplarında olduğu gibi.

Bir insanın kıyafeti nasıl şahsiyetinin bir devamı ise taşınması mümkündür. Kuzey Atlantik Paktı Devletleri-parça haline gelir. Fakat, unvan veya lâkap bir imtiyazı anlatmamalıdır. Filhakika, Anayasanın 69. maddesinin ikinci cümlesi şöyle demıştır: «Her türlü zümre, sınıf, aile ve ferd imtiyazları mülga ve memnudur.»

Bu esasa istinaden çıkarılmış olan 29 Kasım 1934 tarihli «Efendi, Bey, Paşa gibi lâkap ve unvanların kaldırılmasına dair Kanun» birinci maddesi ile «Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi, Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımeffendi ve Hazretleri» gibi unvanları kaldırmıştır. Fakat, tatbikatta bir müddet sonra, Kanun yasağına rağmen, bu unvanlar maalesef tekrar kullanılmağa başlanmış ve gazete ilânlarından Parlâmento görüşmelerine kadar pek çok müesseselerde kullanılır olmuştur.

Gidip Gelme Hürriyeti

«Hareket hürriyetini, mülkiyet hürriyeti temin eder. Buna vicdan hürriyeti de ilâve edilince neticede bütün hayat sahasında bir işbirliği ve düşünce hürriyeti doğar.»

T. V. Smith

FERDİN keyfine ve arzusuna göre bir yerden bir yere hareket edebilmesi, gidip gelme hürriyetini meydana getirir. Bir yerden bir yere gitme çeşitli şekillerde olabilir. Yaya olarak olur, karada veya yeraltında hareket eden bir taşıtla olur, su üstünde yüzen veya su altında seyreden bir araçla olur, havada giden bir vasıta ile olabilir. Bu ihtimallerin en önemlisi karadaki gidip gelmelerdir. Bu çeşit gidip gelmelerde de ilk karşımıza çıkan şekil veya gidip gelmedir. Ferdin bu konuda çok geniş bir hürriyete sahip olması lâzımdır.

Buna rağmen, yayalar, bilhassa büyük şehirlerde, bir çok kayıtlamalara tâbidirler. Karşıdan karşıya geçmelerde ışık işaretlerine dikkat etmek zorundadırlar. Çivili geçitler dışında kaldırımından yola inmemelidirler.

Karada taşıtlarla yapılan gidip gelmeler «Karayolları Trafik Kanunu» ile konulmuş esaslara bağlıdır.

Türkiye'ye girip çıkmaya çeşitli esaslara bağlanmıştır. Her şeyden önce, Türkiye'ye girebilmenin veya Türkiye'den çıkabilmenin, genel olarak, şartı bir pasaport taşımaktır.

Pasaport, bir kimsenin kim olduğunu belirten, idare makamlarınca düzenlenmiş ve yabancı memleketlere gidip gelme imkânı sağlayan bir belgedir. Gerçi, bugün, mevcut döviz kontrolü rejimleri gereğince sadece pasaport

taşınmak da yabancı memleketlere yolculuk için kâfi gelmemektedir. Hattâ, Amerika Birleşik Devletleri kendi top-raklarına gelen yolcuda başka şartlar da aramaktadır. Lâkin, umumiyetle bir sınır aşarak memlekette memlekete geçebilmek pasaport sahibi olmağa bağlı tutulmuştur.

Pasaportun çeşitli neveleri vardır. Türk Pasaport Kanununa göre pasaport, diplomatik, hususî damgalı, hizmet damgalı, umuma mahsus ve yabancıya mahsus olmak üzere Beş nevidir. Umuma mahsus pasaportlar askerliği tecil edilmemiş olanlarla askerî şahıslara verilemez. Bundan başka, pasaport yerine geçen bir takım vesikalar vardır. Kanun bunlar için «Pasaport muadili vesikalar» diyor. Bunlar, Nansen pasaportu, afidavit, lesepase, pasavan, tayfa vesikası, göçmen vesikası gibi belgelerdir.

Pasaport rejiminde Türk olanlarla yabancılar arasında bazı farklar vardır.

Normal zamanda bir Türk'ün Türkiye'ye girip çıkabilmesi için elinde «muteber ve usulüne uygun» bir pasaport bulunması lâzımdır. «Muteber» den maksat, sahte olmayan ve müddet itibariyle geçerlikte olandır. Filhakika, pasaport en çok iki yıl için verilir. «Usulüne uygun» demek, yetkili idare mercilerince düzenlenmiş ve vize şartlarını haiz, demektir.

Pasaport vermek yetkisi Vali'ye, Kaymakam'a veya Konsolos'a aittir. Bunun için vatandaş bir dilekçe verecektir.

Yabancı memlekette Türkiye'ye gelen bir Türk vatandaşı pasaport taşımaya dahi memlekete girebilir. Yurda sokulmaması için vatandaşlığının sabit olmaması lâzımdır. Asıl olan, pasaportsuz da girebilmesidir.

Harp halinde veya fevkalâde hallerde Hükûmet, Türkiye'den çıkmayı yasak edebilir.

Yabancıların Türkiye'ye girebilmeleri ayrı bir şarta tâbidir. Pasaport zarurîdir. Pasaportsuz gelen yabancı geri çevrilir. Ancak, pasaportunu kaybettiği sabit olursa girmesine karar verilebilir. Bunlardan mülteci olanlara, yâni Türkiye'ye sığınanlara, İçişleri Bakanlığınca girme izni verilebilir.

Yabancıların Türkiye'ye girebilmesinin bir şartı da pasaportunda bir Türk Konsolosluğunca verilmiş (vize) mevcut olmasıdır. Vizesiz gelen yabancı, şayet uyruğu bulunduğu Devletle Türkiye arasında bu hususta karşılıklı bir

Mahremiyet Hürriyeti

«Tanrının yarattığı bu dünyada bir çok yön var, bir sürü konak var. Biz öyle bir yuva seçeceğiz ki, içindeki hayat müsamahakâr, mes'ut, neşeli ve aynı zamanda da herhangi bir tazyike mukavemet edecek kadar kuvvetli olsun.»

Learned Hand

İNSANIN kendini dinlediği, meseleleri ile başbaşa kaldığı, başkalarının mütecessis nazarlarından saklandığı, sadece kendi yakınları ile bağdaşıp oturduğu, elhasıl kendi kendisini arayıp bulduğu ve mahrem hayatını yaşadığı yer konutudur.

Kanunlar konutun dokunulmazlığı esasını ilân etmişlerdir (Anayasa, Madde: 71).

K o n u t, kişilerin ve onlarla birlikte yaşayanların istirahatine ayrılmış olan yerdir.

Mutad olarak konut bir gayrimenkuldür veya onun mütemmim cüz'üdür. Binaenaleyh, evler, apartmanlar, kulübeler, barakalar ve umumiyetle binalar birer konut olabilirler. Lâkin, menkuller de konut olabilir. Meselâ, çadırlar, vagonlar, otomobil arkasına bağlanan seyyar evler, takma evler, gemiler gibi.

Konutta daimî olarak oturma vasfı aranmaz. Bu itibarla, bir kimsenin yabancısı olduğu bir yerde kiraladığı otel odası da konuttur.

Tahsis edilmiş bulunduğu maksat ve bu maksada göre taşıdığı hususiyetlerden ötürü bir kimsenin konutuna girilemez. Konut, şahsiyetin bir devamı telâkki edilir. Onun başkalarına kapalı olması vasfına da **k o n u t d o k u n u l m a z l ı ğ ı** denir. Anayasanın 76. maddesinde

şöyle bir hüküm görüyoruz: «Kanun ile muayyen olan usul ve ahval haricinde kimsenin meskenine girilemez...». Filhakika, konuta dokunmak ceza tehdidi altına sokulmuş bir fiildir, bir suçtur (Türk Ceza Kanunu, Madde: 193).

1942 tarihli bir Tevhidi İçtihat kararına göre: «Bir meskene girmenin suç olabilmesi için meskene girmeyi menetmek hakkını haiz olan kimsenin rızası hilâfına girmiş olmak lâzımdır. Menetmek hakkını haiz olan kimsenin ademi rızası ise beyana muhtaç olmaksızın zımnen dahi tahakkuk eder. Karısı ile gayrimesru münasebette bulunmak üzere karının dâveti ile bir kimsenin meskenine girmesine kocanın rızası olmayacağı aklen ve âdeten bedihidir. Binaenaleyh, kocanın zımnî olan ademi rızasına karşı karının dâveti ile gayrimesru münasebetlerde bulunmak kasdi ile meskene girmek onun masuniyetini ihlâl suçunu teşkil eder.»

Kanaatimizce bu kararda isabet yoktur. Zira ailenin barındığı yer kocanın olduğu kadar karının da konutudur. Bu itibarla, karının dâvet ve muvafakati ile girme, girenin maksadı ne olursa olsun, konut dokunulmazlığını ihlâl suçunu meydana getiremez.

Yüksek Mahkeme ev hizmetçisinin dâveti ile giren kimseyi de suçlu görmüştür. 1941 tarihli bir Tevhidi İçtihat kararında şöyle denmektedir: «... Hizmetçinin, aile hürriyet ve âsâyişini ihlâl eder surette duhule takaddüm eden muvafakati, oradan çıkartmak hakkını haiz olan şahsın rızasına âdeten gayri mukarin olup...»

Bir kimsenin konutuna ancak Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun 94 ilâ 102. maddelerinde gösterilen hükümlere göre girmek mümkündür. Bunu polis yapar ve muamelenin adına 1 A r a m a » denir. Bunun için polis bir arama kararı almağa mecburdur. Kaide olarak, arama kararını yargıç verir. Lâkin, Kanun, gecikmesinde mazarat bulunan hallerde Cumhuriyet Savcısının veya onun yerine zabıta mensuplarının arama yapabileceklerini söylemiştir. Bu takdirde, yapılan muamele sonradan yargıça tasdik ettirilmelidir.

Arama kararının alınması için savcı yargıça başvurur. Kararda neden dolayı arama yapılacağı ve ne aranacağı açıkça belirtilmelidir. Nitekim, polis de arama yapmak üzere geldiği konut sahibine bunları bildirmekle işe başlar.

Arama gündüz yapılır. Gece arama yapılması istisnâîdir, ve ancak muayyen durumlarda caiz olabilir. Bir defa, ev sahibi razı olursa, sonra da bir meşhut suç mevzuubahis ise, bir kaçak yakalanacaksa, aranacak yer bir kumarhane veya genelev ise gece de yapılabilir.

« G e c e » nin günün hangi devresi olduğunu bilmek gerektir.

Çoğu memleketlerde gece, saat yirmibirden altıya kadar uzanan gün devresine verilen isimdir. Bizde bu ölçüye en yakın kıstas koyan İş Kanunu olmuştur. İş Kanununa göre gece, en geç saat yirmide başlar ve en geç saat altıda biter.

Sair Kanunlarımızda gece mefhumunu tayin yönünden bir ittirat yoktur. Meselâ, Türk Ceza Kanununda gecenin güneş battıktan bir saat sonra başlayacağı ve güneş doğmasından bir saat öncesine kadar devam edeceği söylenmiştir. İcra ve İflâs Kanununa göre ise, gece, güneş battıktan güneş doğuncaya kadar geçen zamandır. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa gelince, «Nisan iptidasından Eylül'ün otuzuna kadar saat 21 den sabahın dördüne ve Teşrinievvel'in (Ekim) birinden Mart'ın otuzbirine kadar saat yirmibirden sabahın altısına kadar geçen zamana «Gece» denir.»

Konutlarda arama bakımından gece mefhumunu Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununa göre tâyin etmek muvafık olur.

Ekonomik Hürriyetler

«Ekonomik, sosyal ve kültürel plânlara yapmak, yaşamak için lâzım olan modern şartlardır. Dewey diyor ki: Yaşamaktan maksat tam bir tekemmüle varmak değil, hayatı daha mükemmel bir şekle sokmağa olgunlaştırmağa ve güzelleştirmeğe çalışmaktır.»

E. C. Lindeman

EKONOMİK hürriyetlerin başında çalışma hürriyetini ele almak lâzımdır.

Çalışma Hürriyetinden makdaka, kazanç edinebilme, kazanma hürriyetidir. İnsan'ın kendi çalışması ile gerekli imkânlar sağlayarak yaşaması hakkıdır.

Kazanç hürriyetinin anlamı ve gayesi, herkesin yaşayabilmek için elzem olan maddeleri temin için kazanabilme serbestisidir.

Bazı kimseler, uğraşp, servet sahibi, zengin olabilirler. Ama bu, herkesin de mutlaka zengin olması lâzımgeleceği demek değildir. Herkesin zengin olduğu bir dünya, bir hayal ülkesidir.

Çalışma hürriyetinin diğer hürriyetlerden farkı, bunun her hangi bir dâva yolu ile bugün için teminat altına alınmamış oluşudur. Ferd, bu hürriyetinin himayesi için kendisine iş verilmesi talebi ile Mahkemeye müracaatla bir şey elde edemez. Bununla beraber, 1946 Fransız Anayasası başlangıç kısmında ferdin «iş elde etme hakkı»ndan söz açtığı için kanaatimizce orada dâva yoluna başvurmak da mümkündür. Gerçi, Türk Anayasasının 70. maddesinde çalışma hürriyetinin tabii bir hak olduğu yazılmıştır. Lâkin, bu hakkın teyidi mevzuubahsedilmemiştir.

Çalışma veya yaşayabilmek için kazanma hürriyeti, ötedenberi insanlığı meşgul etmektedir. 20. yüzyılın ilim

adamları, çalışma hürriyeti konusu ile eskisinden çok farklı şekilde uğraşmaktadırlar. Bunun böyle olmasının sebebi, bolşeviklikdir. 1917 sonrası dünyası, bolşeviklik ihtilâlîne pek önem vermedi. Fakat sonraları, işçinin çalışma hürriyetine de tecavüzü gaye edinen, böylece işçiyi fazla çalıştırmak isteyen, işçinin kişiliği ve ferdî tamamıyeti ile sıkı sıkıya ilgili bazı müdahalelerin Batı âlemince anlaşılması Batılıları bu konu üzerinde kafa yormağa sevketti.

Buharın makineye tatbikinden evvel ve hemen sonra, Devletin işçiye karşı takındığı tavır, tam bir alâkasızlık şeklinde özetlenebilir.

Eskiden iktisadî ve ticarî sahalara lonca sistemi hâkimdi. Herkes, kendi sanatinde kalmaya mecburdu. Yâni, kazanma hürriyeti mevcut değildi. Bizde son zamanlara kadar lonca sistemi yaşamaktaydı. Meselâ, Ahîler teşkilâtı vardı. Buhar, makineye tatbik edildikten sonra Avrupa'da işsizlik baş gösterdi. Önceleri etkileri pek geniş ve zararlı olmadığı için, cemiyet işsizlikle pek ilgilenmiyordu. Sonraları, tehlike ve zararları daha belirli ve geniş şekilleriyle cemiyetleri tehdit etmeğe başlayınca, işsizlikle daha yakından meşgul olmak lüzumu duyuldu. Sosyalizm cereyanları doğdu. Bu cereyanlar, Devletlere, siyasî renkleri ne olursa olsun, tesir etti. Sosyalizm, işçinin haklarının temini, korunması gayesiyle doğmuş ve gelişmiş bir cereyandır.

Çalışma hürriyetini bazı müellifler, çalışmak hakkı olarak düşünürler. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği gibi bazı devletler ise, bunu çalışmak ödevi şeklinde ferde yükletirler. Lenin, «Çalışmayan yemez» diyordu.

Kanunlarımızca, çalışma hürriyeti bazı kayıtlama lara tâbi kılınmıştır. Bir adam zorla çalışmaya mecbur tutulamıyacağı gibi, çalışmaktan da alıkonulamaz. Çalışma hürriyeti, sair hürriyetlerin eşit olarak temini ve korunması formülüne uyacak şekilde tahdit edilmiştir.

Devletler, kendi anlayışlarına uygun şekilde iş dâvasıyla ilgilenerek bazı çareler buluyorlar, tedbir alıyorlar. Devletçilik telâkkisine bağlı devletler, iş problemini, bu anlayışa uygun şekilde hallediyorlar. Devlet, yeni iş yerleri, fabrikalar açıyor; işçinin el emeğini kolayca değere çevirebilecek tedbirler alıyor. Bazı cemiyetlerde, sosyal kuruluşlar işçi meselesinde devlete yardım ediyor. Devlet, iktisadî ve ticarî sahanın düzenleyicisi, nâzımı rolünü üzerine alıyor. Böylelikle, bu sahalarda görülen her türlü bo-

zukluğun veya aksaklığın hesabı devletten soruluyor. Devlet kendiliğinden sorumlu duruma düşüyor. Tam Devletçilik anlayışının hâkim olduğu ve tatbik edildiği cemiyetlerde, Devlet, eli-ayağı tutan fakat kendine iş bulamayan ferde para vermek mecburiyetindedir. Devletin ferde iş bulmak mecburiyetinin bulunduğu yerlerde, bu durumla ilgili problemler kendiliğinden zihinleri işgal ediyor: Meselâ, Devlet, doktorlara, avukatlara, serbest meslek erbabına iş temin edebilir mi, edebilirse bu işi nasıl başarabilir?

Bir çok Devletler, işsizlere iş bulmak için bazı tedbirler almaktadırlar. Bir zamanlar, işsizler için atölyeler tesis edildiyse de bunlar işe yaramadı, dâvanın kat'î ve esaslı devası olmadı.

1917 den sonra, büyük bir Devlet, büyük işçi kitlelerini kolayca avlayan yeni bir zihniyetle bu işsizlik meselesini ele aldı. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği propagandacıları, ihtilâlin sağladığı sonuçları faydalı imişçesine bütün dünyaya kabul ettirmek istiyorlardı. Bu sırada büyük sınaî devletler, işsizliğe mâni olabilecek büyük müesseseler tesis ettiler. 1944 de Filadelfiya'da yapılan toplantıda, herkese iş temin edileceği yolundaki esas, karar altına alındı. Böylece işsizlik meselesi, sefaletten kurtulma hürriyeti şeklini aldı (10 Mayıs 1944 tarihli Filadelfiya Demeci).

Bizde İş ve İşçi Bulma Kurumu, işsizle işçi isteyen karşı karşıya getirmektedir.

Çalışma hürriyeti konusunda bir de, çalışmama hürriyetinden bahsetmek lâzımgelir ki, bu, bir cephesi ile, grev meselesidir. 3008 sayılı Kanun belli sayıda işçinin birdenbire ve hep birlikte iş bırakmaları (İş Kanunu buna grev, der) yasaktır, diyor. Kanaatimizce, grev dâvasına, yasak koymak suretiyle hal çareleri, daha doğrusu önleme tedbirleri bulunup alınmadan evvel, işçinin grev yapmasına sebebiyet veren saikleri aramak, bulmak ve onları ortadan kaldırmak gerektir. İşçi neden grev yapar? Asıl üzerinde durulacak nokta budur. Çalışma hürriyetinin nazari sahasında çalışmama hürriyeti veya grev hakkı diye bir şeye tabiatıyla rastlanamaz. Çünkü, insanların kazanmaktan imtina eylemeleri, vazgeçmeleri, onları büyük felâketlere sürükler. Bunu bilen insanoğlu, sanki bir içgüdü etkisi altında kalmışçasına, kendiliğinden kazanmaya uğraşır; yâni çalışır. İşçi greve, tatbikî sahada,

çalışırken uğradığı güçlükler yüzünden başvurmaktadır. İşçinin greve başlaması, grev yapması, çokluk, ücretten ve çalışma şartlarından memnuniyetsizlik yüzündendir. Çalışma şartları düzeltilip, ücretler memnunluk verici miktarlara yükselince, grev meselesi de kendiliğinden ortadan kalkar.

Bizde grev, hukuken suçtur; yasaktır. Bazı müelliflerimiz, işçi grev yapmaktan menedilemez diyorlar. Bu fikirde olmayanlar ise, millî ekonomi bakımından, grevin deneylerle sabit önemli zararları yönünden grev yapılmamalıdır, fikrini savunuyorlar. Kanaatimizce, meseleyi halledilebilmek için, sebeplerin ortadan kaldırılması gerekir. Bu yapılırsa, işçi, grev yapmak istemez. İşçiye grev hakkının tanınması, ilk başta ve ilk bakışta, meşru isteklerin gerçekleşmesi için bir vasıta şeklinde, faydalı bir müessesese olarak görünmekle beraber, zamanla kötü kullanılması ve bilhassa siyasete âlet edilmesi mukadderdir. Nitekim, grev hakkını kabul eden bütün memleketlerde böyle olmuştur. Meselâ, bizde evvelce (Tatili Eşgal Kanunu) yürürlükte iken durum böyle idi. (Türk İş Hukuku adlı eserimize bakınız. Ankara, 1944). Bugün Fransa'da, Amerika'da işçi sendikaları tertip ettikleri grevlerle çoğu zaman, güvenliğini sarsmaktadırlar. Amerika'da tröstlerin ve çeşitli işçi sendikalarının ve bilhassa bazı şahsiyetlerin plânladıkları grevler, grev tehditleri, memleketin iç siyaseti bakımından halli güç bazı problemler ortaya attı. Başkan Truman'ın çelik endüstrisi işçilerinin grev tehdidi yüzünden uğradığı güçlükler hatırlardadır.

Grev, bir başlarsa çığ gibi, gittikçe, zaman geçtikçe büyür; bulaşıcıdır, cemiyet hayatını felce uğratar. Geçenlerde Paris'te, Londra'da, pek yakında Brüksel'de taşıt, ulaştırma ve elektrik fabrikaları işçilerinin yaptıkları grevler sırasında hayat durdu. Şehre giren ve şehirden çıkan yolcular, askerî araçlarla taşındılar.

Grev, bazan memleketin iktisadî hayatında önlenmesi ve telâfisi imkânsız istihsal aksaklıklarına, açıklarına sebebiyet verir; dolayısıyla millî servet ve millî ekonomi zarar görür.

Fransız Başbakanlarından müteveffa Aristide Briand, grevi önleyici siyasî tedbiri bulan zattır: 1913 de Briand'ın Başbakanlığı sırasında, demiryolu işçileri grev yapmağa karar veriyorlar; halbuki, Devletin dış durumu o zaman

haylı karışık... Bütün Avrupa, Alman istilâsı tehdidi altında; bu durumda eğer grev olursa, hazır bekleyen Alman kuvvetleri, ulaştırma sistemi durmuş olan Fransa'yı kolayca hakhyabilecekler. Meselenin müzakeresi sırasında, gene eski Başbakanlardan koyu hürriyet taraftarı Viviani, işçilerin grev yapmasına mâni olunamayacağını, olunursa hürriyetlerine tecavüz edilmiş demek olacağını ileri sürüyor. Başbakan, o zamanın Avrupasının nazik siyasî durumunu belirterek, işçiler grev yaptıkları takdirde, Fransa'nın millî bütünlüğü, bağımsızlığı tehlikeye düşecektir, diyor ve seferberlik ilânı suretiyle bir hal çaresi buluyor. Böylece işçilerin grev yapması önleniyor.

Büyük grevler sırasında, umumî seferberlik ilân etmek suretiyle, herkesle beraber grev yapanları da askere çağırarak, grev meselesinin çözülmesinde, âdeta bir şer'î hiyle mahiyetindedir. Bugün, karışık durumlarda bu usule başvurulur. Son grevlerde Fransızlar, ancak seferberlik ilân etmek suretiyle ortalığı yatıştırabildiler.

Biz, grevin hukukî ve hürriyetler ile ilgili bir mesele değil, tanzimî, idarî bir problem olduğunu kabul ediyoruz. Binaenaleyh, devlet, grevi yasak edebilir.

Bugünkü sosyal hayatımızın şartları ve imkânları değişmedikçe, veya değiştirilmedikçe, bizde işçiye grev hakkı verilmeğe kalkılırsa, işçi kitleleri kolayca siyasî partilerin oyuncuğı haline gelebilir. İşçilerimiz, umumiyetle, kültür, tahsil, terbiye bakımından, Avrupa'daki çağdaş ve meslekdaşlarından aşağı seviyededir. Bu, işçilerimizin daha kolayca avlanabilecekleri hakikatini gözümüzün önüne serer. Bizde işçi - işveren münasebetleri, henüz muvazeneli sayılamaz; böyle olduğu için, bazı işçilerimiz grev istiyor. Bununla beraber, iş anlaşmazlıklarının kolayca hallini sağlayan, hakikaten gıpta edilmeye değer, müesseselerimiz var: Jüri mahiyetindeki iş mahkemelerimiz. Bunlar iş uyuşmazlıklarını ortadan kaldırıyorlar. İş mahkemelerinin verdikleri kararlar, çokluk hukukî değil hissî... Bunun böyle olmasına mahkemenin çeşitli mesleklere mensup kimselerden teşekkül etmesi sebebiyet veriyor. Böyle olunca da, iş anlaşmazlıkları kökünden ortadan kaldırılamıyor; ancak münferit bazı anlaşmazlıklara geçici hal çareleri bulunuyor. İş mahkemeleri kararlarının iş ihtilâflarını kökünden halledemeyişi, bugünkü iktisadî hayatımızın şartları devam ettikçe bir mahzur teşkil et-

mez, denebilir. Memleket henüz mahdut malî ve ekonomik imkânlar dairesinde işleyen bir iş hayatına sahip olduğu ve sendikacılık da henüz tam inkişaf görmediği için, memleketin bütününe ilgilendirecek iş anlaşmazlıklarının doğması beklenemez. Dolayısıyla, grev, bugünkü iş hayatımızın şartlarıyla bağdaşamayacak olduğundan, işçilere bu hakkın tanınmamasında, kanaatimizce, mahzur yoktur. İleride, memleket ekonomisi geliştikçe grevin, iş mahkemelerinin teşkili konusunda da yeniden ele alınacağı, değişen şartlara uygun çareler bulunacağı tabiidir.

Fikrimizce, grev bir hak değildir. Çalışmak hürriyeti var diye, çalışmamak hürriyeti olamaz.

İnsan Hakları Evrensel Demecinde, çalışma hürriyetinden bahsedilirken, bir de Sovyet Sosyalis Cumhuriyetleri Birliği Anayasasında evveldenberi mevcut olan, dinlenme hakkına ait hükümler konuldu.

İşçinin yorulması, randımanın azalmasına, işin kalitesinin düşmesine sebebiyet vermektedir. Buna mâni olmak için, çalışma süresinin işçinin yorulmasına meydan vermeyecek şekilde nizamlanması, tanzim edilmesi icap etmiştir. Beden işçilerinin haftalık çalışma saatleri, 6×8 esasına göre düzenlenir. Fikir işçilerinin çalışma saatleri, başka zaviyeden incelenmiştir. 6×8 esas tatbik edildiğinde işçi, haftada 1,5 gün dinlenme imkânına sahiptir. Bu da yetmediği için, ayrıca yılda 15 gün veya 1 aylık ücretli dinlenme tatilinin işçiye tanınması yoluna gidilmektedir. Dinlenme sürelerinin tanzimi konusunda makinist, ateşçi gibi ağır beden işçilerinin durumları ayrı bir özellik arzeder. İşçiye yıllık ve haftalık dinlenme süreleri verilmek lâzımgeldiği gibi, bir de her günkü iş zamanı içinde, ayrıca ara dinlenmeleri verilmiştir.

Sovyet Sosyalis Cumhuriyetleri Birliği Anayasasında işçilerin yıllık ücretli dinlenme tatillerine, eğlence süresi denmiştir. Yıllık dinlenme süresi, 1935 tarihli Fransız Kanununda yer aldığı gibi, Belçika, İtalya mevzuatında da vardır. İngiltere'de Beveridge plânına göre, zaten işçiye yıllık tatil hakkı tanınmaktadır. Bu plânda ayrıca işçi ve ailesi her sahada sigortalanmaktadır; hastalık sırasında, doğumlarda, malûliyet halinde, çocuk yetiştirmek konusunda işçiye, sanki ekonomik hayatta etkin rol sahibi imişçesine yardım edilir.

İngiltere'de Beveridge plânı uyarınca, işçinin sıhhi

durumu da garanti altına alınmıştır: Sıhî mülâhazalarla işçinin yıllık tatil süresi, kırkbeş güne çıkarılabilir.

Bizde işçi sağlığını koruma mevzuunda sağlık müesseseleri yok değildir: İşçi Sigortaları Kurumu, poliklinik, dispanser ve hastahaneler açmıştır. Yenilerini de açmağa uğraşiyor. Bunların, işçilerin sağlık durumları üzerindeki müsbet tesirleri açıkça görülmektedir.

İşçi Sigortaları Kurumu, memleketimizin en zengin tüzel kişilerindedir. Kurumun kasasına her gün sayısız para girer. Kurum, parayı henüz işçilerin hayat şartlarını düzeltecek sahalara gerektiği gibi, rasyonel bir şekilde yatıramamaktadır. Elinde biriken fazla paralarla bazı gayrimenkul işlerine girişmekte, apartman, han gibi kâr getirci binalar tesis ve ikmaliyle uğraşmaktadır, ki bu, kanaatimizce pek isabetli bir yol değildir. Her şeyden evvel, Kurumun elinde lüzumsuz biriken paraların bu pasif durumunu ortadan kaldırmak yerinde olur.

İnsan Hakları Evrensel Demecinin 22. maddesi herkesin sosyal güvenliğe hakkı olduğunu söyler. İşçilerin işten atılınca veya malû kalınca aç kalmaları tehlikesini ortadan kaldırmak, iş hayatında sosyal güvenliğin temini demektir. Görülüyor ki, bu sayılan tedbirleri almak, bir ödev şeklinde Devlete düşmektedir. Sosyal güvenlik bir taraftan bir hak olarak ferdi, işçiyi ilgilendirirken; diğer taraftan da, bir ödev şeklinde Devleti bazı hizmetleri yapmakla mükellef kılmaktadır. Genel olarak, dünya devletleri, bu ödevlerin yapılması işinde, bugün için tamamen muvaffak olmuş sayılamazlar.

İşçilerin bütün haklarının temini ve korunması için, en önemli destekleri sendikalardır. Sendikalar, birer birliktir; ve, bazı memleketlerde âdeta, devlet içinde bir devlet hükmündedir. Bizde uzun müddet, Devlet, sendikaların kurulmasına izin vermekten kaçınmıştı. Bugün ise, 1947 tarihli Kanuna göre bunlar kurulabilmektedir. Sendikalardan, patronlar da hoşlanmazlar. Çünkü, işçi haklarının korunmasını temin eden kimseler sıfatıyla patronlarla müzakerelere girmek isteyen sendikacılar, patronların, işçilerin menfaatlerini haleldar edecek kararlar almasına mâni olurlar. Devlet ise, bizde, sendikaların, dış memleketlerde olduğu gibi, siyasî hayatı karıştıracak müdahalelerinden çekindiği için kurulmasına izin vermiyordu. Ama,

sendikaların, Türkiye'de grev yasak olduğu için, iş hayatına maddeten tesir edebilecekleri beklenemez.

İş hayatına maddeten müdahalede bulunamayan ve tesir edemeyen sendikalar, sadece mânevî tazyik icra edebilirler. İşçi haklarının korunmasında, sendikaların mânevî tazyik silâhına sahip bulunmaları isabetlidir. Diğer memleketlerde, işçinin grev imkânı bulunduğu için, sendikalar, evvelce de işaret edildiği gibi, siyasî hayatta önemli kargaşalıkların doğmasına sebebiyet verebiliyorlar. Sendikaların liderleri oluyor, sendika âdeta bir siyasî parti sıfatını iktisap ediyor. Nitekim, bizde 5018 sayılı Kanunun 5. maddesi sendikaları siyasî faaliyette bulunmaktan meneder.

İşçilerin ferden işi terketmeleri, bizde patron için pek zararlı olmaz; çünkü, memleketimizde henüz kalifiye işçiye ihtiyaç gösteren elemeği pazarı mahduttur. Böyle olunca, işten çıkanın yerine patron, ekseriya kolayca yenisini bulup koyabilir. İş ve işveren için, işçinin bırakıp gitmesinden çok, işçinin çalışırken yaptığı kasdî hareketler zararlıdır. Bunun ise önüne geçilmesine, çalışmayan, tembellik eden, vakit öldüren işçiyi zorla çalıştırmaya imkân yoktur. Mesele gene patronun iyi niyetine, idare kaabiliyetine dayanır. Patron hakikaten iyi, insaflı, işçi psikolojisini bilen bir adamsa, işçi ile işveren arasındaki münasebetlerin yolunda gitmemesi için hiç bir sebep yoktur. Bizce, işçi-patron münasebetlerini yumuşatmak, karşılıklı sevgi ve güvene dayanan bir nizam içinde kurup devam ettirmek, iş probleminin çözümlenmesinde en iyi çaredir.

Çalışma hürriyeti sahasında da kayıtlamalara rastlıyoruz. Bunlar ya, Kanunla konulmuştur ve muayyen bir faaliyetin icrasını yasak etmiştir. Meselâ, Tekel konusu faalietler için durum böyledir. Yahut ta, müsaade alınmaksızın yapılamayan işler vardır. Ayrıca, kamu idarelerinin ekonomik faaliyetlerini de gözden uzak tutmamalıdır (Et ve Balık Kurumu gibi).

Bir çok iş ve meslekleri yapabilmek için belli eğitim ve öğretim sürelerini başarı ile bitirdikten sonra o iş veya meslekle ilgili kanunî formalitelere uymak gerekir. Avukatlık, doktorluk, mühendislik bu durumda bulunan mesleklerdendir.

Bazı faaliyetler ise, sadece Türk vatandaşlarına has-

redilmiştir. Lozan Andlaşması sırasında, memlekete evvel-
den yerleşmiş bir çok serbest meslek erbabı yabancılar
vardı. Bunlar, uygun kazanç şartları içinde âdeta memle-
ket ekonomik hayatının hâkimi durumuna geçmişlerdi.
Yabancıların Türkiye’de hemen her türlü serbest çalışma
sahasına hâkim bulunmalarının devlet hayatı bakımından
sonsuz zararlarını bilen Lozan’daki heyetimiz, yabancıla-
rın memleketteki bu imtiyazlı ve tehlikeli durumlarının
kaldırılmasını istedi. Uzun boylu müzakereler, münakaşar-
lar oldu. Nihayet, o sırada Türkiye’de mevcut yabancı ser-
best meslek erbabının müktesep hakları bulunduğu için,
sadece onların mesleklerini icraya devam edebileceklerine,
iş sahibi olmak isteyen yeni yabancılarla müsaade verilmi-
yeceğine karar verildi.

2007 sayılı Kanun, küçük satanların yalnız
Türkler tarafından yapılabileceğini söyler.

Mülk Hürriyeti

«Zeki, modern bir insan istediği gibi düşünmek ve düşündüğünü açıkça söyleyebilmek hakkını muhafaza etmek ister ve bu hakka yapılan tecavülden o kadar müteessir olur ki; bu uğurda çarpışmayı bile göze alır. Şimdi hürriyetin bölünmeyeceğini acı tecrübelerden sonra öğrendik. Şahsî mülkiyet ile düşünce hürriyeti hemen hemen aynı şeydir. Zalimler mülkiyet hakkını çiğnedikleri zaman düşünce ve his hürriyetini de çiğniyorlar demektir.»

T. V. Smith

MÜLK hürriyeti, zamanımızda mütemadî bir oluş içinde çalkalanıyor. 1789 ve sonrasına göre, mülkiyet hakkı bir hürriyettir. Tabii haklardan biridir. Bu telâkki, mülkiyetin ferdiyetçi telâkkisi olmuştur. Mülkiyet, diğer hürriyetler gibi sübjektif bir haktır. Bu itibarla da herkese karşı, ve bu arada Devlete karşı da, ileri sürülebilir. Devlet de ona dokunamaz.

Lâkin, bugün ve her devirde, her memlekette ferd Devlete vergi öder, para cezasına çarptırılır, elindeki bir mal zorla alınır, mülkü alınıp kamuya yarıyacak bir eser haline getirilir. Bunlar öyle tedbirlerdir ki Devlet hayatı için zarurîdirler. Vergi alınmazsa bütçe olmaz; ceza alınmazsa adalet gerçekleşmez; zor alımı olmazsa suç maddeleri ortadan kaldırılmış olmaz; kamulaştırma olmazsa baraj olmaz, yol olmaz, hastahane olmaz. Ancak, bu hallerin kâffesi de ferdi mülkünden mahrum eden hallerdir.

Onun içindir ki, mülkiyet zamanla kaybolmaz ve dokunulmaz bir tabii hak olmak vasfını artık haiz değildir. Bugün mülkiyet, muhtevası kamu menfaatlerinin isterlerine tâbi kılınmış ve Kanunla muayyen bir imtiyazdan başka bir şey sayılamaz.

Zamanımız kamu hukukunda mâlikin keyfi, arzusu ve iradesi yerine toplumsal menfaate kaim olmuştur. Mülkiyetin Devlet kudreti ile münasebetleri diğer hususiyetlerini silmiştir. Gerçi, Türk Kanunu Medenîsinin 618. maddesinde mâlikin mülkünde «dilediği gibi tasarruf» edebileceği yazılıdır. Fakat, Kanun hemen, bu tasarrufun «Kanun dairesinde» olabileceğini de ilâve etmiştir. Bu tarz bir anlayışta bir tezat olduğuna şüphe yoktur. Zira, mâlikin durumu Kanun tarafından daima değiştirilebilecek demektir. Kanunu Medenî, mâlikin «her hangi bir kimse» ye karşı hakkını ileri sürebileceğini yazmakla «kimse» tâbirine Devleti de ithal etmiş gibi görünüyorsa da, Devletle münasebetlerinde, mülk sahibi artık bir objektif hak bağlantısı içindedir. Devlet mülkiyete bir objektif hak olarak müdahale ettiği zaman ferdin sair hürriyetleri için mevzu bahis teminat şekillerinden farklı bir garantisi yoktur. Mülkiyete sübjektif hak mahiyeti itibariyle müdahale olduğu takdirde ise, Devlet de mâlike karşı bir üçüncü şahıs durumunda bulunduğundan ferdin özel teminattan faydalanması mümkündür. Nitekim, kamu yararına kamulaştırmalardaki esaslar bu fikre istinaden tesbit olunmuştur. Mülkiyetin zorla alınması dışında Devletçe yapılabilecek müdahaleler mülkiyet hakkının düzenlenmesi mahiyetinde kalacağından ferdin mülkü üzerindeki hürriyeti diğer hürriyetlerinden farksızdır. Çünkü, egemenlik kendisinde olduğu için, millet mülkiyet hakkını da düzenleyebilir. Bu görüş tarzı Fransız telâkkisidir. Cermen telâkkisi diyebileceğimiz diğer bir görüşte —ki İsviçre’de durum hâlâ böyledir ve Almanya’da Weimar Anayasası devrinde böyle olmuştur— mülkiyete vâki her müdahale bir kamulaştırma mahiyetini haizdir.

Görülüyor ki, zamanımız mülkiyet hakkı anlayışı ferdiyetçi mülâhazalara dayanan bir anlayıştır. Yalnız, bunun yanbaşında mülkiyetin bir de camiacı telâkkisi vardır. Buna göre mâlik olan kimseye bir şey üzerinde belli hallerde camianın yüksek menfaatlerini karşılayabilmesi için tanınmış bir takım ehliyetler vardır.

Mâlikin sahip bulunduğu şey üzerinde sübjektif bir hakkı mevcut bulunması son zamanlarda mülkiyet hakkının bir sosyal fonksiyonu haiz olduğu şeklindeki nazariyenin hâkim olmağa başlamasına mâni olmamıştır. Bu nazariyeye göre, mülkiyet hakkı genel menfaatler gözönün-

de tutulmaksızın düşünülemez. Biz şahsen, genel menfaatin sübjektif haktan üstün tutulması lâzımlığı kanaatindeyiz. Ancak, bunun, sosyalist telâkkilerde olduğu gibi, her çeşit istihsal vasıtasının özel mülkiyete konu teşkil edemeyeceği neticesine kadar gidemeyeceği düşüncesindeyiz. İstihsal vasıtalarına sahip olma daima mümkün olabilmelidir.

Sovyetler Birliği ile halkçı demokrasi devletleri denilen memleketler Anayasalarında istihsal vasıtaları üzerinde özel mülkiyet kurulması imkânına dair bir hüküm yoktur. Yalnız sair eşyada özel mülkiyetin tanındığı hakkında kayıt vardır.

Hürriyet nizamına bağlı olarak yaşayan bütün Devletlerde mülkiyet hakkı ferde tanınır. Böyle Devletlerde, çeşitli zaruretler yönünden ve bilhassa kamu düzeni endişesi ile bu hürriyetin de kamu hukuku alanında çeşitli kayıtlamalara bağlandığına şahit oluruz. Kamu Hukuku sahasında mülkiyete konulan kayıtlamalardan gaye, diğer hürriyetlerin tahdidinde de olduğu gibi, başkalarının, yâni umumun haklarını da korumaktır.

Anayasanın 70. maddesi mülkiyeti tabî bir hak olarak kabul eder. Kişi dokunulmazlığı, vicdan, düşünme, söz, yayım, yolculuk, bağış, çalışma, mülk edinme, malını ve hakkını kullanma, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hakları ve hürriyetleri Türklerin tabî haklarıdır, der. Bundan başka 71. madde mal dokunulmazlığından, 74. madde kamulaştırmadan bahseder. 79. madde ise, mülk hürriyetinin Kanunla kayıtlanabileceğini söyler. Anayasanın bütün bu hükümleri sevkten maksadı mülk hürriyetini iktidarın keyfî hareketlerine karşı korumaktır.

Mülkiyetin hukuk nizamınca tâbi kılındığı kayıtlamaları, kamu hukuku bakımından ve özel hukuk yönünden olmak üzere iki gurupta tophıyarak incelememiz gerekir.

Özel Hukuk anlayışının ve bu telâkki ile ilgili zaruretlerin ortaya çıkardıkları mülkiyete ait başlıca kayıtlamalar. Medenî Kanunda yer alır (Madde: 667, 668, 678, 680, 671, 674, 673, 666, 661). Meselâ, başkalarının bize karşı ileri sürebilecekleri haklardan biri olan komşuluk hakkı yönünden mülkiyetine sahip olduğumuz şeyin bize bahşettiği kullanma ve faydalanma yetkilerimizin fedakâr-

lıkta bulunmak zorunda kalabiliriz; mümkündür, diye, kalabalık bir yerdeki evimizde sülfirik asit imâl etmeye kalkışamayız; komşuları rahatsız edecek şekilde gürültü yapamayız; rotatif baskı âleti kuramayız. Komşuluk hukuku içinde düşünülerek mülkiyet hakkına yapılan kayıtlamalar, daha çok ahlâkî vasfı haizdir; bu tahditlerin konulması ahlâkın hukuk alanındaki zaferlerine, ahlâk kaidesinin müeyyide kazanarak hukuklaşmasına örnektir.

K a m u H u k u k u k a y ı t l a m a l a r ı n a g e l i n c e : Bu kayıtlamaların özel hukukta bahis konusu edilmeyeceği tabiidir. Kamu hukuku sahasında Devlet mülkiyet konusunda, evvelce de belirtildiği gibi, üçüncü şahıs olarak düşünülemediğine, yâni hakkın mutlaklığı ona karşı ileri sürülemediğine göre, kamu hukuku alanındaki kayıtlamaların daha başka karakterde bulunması gerekir. Burada, diğerlerinin de hürriyetlerinin temini ve korunması düşüncesi hâkimdir. Hürriyet! başkaları için de temin, başkalarının da hürriyetini korumak konusunda konulacak kamu hukuku ile ilgili kayıtlamalar, polis rejimlerinde olduğu gibi, o hürriyeti tamamiyle ortadan kaldıracak şekilde olmamalıdır; bu takdirde, meşrû gibi görünerek, âmiyane tâbiri ile kara kaphya uydurularak, hürriyet yok edilmiş olur ki, bunu, hukuk himaye etmemelidir. Bu nokta, ve buna dayanılarak hürriyetlerin kayıtlanmasında kabul edilecek kıstas, çok önemlidir.

Kamu Hukuku bakımından en önemli kayıtlamalar, Millî Savunma mülâhazaları ile konulanlardır. Millî Savunma ile ilgili tahditler, Askerî Memnu Mintakalar Kanununda yer alır. Bu Kanun, hem sulh, hem de harp zamanlarında geçerlidir. Ekseriya sınır bölgelerinde bulunan topraklar, askerî memnu mintakalardır. Sınırlarda mülk sahibi olanların sahip oldukları yetkileri, Askerî Memnu Mintakalar Kanunu sınırlayabilir; bazan da tamamiyle ortadan kaldırır. Sınırlarda bulunan mülk sahipleri, arazinin görünümünü bozacak şekilde değişiklikler yapamazlar. Ev yapmak için askerî makamlardan izin almak gerekir. Filhakika, askerî bakımdan arazinin topografik durumu çok önemlidir.

Harp halinde askerî maksatlarla konulan tahditler daha da artar ve sıkılaştırılır. Askerî makamlar harp halinde evleri bile yıkabilirler. 3634 sayılı Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanununa göre, harp ha-

linde her vatandaş, vücudunu olduğu gibi, mal ve mülkünü de savunma hizmetlerine tahsis etmek zorundadır. 3634 sayılı Kanunun öir kısım maddeleri, mülkiyet hakkının tamamını veya kullanma ve tasarruf yetkilerini fertten alır.

Mülk hürriyetine millî savunma zaruretleri yönünden konulan tahditlerden başka, bir de u m u m u n s a ğ l ı ğ ını k o r u m a bakımından yapılan bazı kayıtlamalar var; bu düşüncenin etkisi ile konulmuş tahditleri biz, Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nda bulabiliriz.

Belediyeler Kanunu ile 16 Temmuz 1956 tarihli ve 6785 sayılı İmar Kanunu da mülk hürriyetine ait bazı tahditleri havidirler. Adı geçen iki Kanunun kamu düzeni bakımından lüzumlu addederek kanunlaştırdığı kayıtlamalar, maalesef mes'ul makamlar tarafından bazan yanlış ve usulsüz tatbik edilmektedir. Böylece ferdin zararına bazı neticelerin husulüne sebebiyet veriliyor. Mülk edinme hürriyetine konulacak tahditlerle ilgili resmî daireler, ferde bir kısım zorluklar çıkarıyorlar; ferdi âdeta zevk bakımından da kayıtlamalarla bağlıyorlar.

Mülk edinme hürriyetini millî ekonomi mülâhazalarıyla kısıntıya uğratan kayıtlamalardan da bahsedelim. Hukukî mevzuatımız içinde, bu konuya ait pek çok örnekler bulabiliriz. 3788 sayılı Çay Kanunu, yurdun belli yerlerinde bulunan çay yetiştiricilerini bazı tahditlere tâbi kılar: Çay yetiştirmek isteyen kimse, önce idarî makamlardan izin almalıdır. İdarî makam, çay yetiştirilmesine izin vermiyebilir. Bu takdirde, ferdin mülk üzerinde istediği gibi tasarruf edebilme hakkı tahdit edilmiş olur. Ekonomik düşüncelerle konulmuş olan takyitlere İskân Kanunu (Madde: 26), Millî Korunma Kanunu (Madde: 11, 30, 33, 37, 40), Kaplıca Yerleri hakkındaki 927 sayılı Kanun gibi metinlerde de tesadüf etmekteyiz.

U y u ş t u r u c u M a d d e l e r T e k e l i hakkındaki Kanunda da, a f y o n ekimine ait bazı kayıtlamalar vardır: afyon, ancak yurdun bazı belli afyon ekim bölgelerinde yetiştirilebilir. Yetiştiricinin ne miktar tohum ekebileceği, ne kadar istihsalde bulunacağı, dikim yerinin neresi olacağı, dikim ve toplanma zamanlarına ait şartların neler olduğu hep bellidir. Adı geçen Kanunla güdülen maksat âşikâr. Beyaz zehir kaçakçılığına mâni olunmak isteniyor.

T ü t ü n Kanununda da yukarıdakine benzer hükümler vardır. Çay, afyon, tütün gibi bitkilerin yetiştirilmesi

konusunda mülkiyet hakkını kayıtlayıcı tahditlerin konulmasını mazur görmek zorundayız. Bu gibi tahditlerin konulmasında çokluk, genel sağlığın korunması endişesi yanında, millî ekonomi düşüncesi de rol oynar.

Mülkiyet konusunda, bütün tetkik edilen hususlardan başka bir de, maden ve yeraltı servetleri gibi önemli bir millî meselemiz var.

K ö m ü r istihsalimizin ilk devirlerinde, Ereğli - Zonguldak havzamızda bir çok yerli ve yabancı şirketler kömür çıkarıyorlardı. Gün geçtikçe müteşebbisler, belli şartların çerçevesi dahilinde iş görmeğe başladılar. Kazanç, kâr ihtirasiyle hareket ediyorlardı. Toprak altı, köstebek yuvaları gibi yer yer tehlikeli şekilde oyulmuş, delik deşik edilmişti. Kömür havzamız az daha çökecekti. 2867 sayılı Kanunla bu durumu önleyici tedbirler aldık. Bu Kanun, madenlerin mülkiyetini, mal sahibi olsalar bile işletmelerden aldı. Tesisat bedelleri para olarak ödendi; maden bedelleri ise nakden ödenmedi; yerine bono verildi. Bu bonoları alâkahlara Maliye Hazinesi belli bir müddet içinde ödiyecekti.

Medenî Kanunda, bir arza malik olan kimse, toprağın altına da, üstüne de sahiptir, denir. Mâlikin, sahibi bulunduğu toprak parçasının altına doğru inebildiği derinliklere kadar inebileceği ve bulabilecekleri üzerinde hak iddia edebileceği tarzında ve sahibi bulunduğu arz parçasının üstüne isabet eden atmosfer sütunu da kayıtsız şartsız kendisinin olmak lâzımgeleceği şeklinde bir görüş vardır. Bir Danıştay Kararı ile, toprak altı servetinin Devlete aidiyeti kesinleşti. Bu karar, Medenî Kanunun lâfzına aykırı idi. Ancak, toprak altı servetlerinin Devlete aidiyeti tanınmakla beraber, toprağından maden çıkan ferdin durumu, pek fena sayılamaz. Madencilik, gene de çok para getiren, çabuk zengin eden bir iş sahasıdır. Toprağından maden çıkarmak isteyen kimse, önce arama müsaadenamesi alır; sonra, maden bulduğunda, ikinci bir izin mahiyetinde olan işletme ruhsatnamesini alarak işe başlar.

Mülkiyetle ilgili kayıtlamalardan bir kısmı da, Orman sahiplerini ilgilendirir. Orman mülkiyetine sahip kimseler, tasarruflarında kayıtlıdır (8 Eylül 1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanunu).

Sahibi bulunduğu araziden tarihî eserler çıkan veya oturduğu, sahibi bulunduğu gayrimenkul tarihî

hususiyette olan kimselerin durumu Âsârı Atika Nizamnamesi ile düzenlenmiştir. Bu nizamnameye göre, mâlikin tarihî değeri olan malı, elinden alınabilir. Başka memleketlerde, tarihî eserler üzerinde daha titizlikle durulur; onların koydukları hükümler, bizimkilere benzemez. Meselâ, gayrimenkul ferdin elinden alınmaz; fakat, mâlike bazı mükellefiyetler yükletilir. Mâlik tarihî değeri haiz gayrimenkulünün bakımından ve korunmasından mesuldür. Her türlü tamirde, izin istemek zorundadır.

Diğer memleketlerde çok güzel manzaralı yerlere ait bazı kayıtlamalar da vardır. Böyle yerlerin sahipleri, canlarının istediği biçimde evleri, bu müstesna manzaralı yerlere konduramazlar. Bizde mal sahibi bazan, meselâ Boğaz'ın en güzel yerine çok çirkin, o gürelliği bozacak bir bina yaptırıyor. Bu gibi yerlerimizin güzel manzaralı durumlarının devamı, artık sahiplerinin insafına, zevk ve güzellik ölçülerine kalmıştır. Yalnız, 8 Eylül 1956 tarihli ve 6831 sayılı Orman Kanununun 25. maddesi «ilim hayatının istifadesine tahsis, tabiatı muhafaza, yurdun güzelliğini sağlama, halkın spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılama, turistik hareketlere imkân veren» maksatları ile ormanların «millî park» haline getirilebileceğini söylemiştir.

Anayasamızın 73. ve 74. maddeleri, kamulaştırma ile ilgili esasları koymuştur; 73. madde, zorlam... yasaktır. dedikten sonra; 74. madde, doğrudan doğruya kamulaştırma ile ilgili şu esasları koymaktadır: Kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel Kanunlar gereğince değer parası peşin verilmedikçe hiç kimsenin malı ve mülkü kamulaştırılmaz.

Görülüyor ki, 73 ve 74. maddelerin hükümlerine göre, kimsenin malı zorla elinden alınmaz.

Kamulaştırma işlerinin yapılabilmesi için, kamunun menfaatlerini üstün saydıracak bazı isterler bulunmalıdır ki, ferden elinden mülkün alınmasına cevaz verilebilsin.

Ferden elinden mülkünün alınmasını mazur gösteren, hattâ bu işi lüzumlu kılan üstün icap ancak, umumî menfaatin varoluşudur. Yapılacak kamulaştırma, kamu faydasına gerekli olmalıdır. Kamulaştırmanın kamu faydasına gerekli olduğu hususunun araştırılması çok önemli, nazik bir noktadır. Çünkü, ferden malının mukadderatı, doğrudan doğruya kamu faydasının gerekli

olup olmadığına bağlıdır. Bu araştırmanın gayet dürüstçe, esaslı ve Kanunlar dairesinde, yapılması gerekir.

Kamulaştırma, 8 Eylül 1956 tarihli «İstimplâk Kanunu» na göre yapılır.

Anayasa, 74. maddesinde kamulaştırmanın unsurlarını belirtmiştir. Bu unsurlar gözönünde tutulmak suretiyle onu şöyle tarif etmek mümkündür: Bir gayrimenkulün, sahibinin razı olup olmadığına bakılmaksızın, değer bahası peşin ödenmek suretiyle, kamu yararı için Kanundaki usule göre elinden alınmasıdır.

Nitekim, İstimplâk Kanunu, «Umumî menfaatler için lüzumlu işlere tahsis edilmek üzere» (Madde: 1), ve «âmme hizmetine veya teşebbüsün yürütülmesine lüzumlu gayrimenkullerin ... Bu Kanun hükümleri dairesinde değer bahası peşin verilmek şartıyla...» (Madde: 3) demıştır.

Kamulaştırma için ilk iş olarak bir «umumî menfaat kararı» verilmek lâzımdır. Bunu Köy'ün, Belediye'nin, Vilâyet'in veya Devlet'in yetkili organları verir. Ancak, alınan kararın ayrıca tasdiki de icap eder.

İdare, kamulaştırılacak yerin bir plânını hazırlar. Mal sahiplerini araştırır. Ödenecek bedeli özel bir Komisyona tesbit ettirir. Esas itibariyle kamulaştırılan mülk, bu bedel karşılığında sahibinden alınacaktır.

Ancak, tatbikatta işin bu tarzda bitmesi nadirdir.

Bir yerin kamulaştırılmasına karar verilince mal sahibine kamulaştırmayı yapan idarenin hangisi olduğu, yerin plânı, kamulaştırma kararı ve yer için takdir olunan kıymet ile dâva etmek isterse kimi dâva edeceği gazete ile ve askı ile ilân olunmak, hem de Noter eli ile mal sahibine bildirilmek lâzımdır. Bu bildirimün müddeti 15 gündür. Kanun, müddetin başlangıcını göstermemiştir. Bunun kamulaştırma kararının verildiği tarih olması lâzımgelceği düşünülebilirse de, 15. maddenin 7. fıkrasının 2. cümlesinden müddetin bir yıl olabileceğini anlamaktayız. Askıya çıkarılacak ilânın müddeti de 15 gün olmak üzere tesbit edilmiştir. Ancak, gazete ile yapılacak ilân hakkında Kanun «Onbeş gün ara ile en az iki defa» demıştır. Bu yüzden müddetler arasında bir uyumsuzluk mevcuttur.

Kamulaştırma işlemi bu tebligat ile başlar (Madde: 25). Bu netice mühimdir. Zira, bundan sonra mal sahibinin mülk üzerindeki hakları kayıtlanmış olur.

Mal sahibinin iki türlü dâva yetkisi vardır:

Umumî menfaat kararına karşı dâva açmak,
Kamulaştırma bedelini yeter bulmayıp dâva açmak.

Birinci dâva Danıştay'a, İkinci Asliye Mahkemesine açılır. Dâva açma müddeti çok kısadır. Noter tebligatından itibaren onbeş gün. Köy kamulaştırmalarında bu ilândan itibaren otuz gündür.

Umumî menfaat kararına karşı dâva açılabileceği esası, Kanunda yazılı istisnâ sebebiyle iyice daralmıştır. İFlhakika, 14. madde 2. fıkrasında tasdikli imar plânlarına veya bir Bakanlığın tasdikli hususî plân ve projesine göre yapılacak inşaat ve tesislerden dolayı Danıştay'a başvurulamayacağı yazılıdır. Esasen, bu gibi işler için umumî menfaat kararı alınmaz, sadece kamulaştırma kararı verilmekle iktifa olunur.

Bu hükmü hiç de yerinde görmüyoruz. Vatandaşı dâva yoluna başvurmadan alıkoyan her hangi bir Kanun hükmü tasvip olunamaz.

Bedelin çoğaltılması için Asliye Mahkemesinde açılacak dâvalarda rey ve mütalâalarına başvurulacak bilirkişileri de Kanun göstermiştir. Dâvada bilirkişilik yapacak heyet beş kişiliktir. Hangi esaslara göre değer biçecekleri Kanunda gösterilmiştir. Bilirkişiler sekiz gün içinde raporlarını verirler.

Hakkında kamulaştırma kararı verilmiş olan bir yere idarece derhal elkoymak zarureti hasıl olursa tesbit olunan bedel «Kanun, takdir olunan kıymetten bahsetmekte ise de —madde: 16— idarece tesbit olunan bedel kastedilmiş olsa gerektir» millî bir Bankaya yatırılır, ve dosya mahkemeye tevdi olunarak delillerin tesbit olunması istenir.

Mal sahibi tebliğ ve ilândan sonra müddetinde mahkemeye başvurup mülkü içi ntesbit olunan bedele itiraz etmez ise, kamulaştırma kesinleşir. Bu takdirde, idare bedelin tamamını Bankaya yatırır ve yatırdığına dair makbuzunu kamulaştırma dosyası ile birlikte mahkemeye verir. Mahkeme, Tapu Dairesine mülkün idare altına tescilini emreder. İdare de, icraya müracaatla mülkü tahliye ettirir. İcra Dairesi mal sahibine mülkü boşaltması için on beş günlük bir mühlet verir.

Bazı hallerde, bütün bu teşkilere müracaat edilmeksizin gayrimenkule idarece derhal elkonulması mümkündür. Bunun için ya kanunen olaganüstü bir hal, yahut ta

Bakanlar Kurulunca verilmiş ibr karar olmak veya 16 Haziran 1939 tarihli Millî Müdafaa Mükellefiyeti Kanununun uygulanması bahis mevzuu olmak lâzımdır.

Kanun, idareye kamulaştırılmasına karar verilmiş olan bir mülkün kamulaştırılmasından vazgeçmek yetkisini tanımıştır. Böyle bir vazgeçme vukubulacak olursa mal sahibinin almış olduğu kamulaştırma bedelini geri vermek suretiyle tekrar malını alması mümkündür.

Bunun gibi, kamulaştırma bedelinin kesinleştiği günden itibaren geçecek beş yıl içinde mülkün tahsis olunmak istendiği maksada ayrılmasına lüzum kalmıyacak olursa, idare, malsahibine tebliğde bulunur. Bu takdirde, malsahibinin almış olduğu bedeli ödemek suretiyle malı geri almağa hakkı vardır. Bu hakkını üç ay içinde kullanması icabeder.

Bir de, mülkün kamulaştırılmış olmasına rağmen, aradan beş sene geçtiği halde, idarenin kamulaştırma maksadına uygun hiç bir tesis meydana getirmediği ve mülkü olduğu gibi bıraktığı görülürse malsahibi yine bedeli ödeyerek malı geri alabilir. Bunu da bir yıl zarfında yapması gerektir.

Kamulaştırma, bilhassa son zamanlarda, bir çok devletlerde uygulanan « Millîleştirme » ile karıştırılmamalıdır.

Kamulaştırmada bir malın mülkiyeti kamu idaresine geçer. Kişi, o çeşit başka malların mâliki olabilir. Halbuki, millîleştirmede kişinin millîleştirme konusu olan mal nev'inden başka mala sahip olması mümkün değildir. Muayyen mal nev'ine mâlik olmak yalnız Devletin tekeline girmiş olur.

İşkân Kanunu ferdi, yerini yurdunu bırakıp başka taraflara geçmeğe icbar eden bazı hükümler taşır. Bu hükümler, bilhassa köylüler hakkındadır. Bozuk ve yetersiz bir hayat süren köyler, daha verimli başka yerlere nakledilebilirler. Köyün tamamı kamulaştırılarak nakil işi sağlanabilir. İsviçre'de elektrik istihsal edebilmek için bazı köyler başka yerlere nakledildi. 1955 de Fransa'da da buna benzer bazı hâdiseler oldu, gazeteler işe karıştı. Ferd, arzusu hilâfına bir yerden başka bir yere nakil mecburiyetinde bırakılınca mülk hürriyetine müdahale edilmiş oluyor.

Anayasamızın 74. maddesinin 2. fıkrası şöyledir: Çift-

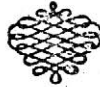
çiyi toprak sahibi kılmak ve ormanları devletleştirmek için alınacak toprak ve ormanları kamulaştırma karşılığı ve bu karşılıkların ödeneşi özel Kanunlarla gösterilir.

Bu hüküm uyarınca çıkarılan özel Kanunlardan biri de 15 Haziran 1945 tarihli ve 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'dur. Kanunun gayesi 1. maddesinde gösterilmekle beraber, taşıdığı isim kısaca gayeyi özetliyebilecek mahiyettedir. Kanunun ikinci bölümü «dağıtılacak arazi» başlığını taşır. 8. maddede muhtaç köylülere dağıtılacak arazinin hangi şartları haiz olması belirtildikten sonra, bir de (f) harfi ile işaretlenen cümlesinde «Bu Kanun hükümlerine göre kamulaştırılacak arazi» den bahs olunmaktadır. Kanunun 3. bölümü olan «arazi kamulaştırılması» kısmında ilk madde olan 14. maddede, kamulaştırılacak araziden bahs olunmakta ve bu maddenin (c) fıkrasında, «gerçek kişilerle özel hukuk tüzel kişilerine ait araziden beş bin dönümü geçen parçaları kamulaştırılır» denmektedir. İşte, bu hüküm uyarınca, bazı büyük çiftlik sahiplerinin toprakları kamulaştırılıp diğer muhtaç köylülere dağıtıldı.

Kanunun 2. maddesinde çiftliğin ve çiftçinin tarifi var: Arazide ekim, dikim, bakım ve yetiştirme yolları ile nebat, hayvan veya hayvan mahsulleri istihsalinde bulunmaya veya bu mahsullerin yetiştiricileri tarafından işlenip değerlendirilmesine «çiftlik», ve bu işleri devamlı olarak yapanlara «çiftçi» denir. Kanunun 15. maddesinde, dağıtım da eşitliği sağlayabilmek için, dikkat edilecek noktalar sıralanmıştır. 15. maddede, «bu Kanunun yayınlandığı tarihten başlayarak her bölgede geniş ve dar topraklı bölgeler ilân olunur.» denmektedir. Bundan maksat, büyük arazi sahiplerinin toprakları kamulaştırılırken bu işde de adaleti ve eşitliği temin etmektir. Nitekim 16. madde hükümlerine göre, geniş topraklı bölgelerde ancak arazinin 500- dönümden fazlası kamulaştırılır; dar topraklarda ise 2000 dönümden arta kalan kısmı kamulaştırılır. Kamulaştırma kararını, Tarım Bakanlığı verir; kamulaştırmanın gerektiğini mülk sahibine bildirir. Bu bildiriş tebliğ veya ilân yolları ile olabilir. Mülk sahibi arazisi hakkında verilen kamulaştırma kararına bir ay zarfında itiraz ederse, bu itirazını Bakanlığa bildirir. Bakanlık itiraz sebebini tetkik eder. Yerinde ise kamulaştırmayı kaldırır. İtiraz ka-

bul edilmediği takdirde, mülk sahibi ancak üç ay içinde dâva açabilir. Bütün formaliteler bittikten sonra, arazi tapuda Devlet adına tescil edilir.

Görülüyor ki, çiftliğe uygun arazinin kamulaştırılması iktisadî, ziraî ve sosyal gayelerle yapılmaktadır.

İkinci Kitap

POLİTİK HÜRRİYETLER

Dr. OSMAN NEBİOĞLU

Burada Hürriyet hakkındaki düşüncelerimi, hür bir şekilde ifade etmeğe çalıştım. Bunlar içinde yaşayan hür dünyanın ışıklarıdır. Bunlar benim hiçbir tesir altında olmadan, hiçbir ferdi, hiçbir politikacıyı, hiçbir devlet adamını, hiçbir kitleyi, zümreyi, grubu, partiyi kasd ve ima etmeden düşündüğüm düşüncelerim ve içinde bulunduğum sosyal hâdiseleri müşahedelerimdir. Hassas ve alıngan insanlarla dolu bir dünyanın içinde yaşıyoruz. Lütfen kimse alınıp incinmesin. Ben insanlığa inanıyorum. İnsanlığa ve insanların gelişmesine ve kemâle yönelmesine çalışanlara saygım sonsuzdur.

Hürriyet Nedir?

HÜRRIYET arıyoruz derken ne demek istiyoruz?

Bazan «Acaba Anayasalara, Kanunlara ve Mahkemelere fazla ümit bağlamıyor muyuz?» diye düşünüyorum. Bütün bunlar yalancı ümitlerdir.

Hürriyet insanların kalblerinde yaşar. Eğer orada ölecek olursa onu ne Anayasalar, ne Kanunlar, ne de Mahkemeler kurtarabilir. Orada yaşadığı müddetçe de onu yaşatmak için ne Anayasalara, ne Kanunlara, ne de Mahkemelere ihtiyaç vardır.

İnsanların kalblerinde yaşaması lâzımgelen hürriyet nedir?

O, gem vurulmamış insafsız arzuların yerine getirilmesi, her istediğini yapmak serbestisi değildir. Bu, bilâkis hürriyeti inkâr etmek olur ve onu mahva sürükler. Hürriyetine hudut çizmeyen bir cemiyet, acı tecrübelerin bize öğrettiği gibi, çok geçmeden bir kaç zalimin eline düşmeğe mahkûmdur. O halde hürriyet nedir? Ben onu tarif edemem; fakat size kendi düşünce ve inancımı anlatabilirim:

Hürriyet bir ruhtur. Hürriyet ruhu diğer insanların düşüncelerini anlamaya çalışan bir ruhtur. Hürriyet ruhu başkalarının menfaatlerini kendi menfaatleriyle ölçen bir ruhtur.

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

ÖNSÖZ

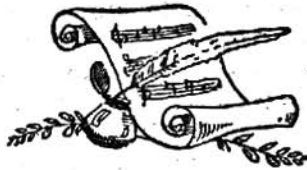
İ OPLUM içinde yaşayan ve politik bir varlık olan insan, iç ve dış görünüşleriyle çok renkli, çeşitli, anlaşılması güç ve çok enteresan sosyal bir mevzudur. İnsan bizatihi bir mücizedir. İnsanın en büyük eseri Devlet, en kıymetli varlığı da Hürriyettir. İnsan, hürriyetlerini elde etmek için asırlardanberi savaştı. Bu savaş çok çetin, çok ıstıraplı ve kahramanlıklarla dolu oldu. Hürriyet, kazanılmak için her türlü savaşa değer. Zira insan, insanlığını ancak hürriyetle kazanır. O, insanlık şerefidir. O, insan için su gibi, hava gibi, güneş gibi bir şeydir.

İnsan ihtiyaçlarının tazminini, emniyetini ve saadetini hemcinsleriyle beraber yaşamada buldu. Böylece cemiyetler doğdu. Cemiyet nizami asırlardanberi değişik şekillerle düzenlendi. Mes'ut cemiyetler ancak o cemiyeti kuran fertlerin birbirlerini sevmeleri, saymaları birbirlerine karşı yardımlarıyla kurulabilir. O cemiyetlerde karşılıklı saygı, feragat ve fedakârlık esastır. Sevgi yerine kin, başkalarını düşünme yerine egoistlik, hürriyet yerine istibdat ve tahakküm cemiyetin saadetini veba mikropları gibi yıkan tehlikelerdir. Bu dünya bizim dünyamız, bu hayat bize en güzel şekilde yaşamamız için verilmiş bizim hayatımızdır. Hayatımızı yaşayan, nizamımızı düzen, devletimizi kuran biziz. Hayatımızı en güzel şekilde yaşamak bizim elimizdedir. Komşularımızla, yurddaşlarımızla ve diğer bütün insanlarla âhenkli münasebetler kurmak bizim elimizdedir. Bu bir ruhtur. Bu ruh, sevgiden, saygıdan, müsamahadan ve iyi niyetten örülmüştür.

Hürriyetlerden gaye politik hürriyettir. Burada politik hürriyetleri incelerken akademik bir çalışma metodundan ziyade daha serbest olmağa çalıştım. Politik hürriyeti sadece bir hukuk çerçevesi içinde değil onu aynı zamanda sosyal bir çevre içinde görmeğe

gayret ettim. Zira hürriyet, bir hak olmakla beraber politika ile bunların sahibi ve güdücüsü olan insan, daha çeşitli sosyal ilimlerin mevzuudur. Böylece belki gerçeğe daha çok yaklaştım. Memleketimizde üzerinde çok az durulan Politik Hürriyetler hakkında okuyucularıma yeni aydınlıklar getirebildimse kendimi bahtiyar sayacağım.

Dr. Osman NEBİOĞLU

GİRİŞ

Politika Anlamı

«Politika Bizim Kaderimizdir.»

Napoleon

POLİTİKA NEDİR ?

POLİTİK hürriyetleri tesbit edebilmek için politika hakkında bir fikir edinmemiz icap eder. Zira, politikanın ne olduğunu bilmeden politik hürriyetlerden bahsetmek veya politik hürriyetlerin mahiyetini tesbit etmeğe çalışmak, yahut da politik hürriyetler hakkında bir hüküm vermeğe kalkmak insanı ekseriya yanıltır.

Devlet içinde politik bir varlık olan ferдин hangi hareketlerinin, hangi haklarının, hangi hürriyetlerinin politik olduğunu tesbit etmek için önceden politikanın ne olduğunu bilmek şarttır: Politika nedir?

Bugün dilimizde yaşıyan «politik, politika, politikacı, polis» kelimesi bize her şeyden önce bundan 2500 yıl önceleri, eski Yunan devirlerini, Yunanlıların şehir devletlerini hatırlatır (Polis).

Bugün politika halk arasında gerçek mânasından uzaklaştırılarak beğenilmeyen bir ifade haline gelmiştir. «Politikacı bir adam» deyişi, «sözlerine güvenilmeyen, menfaatleri için gerçeği gizliyerek yüze gülen kimse»

anlamında kullanılmaktadır. Bu anlayış, halkta, politikanın suiistimal edildiği sanısının uyanışı neticesidir. Aynı kelimenin Amerika'da da bir tahkir ifadesi olarak kullanıldığı görülmüştür. Orta tabaka Amerika'lı da politikayı âdi ve nefret edilir bir tabiat olarak görür. Amerika'da bu kelime: «Seçim düzenbazlıkları, ahlâka ve âdetlere aykırı hareket, iki yüzlülük, pohpohculuk, kılı kırk yararlık, dürüst olmıyanı ve utanmazlığı usul yapıp umumî menfaatleri kendi lehinde kullanmak» olarak görülmektedir. Görülüyor ki Amerika'da da politikacılığa karşı itimatsızlık zihniyeti yaşamaktadır.

Halbuki eski Yunanda politikaya ve politikacılara karşı büyük değer verilirdi. Gerek Eflâtun'un, gerek Aristo'nun eserleri gözden geçirilirse Atina'lı vatandaşların politikayı, umumî hayatın en değerli ve şerefli faaliyeti saydıkları görülür.

SİYASET İLMİ = POLİTİKOLOJİ

Politikanın târifi, hududu, hangi sahalarla meşgul olduğu ve hangi ilim dallarına girdiği hususu üzerinde çok eskiden beri durulmaktadır. Bugün siyaset de artık bir ilim sayılmakta ve sosyal ilimlerin en kuvvetli dalı olarak gözden geçirilmektedir. Siyaset ilmi mânasına «Politikoloji» olarak adlandırılmaktadır. «Science Politique» tâbiri ilk olarak 1576 da Jean Bodin'in eserinde geçmektedir. Daha sonra Althusius, Grotius, Spinoza, Puffendorf, Locke, Rousseau, Kant, Fichte gibi filozoflar ideal devlet ve âdil hukuk mefhumlarını ve mahiyetini tesbite çalıştılar ve bunları gerek politik gerekse hukukî birer realite olarak gördüler. Gerçek olarak politika ilmi Dahlman ve Tocqueville'in eserleriyle yeni bir yol buldu. Devrimizde de Max Weber, Laski, Lippmann, Lasswell vesaire gibi birçok müellifler politika ilminin yollarını aydınlattılar. Birinci Dünya Harbinden önceki günlerde Amerika üniversitelerinde bir ilim olarak okunmağa başlandı ve bir çok «Political Science» enstitüleri ve cemiyetleri kuruldu. Bu ilim İngiltere, Fransa ve Almanya'da sür'atli bir gelişmeye uğradı.

Birçok mütefekkir, ilim, siyaset ve devlet adamları siyaset ilminin lehinde ve aleyhinde fikirler ortaya attılar. Bu ilme büyük değer verenler olduğu gibi, onunla alay edip onu küçültenler de oldu. Amerikan filozofu Emerson'un görüşüne göre siyaset ilmi «insanlık hizmetinde en büyük bilgi» dir. İngiliz dramatikçisi Shaw siyaset ilmini medeniyeti kurtaracak yegâne ilim olarak görür. İngiliz müellifi Oliver, politika «İnsan seçebilmede en asil harekettir.» der. Devletler Hukuku kurucusu Hugo Grotius, devleti bütün siyasî hayatın ana organizasyonu olarak mütalâa eder ve der ki «Devlet müşterek haklardan ve faidelerden istifade için hür insanların kurdukları en mükemmel müessesedir.»

Buna mukabil devleti bir şeytan işi olarak görenler, hemen hemen bütün dünyanın, fena idarelerin hâlâ devam edegelen bir kurbanı olduğunu söyleyenler vardır.

İngiliz tarihçisi Buckle ise: «Politika bir ilim olmaktan çok uzaktır ve bütün san'atların en geri kalmışdır.» der.

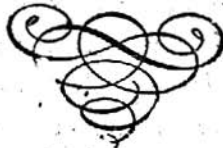
Bütün bu zid fikirleri bir yana bırakırsak siyaset ilmi ile en büyük mütefekkirlerin uğraştığını ve bu ilmin büyük, hayatî bir ehemmiyeti olduğunu görürüz. Bu ilim dalı çeşitli yerlerde «Siyasî ilim», «Politikoloji», «Devlet ilmi», «İlmi siyaset» yahut «Yurddaşlık ilmi» diye isimlendirilmiştir. Siyaset ilmi de bütün diğer sosyal ilimler gibi insanların çeşitli şekillerde ve yollarda beraber çalışmaları, hür yaşamaları, refah ve saadetlerini beraberce temin etmeleri imkânlarını araştıran ve bunları müşahede ve tesbit eden bir ilimdir. Ferdin devlet kurması ve toplum içinde hür ve mes'ut yaşaması ilmidir. H. Heller'e göre politika ilminin «Bugün en büyük vazifesi politik hâdise ve müesseseleri müşahede, izah ve tenkid etmektir.»

Politika mefhumu zamanla ve cemiyetlerin inkişafı ile gelişmiştir. Eski Yunan şehir devletlerinde şehir sevk ve idaresi mânasına geliyordu. Yine bu mânasını kaybetmeden, sahası bir şehrin dışına çıkarak şehirlerin, eyaletlerin ve nihayet bir defa fertler bakımından, ferdin devleti kurmak için giriştiği faaliyetlerle, onunla ilgilenmesi, gerek bu kuruluşları gerekse hükûmetin icraî faaliyetlerine iştiraki ve bunları kontrolü, diğer taraftan devletin ida-

resi ve güdümü mânasını aldı. Bu mefhum bugün devleti de aşarak devletler arasındaki münasebetlerdeki tutumu da kavramaktadır. Bu mânada, hukuk yoluyla kurulmuş birer âmme müessesesi olan şehirlerin idaresi ve güdümünden, diğer bakımdan devletlerarası politikadan bahsetmek mümkündür.

Politikanın diğer mânası umumî hizmetlerin ve menfaatlerin gerçekleşmesi için yapılan faaliyetleri ifade etmesidir. Bu faaliyetlerin icrası sırasındaki tutum, tarz, üslûp, politikanın dış görünüşüdür. Bu bakımdan dış politika, iç politika, kültür politikası, iktisat ve ticaret politikası, maliye politikası veya içtimaî politikadan bahsetmek mümkündür. Bunların içinde de daha teferruata gidilerek okul politikası, yol politikası, nüfus politikası vesaire şeklindeki politikalardan bahsedilir. Bütün bunlar hükûmetin uzuvlarının faaliyetleridir ve mes'ul bir Vekilin sevk ve idaresine verilmiş hizmetlerdir.

Politika ile uğraşanlar gerçekte insan faaliyetlerinin en asîllerinden birini yapıyorlar sayılır. Zira gerek devleti sevk ve idare edenlerin gerekse onları mürakabe ve tenkid edenlerin gayesi «İnsanlar en iyi şekilde nasıl sevk ve idare edilir?. Yahut idare yoluyla insanlar refah ve saadete nasıl yöneltilir?» suallerine cevaplar araştırmaktır. Bu gaye, iktidar hırsı dışında kaldıkça asîl bir gayedir.

Birinci Bölüm

Politik Hürriyet Mefhumu

«Köleliğin insan kalbine işlediğine inananlar yanılırlar; çünkü insanın en değerli kısmı daima serbesttir. Vücut bir efendinin hâkimiyeti altına girebilir; hattâ onun malı olabilir. Fakat dimağlar hürdür. O hiçbir kayıt ve şart tanımaz. İçine hapsedildiği duvarlar bile onu kapatamaz. Her an büyük işler görmek için dışarı fırlayıp ilâhî bir dost gibi sonsuzluğa uçabilir.»

Seneca

EFLATUN VE ROUSSEAU'NUN DÜŞÜNCELERİ

JERDİN politik hürriyeti Devleti hür iradesiyle kurmakla başlar. Kanun koyucuları, bunları murakabe edenleri, adalet müesseselerini kendisi kurar ve kendi kurduğu bu Devlet içinde de hür bir şekilde çalışma, yaşama ve saadete ulaşma imkânlarını arar. Fert, Devlet içinde politik hür bir varlıktır. Diğer bakımdan ferdin bu kuruluş içinde politik hürriyeti bir insanın; diğer bir insanın, bir topluluğun, bir zümrenin, bir grubun maddî ve mânevî, iktisadî ve siyasî köleliğinden kurtuluşudur. Onunla yanyana ve eşit hale gelişi ve bütün haklar, vazifeler ve mes'uliyetler karşısında bir kardeş oluşudur; bu kardeşlik bir hürler kardeşliğidir.

Bu fikri daha iyi kavramak için ilk çağ düşüncesinin en büyük mümessillerinden Eflâtun'un ortaya koyduğu ve bugünün düşüncelerine aykırı fikirlerini gözönüne alalım:

Eflâtun'a göre mes'ut bir cemiyette hürriyete lüzum yoktur. Fertler sadece iktisadî nizam içinde vazifeler ve mes'uliyetler yüklenmelidir. Bu vazifeler ve mes'uliyetler her vatandaşa yüksekte bir emirle verilir.

Eflâtun, insanları meslekî sınıflara ayırdı. Bir meslek sahibi sadece kendi işini düşünmeliydi. Eflâtun, ferdi umumun saadetine feda ediyordu; ona göre gaye umumun saadeti idi. Bu saadetin temini için idare edenler ferde cebir ve tazyik de kullanabilirlerdi. Görülüyor ki Eflâtun, devrinde mevcut olan devlet anlayışından ve kölelik fikirlerinden müteessir olmuştur.

Bugünkü hürriyet anlayışımızın özünü Rousseau'da buluruz. O insanı tabiatın hür havasına götürerek, cemiyette kaybettiği kendi benliğini buldurdu ve tabiatın içinde hürriyet ve kardeşlik havasını içirdi. Rousseau'ya göre cemiyet fert için muazzam eşitsizliklerle doludur. Hürriyet ve kardeşlik ideale ulaşmak için eski devirlere dönmek ve bunların köklerini araştırmak lâzımdır. En ilkel insan kabileleri tabiatın temiz havasını beraberce teneffüs ederek gıdalarını kardeşçe paylaşıyorlardı. Rousseau bu düşünceden hareket ederek insanları, cedlerinin kendilerine bıraktığı bu kaybolmuş mirası bulmağa çağırdı. Bu mirasa ulaşmak için insanların kardeşlik ve hürriyet ışığı etrafında birleşmeleri şarttı. Adalet ve menfaat birleşince insanlar daha hür ve daha mes'ut olacaklardı. Hürriyet, insanların kendi düşüncelerine göre hareket etme'leridir. Fertler, çoğunluğun arasında veya yanbaşında, umumî arzunun yarkıları içinde kendi seslerini bulmalıdırlar.

İNSANIN TAHLİLİ

İnsanı tahlil etmek suretiyle hürriyet mefhumuna ulaşmak ve nihayet politik hürriyeti kavramak kolay olacaktır. Çünkü hürriyet insanın ezeli ve ebedî bir ihtiyacıdır. İnsanı insan yapan da yine hürriyettir. İnsan ruh

ve bedenden ibaret, birbirinden mahiyet itibariyle ayrı bir ikilik içinde kurulmuştur. Ruh, yüksek gayelerin hasreti içindedir. Saadet ve emniyet hissi ruha ait olduğu kadar korkular ve felâketler karşısında duyulan ıstırap da ruha aittir. Ruhun en büyük gayesi saadettir. Saadet ancak bütün endişelerden ve korkulardan kurtularak emniyet, rahatlık ve huzur ile kaimdir. İşte hürriyetin kökü ruhun kurtuluşudur. Beden ise gıdasını topraktan alarak beslenir. Gıdasını temin için önce bir içgüdüye, sonra bir gayrete ve çalışmaya ve ihtiyaç duyduğu şeyi bulmaya, yapmaya veya istihsale muhtaçtır. Bedenin maddî ihtiyaçlarının temini bir çalışma gerektirdiğine göre bu çalışmanın da bir imkânı ve ölçüsü olacaktır. Eğer cemiyet çalışma imkânları sağlamıyorsa veya kurduğu nizam neticesinde aynı ölçüde çalışan insanlara aynı gıdayı temin edemiyorsa o takdirde cemiyet nizamı müsavatsızlıklar esasına göre kurulmuştur. Müsavatsızlıklar ise kölelikler doğurur.

Ruhun gayelerine ulaşmasının, bedenin ihtiyaçlarını temin etmesinin ana şartı hürriyettir. Hürriyet insanlar arasındaki eşitliğin bir sembolüdür.

RUH HÜRLÜĞÜ

Hürriyetin kökleri insanın ruhunda biter; ruhunda hürlük duygusu olmıyan insan hür değildir. Ruh hürlüğü her türlü kıskançlık, nefret ve kinlerden temizlenmekle başlar; ruh hürlüğü komşularına ve diğer vatandaşlara karşı muhabbet duymakla, insanları sevmekle ve saymakla başlar; ruh hürlüğü her türlü bilgisizlikten, tembellikten kurtulmakla başlar. Ruh hürlüğü, iç fırtınalardan ve ıstıraplardan arınmakla, kalbin sükûna kavuşması, düşüncenin aydınlığı ile başlar. Ruh hürlüğü insanın içinde ufukların ötelere kadar geniş, aydınlık, saf, temiz, sâkin, verimli ve renkli bir ülkedir. İçlerinde bu ülkeleri yaratanlar hürdürler.

POLİTİK HÜRRIYETLERİN DEĞERİ

Düşünce hürriyeti, vicdan hürriyeti, söz hürriyeti, basın hürriyeti gibi hürriyetler insanın politik hürriyetlerini

müdafa eden silâhlar olduğu gibi, politik hürriyetleri de insanın bütün diğer hürriyetlerinin, koruyucusu ve garantisidir.

İnsan bir toplum içinde yaşadıkça siyasî bir varlıktır. Bu siyasî varlık politik hürriyetlere sahip olmadıkça bir köle olacaktır. Ferdin kölelik veya hürlük derecesini tâyin eden şey, sahip olduğu politik hürriyetlerin hududu ve ölçüsüdür. Görülüyor ki politik hürriyetlerin değeri diğer hürriyetlerden üstündür. Zira ferdin politik hürriyetleri mevcut olmadıkça diğer hürriyetlerinin değeri sıfıra inecektir. İnsanı hür yapan, insanı devlet idaresine iştirâk ettiren politik hürriyetleridir.

Gözlerimizi insandan cemiyete çevirdiğimiz zaman, cemiyetin yapısının hürriyetin gerçekleşmesinde büyük rolü olduğunu görürüz. Mes'ut cemiyetler ancak hür insan topluluklarından kurulmakla olur; demek istiyoruz ki insan ancak hür insanlar arasında yaşadıkça hür olabilir; yâni insanı köle yapan efendi, kölesinden daha alçaklaşır.

POLİTİK HÜRRIYETLER

Sosyal ve politik hâdiseler çok çeşitli, karışık ve muğlâk görünüşlerle karşımıza çıkar. Fertlerin politik hürriyetlerinin ortaya çıkışları ve olduğu sahalarda da çok çeşitlidir. Zira bu hürriyetler bir çok unsurları ve cepheleri olan mürekkep hürriyetlerdir. Bir bakıma bu hürriyetler şu sahalara yönelir:

1 — Ferdin büyük insanlık topluluğu içinde, onun bir üyesi olarak malik olduğu hürriyetlerdir. Bunlar mukaddes insanlık haklarıdır. Fert, politik bir varlık olarak devlet içinde onu teşkil eden bir cevherdir.

2 — Bu cevherin devleti ve meclisi kuruşu ve hükûmeti teşkili yoluyla onu sevk ve idaresi faaliyetleri.

3 — Bu cevherin devlet kuruluşu ve işleyişini kontrol ve murakabesi.

4 — Devletin bütün hizmet, faaliyet ve imkânlarından müsavî istifade.

Bütün haklar ve hürriyetler ferdin politik varlığından doğmaktadır. Denebilir ki ferdin sahip olduğu bütün hürriyetler de politik hürriyetlerinin neticesidir. Yahut başka bir ifade ile denebilir ki ferdin bütün hürriyetleri az çok politik karakteri haizdir.

Vicdan, yazma, konuşma, haberleşme, eğitim, gidip gelme, mahremiyet, mülk hürriyetleri, ekonomik hürriyetler belli bir politik rejimin içinde değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Yazma, konuşma, haberleşme veya yayın ve basın gibi hürriyetler esasen fertlerin politik düşüncelerinin tezahürleri, veya hükûmeti murakabesi yahut da hak ve hürriyetlerinin müdafaası için imkânlardır.

FERDİN EN BÜYÜK VAZİFE VE MES'ULİYETİ

Diğer bakımdan fertlerin hak ve hürriyetleri, vazife ve mes'uliyetleri ile düzenli bir hale girer. Bu hak ve vazifeler aktif ve pasif olarak iki yönlüdür. Fertlerin bir kısım politik hürriyetleri aktif mes'uliteylerinin başında gelir ve bu da seçime iştirak ile başlar. Seçme ve seçilme hakkı yanında seçme mes'uliyeti devletin bütün hayatı için en mühim meseledir. Fert rey hakkını kullanarak en büyük mes'uliyeti duyarak ve bu meselenin ehemmiyetini kavrayarak bilgi ile ve sağduyu ile hareket etmek zarurettir. Zira bu rey kendisi gibi düşünen ve hareket eden komşuların reyleri, hemşehrilerin reyleri ve bütün vatandaşların reyleri ile birleşerek devlet idaresine istikamet veren meclisi ve onun kararlarını güden hükûmeti kuracaktır.

Bu sırada ferdin düşüneceği nokta: «Devleti en iyi kimler idare edebilecektir? Milleti refaha ve saadete en iyi kimler ulaştıracaktır.» sualine cevap vermeğe çalışmaktır. İşte burada vatandaşın, memleketin bütün meselelerini kavramış olması, millî dâvaları öğrenmiş, evinin, mahallesinin, şehrinin ve bütün memleketin sosyal ve iktisadî meselelerini bilmiş olması kendisinin en mühim va-

zifesidir. Rey ferdin en büyük imtiyazı ve en büyük mesuliyetidir.

Ferdin rey verirken bilgisini ve memleket meselelerinde aydınlığını arttıran ve bu reye istikamet veren bazı vasıtalar vardır ki bunlar, partiler, basın ve yayındır. Gazete, mecmua, radyo, televizyon ve sinemalarla halka haberler yayılarak memleket meseleleri ve haberleri, dış olaylar ve meseleler hakkında bilgiler verilir. Yayın umumî faaliyetlerde, hükûmetin çalışmalarında, devlet idaresinde, gözcülük yapar. Tenkitlerle ve fikirler ileri sürerek uyanıklık ve aydınlık yaratır. Bütün bu çalışmalar sırasında umumî efkâra istikamet vererek onu aksettirir.

İSTİKRAR

Devletin de biricik hikmeti emniyet, istikrar, güven teminidir. Ferdin kendisini ve her türlü iktisadî, sosyal ve kültürel faaliyetlerini geliştirmek ve bunun için lüzumlu tedbirleri almaktır.

Bu bir istikrar ve düzenlilik hürriyeti doğurur. Bu hürriyeti kaybeden insan düzensizliğin, emniyetsizliğin kölesi olmaktan kurtulamaz. Âciz bir duruma düşer. İrade hürriyetini kaybeder. Hiçbir anlaşma veya çalışma hususunda kat'î karar veremez. Hep, yarının kendisine nasıl yeni bir karar getireceğini bilemeden yaşar. Böylece tamamiyle hürriyetini kaybetmiş bir varlık haline gelir.

İstikrar Hürriyeti iktisadî nizamlarda devamlı bir istikrarı ifade eder. Fertler müesseselerini, çalışmalarını, istikbale müteveccih plânlarını ve faaliyetlerini nuayyen bir iktisadî düzen içinde kurarlar ve yarına bu düzene göre hazırlanır, anlaşmalar yaparlar. Ticaret, para ve piyasa istikrar kazanmış bir iktisadî nizam içinde normal gelişmeye kavuşur. İktisadî ve ticarî kaide ve nizamların sık sık ve devamlı değişmesi fertleri endişelere sevkeder. Onlarda günlük kazanma ve fırsat arama temayülleri yaratır. Bu nizamların büyük değişmeleri de fertler arasında büyük adaletsizlikler doğuran neticelere götürür. Her nizam değişmesinde bir kısım kimseler kendiliğinden ve

bu değişme sebebiyle büyük menfaatler temin ettikleri halde bir kısmı da büyük zararlara uğrarlar. Bu ise iktisadî adaleti kökünden sarsar.

Bu durum o kadar büyük ve tahripkâr neticeler doğurur ki bu yüzden zarara uğrayanlar kendi suçları olmayan bu zararlarından dolayı kimseye başvuramamakta ve hiçbir yerden zararlarının giderilmesini isteyememektedirler.

Fertlerin hükümetlerinden güttükleri politikada iktisadî bir emniyet ve istikrar istemeleri ana haklarından biridir. Zira devtel müstakar bir hayatın temini ile, yarından emniyet için kurulmuştur ve hükümete bu maksatla rey verilmiştir. İnsanın insan olması, bu insanlığını koruması, kurduğu müesseselerin devamı, çalışmalarının neticelerini elde etmesi, refah istemesi hep buna bağlıdır.

ŞİKAYET HÜRRIYETİ

Fert, diğer fertler, âmme hizmetlerini ifa edenler, devlet adamları veya kanun koyucularına karşı kendi haklarının veya hürriyetlerinin zedelendiğini gördüğü veya sandığı zaman bundan şikâyet etmek ister. Haksızlığın giderilmesine, huzursuzluğun kaldırılmasına çalışır. Bunun için ferdin şikâyet hürriyeti, insanlık haklarının en lüzumlularından biridir. Aksi takdirde hiçbir hakkının veya hürriyetinin teminatı bulunamaz. Fert haklarının ve hürriyetlerinin zedelenmesi karşısında mahkemelere gitmekte, idarî makamlara müracaat etmekte, meclise şikâyette hattâ vicdanı ile ve Allahla karşı karşıya kalıp dertlerini söylemekte hürdür.

MEMUR DEVLETİ ve HÜRRIYETLER

Bir memur devleti içinde fert haklarının ve bu arada politik haklarının daima zedelendiği görülür. Memur devleti devlet kuruluşunun eski sakim geleneklerinin istibdat devirlerinin, hükümdarlık zamanlarının zihniyet kalıntılarıdır. Ferd memur karşısında hak sahibi olusunu, politik şahsiyetini her zaman göremez. O köle durumundadır. O «Bugün git, yarın gel» kölesidir. Görülüyor ki politik hürriyetler bir «Egemenlik Hürriyeti» dir.

Fert emniyet içinde yaşamak ister. Hükûmet veya topluluğun veya diğer fertlerin kendi can ve mal haklarına karşı saygısını ister. Bir memlekette ferdin hayatı emniyet içinde değilse haksız yere karakollara götürülür, kanunsuz ve bir mahkeme hükmü olmadan hürriyeti elinden alınırsa bu fert yine köledir. O daimî bir korkunun kölesidir. Emniyet içinde değildir. O halde politik hürriyetler bir «Emniyet hürriyeti» dir.

Fertler okumak, yetişmek, ilerlemek isterler. Eğer bir memlekette maarif hizmetlerinin kapıları bütün vatandaşlar için müsavî açıklıkta değilse burada yine vatandaşlar arasında kültür âdil olarak dağıtılmıyor demektir. Herkes kendi kabiliyetlerine göre kendi mesleğini tayinde hürdür. Bilhassa üniversitelerin kapıları bir takım sun'î barajlarla kapatılırsa burada yine bir, «meslek seçme köleliği» görülür. Kendisine eczacılık veya doktorluk mesleğini seçmek isteyen bir fert bu sun'î barajlar yüzünden bu meslekleri öğreneceği yerde «İngiliz Filolojisi» veya «Antropoloji» öğrenmek mecburiyetinde kalır. Bu da bir ferdin hayatı boyunca bir gayesinin tahakkukuna engel olur. Böylece fert hayatı boyunca bir meslek köleliğine mahkûm edilmiştir. O halde politik hürriyetler bir «Meslek seçme hürriyeti» ve «Eğitim Hürriyeti» dir.

Hükûmetin vatandaşlara sunduğu imkânların tevzii bazı şartlara ve kararlara bağlanır. Bundan bir kısım vatandaşlar istifade eder, bir kısım vatandaşlar istifade edemezlerse bu istifade edemeyen fertler köledir. Bu ekseriya iktisadî ve sosyal hayatta mal tevzii, döviz tahsisi vesaire şeklinde tezahür eder. Tahsisler ve tevziler karşısında bütün vatandaşların hakkı birdir ve aynıdır. Bunları bazı düşüncelerle tahdit etmek demokrasinin ruhuna aykırıdır. Aksi takdirde imtiyazlı sınıflar türeyecektir. O takdirde politik hürriyetler «tevziden istifade hürriyeti» demektir.

Devlet idaresinde muhtelif zaruretlerle öyle hâdiselerle karşılaşıldı ki fertlerin her sahadaki çeşitli faaliyetleri ortaya konan sebeplerle zedelendi. Netice yine şu fikre geliyor: Fert hür bir şekilde çalışmak, hür yaşamak ve hür bir saadete uğramak istiyor.

Görülüyor ki hür hürriyetin bir politik cephesi vardır. Zira o memleketin politik nizamı hürriyetlere muayyen

istikametler verir veya en basit hürriyetleri ortadan kaldırır.

POLİTİK HÜRRIYETLERİN SINIFLANDIRILMASI VE HUDUDU

Politik hürriyetlerin sınırları var mıdır? Yoksa ferdin politik hürriyetleri sonsuz ve sınırsız mıdır? Bu bakımdan politik hürriyetler ikiye ayrılır:

Bunlar hudutsuz politik hürriyetler ve hudutlu politik hürriyetlerdir. Diğer bakımdan insanlık haklarının ve yurddaşlık haklarının doğurduğu politik hürriyetler vardır.

Politik bir varlık olarak insanlık hürriyeti ve insanlık şerefi hudutsuzdur. Esasen devlete ferdin insanlık haklarının korunması devletin ana, pozitif vazifelerindedir. Türk anayasası «her Türk hür doğar vce hür yaşar» demektedir. Hür doğmak ve hür yaşamak hürriyetleri aslâ hudutlandırılmaz. Fertlerin politik varlık olarak kanun karşısında eşit omaları hudutsuz insanlık haklarındandır. Türk anayasası diyor ki: «Türkler kanun karşısında eşittirler. Her türlü grup, sınıf, aile, kişi ayrılıkları kaldırılmıştır.» İman ve vicdan hürriyeti aslâ hudutlandırılmaz. Türk anayasası bu hürriyeti şöyle ifade eder: «Hiç kimse felsefe inanından, din ve mezhebinden dolayı kınanamaz.»

Politik hürriyetler, ferdin devlet ve hükümet karşısında keyfinin istediği şekilde hareket etmesi demek değildir. Aksi halde bir anarşi olurdu. Ferdin politik hürriyetlerinin hududunu ilk tayin eden, ferdin insanlık ve vatandaşlık hakları ve mes'uliyetleridir. Bu haklar kanunlarla, anayasalarla ve Birleşmiş Milletler andlaşmalarıyla tayin edilmiştir. Bu hususta Türk anayasası der ki: «Hürriyet başkasına zarar vermiyecek her şeyi yapabilmektir.»

Gerçekte hürriyet, ferdin istediği gibi hareket etmesi demektir; fakat bu hürriyet ferdin kendi duvarları içinde kendi toprağında ve bahçesinde harekettir. Bu topraklar diğer fertlerin hürriyetlerinin duvarlarıyla sınırlıdır. Türk anayasası bu hususta der ki: «Hürriyetin herkes için sınırı, başkalarının hürriyeti sınırıdır.» Ferdin hür olması, ferdin diğer insanlarla nasıl yaşayacağını ve onların haklarına nasıl hürmet edeceğini bilmesine bağlıdır.

Aksi takdirde ferdin kendi hürriyeti diğer fertlerin aşırı ve taşkın hareketleriyle zedelenecektir.

Ferdin politik hürriyetlerinin hududunu devlet ve hükûmete ait faaliyetlerle bir âhenkleşme ve muvazene kurma tâyin eder.

Ferdin politik hürriyetleri ile devlet idaresini omuzlarına yüklenen iktidarın güttüğü politikanın muvazenesi devrimizin en mühim meselesi olmuştur. Politik hürriyetlerle iktidar politikasının devamlı çatıştığı görülmüştür. Anayasanın çizdiği ve kavradığı politik haklar hürriyetlerle iktidarın çatışmadığı zaman «idare edenler ve edilenler» arasında bir muvazene var, demektir. Aksi takdirde bir tarafta kölelik, diğer tarafta bir diktatörlük kurulmuş olur. Demokrasi bu muvazenenin bir teminatıdır. Demokraside asıl gaye halk olduğuna göre, onun saadeti ve refahı ancak bütün hürriyetlerinin tehditten ve tazyikten kade olduğu zaman temin edilebilir. İstibdat veya diktatorya idaresinde ise gaye halkın saadeti değil, iktidarın kudretinin tatbik ve devamıdır.

Fert demokrasi içinde en geniş politik hürriyetlere maliktir. Çünkü demokraside hareket noktası ferdin hürriyeti ve gaye yine ferdin hürriyetidir. Bu hürriyetler daha ziyade politik hürriyetlerdir ki, bunlar mevcut olmadıkça bir demokrasiden bahsetmeğe imkân yoktur. Bu bakımdan meselâ demir perde arkası memleketlerde «demokrat hükûmetlerden» bahsedilmesine rağmen gerçek bir demokrasiden bahsetmeğe imkân yoktur.

İnsanın hakikî değeri politik hürriyetlerle beraber ölçülebilir. Gelişmiş bir demokratik idarede politik hürriyetler umumî menfaatleri ve devlet idaresini zedeledikçe fert en geniş şekilde politik hürriyetlere sahiptir.

Görülüyor ki hükûmeti halkın kendisi kurmuştur. Bu hükûmet halkın hükûmetidir ve gayesi de halk için çalışmaktır. Halk kendi işini kendi görüyor: hükûmetini kendisi kuruyor. Onu kendi refah ve saadetini temin etmesi için kuruyor ve onu devamlı bir kontrol ve murakabe altında bulunduruyor.

Bu ifadelerde üç unsur vardır: Halkın hükûmeti kuruşu. Hükûmetin halkın saadetini temin etmesi. Halkın kendi hükûmetini kontrol ve murakabe edişi. Ferdin politik hürriyetlerinin kökleri de bunlardan gelmektedir.

GAYE FERDDİR

Politik hürriyetlerden gaye ferttir. Devletin, ferdin refah ve saadeti için kurulmuş olmasıdır. Ferdin devlet içinde benliğini her zaman hissedişidir. Kanunlar onun refah ve saadeti için konulur; hükümet onun refah ve saadetini temin için çalışır. Memurlar ferdin bu refah ve saadetini temin için uğraşırlar, velhasıl fert toplumun içinde, kendisini politik bir varlık ve şahsiyet olarak duyar. Ferdin menfaati ile âmme menfaati tezat teşkil ettiği zaman âmme menfaati galip gelirken yine arkada ferdin hakları ve hürriyetleri yerine getirilir. Fert o halde de bir saygı ile karşılaşır. Netice itibariyle âmme menfaatlerinin arkasında da yine fert gizlidir. Âmme menfaatlerinin nihaî gayesi de yine ferdin şerefi, saadeti ve refahıdır: Çünkü toplum insanlardan kurulmuştur. Her şeyin gayesi ve sonu insandır.

POLİTİK HÜRRIYETLERİN ANA ŞARTI:
KARDEŞLİK DÜŞÜNCESİ

İnsan büyük insanlık kitlesinin bir üyesidir. Politik hürriyetler ferdin insanlık kitlesi içinde bir insan oluşunu ve bu bakımdan da bir takım haklara, hürriyetlere, vazifelere ve mes'uliyetlere malik bulunuşunu da ifade eder. Ana kaynak büyük insanlıktır. Diğer düşünceler sun'î ve geçicidir. İnsanların ruhlarında ideal bir dünya hasreti asırlardanberi yaşamaktadır. Bu ideal dünyayı mukaddes kitaplar «Cennet» olarak ifade etmişlerdir. Bu ideal dünyada kardeşlik ruhu hâkimdir. Kardeşlik insanların birbirleriyle kan ve can yakınlığı, ruh bağılılığı, muhabbet, eşitlik, yardım zihniyeti ve dünya nimetlerinin sofrasından müsavî istifadedir.

Komünistler bu ideali ele alarak dejenere ettiler ve ferdi büsbütün köle şekline soktular; komünistlik bu ideal dünyaya gidişi güçleştirmekte ve insanları daha korkunç bir köleliğe sürüklemektedir.

İnsanların ruhlarında yaşayan ideal dünya hasreti asırlardanberi ölmemiştir ve ölmeyecektir. Her geçen gün bu büyük hasrete doğru bir adım atılmakta ve büyük aydınlığa yaklaşılmaktadır.

İkinci Bölüm

Politik Hürriyetlerin Var Olma ve Yaşama Şartları

«Bütün münakaşaları kesmek için «Devlet nedir?» sualine değil «Devlet nasıl olmalıdır?» meselesine cevap vermeliyiz. Belki de «İdeal Devlet» in ne olduğu hususunda birleşemeyeceğiz. Ona rağmen bunun mahiyet ve karakterini tespit edebiliriz.

Bütün totaliterciler milleti müşterek bir duygu ve müşterek bir ideal etrafına çekerek topladılar. Totaliterciler çok parti sistemleriyle savaştılar; ve milleti parçalamakla itham ettiler. Bu yüzden de hür düşünce ve hür matbuatla mücadele ettiler.

Milyonlarca insan kardeşlik vaadleriyle aldatıldı; ayrılıklar medeniyetimiz'in en mühim meselesi oldu. Sosyolojiciler, bugünkü büyük şehirlerde yaşayan insanların köylerde tek başına yaşayan insanlardan daha büyük bir yalnızlık içine düştüğüne işaret ediyorlar.

Ithiel de Sola Pool

J İKRÂ ve mânevî ideler de canlı organizmalara benzerler. Nasıl, canlıların yaşayabilmeleri için müsaid tabii bir muhite, havaya, suya, gıdaya ve harekete ihtiyaçları varsa idelerin de Devletin kuruluş tarzı, sosyal ve ihtisadî nizam ile cemiyetin ve ferdin mânevî yapısı gibi yaşama şartları vardır.

En büyük idelerden biri olan hürriyetin de var olması ve yaşayabilmesi için, devletin kuruluşunun ve işleyişinin, sosyal ve ihtisadî nizamın ve nihayet bunların güdücüsü ve

taşıyıcısı olan fertlerin mânevî yapılarının buna müsaid olması şarttır.

DEVLET NİZAMI

Devlet nizamı bir idarî kuruluş şeklidir; bu şekli tâyin eden Anayasadır. Politik hürriyetlerin birinci varolma şartı devlet idaresinin, halkın hâkimiyeti temeline kurulması esasıdır. Halkın hâkimiyeti de demokrasidir.

Fransız Revolüsyonunun parolası «Hürriyet, eşitlik ve kardeşlik!» idi. Bu parola istibdada, mutlakiyete ve idarî faaliyetlerde halka karşı yapılan tazyike, fertler arasında yaratılan eşitsizliklere ve haksızlıklara karşı bir isyandı. Lincoln de demokrasiyi: «Halkın, halk için, halk tarafından idaresi» olarak tarif etti. Demokrasinin en mühim temeli «Hürriyet ve eşitlik» tir.

Yeni devir sosyoloji âlimi Otto Stammer de demokrasiyi «Ferdin, politik hâkimiyeti temsil edenlere, bilhassa devlete karşı hürriyeti, düşünme ve politik irade izharı hürriyeti, politik haklarda eşitlik, halka ait kararlara iştirâk hakkı, umumî menfaatlerden bütün sosyal sınıfların istifade imkânını sağlayan bir idare» olarak görüyor.

Demokraside ferdin iradesi ve hürriyeti ile devlet karşılıklı bir muvazene halindedir. Diğer bir ifade ile idare edenler kuvvetlerini halktan alıyorlar ve bundan dolayı da mes'uliyetleri yine halka karşıdır. İdare edenlerin kontrolü da yine halk tarafından yapılmaktadır. Bugünkü demokrasiler temsil esasına dayanırlar. İdare her yerde yurddaşı temsil etmektedir.

Bir memlekette demokrasiden bahsedebilmek için, demokrasinin ana şartlarının gerçekleşmesi lâzımdır. Bu ana şartların başında insanlık haklarına ve hürriyetlerine saygı, hukuk devleti olmak, bütün fertlere ve müesseselere eşit ve hür yaşama, çalışma ve umumî menfaatlerden istifadeyi sağlamak, muhalefet veya tarafsızlık hürriyeti, idarenin politik mes'uliyeti ve halk tarafından kontrolü gelir. Burada ferd bir vasıta veya mal değil bir gayedir. Ferdin düşünce hürriyeti, söz hürriyeti, politik hürriyeti, teşebbüs hürriyeti ve eşitliği böyle bir demokrasi içinde yaşayabilir. Mutlak idarelerde halk ve neticede ferd, hükümde-

rın veya prensin, diktatörlüklerde bir ferдин veya muayyen bir zümrenin kölesidir. Ferdin insanlık hakları ve nihayet politik hürriyetleri yoktur.

Demir perde gerisi sözüm ona demokrasilerinde ise ferd bir gaye değil bir vasıtaadır. Oralarda ferd partilerin kölesidir; teşebbüs hürriyeti yoktur; bütün çalışma ve istihsal sahaları tekelci bir idare altındadır. Fert politikanın da kölesidir. Hiçbir politik hürriyeti yoktur; devlet idaresini halk kontrol edemez.

Görülüyor ki politik hürriyetlerin birinci varolma ve yaşama şartı demokratik bir kuruluştur.

DEMOKRASİLERİ BİR ZİHNİYET, BİR DÜNYA GÖRÜŞÜ
YARATIR: FERDİN İNSANLIK HAKLARINA SAYGI.

Politik hürriyetler yaşamalarına müsait bir dünya içinde mevcut olabilir. Bu şart bir dünya görüşüdür, bir kavrayış ve zihniyettir. Bu zihniyet ferde karşı olan saygı ile değerlendirilir. Bu dünyanın havası hürriyet, adalet, hürmet ve eşitlik mefhumlarıyla doludur. Demokrasi her şeyden önce bir zihniyet, bir anlayış ve kavrayış işidir. İnsan, bizzatîhî insan olarak, herbirinde mevcut, birbirine eşit, kendisinden vazgeçilmez, alınmaz ve imtiyazlarla çoğaltılmaz veya cezalarla azaltılmaz mukaddes bazı haklara sahiptir. Bunlar insanlık haklarıdır; insanlık haklarını bina eden yapının temel taşları hürriyet haklarıdır; hürriyet haklarının en mühimmi de politik hürriyetlerdir. Bütün toplumda ve idare edenlerde bu zihniyet mevcut olmadıkça politik hürriyetlerin yaşayabileceği bir demokrasi ve ferdlerin Devlet idaresine iştiraki imkânı tamamiyle ortadan kalkar. Ferd, uzak ve yakın Devlet idaresine iştirak etme imkânı bulamadıkça da politik hürriyetlerden bahsetmeğe imkân bulunmaz. Tarihte de bir zümre geniş kitleleri kandırarak dilediğini yaptırabilmiştir. Bunun en bariz misalini Almanya'da Hitler devrinde gördük. Hitler dünyanın aydın halkından birini kandırarak insanlık tarihinin en hayret edilecek çılgınlıklarını yapmıştır.

Demokrasi, saygılar rejimidir. Çoğunluğa saygı, azınlığa saygı ve ferde saygı rejimidir. Bu anlayışın içinde ferдин, yurttaşların ve Devlet idaresinin bütün hakları, vazifeleri ve mes'uliyetleri karşılıklı bir düzen ve muvazene

içinde bulunmalıdır. Bu düzen ve muvazene idare şeklini ortaya çıkarır. Demokraside, bu muvazenenin en âdil bir yolda tezahür ettiği görülür.

Diğer bir ifade ile diyebiliriz ki, demokrasi öyle bir idealdir ki bir memlekette kadın, erkek bütün fertler, bütün sosyal ve siyasî topluluklar, azınlık, çoğunluk ve nihayet bunları temsil ve idare edenler bu ideali imanla kavramış, buna bağlanmış bulunmalı, hareket ve gayelerinde bu ideali gütmelidirler. O cemiyette bütün kanunlar ve müesseseler bu temele göre kurulmalı, bütün nizamlar bu zihniyete yöncitilmeli, bütün faaliyetler bu esastan hareket etmelidir.

Politik hürriyetlerin güneşi, havası ve zemini fertlerde ve toplumda demokrasi ideali zihniyetinin üzerine kurulmuştur. Bu zihniyet mevcut olmadıkça politik hürriyetler yer yer zedelenir ve gülünç bir hale sokulur. İdare edenler fertleri, çoğunluk azınlığı, tazyik altında bulundurur veya azınlık ya pek pasif bir mukavemetle, ya aktif bir mücadele ile veya da hicve yönelerek politik hürriyetleri ve onun temeli demokrasiyi gerçek şeklinden başka bir kalıba yontmağa başlarlar.

Hürriyetler demokratik bir rejimde güneş, hava ve su gibidir; onlar hiçbir gayret sarfedilmeden mevcuttur. Onlar demokrasinin iktisadî olmıyan, yâni üretilmelerine lüzum bulunmıyan mallarıdır. Politik hürriyetler de bunların başında gelir. Bu hürriyetleri bulmak veya elde etmek için para veya emek sarfetmeğe lüzum yoktur. Bunlar sadece hava gibi teneffüs edilir ve bütün hürriyet meyvaları bu havada oluşurlar.

Hürriyetler bir demokrasi içinde mücadelesiz mevcuttur; fertler veya topluluklar hürriyetleri elde etmek için savaş halinde iseler demokrasi henüz kurulmamış demektir.

«BENİM GİBİ DÜŞÜNECEKSİN!»

Diktatörlerin parolası budur: «Benim gibi düşüneceksin!» İşte ferdin politik hürriyetini ortadan kaldıran ve onu köle durumuna sokan zihniyet budur. İnsanların hür

düşüncelerini zincirleyen bu zihniyet mânevî köleliğin başlangıcıdır. Medeniyet ve felsefe düşünce hürriyetiyle doğdu. İnsanlık düşünce hürriyetiyle ilerliyor. Düşünce hürriyeti insanın en mukaddes hakkıdır; nüfuz ve tesir edilmez bir kalesidir. Bu kale asla cebir ve tazyikle fethedilememiştir ve edilemez.

Halbuki düşünceler düşüncelerle beslenir. Aydınlik aydınlığa yeni nurlar katar; bundan daha büyük aydınlıklar doğar. İnsanlığın en büyük nimeti, en büyük mucizesi düşüncelerin bolluğu ve velûtlüğüdür. Gelişme, ilerleme ancak bu yoldan olur. Yoksa tek düşünce kısırır. Dünyadaki bütün insanların aynı düşündüğü gün insanlık kısırlaşmıştır ve artık enteresan olmaktan da çıkmıştır; bu bir ölümdür. Zulüm yoluyla düşünce hürriyetine tesir etmeğe kalkmanın imkânsızlığı görüldü. Konuşma hürriyeti, yazma hürriyeti düşünme hürriyetini tamamlayan hürriyetlerdir.

SOSYAL VE İKTİSADİ NİZAM

Modern demokrasilerde ferdin politik varlığı sadece Anayasal bir hukuk yapısı içinde değil, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatı içinde ele alınmaktadır.

Bazı demokrasiler sosyal, iktisadî ve kültürel hayatı politik bir güdüm içine soktular; bu halde de insanlık hakları zedelendi ve politik hürriyetler zayıfladı.

Ferdlerin varlıklarının ve çalışmalarının birbirleriyle münasebetleri ve bağları ile yine ferdlerin toplumla ve devletle olan münasebet ve bağları birbiriyle alâkalıdır.

Bir millet bir yapı içindedir; bu yapıyı sosyal kuruluş ve düzen teşkil eder. Sosyal nizamın âdilliği ve sağlamlığı fertlerin politik hürriyetlerinin serbest bir şekilde yaşayabileceği muhiti temin eder. Sosyal nizam bir milletin bütün çalışma, gelişme ve refah içinde yaşama imkânlarının bütün ailelere âdil bir şekilde tevziidir. Ferdin çalışmalarında elde edeceği gelirin emniyet ve adalet üzere olmasını istemesi hakkıdır. Fert yarınından emin olarak yaşamalıdır.

Fert bütün sosyal ve iktisadî endişelerden ve korkulardan uzak bulunmalıdır.

İnsanlar için en büyük korku fakirlik ve bunun neticesi doğacak olan sefalettir. Tembel fakir olmağa müstahaktır; fakat çalışkanların korkuları çalışmalarının meyvalarını eşit olarak elde edememek, emniyetsizlik ve iktisadî sıkıntılar karşısında fakirliğe düşmektir. Bugünkü günde tembellelere hayat hakkı yoktur. Tembellik milletin sırtına yüklenmiş ve onu kamburlaştırmış zararlı yüklerdir. Fakirler sadece maddî zenginlikten mahrum kimseler değildirler; Kabiliyetleri dumura uğramıştır. Fakirler ruhlarını da kaybetmiş kimselerdir. Onların maddî zaruretler dolayısıyla kalblerinde kinler, nefretler ve kıskançlıklar toplanmıştır. Kin, nefret ve kıskançlık demokrasinin en büyük düşmanlarıdır. Fakirler önce iç hürriyetlerine malik değildirler.

Görülüyor ki modern demokrasiler bir taraftan fertlere bütün hürriyetlerine ulaşmak için çalışkanlığı emrediyor; insan kıymetini emrediyor, kardeşliği emrediyor. Bir taraftan da sağlam bir sosyal ve iktisadî nizam istiyor. Hükûmete, halkın haklarına saygıyı emrettiği gibi bütün fertlerin kabiliyetlerini geliştirme imkânları yaratmak, onları verimli kılmak, korkusuz ve endişesiz bir dünya kurmak, ve emniyet içinde yaşatmak vazifesi yüklemiştir. Bütün bu imkânlar, bütün fertler için eşit olarak tevzi edilecektir.

Fertlerin politik bir toplum içindeki haklarının, vazifelerinin ve mes'uliyetlerinin hududu bugün çok genişlemiş ve incelmıştır.

Üzerinde durulmağa değer bir mesele bir milleti teşkil eden fertlerin müşterek bir çok varlıkları, müşterek bağları, müşterek vazifeleri ve müşterek mes'uliyetleri oluşudur. Fertleri birbirleriyle alâkalandıran sebeplerden birisi de «Kader birliği» diye adlandıracağımız müşterek vasıflarıdır. Kader birliği bir milletin refahını, saadetini, selâmetini, rahat ve huzurunu, zenginliğini velhasıl bütün maddî ve mânevî oluşmasını ve gelişmesini sağlayan bir unsurdur. Bir millet kendi saadetini, kendi zenginlik ve refahını, nihayet kaderini kendisi yaratır.

Millî kaderin bir veçhesi de refah seviyesini yükseltmektir. Çünkü millî saadet sarayının temeli refah seviyesinin yüksek sütunları üzerine kurulur.

KÜLTÜRÜN, FERTLE CEMİYETİN MÂNEVÎ YAPISINDA Ve SOSYAL HÂDİSELERİN OLUŞMASINDAKİ ROLÜ

Bir hakkı kullananların veya o hakka saygı gösterenlerin, bu kullanım ve sayışlarına onların mânevî yapılarının büyük tesiri vardır. Bu mânevî yapının mimarı eğitim ve malzemesi kültürdür. Politik hürriyetler de bu hakların başında gelir.

Bilindiği gibi sosyoloji sadece sosyal oluşmalarla değil; aynı zamanda kültürü ve kültürle cemiyetin karşılıklı tesirlerini de inceler. Cemiyetin ve kültürün geniş mânada birbirleriyle çok sıkı ilgileri vardır. Kültür, eskiden insan ruhunun ve düşüncesinin san'at, din ve felsefe gibi yüksek mahsulleri topluluğu olarak anlaşılırdı. Fakat bugün kültürün mânası daha genişledi.

Modern Amerikan anlayışının tesiriyle kültür, insanın teknik sahadaki başarıları ile mânevî sahada yarattıkları toplumdur. İnsanın âlet, makine, silâh, yapı ve diğer keşif ve icatları, hareketleri, düşüncesi, imanı, hükümleri, kanunları ve teşkilâtı, san'at ve ilmi, felsefesi ve içtimaî nizamı mânasını ifade etmeğe başlamıştır. Demek ki, insanın yaşayışını kolaylaştırmak ve güzelleştirmek için yarattığı bütün maddî ve mânevî işler ve eserler kültür mefhumuna girmektedir.

O halde kültür cemiyete şekil verir ve onun iç ve dış oluş ve görünüşlerini tayin eder.

Bazan kültür ve medeniyet mefhumlarının aynı mânada kullanıldıkları da görülür; fakat medeniyetin çemberi, kültürünkünden daha geniştir; medeniyet daha geniş mânalar kavrar. Bir başka ifade ile kültür insanın mânevî yapısının iç ve dış görünüşüdür.

İnsanı diğer mahlûklardan ayıran da budur. İnsanın mânevî yapısı onun vicdanı, zekâsı, akli, ruhu, düşüncesi ki bunlar kendisini hareketlerinde, heyecanlarında, hislerinde, başka insanlarla münasebetlerinde, çalışmalarında güderler. İç güdülerini asilleştirir, onu bilgi ile, san'at ile, felsefe ile, ahlâkla yuğurarak yükseltirler. İnsanı cemiyet içinde politik bir varlık yapan da kültürüdür.

KÜLTÜR VE İHTİYAÇ

İnsanın kültür derecesi onun ihtiyaçlarının nisbet ve hudutlarını tayin eder. Başka bir ifade ile en kültürlü insan en yüksek ihtiyaçlar duyan insandır. Tabii aksi ifade de doğrudur; en az ihtiyaç duyan insan da hayvana müsavıdır. İnsanı harekete, çalışmağa, istihsale ve yaratıcılığa sevkeden duyduğu ihtiyaçlarıdır. Bir insana bilgi ve kültür aşılamanın bir gayesi de insanın içinde yeni yeni ihtiyaç duyguları yaratmaktır. Görülüyor ki kültür insanın sosyal değerini tayin eden, arttıran ve onu verimli kılan bir kudrettir.

Kültür, insanlığın yarattığı öyle bir devlettir ki onun ülkesinde insan insanlığını duyar, yaşar, yükseltir: onun güneşi felsefe, havası hürriyet, gıdası bilgi, mahsulleri de teknik icatlar ve istihsallerdir. İnsan ihtiyaçlarını buradan duyar ve tatmin eder. İnsanın hedefleri, gayeleri ve idealleri de burada doğar ve gelişir. İnsan, kültürü, hedefi ve gayesi içinde kendi varlığının sebep ve mânasını tayin eder. İnsan daima bir köprü kurma gayreti içindedir; bu köprü insanı içinde yaşadığı gerçek dünyası ile kafasında yaşayan ideal dünyası arasındadır. İnsan bu köprüden büyük uçurumları aşarak ideale doğru ilerliyor. Başka bir ifade ile diyelim ki kültür insanın hasret ve gayretini harekete getiren kuvvettir. Bu hasret insanın daha iyiye, daha güzele ve daha doğruya hasretidir. Bu hasret mes'ut bir hayata ve mes'ut bir insanlığa olan hasretidir. Daha iyi, güzel ve mes'ut yaşama hasreti.

İnsan bu hasretin heyecanı içinde gülüp eğlenir, şarkı söyler veya düşünür, yıldızları ve yıldızlar ötesini seyrederek. Yollar, evler, saraylar kurar, kuyular açar, dağlar devirir. Bir tezgâhın başında veya fabrikalarda, yahut tarlada çalışır. Böylece insan maddî ve mânevî bir faaliyet içindedir. Bu da insanın fertliğini ve şahsiyetini ortaya çıkarır. Ne yapıyorsa kendi ihtiyacını tatmin için yapıyor. Ne yaratıyorsa kendi iradesiyle yaratıyor. İşte burada fert ortaya çıkıyor.

FERT VE CEMİYET

Fertler damlaya damlaya göl olunca cemiyet ortaya çıkıyor. Cemiyetin bütün yapısını tayin eden bu fertlerdir.

Fertler arasındaki kültür bağları, kültür eşitliği veya farkları cemiyetin maddî, mânevî, sosyal, iktisadî ve politik yapısına tesir eden âmillerdir. Görülüyor ki kültür ferdin kendi şahsiyetini yarattığı gibi cemiyetin sosyal ve politik yapısına da şekil veren en büyük âmildir. Kültür ihtiyaçlar duyurmak ve onu harekete geçirmek suretiyle ferdin iktisadî sahada verimliliğini arttırır. Bir memleketin zenginliği düşünülürken sadece onun malik olduğu tabii kaynaklar hesaplanmaz. O memleketin insan unsuru birinci plândadır. Bu insan ne kadar kültürlü olursa verimliliği hem cins, hem de miktar bakımından değişik olmaktadır.

Ferdin kültürlülüğü iktisadî sahada nasıl verimliliğini, istihsal çokluğunu ve mal kalitesini temin ediyorsa aynı hal basında, idarede ve politik sahada da vakidir. Bu sahalardaki faaliyetler de mânevî mahsuller verir. Bu mahsullerin ve müesseselerin biricik gayesi insandır.

E Ğ İ T İ M

Politikamızın eğitim ve kültürle alâka ve münasebetleri memleketimiz için çok mühim bir mesele olduğundan biraz fazla deşeceğiz ve belki mevzuun dışına çıkmak zorunda kalacağız.

Bir hakkın kullanılması için o hak sahibinin kendi haklarının ne olduğunu bilmesi ve buna karşı içinde bir ihtiyaç, bir içgüdü duyması icap eder. Bu bakımdan politik hürriyetlerde de eğitim ve kültür mühim bir yer almaktadır. Fertler politik hürriyetleri hattâ sadece hürriyeti bilmiyorsa, bu hususta bir bilgisi veya içten gelen bir isteği, arzusu yoksa o mânevî bir köleliğin içinde bulunuyordur. Hürriyet önce ruhlarda ve dimağlarda doğar. Ruhları ve dimağları karanlık olan kimseler hürriyetin ne olduğunu, onun rengini ve lezzetini bilemezler. Hürriyet onlar için Afrika ormanlarında yetişen meyvalar gibi meçhuldür. Ne onun renginden, ne lezzetinden hattâ ne de varlığından haberleri vardır. Hürriyeti bilmeyenler, güneşi görmemiş olan körler gibidirler. Güneş hakkında, güneşin ren-

gi ve onun dünyada yarattığı aydınlık ve renkli mucizeleri görmemiş gibidirler. Fert önce hürriyet dünyasına gözlerini açmalıdır.

Fertler tarafından politik hürriyetlerin hattâ sadece hürriyetin hissedilebilmesi için onların önce insan olduklarını, bir takım insan haklarına malik olduklarını, eşitliklerini bilmelidirler. Eşitlik duygusu bütün komplekslerden, tefessüh etmiş iç duylardan kurtulmakla mümkündür. Hürriyetler bakımından Türkiye için en mühim mesele fertleri eğitimle medenî dünya ölçüsünde asgarî bir kültür seviyesine ulaştırmaktır. Bu asgarî kültür, bugün medenî dünya için ortaokul veya lisede okunan bilgiler seviyesidir. Görülüyor ki bugün Türkiye'nin en mühim meselesi eğitim ve kültür meselesidir. Eğitim olmadan insan yetişemez. İnsan yetişmeyince gerçek insan olduğunu hissedemez. İnsan, insan olduğunu bilmeyince sosyal, iktisadî ve politik hayat gelişemez. Bu gelişmeler olmayınca düzenli bir cem.yet olamaz. Düzenli bir cem.yet olmayınca huzur ve düzen olmaz. Bunlar da olmayınca politik hürriyetler mevcut olmaz.

Her zaman tekrarlıyoruz ki Türkiye için en mühim mesele eğitim meselesidir. Türkiye'nin iktisadî sahada gelişmesi buna bağlıdır; sınaî sahada gelişmesi buna bağlıdır, ziraî sahada gelişmesi buna bağlıdır, sosyal sahada gelişmesi buna bağlıdır, siyasî sahada gelişmesi buna bağlıdır; velhasıl Türkiye'nin her sahada gelişmesi ancak ve sadece eğitime bağlıdır. Bu kaide sadece Türkiye için değil bütün insanlık için doğrudur. İnsanlığın kemali için eğitim ve kültür elzendir. Bu ilk ve temel şarttır. Bu şart tahakkuk etmedikçe hiçbir maddî ve mânevî gelişmeden ve nihayet politik hürriyetlerden bahsedilemez. Türkiye eğitim ve kültür alanında korkunç bir gerilik içindedir. Bu gerilikle mücadele etmeyen nesiller büyük bir hüsranın eşindedirler ve asla vazifelerini ve mes'uliyetlerini kavramamışlardır.

Türkiye korkunç bir gerilik içindedir: birçok sahalarda istihsal şartları ikibin yıl önceki gibidir; birçok yerlerde hayat şartları ikibin yıl öncesi gibidir. Birçok sahalarda insanlar bin yıl evvelki bilgilere, düşüncelere ve zihniyete sahiptirler. Birçok bölgelerde insanlar hürriyet ve politika hakkında en iptidaî bir bilgiye sahip değildirlere. Hattâ bir

çok bölgelerde hürriyet fikri, başıbozukluk, düzensizlik, keyfî hareketler ve maddî mânevî bir eşkiyalık olarak sayılmaktadır.

Bu bakımdan Türkiye büyük bir eğitim savaşına girmek zorundadır. Bu savaşı hazırlayan Başkomutanlar bugün zafere gitmek için bütün şartları haizdirler ve bu savaşı kazanacak olan gaziler tarihin en büyük şerefli zaferlerinden birini kazanmış olacaklardır.

Türkiye'de hiçbir mevzu, hiçbir ihtiyaç, hiçbir mesele yurttaşların eğitimi kadar mühim değildir. Bu gerek politikanın tatbiki, gerek politikaya iştirak, gerekse politik hürriyetlerin duyulması, kavranması ve tatbiki için de elzem bir konudur. Ferdin Devlet idaresine şuurlu iştiraki, demokrasinin gerçek tahakkuku ancak yurttaşların kültürlerinin asgarî seviyeye yükselmesi ile mümkündür. Yurttaşların ellerinde tutacakları kültür meş'alesi Hükûmetin yollarını daha aydınlık bir hale getirebilir. Devlet nedir, hükûmet nedir, yurttaşlık ve insanlık mukaddes vazifeleri nelerdir, politika nedir? Bunlar şuurlu ve bilgili bir şekilde kavranılmalı ki yurttaş vazifelerini başarabilsin ve haklarını savunsun.

Görülüyor ki Türkiye'de politik hürriyetlerin sübjektif ve objektif tahakkuk şartlarından biri olan eğitimin kısır oluşu, bu hürriyetlerin bugün insan cemiyetlerinin ulaştığı devirde tahakkukuna imkân vermemektedir.

Eğitimin gayeleri geniştir; birinci hedefi insanı gerçek insan seviyesine ulaştırmaktır. İnsan her şeyden önce insan olduğunu bilmelidir. Bu bir şuur meselesidir. Bu şuura ulaşan kimse toplum içinde kendisinin bir takım insanlık hakları bulunduğunu ve bu haklar içinde en mühimlerinin de politik hürriyetler olduğunu bilir.

Eğitimin gayelerinden biri insanın bilgisini arttırmak ve kabiliyetlerini geliştirmektir. Eğitim insanın düşüncesine parlaklık ve ruhuna aydınlık verir. Eğitim insanın aşırı ihtiraslarına gem vurur. Eğitim insana iman verir, ona büyük hasretler ve idealler aşılar.

Eğitim insanı bencil olmaktan korur ve onu sosyal hislerle doldurur. Terbi'ye insan kalbine insan sevgisi aşıladığı gibi onu cemiyete karşı da düzenler ve kalıba sokar. Eğitimin insanı sosyal bir varlık haline getirmesi demek

ona diğer insanlar arasında ve diğer insanlara karşı mü-nasebetlerinde bir tavır hareket, bir zihniyet aşılması demektir. İyi bir terbiye insanlara iyi bir ahlâk aşılar. Ahlâk insanın kendi kendine ve diğer insanlara karşı mes'uliyet-leri ve vazifeleridir. Vicdan onun iç bekçisidir. Politika fertlerden hareketlerinde bu morali talep eder.

EĞİTİM VE İKTİSADÎ HAYAT

Terbiye insanda politik şuuru uyandırdığı gibi onda yeni ihtiyaçlar doğurur. Bu ihtiyaçlar maddî ve mânevîdir. Böylece fert hem müstahsil hem de istihlâk edici bir duruma girer. Bu yol insanı çalışkan kılar. Milyonlarca insanın yüksek kültür sahibi olması veya bu kültürden mahrum bulunması politika sahasında olduğu gibi iktisadî sahada da büyük akisler yaratır. Eğer insanlar kültürden mahrumsalar onların iktisadî sahadaki gayret ve başarıları ve netice itibariyle varlıkları da asgaridir. Onlar içlerinde medenî bir insanın gerçek ihtiyaçlarını duymazlar; bundan dolayı da ne istihsale, ne de istihlâke iştirak etmezler. Böylece de genel nüfusun içinde bir fert olmaları dolayısı ile de millî randımanın gelişmesine köstek olurlar. Neticede âmme yükü sadece çalışan ve istihsal eden fertlerin omuzlarına yüklenir. Böylece de büyük adaletsizlikler, haksızlıklar ve hüsranslar doğar. Bir toplum içinde bütün insanların sevinç ve kederleri ve nihayet refahları birbirlerine bağlıdır. Böylece kültür seviyelerinin de birbirlerini ilgilendirdiği neticesine varılır. Fertlerin iktisadî sahadaki verimlilik veya kısırılığı birbirlerini yakından alâ-kadar eder. Fertlerin zenginlik ve refahları birbirlerinin çalışkanlığına bağlıdır. Çalışmayan ve bir şey elde etmeyen insanlar diğer sahalarda çalışan insanların gayretlerini ve elde ettikleri fayda ve neticelerin değer ve miktarını düşürürler. Devletin iktisadî gelişmesinde olduğu kadar ferdin iktisat sahasındaki istidadı mühim rol oynar. Bu bakımdan fertlerin iktisat alanındaki istidat ve kabiliyetleri âzamî derecede geliştirilmeli ve verimlilikleri eğitim yoluyla yükseltilmelidir. Refaha giden köprü çalışmak-

la kurulabilir. Tembel insanlar karşı taraftaki refah dolu ülkeye ulaşamazlar.

Görülüyor ki insanı bir tarla gibi işlemek lâzımdır. Onu sürmek, onu terbiye etmek, ona tohumlar ekmek, onu beslemek ve sulamak ve ona ışık ve hararet vermek, onu gerçek insan seviyesine ulaştıracaktır. Her insan bir tarladır. O, güzel mahsuller ve meyvalar da verebilir; bakılmadığı zaman tarla ısrırgan otları ve dikenlerle dolar. Isrırgan otları ve dikenlerle dolu olan ruh gerçek, sosyal ve politik bir insan ruhu olamaz.

Politik hürriyetler için insana önce insanlık şuuru aşlamak, onun ruhunu, moralini bir kalıba sokmak, sonra diğer insanlarla münasebetlerinde tavrı hareketini yontmak icap ettiğini gördük. İşte burada eğitimin şekli ve gayesi ne olmalıdır meselesi karşımıza çıkacaktır.

GELENEKLER

Toplum içinde insanların birbirlerine karşı tavır ve hareketleri, münasebetlerinde davranış ve münasebetleri o cemiyetin zihniyetinin bir dış görünüşüdür ve o cemiyetin yaşayışına tesir eder. Bunlar arasında gelenekler, âdetler, alışkanlıklar da mühimdir. Geleneklerin umumî hayata tesiri açıktır. Gelenekler fertleri, eskiden olduğu gibi düşünmeğe ve hareket etmeğe cebir ve sevkeder; onlar bir alışkanlık haline gelmişlerdir. Amerikan içtimaiyatçısı Sumner der ki: «İnsan beşikten mezara kadar geleneklerin kölesidir.»

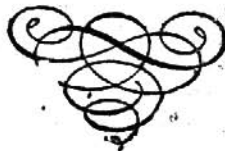
Geleneklerin insan zihniyetine de tesirleri vardır. Bir cemiyette fertler haksızlık karşısında tevekkül sahibi veya isyankâr olurlar. Kadere inanır veya kanaatkârdırlar. Yahut da kaderlerini değiştirmek için içgüdüleriyle hareket eder ve kaderlerini değiştirmeye çalışırlar. Gelenekler fertlerin iç hürriyet duyularının yapısına da tesir ederler. Onlar maziden hale, halden istikbale doğru nesillerin omuzlarında birbirlerine devredilirler. Onlardan kurtulmak çok müşküldür.

Tabiidir ki gelenekler fertlerin ruhunda içtimai ve po-

litik müesseselere karşı bir düşünüş ve davranış yaratır. Aile, toplum, okul, mektep, cemiyet, parti, hükûmet, devlet fikirleri ve onlara karşı ferdin davranışı bundan müteessir olur. Hak, adalet ve hürriyet fikirleri ve bunlar hususundaki davranışlar da ekseriya onların tesiri altındadır. Bir cemiyeti eski geleneklerinin dar kabuğundan yepyeni bir ışığa ve hayata çıkarmak, ona yeni siyasi bir görüş ve yaşayış aşlamak çok güçtür. Cemiyetin dünya görüşünü ve yaşayışını kökten değiştirmek ancak o cemiyeti büyük heyecanlara sevkeden «inkılâplar» dediğimiz köklü hareketler neticesinde olur. Fena geleneklerin yıkılabilmesi için bu heyecanın asgarî iki nesil devam etmesi lâzımdır.

KADER BİRLİĞİ

Üzerinde durulmağa değer bir mesele teşkil eden fertlerin müşterek bir çok varlıkları, müşterek bağları, müşterek vazifeleri ve müşterek mes'uliyetleri oluşudur. Fertleri birbirleriyle alâkalandıran sebeplerden birisi de «kader birliği» diye adlandıracağımız müşterek vasıflarıdır. Kader birliği bir milletin refahını, saadetini, selâmetini, rahat ve huzurunu, zenginliğini velhasıl bütün maddî ve mânevî oluşmasını ve gelişmesini sağlayan bir unsurdur. Bir millet kendi saadetini, kendi zenginliğini, refahını ve nihayet kaderini kendisi yaratır.

Demokrasi ve Politik Hürriyetler

«Dünya tek bir Allaha, tek bir sırra, kurtuluşu sağlayan tek bir partiye inananlar tarafından mütemadiyen hırpalanmıştır. Onlar muhalefet edenlere zorla, yani yakarak, hapsederek, zulmederek, öldürerek kendi inançlarını aşılamağa isterler. Zihinleri hapis içine alırlar. İnsanları zekâlarını ve vücutlarını istedikleri gibi kullanmaktan menederler. Benim günah dediğim şey budur. Dünya ve siyaset tarihi hep bu çeşit günahlarla doludur. Müteassıp insan bir baş belâsıdır. Tek fikre saplanan bir kimse daima tehlikeli bir rehberdir.»

The Ethics of the Golden Means

ÇOĞUNLUĞUN POLİTİK HÜRRIYETLERİ

DEMOKRASİ çoğunluğun iradesine dayanıyorsa da bu durum bir imtiyaz değildir. O sadece kendisine idarî bir imtiyaz sağlar. Çoğunluk her ne kadar idareye hâkim ise de onun politik haklar ve hürriyetler bakımında ana ölçülerin dışında ve üstünde bir payı yoktur. Ortada eski tarih devirlerinde olduğu gibi sınıflar kurulmamıştır. Artık bugün köleler, hürler ve imtiyazlılar sınıfları diye bir şey mevcut değildir.

Çoğunluğa her ne kadar hükûmete iştirâk, millî iradeye hâkim yet fırsatı veriliyorsa da bu demokrasinin tabii bir neticesi olarak tezahür ediyor. Yoksa umumî hayata iştirak, umumî imkânlardan istifade, iktisadî ve ticarî şartlardan faydalanma ve her türlü ferdî ve umumî faaliyetler bakımından bir imtiyaz asla bahis konusu olamaz. Çoğunluğun arzusu sadece idarede, temsilde ve kanunlarda akisler bulabilir; fakat gerek kanunlar, gerek adalet, gerekse bütün icraî faaliyetler karşısında o da birdir; aynıdır. Çoğunluğa dahil olanlar imtiyazlı bir sınıf değildirler. Hiç bir sahada âmme imkânlarından kıl kadar fazla istifade edemeyecekleri gibi onlar için herhangi bir övünme ve gururlanma payı da yoktur. Aksi halde bütün sistem zedelenir ve mânevî bir cebir ve tazyik diğer grupları sindirir. Bu takdirde de politik hürriyetlerden bütün vatandaşların aynı nisbette ve miktarda istifade etmelerine imkân bulunmaz.

Demokratik bir idarede, idare etme hakkı çoğunluğun elindedir. Buna azınlığın inanması ve saygı göstermesi lâzımdır; fakat çoğunluk bu hakkı kullanırken azınlığın bütün haklarına saygı göstermesi bir vazifesi ve mes'uliyettir. Bu haklar arasında en mühimmi politik haklardır.

Çoğunluğun idaresi veya bunu temsil eden hükûmet bir idare imtiyazına sahip olmakla beraber, bu imtiyaz kendisine karşılıksız ve ölçüsüz verilmemiştir. İdare bir imtiyaz olduğu kadar bir vazife ve mes'uliyettir. Bu yönden hükûmet muvazeneli olmalıdır. Hükûmet zayıf olduğu takdirde politik hürriyetler suiistimal edilecektir. Hükûmet kuvvetli olduğu takdirde de politik hürriyetler tehlikeye düşecektir. İdarenin bu iki hali de politik hürriyetler için tehlikelidir; her iki taraf için de bir ölçsüzlük ve muvazenesizlik doğar.

Bizce hikmet ve adalet sahibi kuvvetli bir hükûmet politik hürriyetler için daha iyidir. Hikmet ve adalet idareye ölçü ve temkin, sabır ve müsamaha, şiddet yerine sağduyu ile hareket imkânı sağlar; kanunlar da bu yolda tatbik edilir. Hislerle hareket, politik hürriyetler için en büyük tehlikedir; lehinde hisler onu şımartır, aleyhinde hisler kısırlaştırır. Bu yüzden idare edenlerin, idarenin şeref ve gururunu taşıdıkları kadar, vazifelerinin güçlük ve ıstıraplarına da tahammül etmeleri gerekir.

İdarenin en hassas olduğu mesele politik hürriyetlerdir. Bu bakımdan idare çoğunluğa dayanarak politik hürriyetlerde bazı huzursuzluklar yaratabilir. Bu takdirde politik hürriyetler için gerek çoğunluğun gerekse buna dayanan idarenin hâkimiyeti her zaman bir tehlike olacaktır.

İnsanın tabiatten gelen içgüdüleri kendisini topluluğa doğru iter. Aristo diyor ki: «İnsan sosyal ve siyasi bir hayvandır.» Hayvanlar da tehlikeler karşısında sürü olup birleşirler. Topluluk içinde insan kendisini daha fazla emniyette bulur. Dostluk ve yakınlık ihtiyacı insanî olduğu kadar tabiatten, içgüdülerden de gelmektedir. Bu yüzden fertler topluluk gibi düşünme meyli içindedirler. Topluluğun kanaatlerinden, arzularından ve temayüllerinden kendilerini kolay kurtaramazlar. Topluluğa hâkim olan sosyal ve kültürel başka kuvvetler de vardır. Bunun neticesinde toplum aynı şekilde düşündüğü sırada aynı düşüncelere kapılan fertler de kendilerini hatasız bulurlar.

Toplumda kahramanlara karşı hayranlık ve takdir duyguları vardır. Bazan toplum, kahramanları kendisi yaratır veya ortaya bir kahramanın çıkmasına zemin hazırlar. Ondan sonra da kahramanı kılavuz sayar ve onun peşinden gider. Tarihin eski devirlerinden bu yana tek bir kişinin yüz binlerce insanın önünde ve onlara hâkim olarak yürüdüğü görülmüştür. Devrimizin Hitlerleri, Stalinleri de böyle doğmuştur. Bütün bunlar fertlerin ve azınlıkların politik hürriyetlerini tehdit eden ve onları tehlikelere sokan durumlardır. Onları çoğunluk tasvip etmiş, takdir etmiş, alkışlamıştır. Bu alkışlar çok tehlikelidir. Haksız ve lâıyk olunmadan elde edilen alkışlar insanları ölçsüz ve sarhoş eder. Onlar kendilerinde ilâhî bir kudret sezmeğe, kendilerini insanlardan ayrı, onlardan üstün bir mahlûk saymağa başlarlar. Sanki onların zekâları başka dünyalardan, akılları başka semalardan gelmiştir.

Çoğunluğun politik hürriyetleri ölçülü muvazeneli olmadıkça, bu vaziyet toplumun kendisi için de tehlikeli neticeler doğurur.

Demokraside çoğunluğun iradesinin hâkim olduğuna göre hükûmet çoğunluğu teşkil eden veya çoğunluğun tuttuğu zümre tarafından kurulacaktır. Bunun başka bir ifadesi şudur: Hükûmet çoğunluğu tutacaktır. Yâni hükûmet çoğunluğun arzularını, temayüllerini ve ihtiyaçlarını gü-

decek, çalışmalarını çoğunluğun hoşuna gidecek şekilde düzenleyecektir. Amerikalı müellif T. V. Smith diyor ki: «Demokrasi, sadece çoğunluğa dayanan bir idare şekli değil, çoğunluğun isteğini de yerine getiren bir hükümet tarzıdır.»

Bu ifadenin gerçekte bir çok menfi oluşmaları da görüldü. Hitler ve Mussolini de çoğunluğa dayandıklarını ileri sürdüler. Bugün komünizm de çoğunluğa dayandığını ileri sürüp durmaktadır.

O halde gerçek nerededir? Çoğunluğu yine bir çok telkin ve propaganda vasıtalarıyla bir tarafa yöneltmek mümkün değil midir? Çoğunluğu teşkil eden fertler de hislerden, temayüllerden, bağılıklardan ve kandırılmağa müsait zeminlerden müteşekkildir. Carell'in söylediği gibi: «İnsan meçhul bir varlıktır.» Onun iradesini izhar ederken bu iradeye tesir eden sebepler de çok karışıktır. Ona muhiti, kültürü, yaşayışı, gelenekleri, ahlâkî durumu temayülleri dahil, içinde bulunduğu maddî ve mânevî bütün hususlar tesir etmektedir. Bu irade her türlü tesir ve taziyikten âzade olması hemen hemen ancak hür bir şekilde izhar edilen büyük bir hikmete, bilgiye ve sağlam bir sağduyuya dayandığı nisbette iyiye yönelmiş olabilir. Acaba bu da mümkün müdür?

Evvelâ insanların ruhları hürriyete muhtaçtır. Bu hürriyet her türlü taassuptan uzaklaşarak her türlü mânevi kölelikten kurtulmuş olarak, büyük bir bilgi ve hikmete ulaşıldığı zaman mümkündür.

O halde demokraside bütün vazife ve mes'uliyetler çoğunluğun omuzlarına yüklendiğine göre çoğunlukta aranması lâzımgelen bir takım mânevî vasıfların da bulunması icap etmektedir. Bu hak ve imkânı kullanacak olan çoğunluğun omuzlarındaki mes'uliyetin yüceliğini ve çetinliğini bilmesi bir memleketin bugünkü ve gelecekteki anlayışlar içinde yaşaması, refaha ulaşması ve ilerlemesi tedbirlerini düşünerek hareket etmesi lâzımdır. Bu, büyük bir mes'uliyettir. İşte demokrasinin zayıf ve kuvvetli taraflarından birisi budur. Ya çoğunluk, masum bilgisizlerden ibaretse; ya çoğunluk köhne geleneklere bağlı, dünyanın iktisadî, sosyal ve kültürel ilerleyişinden tamamıyla habersiz, basit zevkler, temayüller içinde ve geri bir düşünceye sahipse.

Bu takdirde azınlığın politik hakları ve hürriyetleri kökten teminatsız kalacak hattâ gülünç ve zavallı bir duruma düşürülecektir. O memleketin aydınları da bu azınlığın içinde bulunabilirler.

AZINLIĞIN POLİTİK HÜRRIYETLERİ

Hükûmet bilmelidir ki azınlığın politik haklarını koruma vazifesini üzerine almıştır. Azınlık mevcut olmasaydı idare çok daha rahat olurdu; fakat yanlış yollara gitme ihtimalinin yüzdesi çok artardı. Azınlık demokrasilerin ve umumiyetle bütün politik hürriyetlerin âdeta bir garantisidir. Azınlık mevcut olmazsa, çoğunluğun politik hürriyetleri kolayca bozulabilirdi.

Azınlık hükûmet için ziyafet masasında oturanların etrafında dolaşan arılara benzer; yalnız azınlığın eşek arıları gibi sadece rahatsız edici değil, bal arıları gibi o sofraya lezzetli gıdalar hazırlayıcı olmaları daha faziletli bir iş olurdu.

Azınlığın dürüst hareket etmesi, çoğunluğun politik haklarına saygı göstermesi lâzımdır. Gayesiz ve hiç için devamlı tenkidler, politik haklarını ve hürriyetlerini kötüye kullanmalar kendisine tarihî büyük mes'uliyetler yükler. Azınlık ve çoğunluk karşılıklı bir saygının centilmenliği içinde yaşamalıdır. Günlük mücadeleler büyük menfaatleri baltalar. Politik hürriyetlerin aşırı suiistimali doğrudan doğruya demokrasiyi tehlikeye düşürür.

Azınlığın yapıcı tenkidleri ve aydınlatıcı kılavuzluğu demokrasinin en lüzumlu şartlarından biridir. Azınlık çoğunluğu hatalardan önler; ona daha tedbirli ve şuurlu hareket etme ve uyanık olma durumu sağlar. Hükûmet, akıl ve hikmetle devamlı kendisini kontrol eden bir azınlık karşısında daha ihtiyatlı hareket eder ve bir çok hatalardan sıyrılır. Azınlığa bu imkânları sağlayan politik hürriyetleridir. Politik hürriyetlerden yoksun olan bir azınlık bu faydalı ve lüzumlu vazifesini başaramaz. Çok defa en verimli, en lüzumlu fikirler azınlıklarda doğmuştur. Hürri-

yet fikirlerini yaratanlar azınlıklar olmuştur. Azınlığın içinde bulunan fertlerin kafalarında doğan kıvılcımlar birleşerek bir alev ve neticede büyük bir aydınlık olmuşlardır. İşte hürriyetin meyvaları bunlardır.

AYDINLAR

Aydınların, büyük halk kitlelerinin mânevî kılavuzu olduğu bir gerçektir. Bütün sosyal ve iktisadî ilerlemeler, teknik keşif ve icatlar, ilmî gelişmeler aydınların yarattığı başarılı inkılâplardır. Bunlar insanlığı aydınlığa götüren kahramanlardır. İlim ve teknik onların elindedir. Hikmet ve adalet onların elinde bulunmaktadır. O aydınlar ki daha iyi düşünür, daha ileriye görürler. Aydınların eilerinde yükselttikleri meş'ale her sahadaki karanlığı yırtar.

Hükûmetin azınlığın politik haklarına saygı göstermesi pek yerinde olurdu. Fakat bazı hallerde, azınlığı teşkil eden insanların aydın gruplardan kurulmuş olması mümkündür. Hükûmet ya bu gruplarla elele yahut onlarla zıt gitmek zorunda kalacaktır. Tenkide sınırları sağlam olan hükûmet onlarla kolayca dostluk kurabilir. Aksi takdirde hükûmet sosyal bir topluluğun mânevî kılavuzu olan aydınları kaybeder. Bu takdirde azınlıklar hükûmet için büyük bir huzursuzluk kaynağı olurlar. Azınlığın da kendine göre gizli silâhları vardır. Kulaktan kulağa dolayan hiciv, istihza dolu nükteler, yeraltı çalışmaları, politik şahsiyetleri yıpratır ve bazan kuvvet kazanarak hükûmeti yıkar. Ohenberg diyor ki: «Tecrübeler göstermiştir ki insanlık hakları ne zaman tecavüze uğrarsa ilk kurbanları verenler hep aydınlar olmuştur. Bir memlekette bir bozukluk olduğunun ilk belirtisi insanlık Haklarının ihmal edilmesidir.»

FERTLER VE POLİTİK HÜRRIYETLERİ

Fertler asıl hürriyetlerin sahibidirler. Azınlığı ve çoğunluğu yaratan yine fertlerdir. Devletin varlığını teşkil eden, devletin kuruluşunun gayesi yine fertlerdir. Bütün sosyal, iktisadî ve siyasi faaliyetlerin gayesi fertlerin re-

fah ve saadetine yöneltmiştir. Binaenaleyh toplum içinde fert devletin cevheridir. Bu cevher mevcut olmadıkça devlet de yoktur.

Devletin cevheri olan fert, insandır. İnsan olarak da evrenin en mükemmel varlığıdır. Bir takım kudsi haklara sahiptir ve hürmete lâyıktır.

Ferdin bu saygı hakkı ve değeri büyük tarihî müca-delelerle takdir ettirilmiştir. Bugün de bir çok memleketlerde ferde unutmış olduğu kendi değeri kendisine telkin edilmeğe çalışılmaktadır. Çünkü o asırlarca köle gibi yaşatılmış, şuru ve şuuraltı kölelikle yuğurulmuştur. Onun hürlük, eşitlik ve efendilik duyguları yarasaların gözleri gibi dumura uğramıştır. Şimdi de bir asırdanberi bu duygu uyarılmağa çalışılmaktadır. Bir çok memleketlerde bu şuur uyanmıştır.

Siyasî bir topluluğun içinde fert önce gerek şuriyle gerek şuuraltı ile mukaddes insanlık haklarına sahip hür bir varlık olduğunu ve bu haklara sahip varlıklarla çevrilmiş bulunduğunu hissetmelidir. İnsan önce kendine saygı duymalıdır. Bütün hareketlerin, bütün sosyal, ahlâkî, iktisadî, kültürel ve politik münasebetlerin kökü buradan başlar. Kendine saygı duymayan, kendisini insan hissetmeyen kimse, şerefni unutmüş, kendisini yitirmiş, ruhunu kaybetmiş bir varlıktır. Bu kimse kendisini çevreleyen insanların birer insan olduklarının farkında değildir. Aksi de doğrudur; yâni başkalarına saygı göstermeyen kimse kendisine hakaret etmiştir; kendisini küçültmüştür. Hareket ve münasebetlerinde vazifeler ve mes'uliyetlerin icrası sırasında fertlerin haklarına, onları kendisi gibi insan saymayan kendisi gibi hürmete lâyık bulmayan kimse kendi kendine saygı göstermemiştir. Zira her insan diğer insanın eşiti ve aynasıdır. İnsanlık vasıfları, insanlık hakları, insanlık şerefi hepsi için bir ve müşterektir. Bu şeref yalnız kendisine mahsus değil bu müşterek ve hepsine ait olan bir değerdir. Başkasındaki insanlık şerefi kendi şerefidir; işte zedelenen bu müşterek hak ve şereftir.

Devletin cevheri olan fert bu şerefin değerini ne kadar hissederse haklar, hürriyetler ve adalet o kadar yükselir. Başka bir deyimle bu cevher ne kadar değerli olursa, toplumun değeri de o nisbette yükselir. Afrika'da bir vah-

şi, iptidai ve kültürsüz insan topluluğunu gözönüne getirelim. Bu topluluğun içinde bulunan fert önce tabiatın kölesidir; bütün tabii kuvvetlere karşı zayıftır. Kendisinde sosyal bir temayül de yoktur. Belki aile, cemiyet, şehir ve devlet fikri de yoktur. O halde bu topluluğun içinde bulunan bir fert önce insan olduğunun da ve insan olarak, bir takım vazifeleri, mes'uliyetleri, hakları ve hürriyetleri bulunduğunun da farkında değildir. O halde bu toplumun heyeti de geri kalmış, gelişmemiş, aşağı bir cemiyettir. Bir de bu toplumun içinde bir kaç münevver olduğunu tasavvur edelim. Bu münevverler bütün cemiyetin geriliğinin de kölesidirler.

Görülüyor ki ferdin değeri toplum için çok mühimdir. O takdirde toplumun yüksek bir insan topluluğu haline gelmesi için o toplumu teşkil eden bütün fertlerin çok yüksek mânevî değerlere sahip olması gayet tabiidir. Bu hal bir cemiyet için en büyük gayedir. Bir cemiyet bu gayeye ulaştığı zaman gerçek insanlığa erişmiş demektir. O halde devletin ilk ve en büyük vazifesi fertleri en yüksek kültür seviyesine ulaştırmaktır. Bu seviyedeki fert topluma ve insanlığa karşı vazifelerini en mükemmel bir şekilde başatabilir.

Politik hürriyetlerin de gerçekleşmesi böyle yüksek bir seviye ister. Zira devletin gayesini ve bütün faaliyetlerini fertler tayin etmektedir. Ruhlarda bu zihniyet olmadıkça, milyonlarca insanın müşterek yüksek gayeleri bulunmadıkça hürriyetler ve ilerleyiş gerçekleşemez. Zira devletin içinde her müessese fertler tarafından işletilmektedir; adaleti onlar dağıtır, idare onların elindedir; kanunları onlar yapar; icrâ onların işidir. Bunlara müracaat ve uyuş da yine onlar tarafından. Toplumun içinde her müessesenin temeli fertlerdir. Fertler insanlıklarını hissettikleri, insanlık şerefini sayıp, korudukları, adalete değer verdikleri ve hangi vazifede bulunurlarsa bulunsunlar birbirlerinin haklarına saygı gösterdikleri takdirde haklar ve hürriyetler yaşarlar. Sevgi, saygı, düşünce ve gaye fertlerdedir; çünkü onların kalpleri, hisleri, düşünceleri ve zekâları vardır. Ferdin, ferde gösterdiği hürmet, ferdin en yüksek ve şerefli hareketidir. Aksi de doğrudur; ferdin ferde gösterdiği saygısızlık kendisini alçaltır. Politik hürriyetlere de ferdin zihniyeti hâkimdir.

İnsanın beden ve ruh yapısı çok anlaşılmaz, karışık, çözülmaz, bilinmezler içindedir. O mazinin ve geleneklerin alışkanlığı ve tesiri altındadır. İnsanları sevecek bir kalbi, daima yeni şeyler öğrenmeğe, ilerlemeğe ve yükselmeğe yönelmiş bir akli ve zekâsı, gıdasını ve ihtiyaçlarını karşılamak ve zengin olmak için büyük bir gayreti ve çalışkanlığı, cemiyet içinde diğer insanlarla müşterek yaşama içgüdüsü vardır; nihayet kafasında ve ruhunda büyük idealler yaşar ve Allaha tapar. İnsanın vücudu yerde, ayakları toprakta olmakla beraber ruhu ve düşünceleri ilerde ve yükseklerde.

Fakat insandaki bütün bu hasletlerin bazan tamamıyla ters olduğu görülür. O yontulmamış ve işlenmemiş bir taş gibidir. Mazinin fena gelenek ve alışkanlıklarına varis olmuş olabilir; kalbi sevgi yerine nefretle dolmuştur; egoisttir; ihtirashdır. Kafası bilgi aydınlığı yerine karanlıklarla kaplıdır. Ruhunda büyük idealler yerine âdi hastalıklar doludur. İhtiyaçlarını karşılayamayacak kadar kabiliyetsiz ve tenbel olabilir. Böyle bir insanın cemiyet içinde, sosyal münasebetlerinde, iktisadî faaliyetlerinde ve nihayet politik sahadaki meyvaları acı, faydasız ve zehirlidir.

Eğer bir toplumu teşkil eden fertlerin çoğunluğu bu vasfı taşıyorlarsa bu toplumun henüz kendisini teşkil eden fertlerin iç hürriyetlerine ulaşmamış olduğu görülür. Bu toplumun durumu zavallı ve acıklıdır; korkunçtur. Onların ruhlarını ve bedenlerini veba kadar korkunç bir hastalık sarmıştır. Bu takdirde bütün yardım ekipleriyle en kısa zamanda bu toplumu bu hastalıklardan kurtarmak icap eder. Onların ruhlarına cemiyet ve hürriyet aşkı, kalblerine insanlık muhabbeti, kafalarına aydınlık vermek, tenbellikten kurtarmak, ona haysiyetini duyurmak, cesaret ve şeref duygusu aşlamak, ona insan olduğunu bildirmek lâzımdır. Onu toprak gibi işleyip ona meyva verecek güzel tohumlar ekmelidir. Buna vakit kaybetmeden süratle başlamalıdır. Yoksa fert, içinde hürriyet ihtiyacı duymadıkça, sosyal vazifelerini kavramadıkça, mes'uliyetini bilmedikçe, o henüz insanlığının farkında olmayan bir köledir. Bu durumda politik hürriyetlerden değil, hiçbir hürriyetten bahsetmeğe imkân yoktur.

Bu durumda olan insanlar politik alanda bir sürü gibidirler. Zalim ve ihtiras sahibi çobanların güttüğü yere

doğru giderler. Emir kuludurlar. Kendilerine verilen emirleri ve gösterilen hedefleri hiçbir akıl ve muhakeme kontrolüne tâbi tutmadan, hiçbir itiraz ve karşı koyma hissi duymadan uyarlar. Ya çoban zalim, ihtiraslı, hikmet ve bilgi sahibi olmayan ve diktatörlerin hasletleri gibi kompleksler içinde ise, bu takdirde yapılan hatalar nesiller boyunca devam eder.

Politik hürriyetlerden bahsederken ferdin bu değerini ortaya koyduktan sonra şu gerçeği de söyleyelim:

Fert politik alanda akıldan ziyade hisleriyle hareket eder. Hisleriyle hareket eden insan akıldan uzaklaşır; yani kalble kafa arasındaki bağ kopar. Bu takdirde kalb yanlış yola gider. Çünkü hisler gerçeği bulamaz. Aydınlıktan mahrum olmuştur.

Amerikalı mütefekkir T. V. Smith diyor ki: «Her insanın bir benliği vardır ve ancak bu (benliğe) hürmet etmekle bir şahsiyet sahibi olabilir. Her insanın en aşağı bir (beni) ve bir çok da (benim) leri vardır. İçimize döndüğümüz zaman (ben) i buluruz. Dışarı bakınca da (benim) lerle karşılaşırız. Kendimize en yakın hissettiğimiz dostlarımız, sevgililerimiz, ailelerimiz, çocuklarımız, yurttaşlarımız ve askerlerimiz. Kendimize hürmet edersek, başkalarına da bir çok hareketleri yapmaktan çekiniriz. Çünkü onu yapmak bize ıstırap verir. İnsanın bir benliği olması ve bu benliği sevmesi demokratik hayatın esas temellerinden biridir.»

İşte ferdin, politik hürriyetlerin yaşaması ve yaşatılması bakımından büyük rolünü ortaya koyduk. O hürriyete karşı ihtiyaç duyacak, o hürriyeti isteyecek, o arıyacak, o verecek, o tatbik edecek. O hürriyeti adaletle koruyup dağıtacak. Aksi takdirde iç yapısı, bilgisi, kafası, ruhu, kalbi bozuk ve yetersiz olan kimselerde insanlık şerefi duygusu, hakkın ve adaletin mukaddesliği fikri, hürriyete karşı olan sonsuz susuzluk yoktur.

Görülüyor ki politik hürriyetlerin temeli faziletlerin üzerine kuruluyor. O faziletler ki hak ve adalet muhabbeti kardeşlik sevgisi, bilgi ışığı, şeref duygusu, sağlam hür ahlâk ve karakter, nihayet büyük insanlık ideallerine yönelmektir. Bunlar aynı zamanda gerçek ve sağlam bir demokrasinin de temel taşlarıdır.

POLİTİK HÜRRIYETLER BAKIMINDAN HÜKÜMETİN ÇOĞUNLUK VE AZINLIK KARŞISINDA DURUMU

Meclis, çoğunluğun iradesiyle kurulmuş, bunun neticesi olarak hükümet de çoğunluğun iradesiyle ortaya çıkmıştır. Meclis ve hükümet çoğunluğun emrinde ve onun bütün isteklerini yerine getirmek, bütün arzularını tahakkuk ettirmek zorunda mıdır?

Bütün nazariyatçılar buna hayır dedikleri gibi tatbikatta da bir çok bakımlardan buna uyulmadığı görülür. Seçim sırasında yapılan bir çok vaadler yerine getirilemez.

Meclis artık bütün iradeye kendisi hâkimdir. Aksi takdirde çoğunluğun bir kuklası olmaktan başka bir şey olmazdı. Meclis üyeleri daha iyi düşünür, daha iyi karar verir, hâdiseleri daha iyi görür ve tetkik eder sayılır.

Kaldı ki bazı seçim şekillerinde çoğunluk azınlıkta kalır. Başka bir deyimle muhalif partilerin ve tarafsızların miktarı seçimi kazananların miktarından daha fazla olur. Yalnız beri taraf ayrılıklar içindedir.

Artık irade müstakil olmuştur; fakat buna rağmen hükümet çoğunluğun hoşuna gidecek tarzda hareket etmek zorunda olduğunu her zaman hisseder. Ona güzel görünmek zorundadır.

Politik Hürriyetlerin Murakabası

«Kanun insanları hür yapmaz; kanunu
hür yapacak olan insanlardır.»

Thoreau

MURAKABENİN LÜZUMU

KORUNMAYAN haklar ve hürriyetler her zaman tehlike içindedirler .Bu yüzden daima hakları koruyan kuvvetlere ihtiyaç görülmüş, Anayasalara hükümler konarak teşriî ve kazaî müesseseler kurulmuştur.

İnsan hakları ve bu arada politik hürriyetler hususî hukuk çerçevesi içinde bir şahsî hakkın veya bir mülkiyet hakkınınkinden daha değişik ve üstün bir teminata ihtiyaç gösterir. Zira hususî hukuk çerçevesine giren bir hakkın fena kullanılması, bir fert tarafından yapıldığı için ferdi, ferde karşı veya müesseselerin hususî hukuk çerçevesi içindeki faaliyetlerini koruyan devlet idarî ve kazaî bir takım tedbirler almıştır.

Politik hürriyetler ise hususî hukuk çerçevesinin dışına çıkmaktadır. Burada fert, diğer fertlerle değil kanun yapımcıları ile, idare edenlerle, kanunları ve Anayasayı tatbik edenlerle karşı karşıyadır. Bu bakımdan ferdin insanlık haklarının ve politik hürriyetlerinin teminatı daha nazik ve mühim bir mesele olarak karşımıza çıkıyor.

Devlet idaresi ve fertlere Anayasalarla verilmiş olan hak ve hürriyetlerin, fertler tarafından kullanılması şekli ve hudutları idare edenlerin takdirlerine bırakılmış olursa o zaman bu haklardan ve hürriyetlerden bahsetmeğe imkân kalmaz. Zira idare edenlerin kararlarını ve hareketlerini önceden konulmuş ve kendileri için de uyulması mecburî kaideler ve nizamlar tayin eder. Aksi takdirde bir Anayasa hukuku veya bir âmme hukuku mevcut olamaz.

Eski devlet anlayışında hükümdar Allaha'tan aldığı sandığı kudretle veya kuvvet ve cebirle keyif ve arzularını bir kanun mahiyetinde ortaya koyuyor ve bunu dilediği gibi tatbik ettiriyordu. Polis devletleri, mutlak ve müstebid hükümdarlar, diktatörler böylece halkı haklardan ve hürriyetlerden mahrum köleler gibi kullanıyorlardı. Halk hükümdarın tebaası idi. Bu tebaalık kendisini kimseye karşı vazifeli ve mes'ul saymayan hükümdarın bir köleliği mahiyetinde idi; zira fertlerin Anayasaya veya âmme hukukuna giren hiçbir hakkı ve hürriyeti yoktu.

Bugün insanlığın tekâmülü neticesinde demokrasiler doğmuş ve devlet hukuka bağlanmıştır. İdare edenler kuvvetlerini halkı teşkil eden fertlerin iradelerinden almaktadırlar. Devlet namına izhar edilecek bir iradenin bir hükmü olması için devletin temelini kuran hukuk kaidelerine uygun olması şarttır. Bu husus âmme hukukunun mühim prensiplerinden biridir. Bu takdirde idare edenlerin bütün hukukî tasarruflarının gerek esas, gerek mahiyet, gerekse şekil bakımından Anayasaya, âmme hukukuna giren bütün kanun, kaide ve nizmalara uygunluğunu tetkik ve muhakabe edecek veya bunların uygunsuzluğunu ortaya koyacak gözeticilere ihtiyaç vardır.

Hakların ve hürriyetlerin tarafsız gözeticileri bulunmadıkça devletin hukuka bağlılık prensibi tamamiyle sözde kalır ve idare edenler bir takım beşerî zaafırlar içine düşerek takdirî ve keyfî hareket etmekten kendilerini kurtaramazlar.

Mademki insanlık hakları, hürriyetler ve politik hürriyetler vardır, bunlar Anayasalarla kabul edilmiştir, hattâ devlet, milletlerarası kurumlara girerken bunlara saygı göstereceğini teyid etmiş, bunları korumağı kabul etmiştir. Muhakkak surette bunları gözetliyecek ve koruyacak kuvvetlere de ihtiyaç vardır.

İnsanlık haklarının ve politik hürriyetlerin sadece insanlık haklarına karşı plâtonik bir aşk veya hükûmetin kararları, hattâ tek bir Meclisin çıkardığı kanunlarla teminat altında bulunamayacağı insanlığın çeşitli memleketlerde karşılaştığı acı tecrübelerle görüldü. Bir memlekette politik hürriyetlerin yaşayabilmesi bu murakabenin varlığına bağlıdır.

Politik hürriyetlerin yaşaması, gözetimi ve murakabesi sosyal topluluk içinde çok çeşitli yönler gösteriyor. Bu murakabede cemiyetin bizzat kendisi, umumî efkâr, hukuk yapısı, adalet nizamı ile beraber teşriî ve kazaî murakabeler mühim rol oynamaktadır. Binaenaleyh hürriyetlerin murakabesi sosyal, teşriî ve kazaî sahalara ayrılır. Burada bütün bu çeşitli sahalara kısaca temas etmek faydadan uzak olmayacaktır.

SOSYAL MURAKABE, FERDİN MUKAVEMETİ

Politik hürriyetlerin zedelenmesine ilk mukavemet edecek olan kuvvet bizzat ferttir. Filvaki fert idare edenler ve bunların elinde bulunan kuvvetler karşısında zayıf durumdadır; ferdin bu zaifliği aynı zamanda en büyük kuvvetidir. Cemiyeti fertler teşkil ediyor. Cemiyeti teşkil eden fertlerin politik hürriyetlerine karşı saygısı ilk mühim şarttır.

Bir hakkın suiistimaline karşı ilk mukavemet insanın içinde doğan isyanla başlar. İdare edenlerin politik hürriyetleri zedeleyici ilk icraları karşısında fertlerin gösterecekleri mukavemet çok mühimdir. Bunun en güzel misalini Hindistan'da Gandhi vermiştir. Gandhi sessiz mukavemeti ile Hintlilerin politik hürriyetlerini kazandıran bir kahraman olarak her zaman anılacaktır. Hitler'in üniversite profesörlerinin muhtarlığını zedeliyen ilk kararları karşısında Alman profesörlerinin göstereceği reaksiyonun Hitler'i daha ileri gitmekten alıkoyacağı her zaman bahsedilen bir gerçektir.

Politik hürriyetleri zedelenen kimseleri sessizce seyredip susanlar da büyük bir mes'uliyet altındadırlar. Bir aslanla üç öküzün hikâyesi bu durum için söylenmiş en güzel misaldir.

Hükümdara yaranmak isteyenler, dalkavuklar ve şef hayranları ekseriya hükümdarı da, şefi de, idare edenleri de yanlış yollara sevk etmektedirler. Yakın tarih bile bunların bir çok misalleriyle doludur. Demek ki fertler bir taraftan politik hürriyetlerin zedelenmesine karşı mukavemet edici, müsbet, diğer taraftan bu hürriyetleri zedeliyen kimselere karşı pohpohçuluk yapmak suretiyle teşvik edici menfi tesirler yapmaktadırlar.

Dünya görüşü, zihniyeti, adalet duygusu, vicdanı, ahlâkı ve bilgisi ferdin iç yapısına tesir eden kuvvetlerdir. Bunlar politik hürriyetlerin sübjektif koruyucularıdır.

Sosyal murakabenin en müessir sahası bizzat cemiyetin kontrol ve murakabesidir. Cemiyetin ve efkârı umumiyenin murakabesi gerek fertlerin, gerekse sosyal ve politik müesseselerin faaliyetlerinde düzenleyici ve önleyici bir rol oynar. Sosyal murakabe cemiyetin, fertler üzerindeki hâkimiyetidir. Sosyal murakabe akliselimin, geleneklerin, ahlâk anlayışının, hak ve adalet duygusunun, nihayet umumî efkârın toplumdur. Sosyal murakabe, umumî vicdan polisidir.

İdare edenler cemiyetin umumî kanaatlerine ve inanışlarına aykırı kararlar almakta ve bunu icrada daima güçlkle karşılaşacaklarını hissederler. Bu cemiyetin başlangıç tesiridir. Meselâ bugün dünyada hiçbir meclis veya hükümet kölelik müessesesini yeniden kurmağa kalkamaz. Kölelik artık tarihe karışmış ve bu görüş insanlığa mal olmuştur. Âme hukukunu ilgilendiren her müessese kölelik kadar kuvvetli bir şekilde halkın vicdanında yer ederse o fikirler de o kadar kuvvetlenmiş bulunur. Hürriyetler de böyledir.

Meclis konuşmalarının aleniliği, bunların serbestçe neşri ve yayılması sırf sosyal murakabenin temini sebebine dayanır.

ADALET DUYGUSU VE HUKUK NİZAMI

Hürriyetlerin en mühim gözeticileri arasında cemiyeti teşkil eden fertlerin adalet duygusu ve o memleketin hukuk nizamı bulunmaktadır.

Bir memlekette adalet tabii bir şekilde her türlü bas-kıdan âzade tatbik edilmelidir. Adalet, bir takım maddî ve mânevî tazyikler veya ona tevzi edenler bazı vehimlerin gölgesi altında oturuyorlarsa adaletin tevzii de düzenini kaybeder.

Adalet duygusu kültür nizamımızın iç bünyemizi yon-tuşudur. Felsefenin fertlere aşılacağı en büyük duygu, fertlerin diğer fertlerle olan münasebetlerini ayarlaması ve hareketlerine bir düzen vermesidir. Bunlara gelenekle-rin ve muhitin tesiri olduğu kadar ilmin ve kültürün de büyük tesiri vardır.

Hürriyetin kalıbını ve miktarını adalet tayin eder. Bu-nu vücuda getiren terkip ve ölçü her yerde ve her zaman aynıdır. Hürriyet ve adalet fertlerin birbirlerine ve top-luma karşı, azınlığın çoğunluğa, çoğunluğun azınlığa ve hükûmetin hepsine karşı olan münasebetlerinin ölçü ve miktarını tayin eder. Adalet aynı zamanda bir sağ-lam garanti unsurudur. Adalet mevcut olmadıkça hür-riyetlerden ve demokrasiden bahsetmeğe imkân bulunmaz. Eğer bir cemiyette hakların ve hürriyetlerin ölçülerini ada-let tayin etmemişse ve adalet bunları himayesi ve garan-tisi altında bulundurmuyorsa hakların ve hürriyetlerin kendilerine benzemeyen acap birer mahlûk oldukları gö-rülür. Bu takdirde fertler birbirlerine, fertler topluluğa, fertler hükûmete, azınlık çoğunluğa ve yine karşılıklı bir düşmanlık, bir kin ve nefret havası doğacaktır. Halbuki içinde politik hakların ve hürriyetlerin geliştiği gerçek bir demokrasi saygı ve muhabbet rejimidir. Çünkü bu insanın insana, insanın kendisine, saygısıdır. Diğer bir ifade ile de-nir ki insan başkalarının haklarına ve hürriyetlerine saygı göstermedikçe bu kendisine saygı göstermemektir. Başka insanları küçülten kimseler kendilerini zelif bir duruma so-karlar. Adalet üzere olmıyan haklar ve hürriyetler de du-mura uğrarlar.

Hukuk, ferdin hak ve hürriyetlerini koruyacak en kuv-vetli müesseselerden biridir. Devlete bir nizam veren, hak ve hürriyetleri koruyan, ferdi adalete ulaştıran, cemiyeti düzene sokan kuvvet hukuktur. Ancak devletin bir hukuk devleti olması ve demokratik bir kuruluşla kurulması şart-tır. Devletin bir hukuk nizamına tâbi olduğu kadar cemi-

yetin de ahlâkî, güzel geleneklerle kurulması ve fertlerin ruhlarında, hareketlerinde ve münasebetlerinde namus ve ahlâk görüşünün tesiri ve adalet idesinin bütün vicdanlara hâkimiyeti lâzımdır. Zira kurnazlar, utanmazlar ve ahlâksızlar her hukuk kaidesinin bir çıkış kapısını arıyacaklardır.

Bir memlekette hâkimlerin tayinleri ve nakilleri icra organlarının dışında bir kuvvete verilmelidir. Hâkimlerin şahsiyetleri çok mühimdir. Hâkimlerin şahsiyetleri bir milleti rahat bir vicdan içinde yaşatır.

Politik hürriyetler ferdin tabii ana hakları olduğu için hakkın koruyucusu hukuktur; Anayasa ve kanunlardır. Burada karşımıza bir soru çıkar: Acaba hukuk politik hürriyetlerin korunması için yeter mi? ve bu böyle olmuş mudur? Bu soru umumiyetle ferdin bütün hakları için de varittir. Fakat ferdin politik hürriyetleri kanun yapıcıları ve bunların icracıları ile karşılaştığı için çok daha mühim bir durum ortaya çıkmıştır.

Devrimiz bu suale çok acı cevaplar verdi. Hitler devrinde Almanya'da hukukun mevcut olmasına rağmen ferdin bütün hürriyetleri ayaklar altına alındı. Bu hâdiseler bize hukukla politikanın, hukukla kültürün ve daha mühim olarak hukukla ahlâkın sıkı münasebetlerini ortaya koydu. Sosyal politik kurumların, adalet müesseselerinin, sosyal murakabenin, yanbaşında hukuku koruması gereken daha bazı kuvvetlerin bulunması icap ettiği görüldü. Hukukun haksızlıklara ve keyfî hareketlere mâni olamayacak kadar zayıf olduğu tecrübe edildi.

Hukuk sosyolojisi gözüyle bakılınca hak ve hürriyetlerin kazanılması, yürütülmesi ve muhafazası cemiyetin sosyal, kültürel, psikolojik ve politik yapısı ile sıkı münasebeti olduğu görülür. Ferdin hak ve hürriyetleri devamlı surette tehdit altındadır; bu yüzdendir ki yollar aranarak haklar ve hürriyetler teminat altına alınmıştır. Ferdin hürriyetleri diğer fertler ve cemiyet tarafından daimî tehdit altında olduğu gibi idare edenler tarafından da daimî tehdit altında bulunduğu gibi bulundurulmaktadır. Burada çözülecek mesele bu tehdit ve tazyiki sifira indirmek ve bir muvazene kurmaktır.

Kanunlar bakımından iki murakabeye ihtiyaç vardır:

Birincisi kanunların anayasaya ve netice itibariyle anayasanın ruh ve gayelerine uygunluğunu kontrol etmek, ikincisi kanunların icrası sırasında ne bunların anayasanın ruhuna uygun olarak tatbikini temin ile, hürriyetin zedelediği zaman bunları gidermek.

TEŞRÎ VE KAZAÎ MURAKABE

Bazı memleketler hak ve hürriyetlerin korunması ve kanunların Anayasaya uygunluğunu temin etmek için Âyan Meclisi, Senato veya Anayasa Meclisi kurmuşlardır. Halkın en yüksek temsilcisi olan bu müesseseler hürriyetlerin en sağlam murakıbbı ve garantisi olmuştur.

Bilindiği gibi Montesquieu kuvvetlerin taksimi prensibini ortaya koymuştu. Buna göre muvazenenin kurulması için hâkimiyet üçe taksim oluyordu: Teşrî, icra ve kaza organları kurulmak suretiyle kanunların konulması, icra edilmesi ve adaletin tevzii bir muvazene içine sokulmuş oluyordu. Fakat bir çok hâdiseler Montesquieu'nün getirdiği sistemin de yetersizliğini ortaya çıkardı. Kabinayı teşkil eden şahıslar, kanun vazı olan meclise hâkim olmak suretiyle kendi arzularını ve temayüllerini kolayca gütmeye bulurlar. Bunun neticesinde bilhassa Amerika'da yeni bir fikir ortaya çıktı. Bu da «Checks and Balances = Murakabe ve muvazene» sistemidir. Amerika'da tatbik edilen bu sistem Başkana, Senatoya ve Meclise ayrı ayrı salâhiyetler tanımak suretiyle daha muvazeneli bir yol buldu.

Aristo'nun demokrasiyi tarifi bu meselenin özünü teşkil etmektedir: «İdare ederken idare edilme» sistemi. Amerikan ihtilâli sırasında John Adams'ın bayrak haline gelen bir sözü bütün endişeleri ortaya koymaktadır: «Mutad seçimler biter bitmez istibdat başlar.» Hürriyetler de böylece tehlikelerle karşı karşıya kalır.

Kanunların konulmasının murakabesi ya halk veya halkı temsil edecek ayrı bir meclise verilmek üzere temin edilmektedir. İsviçre'de referandum yoluyla halkın Anayasa hakkındaki temayülü tesbit edilir. Böylece halk Anayasayı murakabe etmektedir.

Demokraside hâkimiyet halkın elinde bulunmuş olmasına rağmen halkın devlet idaresini gerçekte kontrol et-

mesine imkân yoktur. Bütün mesele kurulacak bir sistemle hükûmeti yani idare edenleri murakabe etmek ve gütmektir. Almanya, İtalya ve diğer memleketlerde görülen diktatörler daima halk adına konuştuklarını ve hareket ettiklerini ileri sürdüler ve bu yoldan hürriyetleri çığnediler. Bu tecrübeler ferdin hürriyetlerini gerek kanun koyuculara, gerek hükûmete karşı korumak için bazı tedbirler almak lâzımgeldiğini gösterdi. Bu hususta her memleket kendine göre bazı tedbirler aldı. Mecliste hükûmeti sorguya çekmek de teşriî murakabenin şekillerinden biridir.

Bütün bu tedbirlerin alınmış olmasına rağmen icra organları Anayasaya aykırı kararlar aldığı ve bunları icra ettiği takdirde bu kararları gidermek ve haksızlıkları ortadan kaldırmak için Anayasa Mahkemeleri veya Devlet Şûraları vardır. Bu müesseseler idare edenlerin ferdin hürriyetlerini zedeleyen karar ve icralarını ortadan kaldırır. Böylece ferdin hürriyetlerinin zedelenmesi önlenecektir.

Hukuk çerçevesi ve anlayışı ve bu hürriyetlerin zedelenmesine karşı alınacak tedbirler her gün yeni gelişmeler gösteriyor. Sosyal ve politik değişmeler, yeni keşifler ve icatlar devamlı bir şekilde karşımıza yeni anlayışlar ve yeni nizamlar çıkarıyor. Meselâ sür'atli nakil vasıtaları ile dünya mesafelerinin kısalması, atomun keşfi ile bu kudretin insan hizmetine sokulması, başka dünyalara doğru çıkış hukuk sahasına yepyeni ufuklar açacak, ferdin hak ve hürriyetlerine yeni anlayışlar ve düzenler getirecektir.

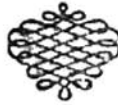
Bütün değişmeler karşısında fert, hürriyetlerini teminat altında görmek ve huzur dolu bir hürriyet içinde yaşamak istiyor. Ne teknik ilerlemeler, ne ilmin gelişmesi, ne felsefe, ne iktisat, ne de politika, ferdin bu hürriyetlerini kâfi derecede koruyucu kuvvetler olamıyor.

Şimdi milletlerin politik sahada birbirleriyle sıkı bağlanmağa başlamaları, birbirlerinin iktisadî, ticarî ve nihayet politik hayat ve faaliyetleri ile yakın alâkaları doğurmuştur. Her ne kadar bir devlet iç politikasında tamamiyle müstakil ise de yine de dünya efkârı o memlekette olan hâdiseleri yakından takip etmek suretiyle bir dış tesir yapmağa başlamıştır. Bu bakımdan ferdin ana haklarını koruyacak bir dünya efkârı yanbaşında ayrıca beynelmilel müesseseler de doğmuştur. Avrupa Adalet Divanı Lahey-

deki Adalet Mahkemesi ve Birleşmiş Milletler bu arada sayılabilir.

«Yarın Daima Gelecektir» müellifi Vermon Bartlette diyor ki: «Kendi memleketinde adaletten faydalanamıyan insanların haklarını korumak için bir milletlerarası hukuk beyannamesi, yeni bir insanlık hakları demeci çıkarılması lâzımdır.»

Netice olarak görüyoruz ki ferdin ana haklarının ve bu arada politik hürriyetlerinin korunması için Âyan Meclislerine, Senatoya, Anayasa Mahkemelerine ihtiyaç vardır. Bunlardan başka o memleketin bu hukuk yapısı dışında sosyal ve kültürel nizamının da ona göre âyarlanması icap eder. Gelenekler, sosyal murakabe, kültür ve terbiyenin muhtevası İnsan Haklarının yaşamasında büyük rol oynamaktadır.

Beşinci Bölüm

İnsanlık Haklarının Tarihçesi ve Bunları Koruyan Milletlerarası Müesseseler

«Dünyanın en fakir kölesi bile kendi vicdanı içinde Allaha hürmet etmekte hürdür. Bu hürriyeti, tahtına kurulmuş mağrur hükümdarın hürriyeti kadar tam ve bütündür. Efendisi ondan mânevî bir hizmet ve ilâhî bir hürmet bekliemez.

Bledsoe

İLK HÜRRIYET İŞİGİNİ TUTANLAR

POLİTİK hürriyetlerin tarihçesi diğer hürriyetlerle sıkı sıkıya bağlıdır. Ferdin hürriyete kavuşması ile hükümdarın hâkimiyetinin mücadelesi tarihin eski devirlerinden gelir. Ferdin hükümdara karşı haklarını ilk tesbit eden vesika 1215 de İngiltere'de elde edilen Magna Charta'dır. Bu vesika ile fert yurttaşlık, hürriyet ve mülkiyet haklarını elde ediyordu. 17 nci ve 18 inci yüzyıllarda felsefenin yeni bir insan yaratma gayreti bu hakların tohumlarını serpti.

Locke (1632-1704), ferdin devletin hâkimiyeti karşısında hak ve hürriyetlerinin temellerini attı. Montesquieu

ve Rousseau hürriyet hakkındaki ilk ışıkları Locke'dan aldılar. 1689 da İngiltere'de ilân edilen Bill of Rights ana haklar bakımından en mühim adımdır. Amerika'da Virginia'da 1776 da ilân edilen İnsan Hakları Beyannamesi ise insanlığa yepyeni bir devir açtı. Bu beyannameye göre: «Bütün insanlar müsavî yaratılmış olup hâlik tarafından onlara devri kabil olmıyan bazı haklar verilmiştir: Hayat, hürriyet ve saadete erişmek hakları bunlar arasındadır.»

Avrupa'da Fransa'da 1789 da ilân edilen İnsan ve Yurttaşlık Hakları da aynı derecede kıymetlidir. Bu beyannameler insanlık tarihinin en mühim vesikalarıdır. Bunlarla kabul dilen insanların tabîî hakları Avrupa devletlerine yayıldı.

Çağımızda bütün insanlığın bir aile olduğu fikri git-tikçe kuvvetlenmeğe başladı. Dünya savaşları insanların mukadderatlarının birbirlerine sıkı bağlı olduğunu göster-di. Milletlerin birbirleriyle alâkaları arttığı gibi insanların birbirlerine olan tesirleri daha çok duyulmağa başladı. Na-sıl esirlik kanun dışı olmuşsa ve milletlerarası toplan-tılarda kölelik müessesesi nefretle karşılanmağa başlamış-sa insan hakları da o nispette takdir edilmiş ve korunmak için tedbirler alınmıştır. İnsan haklarına verilen değer yü-zünden birçok milletlerarası anlaşmalarda bu haklar yer almış ve böylece fertlerin politik hakları ve hürriyetleri kendi tâbi olduğu devletin dışına çıkararak devletler üstü bir himayeye doğru yönelmiştir. Bunun neticesinde fertlerin hürriyetlerini korumak için milletler birbirleriyle anlaşma-lar yaparak daha kuvvetli bir birliğe doğru gittiler. Bu ara-da insanlık haklarını koruyan milletlerarası bir çok mües-seseler doğdu.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

San Francisco'da imzalanan Birleşmiş Milletler Teş-killâtı insanlığı evrenselliğe doğru yönelten bir müessese-dir. Bu teşkilâtın çatısı altında insanlık haklarına saygı gösteren milletler, insanlığa yepyeni bir dünya nizamı ge-tirmeğe uğraşmaktadırlar.

George Marshall, 1947 de Avrupa'nın iktisadî kalkınmasını hedef tutan bir plân teklif etti. Bu teklif insanların iktisadî ve politik hürriyetlerini kuvvetlendirme gayesi güdüyordu. Marshall dedi ki: Bu yardımdan gayemiz: «açlığa, fakirliğe, ümitsizliğe ve anarşiye karşıdır.» Bu yardımın insanlığın harb sonu hasta bünyesinin düzelmesine ve hürriyetlerin kuvvetlenmesine büyük hizmeti oldu.

Birleşmiş Milletlerin gayesi, fertlerin insan haklarını ve ana hürriyetlerini sağlamaktır. Bu müessese 1946 da bir «İnsan Hakları Komisyonu» kurdu. Bu Komisyon «insan haklarını ve ana hürriyetleri ilân eden evrensel bir beyanname» hazırladı. Aynı zamanda insan hak ve hürriyetlerini hukukî mücyidelere bağlayan andlaşmalar ortaya koydu. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 1948 de Birleşmiş Milletlere mensup bütün milletler tarafından ittifakla kabul edildi.

Bu beyanname insanlık tarihinin ana hürriyetler bakımından en şerefli vesikalarından biridir. Önsözü şöyledir:

«İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit, ve devri kabul etmez haklarının tanınması hususunda hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olmasına,»

«İnsan haklarının tanınmaması ve hor görülmesinin insanlık vicdanını isyana sevkeden vahşiliklere sebep olmuş bulunmasına, dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların içinde söz ve inanma hürriyetlerine sahip olacakları bir dünyanın kurulması en yüksek amaçları olarak ilân edilmiş bulunmasına,»

«İnsanın istibdat ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmağa mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunmasının esaslı bir zaruret olmasına,»

«Birleşmiş Milletler haklarının. Andlaşmada, insanın ana haklarına, insan şahsının haysiyet ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan imanlarını bir kere daha ilân etmiş olmalarına ve sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmağa, daha geniş bir hürriyet içerisinde daha iyi hayat şartları kurmağa karar verdiklerini» bildirdiler.

Birleşmiş Milletlerin birinci maddesi der ki :

«Bütün insanlar, hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.»

Diğer maddelerde insanlık hakları ve politik hürriyetler bakımından şu ifadeler vardır: «Yaşamak, hürriyet ve kişi emniyeti her ferdin hakkıdır», «Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz», «Hiç kimse işkenceye, zalimane, insanlık dışı, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tâbi tutulamaz.»

«Kanun önünde herkes eşittir ve farksız olarak kanunun eşit korunmasından istifade hakkını haizdir», «Hiç kimse keyfi olarak tutulamaz, alıkonulamaz veya sürülemez» vesaire...

1950 de Roma'da imzalanan ve 1953 de yürürlüğe giren «Avrupa İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Sözleşmesi» de bu fikirleri teyid eder.

Fertlerin politik hürriyetlerini ve insanlık haklarını koruyacak milletlerarası mahkemeler yeni bir anlayışın en güzel örnekleridir. Avrupa Konseyi tarafından kurulan mahkeme, Birleşmiş Milletler tarafından kurulan Avrupa Adalet Divanı, Lahey Adalet Divanı bunların en güzel örnekleridir.

BRÜKSEL ANDLAŞMASI

1948 de imzalanan ve «Batı Birliği» adını alan Brüksel Andlaşması aynı gayeleri güdüyordu: «Demokratik prensipleri, şahsî hürriyetleri ve siyasi muhtariyeti, Anayasa geleneklerini ve hukukun üstünlüğünü» yeniden kuvvetlendiriyordu. Aynı zamanda milletleri birleştiren «iktisadî, sosyal ve kültürel bağları» yeniden teyid etti. Brüksel Andlaşmasına giren devletler: insan haklarına ve insan şahsının vakar ve kıymetine inançlarını tekrarladılar. Bu Andlaşmayı imzalayan devletler müşterek malla-

rı olan «demokratik prensipleri, politik ve şahsî hürriyetleri Anayasa geleneklerini müdafaa ve teyid edeceklerdir.

KUZEY ATLANTİK PAKTI :

Bu arada 1949 da Washington'da imzalanan «Kuzey Atlantik Paktı» milletleri birbirlerine yaklaştırdığı ve bağladığı gibi fertlerin de hürriyetlerine saygıyı mühürlemiştir. Kuzey Atlantik Paktı «insan hürriyetlerine» hürmet eden milletleri birbirlerine yaklaştırdı. Kuzey Atlantik Paktı bir çağın kapanışı ve yeni bir zihniyetin, yeni bir çağın başlangıcıdır. Devletler bu anlaşma ile milletlerin, «demokrasi prensipleri ile, fert hürriyetleri ve hukukun hükümlerine üzerine kurulan hürriyetlerini, müşterek miraslarını ve medeniyetlerini korumağa» karar verdiler.

MİLLETLERARASI HÜR HUKUKÇULAR KOMİSYONUNUN ÇALIŞMALARI

Merkezi Cenevre'de bulunan «Milletlerarası Hür Hukukçular Komisyonu» fertlerin insanlık haklarını korumayı gaye edinen ve bunun için çeşitli kongreler toplayarak hâdiseler üzerinde çok verimli çalışmalar yapan kıymetli bir müessesedir. Bu Komisyona bütün hür milletlerin en kıymetli hukukçuları dahildir.

Bu Komisyonun bu kitabın müelliflerinin de iştirak ettiği 1959 Delhi Konferansında ferdin hürriyetleri, hukukun hâkimiyeti ve ferdin devlet karşısındaki hakları ve hürriyetleri prensipleri münakaşa edilmiş ve dünya hür hukukçularının, hürriyete, hukuk ve adalet prensibine dayanan fikirleri ortaya konarak «Delhi Beyannamesi» yazılmıştır.

Delhi Beyannamesine göre: «Ferd ile devlet karşısında hukukun hâkimiyeti münakaşa edilmez bir gerçektir. Devlet ana hakları ve hürriyetleri korumakla, insanlara

hizmetle ve onun yüksek gayelerini tahakkuk ettirmekle mükelleftir. Hukukun hâkimiyeti, hakkın ve hürriyetlerin himayesini gerektirir ve bu da bağımsız bir adalet ve sağlam bir müdafaa sistemini icap ettirir. Nihayet hukukun hâkimiyeti insanların içtimâî, iktisadî ve kültürel gelişmesini sağlayan şartları temin eder. Kanuna uygun arzularını ve insanlık şerefini gerçekleştirir.»

Bu fikirler insanlık tarihinin en şerefli ve en büyük gelişme hareketlerinin ifade!eridir.

Son Bölüm

Son Söz

«Ey insanlar, sonsuz rahmet heran aktmaktadır; fakat siz uykudasınız, anlamıyorsunuz.»

Mevlânâ

Ⓐ EVRİMİZ insanlık tarihinin en korkunç facialarını yaşadı. İkinci Dünya Harbinin insanlığa yaşattığı akla gelmez işkenceler, insanlığın bütün hürriyetlerini tehdit eden vak'alar ve hareketler insanlık tarihinin en yüz kızartıcı hâdiseleridir.

Mukaddes kitaplar insanlar için dört büyük felâketten bahsederler: Veba, harb, açlık ve ölüm. «Bunlara dünyanın dörtte birini kılıç, açlık, ölüm ve canavarlarla öldürmek için kudret verildi.»

İkinci Dünya Harbinde Roosevelt bunlar kadar korkunç dört felâkete karşı insanlığı savaşa çağırdı: Korkudan kurtulma hürriyeti, sefaletten kurtulma hürriyeti, iman hürriyeti, düşünme ve ifade hürriyeti. Bu hürriyetlere dünyanın üstünde yaşayan bütün insanlık hasret çekiyordu.

İnsanlığın acı tecrübelerine rağmen hâlâ bu dört hürriyet gerçekleşemedi. İşsizliklerin, kitle halinde iflâsların, açlık ve sefaletin dünyanın bir çok yerlerini sardığı, in-

sanların özledikleri hayata kavuşamadıkları görülüyor. Korku, yarına emniyetsizlik, düşünce ve imana karşı türlü tazyikler dünyanın bir çok yerlerinde hâlâ insanların vicdanlarını azaplandırmaktadır. Harb yıllarında dünyanın dört bir bucağında açlık ve sefalete, hürriyetsizliğe, emniyetsizliğe ve korku cehennemine düşmüş milyonlarca köle görüldü.

Soğuk harb hâlâ insanlığı büyük felâketlerle tehdit etmekte ve insanların kalbine kin ve nefret tohumları serpmektedir. Kardeş harblerinin, gizli polisin, toplanma kamplarının ve harbin korkunç sefaletinin ıstırapları hâlâ unutulmamıştır. Sanki insanlık yalancı bir sulhun veya bir mütarekenin içindedir. Artık sulha inanamıyor. İktisadî emniyetsizlikler fertleri ve aileleri hâlâ tehdit etmektedir. «Yarın nasıl bir felâketle karşılaşacağım» düşüncesi insanları rahat bir geceye kavuşturmuyor. Korkunç bir talihsizlik sanki her gece insanlara yeni felâketler hazırlamakla meşguldür.

İlim, dünya görüşü ve felsefe insanlara sulh ve sükûnet yerine yeni endişeler hazırlıyor. Başka dünyaların fethi meseleleri yeni rekabetler ve huzursuzluklar doğurmaktadır.

Halbuki insanlık büyük bir sulha, ebedî bir huzura, sükûnete ve sevgiye muhtaçtır. İnsanlık büyük bir buhran içinde bocalıyor. Bu hal insanlığın büyük bir psikolojik ve moral hastalığıdır. Bu hastalığın mikropları bütün insanların kanına girmiştir. İnsanların bu hastalığını tedavi için ilk şart medeniyetimizin ve dünya görüşümüzün yeniden bir tahlilini yapmak ve insanlara yeni zihniyetler, yeni imanlar ve yeni muhabbetler aşılmasıdır. Bu sıkıntılar belki de yepyeni bir dünyanın fecridir.

İnsanlık hastalığa düşmüş, medeniyetimiz ve kültürümüz tehlikelerle sarsılmıştır. Devrimizde insanın insana reva gördüğü zulüm ve işkence şekillerini şeytan bile düşünemezdi. İnsan zekâsı şeytana bile taş çıkartacak fenalıklar öğütmekle meşguldür; zekâ ise iyilik ve aydınlık için mevcuttur. Bir kere muvazenesi bozulmuştur. Bütün bu korkunç neticeler ferdin değil toplumun, o toplumun madî ve mânevî oluşuna istikamet veren, onları sevk ve idare eden devlet adamlarının güttüğü politikalar neticesi doğ-

muştur. Politikaların nihaî gayesi ferdin saadeti olmadıkça, sadece ferdin politik hürriyetlerini zedelemekle kalmıyor, onu sefaletle, ıstıraba ve işkenceye sürüklüyor.

Harbler, sefaletler, bilgisizlikler, açlıklar ve hastalıklar güdülen politikaların sakat doğmuş çocuklarıdır. Medeniyet ve kültürün hedefi insanı refaha ve saadete ulaştırmak, insanı gerçek ve kâmil insan yapmaktır. Halbuki içtimaî nizamımız hastadır. Tabiatın ebedî, aydınlık, yaratıcı ve âhenkli nizamı yanında kendi yarattığımız sosyal nizamımız bize felâketler, göz yaşları, kâbuslar, ümitsizlikler ve ölüm getirmiştir. Tabiat ilminin, fiziğin, tekniğin bu kadar ilerlemesine rağmen henüz insanın ruh yapısına, sosyal yapıya ve politikaya istikamet veren gerçek idelere ulaşamadı.

Bütün bunlara rağmen kazanılmış çok şeyler de vardır. İnsanların karşısında titredikleri müstebitler kalmamıştır. Diktatörlüklerin ve fert hâkimiyetlerinin insanlığı ne korkunç felâketlere sürükledikleri bir daha acı bir şekilde tecrübe edilmiştir. Şimdi insanlığın hâkimiyeti fikirleri doğmağa başladı. Hâkimiyet, idare ve politika hakkında yeni ışıklar beliriyor. İnsanlar artık gerçekten, idarelerine kendileri hâkim olmak, politik hürriyetlerinden asla fedakârlık etmemek, sulh, sağlık, refah, emniyet ve hürriyet içinde yaşamak istiyorlar. Hür yaşamak ve saadete ulaşmak için önlerine gelen bütün sedleri yıkmak istiyorlar.

Jefferson'un İstiklâl Beyannamesinin değeri bugün daha çok anlaşıldı. Bu Beyanname insanlığa yeni bir zamanın ve yeni bir dünyanın kapılarını açıyordu: «Biz şu hakikatlerin âşikâr olduğunu kabul ediyoruz: Bütün insanlar eşit yaratılmış olup Hâlik tarafından kendilerine, devri kaabil olmıyan bazı haklar bahşedilmiştir. Hayat, hürriyet ve saadete erişmek hakları bunlar arasındadır. Bu hakları temin üzere insanlar aralarında hakikî kuvvetlerini idare edilehlerin muvafakatlarından alan hükûmetler vücuda getirmişlerdir. Ne zaman olursa olsun bir hükûmet şekli bu gayeleri tahrip edici bir vaziyet alırsa, bu hükûmeti değiştirmek veya ilga etmek ve kendi emniyet ve saadetlerini en iyi bir tarzda temin etmesi melhuz yeni bir hükûmeti sağlam temellere istinad ettirerek

salâhiyetlerini iyi bir şekilde tayin ve tesbit suretiyle onu vazife başına getirmek halkın hakkıdır.»

Anlaşıldı ki saadet, bir kişinin değil bütün insanlığın malı olduğu zaman gerçek saadet olacaktır. Bentham da bunu böyle düşünmüştü.

Uçak, radyo gibi yeni vasıtalarla mesafeler küçülüyor. Zaman kazanılmaktadır. İnsanlar mesafeler küçüldükçe birbirlerine bağlı olduklarını daha iyi anlıyorlar. Bir tarafta sefalet hüküm sürerken, diğer tarafta mes'ut yaşamının mümkün olmadığı gerçeği ortaya çıktı. Mes'ut komşular mes'ut komşular yaratır. Artık dünyanın öbür ucundaki insan da bizim için bir komşu olmağa başladı. Şimdi gerçek hedef ortaya çıktı. Bu da ferdin hürriyet ve saadetidir.

Yeni politik ve iktisadî nizamlar da bu esaslara yöneldi. «Kendi kendine yetme» prensibi, kapalı iktisat nizamı, bencil düşüncelerin değersizliği anlaşıldı. Dünya birliğe doğru gidiyor. Serbest ticaret düşünceleri insanların çalışmalarını yeni sahalara ve birbirlerini tamamlamağa doğru götürüyor.

Bütün oluşmalar ferdin değerini ortaya koydu. Anlaşıldı ki dünyaya Humanist bir zihniyet hâkim oldukça insanlık için sulh ve saadet kapıları açılacaktır. Ferde bir insan olarak saygı göstermek, ona değer vermek, onu değerlendirmek, onu yükseltmek medeniyetimizin feyizli bir devresini açacaktır. Yeni devir hür şahsiyetler istiyor, hür insanlar, politik hürriyetlerin havası ve güneşi altında hür olabilir. Politik hürriyetler var olmadıkça hür insandan bahsetmeğe imkân yoktur. Hür insan, insanlık şuuru içinde, fertlik değeri ile, eşitlik, demokratik ve üniversal bir zihniyetle yeni çağın kapılarını açacaktır.

Üniversalist zihniyet iyi komşuluk zihniyetidir. Dünyanın öbür ucundaki insana karşı da iyi komşuluk duygusu duymak ve ondan da aynı cevabı almaktır. Bu bir muhabbet ahlâkıdır. Bu ahlâk insandan her yerde ve her zaman sübjektif doğruluk, yardıma hazırlık, münasebetlerinde, kararlarında adalete uygunluk ve insanlık muhabbeti istemektedir. Görüldü ki politik hürriyeti olmayan insan, istibdat, tazyik ve korku tesiri altında sadece kendi çıplak varlığını düşünüyor. İnsanlıktan çıkıyor. Bütün

mânevî değerlerini, ahlâkını ve şerefini unutup. Kardeşini veya babasını ihbar ediyor ve zincirli bir köle gibi, tevekkülle, körükörüne güdücünün arkasından yürüyor.

«Dünya vatandaşlığını» ilân edenler otoritelerden kurtulma özentileridir; bunlar böylece tam bir politik hürriyete kavuşma özlentisi içindedirler.

1914 denberi yaşadığımız hâdiseler medeniyetimizin dayandığı temellerin iflâs ettiğini gösterdi. 1913 Birinci Dünya Savaşı, 1917 de Bolşevizm, 1922 de Faşizm, 1933 de Nasyonal Sosyalizmin doğuşu, İkinci Dünya Harbi ve komünizmin 1945 Doğu Avrupa istilâları, 1949 da Çin'in demir perde arkasına girişi, Asya'daki savaşlar, soğuk harbin devamı medeniyetimizin büyük buhranlarıdır. Medeniyetimize ve insanlığa karşı işlenen bütün bu cinayetler ferdi hiçe sayan, onun bütün hak ve hürriyetlerini çiğneyen totaliter zihniyet sahiplerinin eseridir.

Netice dönüp dolaşıp insanlığa büyük değer veren humanizmaya gelmektedir. İnsanlık, devrimizin bu korkunç gecelerinden kurtulup demokratik bir humanizma fecrine kavuşursa aydınlık günlere ulaşacaktır. Demokratik humanizma şahıslara, partilere değil insanlık fikrine dayanmakta ve fertlerin üstünde hiçbir kudret tanımamaktadır. Burada insanlık ailesine mensup herkes müsavî, değişmez ve kendisinden vazgeçilmez haklara ve hürriyetlere sahiptir. İnsanların eşit doğduklarına, devredilmez ana hakları bulunduğuna, insanın insan olarak şerefine inanılır. İnsanlar eşit birer kardeş olarak yaşarlar ve bu insanlık fikirlerine kalbleriyle, vicdanlarıyla inanır, sözleriyle tasdik eder ve hareketleriyle bunları gösterirler. Bu zihniyet insanları politik hürriyetlerinden mahrum etmediği gibi iktisadî gayretlerin verimini artırır, istismarcılık ortadan kalkar, refah ve saadet havası içinde yaşanır. İnsanlığa hürriyet, adalet ve kardeşlik düşünceleri gökten düşmez. Her insan, bütün insanların hürriyetleri için çalıştığı ve savaştığı zaman bu ideler yaşarlar.

Demokratik humanizma politik hürriyetler ülkesidir; orada fertler aynı kardeşlik zihniyeti içindedirler; maddî ve mânevî geri kalmışların ellerinden tutulur; bilgisizlere bilgi verilir ve geniş kitlelerin iktisadî sefaletleri giderilir. Milyonların bilgisizliğine ve iktisadî sıkıntılara göz yu-

man ve hürriyetleri çığneyen memleketler kendilerine büyük sefaletler ve felâketler hazırlamışlardır.

Demokratik humanizmanın gayeleri dinamik bir hayatın içinde fertleri insanlık camiasına yetiştirmektir. Onların kültürünü yükselterek medeniyetimizin seviyesine ulaştıracak, fertlerin ana haklarını ve ana hürriyetlerini koruyacak, onların sosyal ve iktisadî durumlarını düzenleyecek, onları eşit muameleye ve münasebetlere yöneltecek, sefaletten, korkudan, kinden, nefretten arındıracak, emniyet ve huzur ile saadete ulaştıracaktır. İnsan için hürriyet, refah ve yarınına emniyet hava ve su kadar lüzumludur. Bütün sosyal, kültürel ve idarî müesseselerimiz politikalarını insanın asilliğine, hürriyetlerinin genişlemesine, kültürlerinin yükselmesine, refahlarının artmasına, emniyetlerinin kuvvetlenmesine yöneltmelidirler.

İki dünya harbi, milyonlarca insan kaybı, istibdatlar, açlıklar, sefaletler ve bütün insanlığın çektiği ıstıraplar, insanlığın daha akıllı bir dünya kurmaları için ödedikleri çok ağır ücretlerdir. Bu tecrübelerden istifade edecek olan insanlık daha aydınlık ufuklara, daha büyük yarınlara ve daha mes'ut ülkelere ulaşacaktır. İçinde yaşadığımız karanlık çağın aşılması için ödenen ücretler çok ağırdır. İnsanlık yeni hürriyet ve saadet dolu bir fecrin eşiğindedir.

İnsanlığın bu mes'ut ülkesine ulaşmada ilmin büyük yardımı olacaktır. Bugün insanlık büyük bir ilim ve teknik çağını yaşıyor. Sür'atli nakil vasıtalarıyla mesafeler kısalmış, düny adışına gidilmeğe başlanmıştır. Teknik sahada muazzam ilerlemeler kaydedildi. Tıp ilmi ölümle savaş halinde, kimya, fizik, biyoloji gibi bütün tabii ilimler insanı daha mükemmel bir hayata ulaştırmağa çalışıyor. Felsefe insanın ulaşamadığı karanlıkları sezmeğe, pedagoji daha mükemmel insanı yaratmağa uğraşıyor.

Tabii ilimlere göre daha yeni olan iktisat, sosyoloji ve politikoloji gibi sosyal ilimler de insanın sosyal hayatı içinde daha verimli, daha demokratik ve daha müreffeh yaşaması şartlarını araştırıyor. Tabii ki medeniyetimizin kurtuluşunda sosyal ilimlerin de büyük kılavuzluğu olacaktır. Bu arada siyaset ilminin başaracağı büyük vazifeler de vardır ki bunların başında insanların daha hür yaşama kanunlarını araştırmaktır. İnsan asırlardanberi

kölelikten kurtulup bütün hürriyetleri içinde gerçek insanlığına ulaşmağa savaşıyor.

İnsan öyle yaratılmıştır ki hiçbir kudret, hiçbir tesir ve tazyik onun iç dünyasını fethedemiyecektir. Onun iç dünyası ebedî bir hürriyet içinde yaşamağa devam edecektir. İnsan kalbi, insan dimağı, insan düşüncesi cebirle, tazyikle fethedilemez. Onun bir tek fethedilme yolu vardır: İnsanlık muhabbeti.

Abraham Lincoln

Yazan : Benjamin P. Thomas

Neşriyat sahasında muazzam yankılar bırakan bu kitap Lincoln'un hayatı hakkında gelecek nesillerin baş burabilecekleri bir ansiklopedi olacaktır. Bu kitap kısa bir zamanda münevverlerin kitaplığında müstesna bir yer almıştır.

Lincoln hakkında eskiden yazılmış kitaplardan bugüne kadar geçen otuzbeş senelik zaman içinde bu sahada söz sahibi şahsiyetler Büyük Kurtarıcının birçok cephelerini daha geniş bir şekilde etüd ettiler. Fakat bunlardan hiç birisi bu küyük adamı tam mânasıyla tasvirde Benjamin P. Thomas kadar muvaffak olmadı.

Modern neşriyat sahasında ilk defa bu kitapta herkese hitap eden bir üslûp göreceksiniz.

Bize çetin bir çalışmanın meyvalarını getiren bu kitap muvaffakiyetin zirvesine ulaşmıştır; güvenilir bir hal tercümesi olduğu kadar bir san'at eseri olarak da nesillerden nesillere geçecektir.

